

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 340.134**

NEGRU ALINA

ACȚIUNEA NORMELOR JURIDICE ÎN TIMP ȘI SPAȚIU

(Specialitatea: 551.01.- Teoria generală a dreptului)

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

ARAMĂ Elena
doctor habilitat în drept, profesor universitar

Autor:

NEGRU Alina

Chișinău, 2015

C NEGRU ALINA, 2015

CUPRINS

ADNOTARE (în română, rusă, engleză).....	5
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE.....	9
1.REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ALE SPAȚIO-TEMPORALITĂȚII NORMELOR JURIDICE ÎN DOCTRINĂ ȘI REGLEMENTĂRILE JURIDICE.....	19
1.1.Repere metodologice și analitice cu privire la spațio-temporalitatea dreptului.	19
1.2.Nominalizarea problemei și analiza investigațiilor cu privire la spațio-temporalitatea normelor juridice în literatura juridică.....	24
1.3.Concluzii la capitolul 1.....	42
2.PRAXIOLOGIA, DOMENIUL ȘI LIMITELE ACȚIUNII DREPTULUI.....	45
2.1.Teoria acțiunii și particularități ale spațio-temporalității în domeniul dreptului.....	45
2.2.Domeniul și limitele acțiunii dreptului.....	55
2.3.Concluzii la capitolul 2.....	65
3 IDENTIFICAREA ȘI MANIFESTAREA TEMPORALITĂȚII DREPTULUI.....	67
3.1.Considerațiuni introductive.....	67
3.2.Intrarea în vigoare a legii.....	69
3.3.Acțiunea efectivă a legii.....	75
3.4.Ieșirea din vigoare a legii.....	93
3.5.Concluzii la capitolul 3.....	110
4. SPAȚIALITATEA DREPTULUI ȘI CĂILE JURIDICE DE SOLUȚIONARE A CONFLICTULUI DE LEGI ÎN TIMP ȘI SPAȚIU	114
4.1.Teritoriul statului: concept, funcții principii, atribute.....	114
4.1.1.Probleme teoretice generale privind spațialitatea statului.....	114
4.1.2. Atributele teritoriului statului.....	118
4.2.Acțiunea normelor juridice în spațiu.....	138
4.3. Conflictul de legi în timp și spațiu și căile juridice de soluționare a lor.....	147
4.4.Concluzii la capitolul 4.....	161

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	165
BIBLIOGRAFIE	170
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	188
CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI.....	189

ADNOTARE

Negru Alina. Acțiunea normelor juridice în timp și spațiu. Teză pentru obținerea gradului științific de doctor în drept. *Specialitatea: 551.01-Teoria generală a dreptului.* Chișinău, 2015

Structura tezei: Lucrarea include o introducere, patru capitole și, în final, cuprinde concluzii generale și recomandări; are un volum total de 169 pagini de text de bază și este însoțită de o bibliografie, constituită din 257 de titluri. Numărul total al publicațiilor științifice asupra subiectului investigat este de 11.

Cuvinte-cheie: Praxiologia, teoria acțiunii, domeniul și limitele ei, spațio-temporalitatea dreptului, intrarea în vigoare, ieșirea din vigoare, abrogarea, neretroactivitatea, retroactivitatea, ultraactivitatea, spațiul juridic, teritorialitatea și personalitatea legii, desuetudinea, norma juridică.

Domeniul de studiu: 551.01-Teoria generală a dreptului.

Scopul și obiectivele tezei: Scopul tezei constă în cercetarea complexă a spațio-temporalității dreptului și elaborarea unei teorii generale a acțiunii normelor juridice în timp și în spațiu. Obiectivele tezei sunt orientate spre cercetarea complexă și sistemică a coordonatelor acțiunii normelor juridice

Noutatea și originalitatea științifică. Sunt exprimate prin cercetarea științifică complexă, multilaterală, general-teoretică a praxiologiei dreptului, a acțiunii spațio-temporale a normelor juridice, ținând cont de transformările calitative din sistemele juridice autohtone și ale țărilor avansate, în contextul integrării europene a Republicii Moldova.

Semnificația teoretică. Teza constituie un concept valoric complex și conține multiple referiri care integrează informațiile, conceptele, opiniile juridice disciplinare, interdisciplinare, ale Teoriei generale a dreptului privind acțiunea spațio-temporală a normelor juridice.

Valoarea aplicativă a lucrării. Ca rezultat al studiului științific, a fost formulat un ansamblu de propuneri și recomandări de natură teoretico-practică a căror implementare poate influența substanțial perfecționarea legislației și îmbunătățirea praxiologiei dreptului.

Implimentarea rezultatelor științifice se manifestă în faptul că materialele cercetării se aplică în procesul universitar de predare a disciplinei Teoria generală a dreptului (ciclul 1 și 2, licență și masterat). Materialele pot fi utilizate de lucrătorii practici.

АННОТАЦИЯ

Негру Алина. Действие норм права во времени и в пространстве. Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальность: 551.01 - Общая теория права. Кишинэу, 2015.

Структура диссертации: Работа включает введение, четыре главы, общие заключения и рекомендации; имеет в общем 169 страниц с базовым текстом и 257 библиографических названий. Общее число публикаций на изученную тему - 11 .

Ключевые слова: Праксиология, теория действия, сферы и пределы действия, время и пространство в праве, вступление в силу, прекращение действия, обратная сила, немедленное действие закона и правовых норм, территориальность и персонификация закона .

Область исследования: 551.01 - Общая теория права.

Цель и задачи исследования: Цель состоит в комплексном изучении проблем временно- территориальности права и в разработке общей теории действия норм права во времени и в пространстве. Задачи диссертации ориентированны к комплексному и в сестороннему исследованию параметров действия координатов норм права.

Новизна и оригинальность работы. Состоит в комплексном многостороннем общетеоретическом научном исследовании проблем прaksiологии права, временно-территориального действия норм права, учитывая качественные изменения национальной и иностранных юридических систем, в условиях европейской интеграции Республики Молдова .

Теоретическая значение. Диссертация является ценным комплексным научным исследованием и органически объединяет в себе различные юридические информации, концепции, взгляды межотраслевых дисциплин и общей теории права по вопросам действия норм права во времени и в пространстве.

Практическая ценность работы. В результате научного исследования сформулировано множество ряд предложений и рекомендаций теоретического и практического характера внедрение которх значительным образом могут влиять на совершенствование законодательства и улучшение прксиологии права.

Внедрение научных результатов состоит в том, что материалы научного исследования применяются в университетском учебном процессе при проведения лекций и семинарских занятий по дисциплине Общая теория права (для студентов и мастеров). Материалы могут быть использованы и практическими работниками.

ANNOTATION

Negru Alina “Legal action of norms in time and space”. Thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences. Speciality: 551.01 – Theory of State and Law. Chisinau, 2015.

The paper’s structure: comprises an: Introduction, for chapters, conclusions and recommendations, bibliography from 169 quotations, 257 pages of text. The results obtained are published in 11 scientific works.

Key words: praxiology, theory of action, scope and limits of action, spatio-temporality of law, entry into force, out of force, repeal, non-retroactivity, rollback, legal space, territoriality and personality law, obsolescence, legal norm.

Field of study: speciality 551.01 General Theory of Law.

The goal and objectives of the dissertation: Purpose of the thesis is to research complex space-temporality of law and developing a general theory of action of legal norms in time and space. Objectives of the presented thesis are oriented for development of complex and systemic research on subjects linked to dimensions of legal norms.

Scientific novelty and originality is expressed by making a complex, multilateral and theoretical scientific on practical dimension of law and action of norms in space and time, considering the experience of advanced countries and qualitative changes of domestic legal systems in context of European integration of Moldova.

The theoretical significance of the thesis: The thesis is a complex value concept and contains multiple references that integrate information, concepts, opinions disciplinary and interdisciplinary from general theory of law on spatial-temporal action legal norms

The practical significance of the research: As a result of scientific study was formulated a set of proposals and recommendations on Theoretical and Practical Implementation which may significantly influence the development of legislation and improve practical dimension of law.

Scientific results of dissertation is manifested in the fact that the materials of developed research is applied in the university teaching in context of discipline General Theory of Law (cycle 1 and 2 BA and MA). The materials also, can be used by practitioners.

LISTA ABREVIERILOR

Alin. – aliniat și derivatele lui

Art. – articol și derivatele lui

C. – stranița (în chirilică – pagina)

Etc. – etecera

Nr.-număr

P. – pagina

R.A.S.S.M.-Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

R.S.F.S.R.- Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă

R.S.S.-Republica Sovietică Socialistă

Ș.a. – și altele

Ș.a.m.d. – și așa mai departe

URSS. – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

Vol. – volumul

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Abordarea științifică a problematicii acțiunii spațio-temporale a normelor juridice nu poate fi contestată și e condiționată de următoarele.

Normele juridice sunt adoptate în vederea transpunerii în viață a prevederilor lor. Adoptînd un act normativ, legiuitorul urmărește scopul ca normele juridice ce se conțin în el să producă efecte juridice, adică să contribuie la reglementarea mai eficientă a relațiilor sociale respective, să asigure garanții acestor relații, să protejeze anumite valori sociale etc. În caz contrar, normele juridice și-ar pierde sensul și menirea lor socială.

Din aceste considerente, o importanță primordială o are *acțiunea normelor juridice*. Analizînd normele juridice prin prisma acțiunii lor, se scoate în evidență calitatea esențială a dreptului, capacitatea acestuia de a influența real asupra activității și comportamentului uman. Astfel, acțiunea dreptului evidențiază toate atributele și calitățile dreptului ce determină capacitatea acestuia de a influența comportamentul subiecților sociali. Aceasta e obiectivizarea „spiritului” (conținutului, esenței) și „literei” dreptului pozitiv (legislației) în practica socială, materializarea calităților, trăsăturilor și însușirilor dreptului în conștiința generală și individuală, în conduita legală și activitatea fiecărui individ și colectivității umane. [233, p.300]

Acțiunea dreptului nu se limitează la realizarea sau la reglementarea normativă. Acestea sunt doar efecte, componente ale acțiunii dreptului. Doctrina juridică, pe bună dreptate, pornește de la premise conform cărora „acțiunea dreptului este o categorie mult mai largă decât realizarea normelor juridice. La rândul său, realizarea normelor juridice constituie o treaptă superioară de acțiune a dreptului”. [205, p.194] Aceasta e firesc. Sunt multe cazuri când legea nu necesită realizarea normelor juridice ce se conțin în ea. Însuși faptul prezentei normei juridice e suficientă pentru a atinge acel rezultat spre care tinde legiuitorul. Prezența legii este o modalitate de a asigura ca autoritatea statului să se realizeze pe baza legilor în vigoare.

Actualitatea temei investigate este determinată și de faptul că Republica Moldova se află în perioada de tranziție spre statul democratic, statul de drept. Starea tranzitorie a statului și a dreptului întotdeauna a fost o stare complexă, contradictorie, deseori bolnăvicioasă, o stare legată de reestimarea critică a trecutului și de alegerea viitorului, apropiat sau îndepărtat, optimal. [217, p.268] În aceste condiții se impune necesitatea determinării proprietăților

normative funcționale, stabilirii exprese a coordonatelor acțiunii normelor juridice, căutării unui model spațio-temporal oportun, adecvat realităților sociale, dar, în același timp, conform drepturilor și libertăților omului.

Actualitatea problematicii acțiunii spațio-temporale a normei juridice se justifică și prin faptul că obiectul investigațional nu este static, dat o dată pentru totdeauna, ci se află într-un flux continuu, e supus unor schimbări permanente, evoluează și se adaptează la evoluția societății, își schimbă instrumentele conceptuale. Aceasta ne obligă să-l reevaluăm, să-l revizuiem și să-l completăm permanent.

Argumentele invocate prezintă un suport esențial pentru inițierea studiului științific privind acțiunea în timp și spațiu a normelor juridice. Valorificarea studiului teoretic menționat, incontestabil, va avea o semnificație praxiologică în edificarea statului de drept. Problemele identificate: interacțiunea dintre timpul juridic și spațiul juridic, acțiunea normelor juridice în timp și în spațiu, depistarea și rezolvarea coliziilor spațio-temporale a normelor juridice vor fi posibil de soluționat cu succes, atât în aspect normativ, cât și în aspect organizațional și funcțional și vor contribui la ridicarea eficienței și randamentului funcțional al sistemului de drept în Republica Moldova.

Scopul și obiectivele tezei. Prezenta lucrare are drept scop cercetarea multilaterală și complexă a problemelor praxiologiei dreptului, a coordonatelor esențiale de acțiune a normelor juridice și elaborarea unei teorii generale a acțiunii normelor juridice în timp și spațiu. Prin studiul menționat intenționăm identificarea specificului timpului și spațiului juridic funcțional, caracteristica duratei acțiunii normelor juridice și a principiilor care o guvernează, evidențierea vigoarei spațiale a normelor juridice raportată la starea de suveranitate a statului. La fel, într-o abordare practico-gnoseologică intenționăm a predicționa acele măsuri de natură normativă orientate spre optimizarea formelor finale de realizare a normelor juridice.

Întru realizarea acestui scop au fost stabilite următoarele obiective:

- stabilirea și fundamentarea bazelor conceptuale ale praxiologiei normelor juridice;
- determinarea limitelor, domeniilor și coordonatelor de acțiune a dreptului, în general, și a normelor juridice, în special;
- stabilirea particularităților spațio-temporalității în domeniul dreptului;
- definitivarea principiilor și regulilor fundamentale care guvernează intrarea în vigoare și acțiunea efectivă a normelor juridice;

- stabilirea modalităților și particularităților ieșirii din vigoare a normelor juridice și a încetării efectelor juridice ale acestora;
- identificarea spațiului juridic și reliefaarea modalităților, exigențelor și principiilor fundamentale de acțiune spațială a normelor juridice;
- elucidarea coliziilor temporale și spațiale în domeniul acțiunii dreptului și identificarea căilor de soluționare a deficiențelor spațio-temporale ale normelor juridice;
- analiza, sistematizarea și interpretarea rezultatelor cercetării obiectului investigațional, formularea concluziilor și recomandărilor în perfecționarea legislației în vigoare și a practicii ei de aplicare.

Metodologia cercetării științifice. În elaborarea prezentei lucrări au fost aplicate o serie de metode, mijloace, procedee, principii de investigație, deduse din sistemul celor mai generale legi obiective, precum:

- analiza istorică, aplicată la cercetarea evoluției dreptului și coordonatelor fundamentale de acțiune a acestuia;
- analiza logică (deductivă, inductivă, generalizare, de specificare etc.), aplicată cu o consecvență maximă la elucidarea problemelor pe întreg parcursul lucrării;
- analiza sistemică, utilizată în cadrul studierii problematicii spațio-temporalității dreptului, a modalităților, a exigențelor și a principiilor fundamentale care le guvernează;
- analiza comparativă, folosită pe parcursul întregii lucrări și, în deosebi, la determinarea modalităților de acțiune a normelor juridice în diverse ramuri ale dreptului național, precum și determinarea particularităților acțiunii spațio-temporale a dreptului în diferite sisteme legislative contemporane;
- analiza dinamică, utilizată în cercetarea evoluției acțiunii normelor juridice în timp și spațiu la diferite etape de dezvoltare istorică.

Utilizarea metodelor nominalizate și a altor mecanisme investigaționale au determinat studierea complexă și multilaterală a obiectului investigațional.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute constă în cercetarea științifică, general teoretică, complexă și multilaterală a praxiologiei dreptului și, în această bază, elaborarea, în doctrina autohtonă, a concepției contemporane asupra acțiunii în timp și spațiu a normelor juridice, ținând cont de transformările calitative din sistemul normativ-juridic al Republicii Moldova și de realitățile din acest domeniu ale țărilor avansate ale lumii, în contextul integrării europene a Republicii Moldova. În investigația prezentă, pentru prima dată din

istoria doctrinară autohtonă, acțiunea normelor juridice este cercetată în cadrul Teoriei generale a dreptului și statului, prin prisma vectorilor funcționali principali: timpul și spațiul, pornind de la formula generală, conform căreia normele juridice acționează pe timp nedeterminat, într-un spațiu limitat la teritoriul statului și asupra unor categorii de persoane care sunt antrenate în circuitul juridic.

Investigația propusă a fost pregătită în condițiile în care dreptul, aplicabil în statele contemporane, „funcționează la o altă turație: s-au produs și se produc schimbări importante în dinamica actului de elaborare, de creație a dreptului. Se vorbește din ce în ce mai mult despre o supraîncălzire a mecanismului de reglementare juridică, despre presiunea sub care lucrează organele legislative, despre timpul care nu mai are răbdare și care cere adoptarea în regim de urgență a noilor reglementări juridice, necesare bunei funcționări a societății” [185, p.160]. În această ordine de idei, menționăm și complexitatea studierii acțiunii normelor juridice în condițiile în care istoria își accelerează ritmul, unele probleme capătă și o natură dimensională globală, când multe lucruri ce țin de obiectul, domeniul și limitele reglementării normativ juridice au încetat de a mai fi pur naționale, devenind internaționale. Aceasta a determinat generalizarea diverselor opinii referitor la acțiunea spațio-temporală a normelor juridice în diferite ramuri ale dreptului, în sistemul dreptului național, în sistemele de drept ale altor state, prin prisma efectelor spațiale și temporale ale normelor juridice contemporane, dictate de principiul suveranității puterii de stat.

Afirmându-se în calitate de studiu, prin identificarea procesului de conlucrare a normelor juridice naționale, străine și internaționale și manifestarea axiologică a principiilor acestei colaborări, prezenta lucrare determină crearea unei noi direcții științifice complexe de cercetare a spațio-temporalității normelor juridice. Putem sesiza și schița noi subiecte de valoare științifico practică majoră, ce urmează a fi studiate în cadrul Teoriei generale a dreptului și statului și în cadrul științelor juridice ramurale și interramurale cu referință la spațio-temporalitatea dreptului contemporan. Teza menționată apare ca una de pionierat în domeniu, deoarece a fost efectuat și un studiu amplu și complex de generalizare a conceptelor științifice autohtone pe problema investigată.

Noutatea științifică a tezei de doctorat se conturează prin principiile, postulatele, formulările de bază propuse și susținute de autor:

1. Norma juridică, ca celulă fundamentală a dreptului, are ciclul ei propriu de viață: este creată de un legiuitor suveran (se naște), produce efecte juridice (trăiește efectiv) pe un teritoriu distinct al statului și moare, dat fiind faptul că nu mai poate sau nu mai are ce reglementa, pentru că acele condiții, care au generat-o, au dispărut.

2. Într-un interval de timp și într-un spațiu determinat coexistă norme juridice „vechi” și norme juridice „noi”, între care pot să apară conflicte în procesul de aplicare a acestora. Succesiunea în timp și coexistența normelor juridice în spațiu obligă permanent legiuitorul să impună reguli și principii care să țină sub control această situație. Problema se complică și mai mult în cazul conflictelor de norme, când există un element de extranietate.
3. În perspectiva integrării europene a Republicii Moldova, trebuie să acceptăm, cu rezerve, și nu absolut (în limita în care nu dispăre spiritul și duhul național), ideea conform căreia pentru un stat membru al comunității europene, ordinea sa juridică capătă alte dimensiuni, norma juridică comunitară fiind prioritară celei interne.
4. Din momentul intrării sale în vigoare, norma juridică devine activă și acționează pentru viitor. Sintetizând, putem afirma că principiile care guvernează acțiunea în timp a normei juridice sunt: principiul efectului imediat al legii noi, principiul neretroactivității normei juridice. Evident, principiile nominalizate nu activează necondiționat. Sunt argumente care necesită ca autoritățile publice și persoanele oficiale să opereze și să se conducă de ele, dar există și argumentele care justifică excepțiile de la ele. Un lucru e cert: dreptul întotdeauna e chemat să afirme și să promoveze idealul de motor al progresului, de factor fundamental al echilibrului social și al ordinii de drept, de garant al drepturilor și libertăților omului.
5. Ieșirea din vigoare a normei juridice e determinată de mai multe împrejurări. În esența sa, orice fenomen și obiect, inclusiv norma juridică, este proces de la o începere la o sfârșire de sine, de unde se ivește altă începere. Sfârșitul normei juridice vine atunci când își epuizează resursele existențiale de a fi ceea ce este și nu depinde de vârsta ei. O normă juridică nu îmbătrânește și e tânără pe întreg parcursul vieții sale: „de la”- „până la”.
6. Din punct de vedere al acțiunii normei juridice în spațiu, sintetizând, putem afirma că principiile care guvernează și caracterizează spațialitatea normei juridice sunt: principiul teritorialității normei juridice, care subliniază faptul că norma juridică acționează asupra teritoriului statului respectiv; principiul personalității normei juridice, care subliniază faptul că norma juridică acționează asupra cetățenilor statului respectiv și asupra străinilor aflați în acest spațiu.

Problema științifică soluționată rezidă în elaborarea mecanismului identificării coordonatelor de acțiune a normelor juridice, identificării specificului spațiului și timpului

juridic funcțional, fapt care a condus la elaborarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a regulilor, principiilor și postulatelor care guvernează acțiunea spațio-temporală a normelor juridice. La fel, sunt examinate și propuse măsurile care pot contribui la eficientizarea praxiologiei normelor juridice.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. *Importanța teoretică* a investigațiilor constă în faptul că teza prezintă, incontestabil, un concept valoric complex, multilateral, sistemic privind praxiologia dreptului, în general, și natura acțiunii normei juridice în timp și spațiu, în special. Prezenta lucrare conține multiple referiri care întegrează, într-o oarecare măsură, informațiile, conceptele, opiniile juridice disciplinare și interdisciplinare ale Teoriei generale a dreptului și statului privind spațio-temporalitatea normei juridice. Concluziile, propunerile și recomandările nu numai generalizează cunoștințele științifice despre esența acțiunii normei juridice în timp și spațiu, ci contribuie și la dezvoltarea acestora.

Rezultatele lucrării, ce reflectă soluțiile teoretice degajate în urma investigației efectuate, servesc drept bază pentru o reevaluare a stării de lucru în domeniul respectiv. Importanța teoretică a acestora pot avea o interferență evidentă cu interesele celor interesați în promovarea cunoștințelor teoretice în domeniul științei dreptului și, în deosebi, în domeniul praxiologiei spațio-temporale a normelor juridice.

Teza de doctorat prezintă interes și prin faptul că ea constituie o primă încercare în doctrina autohtonă națională de a studia problematica spațio-temporalității dreptului în cadrul Teoriei generale a dreptului și statului. Investigația conține anumite formulări științifice care creează o imagine amplă despre domeniile, vectorii fundamentali pe care se axează acțiunea normei juridice. Definițiile și concluziile formulate completează multiple lacune științifice, normative, informaționale, ele pot ameliora starea de fapt în aceste domenii și dezvoltă doctrina autohtonă privind acțiunea în timp și spațiu a normei juridice.

Concluziile, formulările, postulatele tezei pot fi utilizate la predarea cursurilor de Teoria generală a dreptului și statului și a altor discipline ramurale și interramurale dedicate acțiunii în timp și spațiu a normei juridice. Acestea pot fi de folos tuturor celor care, în virtutea atribuțiilor ce le revin, aplică în practică normele juridice.

Pe plan practic, valoarea aplicativă a lucrării este sesizată de procesele complexe, ce se manifestă în Republica Moldova, care imperios demonstrează tendințe de democratizare și de respectare necondiționată a principiului supremației legii. Rezultatele teoretice obținute în procesul de cercetare a acțiunii spațio-temporale a normelor juridice ne permit de a identifica

acele manifestări practice, orientate spre perfecționarea mecanismului funcțional al dreptului. Materialul în cauză ar interesa în formă de suport teoretic deputați, funcționari de stat, magistrați, alte persoane cu competențe decizionale, de la care societatea așteaptă aplicarea corectă în timp și în spațiu normelor juridice.

Aprobarea rezultatelor tezei. Lucrarea a fost realizată la Catedra Teoria și Istoria Dreptului a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova, discutată la ședința catedrei din 26 aprilie 2013 și în cadrul Seminarului Științific de Profil interuniversitar la specialitatea 551.01- Teoria generala a dreptului din 27 mai 2013. Formulările, postulatele și tezele fundamentale ale investigației științifice și-au găsit reflectare în mai multe publicații științifice și au fost aprobate la diverse foruri științifico-practice naționale și internaționale, printre care:

1. Administrarea publică și buna guvernare. Sesiunea internațională de comunicări științifice din 27-28 octombrie 2007;

2. Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului. Conferința științifică internațională „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului în onoare Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Om emerit”, Chișinău, 14-15 martie 2009;

3. Conferința științifică cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a a USM „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”, Chișinău, 21-22 septembrie 2011;

4. Conferința științifică cu participarea internațională din cadrul Universității de Stat din Moldova, „Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare” din 25-26 septembrie 2012;

5. Conferința științifică din cadrul USM „Integrarea prin cercetare și inovare » din 26-28 septembrie 2013.

Mai multe aspecte ale investigației au fost reflectate în cele 11 publicații științifice.

Sumarul compartimentelor tezei. Volumul și structura tezei au fost determinate de scopul și obiectivele investigației, de cadrul problemelor abordate, de gradul și profunzimea cercetării acestora. Astfel, lucrarea conține: introducerea, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia, în funcție de suportul documentar și doctrinar al tezei, cuvintele cheie utilizate în teză, lista abrevierilor și adnotări în limbile română, rusă și engleză. În scopul diferențierii obiectivelor cercetării, capitolele sunt divizate în paragrafe. La sfârșitul fiecărui capitol se conțin concluzii.

Introducerea reprezintă fundamentarea și justificarea temei supuse cercetării. Ea cuprinde următoarele compartimente: actualitatea și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele tezei, noutatea științifică a rezultatelor obținute, problema științifică soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor tezei, sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1 – Realități și perspective ale spațio-temporalității normelor juridice în doctrina și reglementările juridice.-este structurat în trei paragrafe. Paragraful inaugural servește ca reper metodologic și analitic în cercetarea problematicii spațio-temporalității dreptului. Paragraful doi conține analiza investigațiilor cu privire la spațio-temporalitatea normelor juridice pe parcursul istoriei. O atenție deosebită se atrage publicațiilor din ultimii ani cu referință la problematica supusă cercetării. În urma studierii literaturii de specialitate, se efectuează analiza comparativă a situației existente în domeniu, cu descrierea realizărilor și lacunelor, se identifică, în mod special, amploarea cercetărilor din acest domeniu în literatura autohtonă. Într-o finalitate, compartimentul lucrării se pronunță asupra faptului că știința actuală privind acțiunea normelor juridice în timp și spațiu nu este o creație a doctrinarilor unei sau altei țări, la o anumită etapă de dezvoltare istorică, ci are la bază tot ceea ce omenirea a acumulat pe parcursul sutelor și miilor de ani. Concomitent, se formulează problema spre cercetare și direcțiile de soluționare, se descriu scopul și obiectivele tezei.

Capitolul 2- Praxiologia, domeniul și limitele acțiunii dreptului – cuprinde noi viziuni în ceea ce privește teoria acțiunii spațio-temporale a dreptului. Fiind categorii universale, condiții fundamentale de existență a tuturor fenomenelor și obiectelor, spațiul și timpul își au în drept particularitățile lor. Timpul juridic definește longevitatea, durata acțiunii normelor juridice, a fenomenelor și proceselor juridice, a efectelor lor. Oricât de perfectă ar fi o lege, ea, totuși, nu este veșnică. Legea are propria viață: este creată (se naște), produce efecte juridice (trăiește) și moare, când își epuizează resursele sale, nu mai este necesară. Spațiul juridic caracterizează efectele localizabile ale normelor juridice. Norma juridică are vigoare teritorial – etatică, adică e corelată cu teritoriul asupra căruia se răsfrânge. Domeniul și limitele acțiunii dreptului scot în evidență o problemă extrem de importantă și practic nestudiată în literatura autohtonă. Domeniul reglementării juridice se stabilește de legiuitor nu în mod arbitrar. O activitate legislativă calitativă pornește de la două momente esențiale: a) constatarea că situațiile ce reclamă reglementarea normativ-juridică există; b) convingerea în

că idealul juridic ce se aprobă este acceptat de societate. Limitele acțiunii dreptului pornesc de la formula: se permite tot ceea ce nu aduce prejudicii altora.

Capitolul 3 –Identificarea și manifestarea temporalității dreptului- cuprinde compartimente care scot în evidență trei momente esențiale ale acțiunii în timp a legii: 1) intrarea în vigoare a legii; 2) acțiunea efectivă a legii; 3) ieșirea din vigoare a legii. *Vigoarea* este conceptul juridic determinat pentru dimensiunea de durată a normei juridice. O normă juridică *nu are vigoare de la sine, ci una primită de la legiuitor*. De la momentul intrării în vigoare, norma juridică capătă forța de a fi respectată, executată sau aplicată. O particularitate a normei juridice sub aspectul temporalității este imposibilitatea de a se schimba în limitele duratei ei. Aceasta înseamnă că forța juridică de care dispune norma, fiind în vigoare nu „obosește”, nu „scade”, nu „îmbătrânește”, ci rămâne aceeași pe întreaga durată. Acțiunea efectivă a legii este guvernată de două principii: a) *principiul efectului imediat al legii*; b) *principiul neretroactivității legii*. De la fiecare din aceste principii există câte o excepție: a) *supraviețuirea legii vechi (ultraactivitatea)*; b) *retroactivitatea legii noi*. Al treilea moment esențial ce caracterizează acțiunea în timp a legii este *ieșirea din vigoare* a acesteia. Acest moment aduce în prim plan ideea limitelor în timp a acțiunii legii, *momentul final* al acesteia, adică încetarea acțiunii legii. Ca urmare, legea își termină guvernarea sa și nu va mai produce efecte juridice. Tot în acest compartiment sunt scoase în evidență cauzele care condiționează ieșirea din vigoare a legii: împlinirea termenului sau condiției; abrogarea legii; căderea în desuetudine; nulitatea legii; neconstituționalitatea legii; intrarea în vigoare a unui act internațional, care are prioritate față de legea națională, suspendarea legii.

Capitolul 4 –Spatialitatea dreptului și căile juridice de soluționare a conflictului de lege în timp și spațiu –scoate în evidență două probleme esențiale: a) efectele spațialității normelor juridice; b) conflictele normelor juridice în timp și spațiu și căile juridice de soluționare a lor. *Vigoarea spațială* a normelor juridice se raportează la starea de *suveranitate* a statului, manifestată sub aspectul *suveranității teritoriale*. Nu există norme juridice universale, care nu ar fi limitate în spațiu, nu ar fi localizate. Normele juridice întotdeauna sunt teritorial – etatice: fie că e vorba de întreg teritoriul statului, fie că e vorba de un teritoriu ce-i revine unei unități administrative. Astfel, fenomenele juridice, în mod imperativ, se desfășoară în spațiu, chiar și atunci când este vorba de spațiu extraterestru (dreptul cosmic). În contextul spațialității juridice, în teză se subliniază faptul că spațialitatea juridică a Republicii Moldova, atributele caracteristice ei, sunt serios afectate și acest lucru pune în

pericol chiar existența statalității noastre. Sfînga Nistrului este practic un teritoriu ocupat de forțele proimperiale ruse. Regimul secesionist de la Tiraspol constituie un impediment serios în exercitarea plenară de către stat a puterii pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Un compartiment din capitol e consacrat problemei soluționării conflictului în timp și spațiu a normelor juridice. O atenție deosebită se acordă situațiilor când ne aflăm pe terenul conflictual de legi în timp și spațiu, cu element de extraneitate. În finalul lucrării sunt formulate concluzii generale și recomandări.

1.REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ALE SPAȚIO-TEMPORALITĂȚII NORMELOR JURIDICE ÎN DOCTRINĂ ȘI REGLEMENTĂRILE JURIDICE

1.1.Repere metodologice și analitice cu privire la spațio-temporalitatea dreptului.

Alături de alte atribute ca: devenirea, structuralitatea, spațialitatea și temporalitatea reprezintă și ele niște proprietăți fundamentale ale existenței, a căror cunoaștere ajută la înțelegerea mai completă a acestora. Căci dacă *devenirea* ca mod fundamental al existenței, ne dezvăluie capacitatea genetică a acesteia de a se transforma, *structuralitatea* dezvăluie capacitatea existenței de a intra în interacțiuni, modul cum au loc infinitele schimbări pe care le suferă existența aflată în continuă devenire. *Spațiul* ne arată întinderea și așezarea obiectelor, fenomenelor, proceselor, iar *timpul* ne face cunoscute durata și succesiunea lor.

Spațiul și *timpul* reprezintă condiții fundamentale de manifestare pentru orice fenomen, proces, obiect, căci este o absurditate a concepe o existență în afara spațiului și timpului. Existența își diversifică, prin mișcare permanentă, formele în spațiu și timp. Ca urmare a acestei indisolubile legături dintre spațiu, timp și existența în devenire, spațiul și timpul sunt considerate modalități obiective de a ființa (de a fi) ale existenței. De aici, rezultă că spațiul și timpul constituie premise pentru toate obiectele, fenomenele, procesele. În această ordine de idei, este semnificativă remarca unuia dintre cei mai mari filosofi ai tuturor timpurilor Immanuel Kant: „Nu ne putem niciodată reprezenta că nu este spațiu, deși putem gândi foarte bine că în el nu există obiecte. El este considerat deci o condiție a posibilității fenomenelor și nu o determinare dependentă de ele”. [69, P.197] Același lucru este valabil și pentru timp. Spațiul și timpul sunt matricele în care ne așezăm, în ordine, experimentele. Anume prin faptul că noi ne ordonăm, în spațiu și timp, multitudinea percepțiilor, acestea devin experiență.

Fiind indisolubil legate între ele, spațiul și timpul au o serie de proprietăți comune.

În *primul rând*, atât spațiul cât și timpul, au un *caracter obiectiv*, adică există în afara și indiferent de conștiință, de voința omului.

În *al doilea rând*, spațiul și timpul au un *caracter contradictoriu*. Acest caracter e determinat, pe de o parte, de faptul că spațiul și timpul sunt atât *absolute* (în sens că cuprind tot ceea ce există (de la corpuri microscopice până la galaxii și universuri), cât și *relative* (în sens că nu sunt aceleași în întregul univers și variază în dependență de natura și structura formei lor de existență). Manifestarea caracterului lor contradictoriu se datorează și faptului că atât spațiul cât și timpul sunt, pe de o parte, *continui* (în sens că existența nu admite vacuum spațio-temporal), iar, pe de altă parte, sunt *discontinui*, deoarece, atât spațiul cât și timpul diferă de la un obiect, fenomen, proces etc. la altele.

În al treilea rând, spațiul și timpul sunt, pe de o parte, *infinite, veșnice*, iar pe de altă parte, finite. [174, p55-56]

Diferitelor obiecte, fenomene, procese etc., diferitelor domenii și nivele de organizare a existenței le aparțin proprietăți spațio-temporale diferite: spațiul și timpul cosmic, spațiul și timpul biologic, spațiul și timpul psihologic, spațiul și timpul social ș.a.

Spațiul și timpul social constituie modalități de existență a societății, a acțiunilor umane. El înglobează în sine ansamblul condițiilor de loc, întindere și desfășurare a acțiunii umane, a structurilor și fenomenelor sociale, precum și durata și succesiunea fenomenelor sale, ritmul evoluției și densitatea evenimentelor sociale în anumite unități de timp. La rândul său, spațio-temporalitatea socială își are specificul său dependent de diverse fenomene, procese, evenimente, structuri de manifestare a existenței sociale.

Ca orice fenomen social, statul și dreptul se raportează și ele la coordonate spațio-temporale proprii și sunt impuse în mod firesc și inevitabil anumitor limite spațio-temporale. Orice fenomen, proces, situație socială au o dimensiune spațială. Ele se desfășoară în spațiu chiar și atunci când este vorba de spațiul extraterestru (dreptul cosmic). [14, p.352]

Localizarea fenomenelor, situațiilor juridice în spațiu are ca efect principal determinarea legii aplicabile acestora. Spațiul geografic influențează originalitatea, conținutul diverselor sisteme juridice. El conturează caracterul național al fiecărui sistem de drept în parte. Astfel, teritorialitatea dreptului național generează specificitatea fiecărui sistem de drept. Ca urmare, în raport de spațiu, vorbim de relativitatea dreptului, căci sisteme de drept universale pur și simplu nu există. În această ordine de idei, la fiecare etapă de dezvoltare istorică s-a impus necesitatea localizării normelor juridice.

Întrucât autoritățile statului își exercită puterea în limitele unui spațiu, apare necesitatea de a preciza natura raportului dintre stat și teritoriu. Pe parcursul istoriei au apărut diverse teorii care, într-o formă sau alta, într-o măsură mai mare sau mai mică, au încercat să dea răspuns la această întrebare primordială. Concepțiile asupra raportului dintre stat și teritoriu au străbătut - după cum menționează profesorul Tudor Drăganu - în timp, o treptată și lentă dezvoltare până când au ajuns să se cristalizeze în tiparul lor actual.[96, p.194] Ne vom referi doar la unele din ele.

Apariția statului și a dreptului este plasată în spațiu și timp. Se știe că inițial cuvântul „stat” semnifică ideea de ceva stabil, permanent și se folosea pentru a desemna cetățile, republicile de tipul celei romane, de spațiile orientale și alte forme de organizare politică a societății. Statele acelei perioade aveau teritorii relativ limitate și coincideau cu spațiile pe care locuiau colectivitățile pe care statul le reprezenta. Statul avea asupra acestui teritoriu o

putere asemănătoare aceleia de a asigura ordinea și disciplina socială, adică avea o *autoritate de ordin public*, care nu se confundă cu raporturile private, cum ar fi, de exemplu, cele de proprietate. Astfel, teritoriul din acea perioadă aparține întregii colectivități.

În evul mediu, teritoriul a fost socotit până la un moment dat, proprietatea de drept privat a suveranului și, de aceea, la moartea acestuia putea fi împărțit între urmași. Mai târziu, în scopul de a evita pericolul fărâmițării teritoriului statului, se încetățenește ideea că teritoriul statului nu este proprietatea privată a monarhului, ci aparține coroanei, care personifică instituția monarhică. Din această idee s-a dezvoltat apoi o asemenea teorie, cum ar fi cea a „*teritoriului-obiect*”. Totuși, se pornește de la premisa că teritoriul statului nu este un obiect simplu și dreptul asupra teritoriului nu poate fi echivalat cu un drept real construit după modelul dreptului privat, ci constituie „un drept real de drept public” (Laband) sau, într-o altă terminologie, „un drept real instituțional” (Jean Dabin). [96, p.195] Această teorie astăzi, aproape, nu este recunoscută de nimeni.

O concepție deosebită de teoria teritoriului – obiect este teoria *teritoriului – subiect*, susținută de asemenea autori, cum ar fi Gerber, G. Iellinek. După acești autori, teritoriul nu este ceva exterior statului, un obiect asupra căruia acesta exercită anumite drepturi reale, ci trebuie socotit ca unul din elementele care alcătuiesc personalitatea juridică a statului. Pentru ca să poată fi vorba de o persoană –stat, trebuie să fie întrunite în fapt cele trei elemente ale acesteia: un teritoriu, o populație (națiune) și o putere publică exclusivă sau suverană (suveranitatea). Astfel, teritoriul este un element constitutiv al statului, o parte componentă a acestuia și, ca urmare, nu poate fi socotit un subiect asupra căruia statul ar exercita dreptul de proprietate.

O teorie formulată recent în literatura juridică este teoria teritoriului-limită. Părtașii acestei teorii (L. Duguit, Carre de Malberg, Nezabitavskii) pleacă de la ideea că teritoriul statului este un cadru în limitele căruia statul își exercită puterea de comandă asupra voințelor individuale.

O concepție apropiată de teoria teritoriului-limită este teoria competenței. Adepții acestei teorii (cel mai consecvent adept fiind Hans Kelsen) susțin că teritoriul statului nu ar fi decât cadrul spațial, determinat de ordinea juridică internațională. Astfel, în viziunea lui Kelsen, definiția statului prin cele trei elemente esențiale (teritoriul, poporul și puterea politică) nu este decât o definiție juridică. Poporul sunt indivizii care compun statul și sunt supuși unei anumite ordini de constrângere. Teritoriul nu se poate defini decât juridic: „Nu se poate defini ceea ce se cheamă teritoriul statului decât într-o singură formă: acesta este domeniul de validitate teritorială a unei ordini juridice etatice”. [249, p.283]

Teoriile examinate mai sus,- după cum pe bună dreptate susține profesorul Tudor Drăganu,- „nu sunt în măsură să dea raporturilor dintre stat și teritoriu o explicație adaptată stadiului actual de dezvoltare a realităților naționale și internaționale, căci ele nu țin seama de faptul că exercitarea puterii statului trebuie să aibă în lumea modernă ca scop exclusiv înfăptuirea voinței poporului așezat într-un anumit spațiu geografic”. [96,p.196] De aici, ar rezulta că o teorie cu adevărat științifică asupra raportului dintre stat și teritoriu poate fi construită numai dacă pleacă de la examinarea complexă, multilaterală a realităților sociale.

Astfel, fenomenele juridice întotdeauna se desfășoară în spațiul statului. Spațiul ocupă în drept un loc deosebit și contribuie la localizarea subiecților juridici, individualizarea persoanelor fizice și juridice sub aspect juridic, la legarea acestora din urmă de un loc strict determinat. Localizarea lor are consecințe cu privire la statutul juridic al subiecților, la exercitarea drepturilor lor civile și publice, în special, politice și electiv. Cu ajutorul spațiului se determină domiciliul și reședința persoanelor fizice și juridice, se determină sediul unor acte importante, are loc localizarea bunurilor, fixarea imobilelor, se determină autoritățile publice care vor soluționa anumite litigii dintre subiecții dreptului etc.

Fenomenele juridice, după cum am menționat anterior, se situează și în timp. Dreptul este reflectarea realității la care se aplică. În timp, dreptul suferă o evoluție paralelă cu evoluția societății. Dreptul nu poate immobiliza la infinit ordinea socială, dar nici nu se poate schimba, reînnoi la orice modificare neesențială a societății. De aceea, dreptul nu poate ignora realitatea timpului, adică momentul sau durata unei situații juridice.

Statul, dreptul sunt niște fenomene sociale, activitatea cărora decurge în anumite limite de timp. Pentru a înțelege esența și rolul lor e necesar de analizat, în prealabil, întrebarea ce se referă la caracterul și particularitățile epocii la care statul și dreptul se atribuie. Aceasta e cu atât mai important, dat fiind faptul că orice epocă istorică înaintea anumite criterii de apreciere a statului, dreptului, a realității juridice.

În general, dreptul, statul, întreaga realitate juridică a societății urmează firul evoluției sociale, în ele reflectându-se nivelul dezvoltării economice, sociale, politice, culturale și de altă natură a societății. Legea celor XII table, Codul Manu, Codul Hamurabi, vasta operă legislativă a lui Iustinian, Oglinda Saxonă, Magna Carta Libertatum, Pravila lui Vasile Lupu etc. sunt monumente juridice, dar, în egală măsură, acestea servesc drept dovadă a evoluției în timp a dreptului, statului.

Această particularitate a dezvoltării în timp a fenomenelor poate fi reprezentată sub forma unei spirale, unde fiecare undă nouă parcă o repetă pe cea precedentă. Cu toate acestea, dreptul e acel fenomen social care poate actualiza trecutul, transforma prezentul și organiza

viitorul. După cum, pe bună dreptate, afirmă profesorul universitar Lidia Barac „înseși finalitățile dreptului sunt de natură a sesiza transformările vieții sociale, în raport de timp, finalitatea globală a dreptului fiind aceea de a veni în preântâmpinarea nevoilor sociale. Acestea implică atât o acțiune a timpului asupra dreptului, cât și o acțiune inversă. Astfel se explică faptul că dreptul cunoaște mai mult evoluția decât revoluții.

Dreptul se modifică, se schimbă în funcție de exigențele binelui public și suportă variațiunile opiniei publice. Astfel, dreptul devine urban, liberal, autoritar, general sau specializat, după evoluția societăților asupra cărora el acționează”. [14, p.348-349]

Timpul este o concordanță esențială a dreptului, a vieții juridice din societate. El determină momentul intrării și momentul ieșirii din vigoare a normelor juridice, stabilește momentul nașterii persoanei juridice, a drepturilor și obligațiilor subiective, constată începutul sau sfârșitul unei situații juridice, marchează punctul de plecare al unui termen și determină momentul expirării sale. Timpul normei juridice definește durata acesteia, rezistența sa, perioada în care norma juridică este activă. Profesorul universitar I. Vida menționează: „În perioada de timp în care norma juridică este activă, ea poate suporta modificări și completări, după cum poate fi abrogată, suspendată, republicată sau poate fi supusă unor derogări.” [183, p.159]

Normele juridice pot avea o durată mai îndelungată sau mai restrânsă de timp. Istoria dreptului cunoaște cazuri când normele juridice au activat efectiv timp îndelungat. Așa de exemplu, Legea celor XII Table a rezistat, cu unele mici modificări, mai multe de 10 secole. În perioada antică ritmul transformărilor legislative era lent. Accelerarea acestui ritm în societățile moderne a adus cu sine și schimbări importante în dinamica creației normelor de drept. Acestea din urmă, evident, nu mai pot repeta performanța de vitalitate a normelor juridice din Legea celor XII table. Funcționalitatea lor efectivă depinde de necesitățile cu care societatea se confruntă. În această ordine de idei, profesorul Gheorghe Mihai menționează: „O particularitate a normei juridice sub aspectul temporalității este imposibilitatea de a evolua în limitele duratei ei. Aceasta înseamnă că forța juridică de care dispune, fiind în vigoare, nu „obosește”, nu „scade” treptat, nu se alterează ca un organism viu, nu „îmbătrânește”. Faptul, posibil, să nu mai aibă aplicabilitate nu se datorează lipsei de vigoare, ci unor factori exteriori ei.” [131, p.404-405] În viziunea clasicului filosofiei germane Hegel, în calitate de factor ce determină conținutul și dezvoltarea dreptului apare „conceptul absolut al libertății individuale.” Astfel, în renumita sa lucrare „Principiile filosofiei dreptului”, Hegel menționează: „Dreptul este ceva *în genere sfânt*, numai fiindcă el este existența-în-fapt a conceptului absolut al libertății conștiente de sine... Fiecare treaptă a dezvoltării ideii libertății

are dreptul ei propriu, fiindcă ea este existența-în-fapt a libertății într-una din determinațiile ei proprii. Când se vorbește despre opoziția moralității, a eticului față de drept, atunci nu se înțelege prin drept decât cel formal al personalității abstracte. Moralitatea, eticul, interesul statului este fiecare un drept special, fiindcă fiecare dintr-aceste forme este o determinare și o existență în fapt a libertății.” [69, p.229] În această calitate, „dreptul este existența voinței libere, adică libertatea impusă din exterior sau, altfel spus, existența externă a libertății.” [105, p.96] Această libertate nu e ruptă de stat, ci servește acestuia. Dreptul stă la loc de cinste în concepția lui Hegel, pentru că, slujind, „rațiunea de stat”, asigură statului ordinea internă. Statul, „rațiunea de stat”, libertatea nu sunt rupte de timp, deoarece „timpul este conceptul însuși aflat aici în existență.” Evoluția în timp „este făptuirea istorică, timpul fiind esențialmente uman. Această formulare vrea să indice, indubitabil, faptul că timpul este omul în lume și istoria sa reală ... adică omul este timp.” [165, p.287] Orice se întâmplă în lume, se întâmplă pentru că i-a venit timpul. Toate lucrurile apar la momentul potrivit pentru că sunt aduse de necesitate, ceea ce înseamnă că tot ce se întâmplă este just pentru că e necesar și justiția universală nu are ca măsură decât necesitatea. [105, p.96]

Stabilitatea dreptului și, dimpotrivă, instabilitatea acestuia depind, în mare măsură, de necesitatea socială, de principiile fundamentale pe care o societate se sprijină. În această ordine de idei, renumitul jurist, politolog și economist, laureatul Premiului Nobel pentru științe economice Hayek, menționa: „ În anumite condiții, atunci când un anumit număr de principii fundamentale de drept sunt acceptate de un timp îndelungat, aceste principii vor determina în mod real întregul sistem juridic, spiritul său general, ca și fiecare normă particulară pe care acesta o conține și felul în care ea este aplicată. În asemenea epoci întregul sistem va avea o mare stabilitate internă. Orice jurist care va avea de aplicat o lege care nu se acordă bine cu restul sistemului va face tot posibilul să adapteze norma la ansamblul sistemului, remodelând-o”. [127, p.356]

Astfel, dreptul, normele juridice exercită un rol de moderator al societății. Acest rol revine normelor juridice atât timp, până când normele juridice vechi nu sunt înlocuite cu normele juridice noi.

1.2.Nominalizarea problemei și analiza investigațiilor cu privire la spațio-temporalitatea normelor juridice în literatura juridică

Logica unui studiu teoretic al spațio-temporalității normelor juridice ne obligă să începem cu elucidarea unor probleme de ordin terminologic, cu care ne confruntăm la momentul de față. Manualele de Teoria dreptului, precum și unele studii și lucrări științifice utilizează și analizează această temă sub diferite denumiri: Acțiunea normelor juridice (a

legilor sau a actelor normative) în timp și spațiu (Gh. Avornic [6, p.253-270], D. Baltag [12, p.161-169], I. Ceterchi, I. Craiovan [25, p.44-50], D. Mazilu [128, p.199-211], N. Popa [164, p.159-172], S. Popescu [167, p.266-278], R.I.Motica, Gh. Mihai [135, p.96-103], C. Voicu [185, p.160-172], V. Cervoniuk (Goiman) [233, p.397-410; 198], A. Cerdanțev [234, p.225-228], S. Komarov [206, p.196-199], A. Pigolkin [219, p.175-179], V. Lazarev [224, p.152-157] ș.a.); Aplicarea dreptului în timp și spațiu (I. Dogaru, Gh. Dănișor, D. C. Dănișor [96, p.360-377]); Domenii de acțiune a actelor normativ-juridice [218, p.286-289], Întîlnim, de asemenea, așa denumiri, cum ar fi: Durata și spațialitatea normei juridice [131, p.403-419], Coordonatele acțiunii normei juridice [133, p.41-54], Extensiunea temporală și spațială a legii [131, p.403] ș.a.

E cazul să ne referim încă la o problemă ce ține de denumirea acestei instituții. În literatura științifică sunt utilizate pe larg și așa expresii, cum ar fi: acțiunea (aplicarea) normei juridice, dreptului, actelor normativ juridice (inclusiv a legilor). Apare întrebarea: care dintre aceste expresii este mai corectă? În viziunea noastră, nu e cazul de a da prioritate unei sau altei expresii. Totul depinde de faptul în ce context aceste expresii se utilizează și care e obiectul pe care și-l propune cercetătorul să-l studieze. Uneori, ne putem propune, în calitate de obiect de studiu, problema acțiunii (aplicării) unei norme juridice concrete, alteori – a normelor juridice luate în ansamblul lor (a dreptului) sau, după caz, acțiunea actelor normativ-juridice, sau a unor categorii ale acestora (cum ar fi, de exemplu, legea). Prin urmare, toate expresiile utilizate au dreptul la existență.

Un interes deosebit prezintă, indiscutabil, problema evoluției conceptuale a spațio-temporalității pe parcursul istoriei societății, statului, dreptului.

Gânditorii antici (Platon , Aristotel, Cicero ș.a.) ne-au demonstrat convingător că statul, dreptul sunt niște fenomene sociale activitatea cărora decurge în anumite limite de timp și spațiu.

Platon, în lucrarea sa „Legile”, consideră că „nu oamenii fac legile, ci că ele se datoresc împrejurărilor și diferitelor evenimente ce au loc în mod felurit. Sau violența unui război răstoarnă statele și schimbă legile, ori strâmtorarea sărăciei înfricoșate face același lucru... Aruncând privirea asupra unor asemenea accidente, ne găsim porniți a spune ...că nici o lege nu este opera unui muritor, dar că aproape toate lucrurile omenești sunt în mâna soartei... Dumnezeu și, împreună cu El, întâmplarea, și norocul conduc toate faptele omenești” [69, p.51] și „ durata neamului omenesc este cât și aceea a timpului: oamenii se urmează unii pe alții și se vor urma fără întrerupere în ani fiindcă ei își procură un fel de nemurire, înlocuind o generație cu alta”. [69, p.61] Prin urmare, durata acțiunii unei legi e

determinată nu de legiuitor, ci de realitățile unei societăți. De aceea, urmează Platon, „aș vrea ca legiuitorul să nu propună nici o lege, mai înainte de a fi precedată de un preludiu”, [69, p.63] adică de niște evenimente semnificative.

Aceleași viziuni pot fi întâlnite și la Aristotel, cel mai original discipol al lui Platon. Totodată, Aristotel face unele precizări: „dreptul politic cuprinde două specii: dreptul natural și dreptul pozitiv. Dreptul natural este cel care pretutindeni își păstrează valabilitatea, indiferent de opiniile pe care le suscită. Dreptul pozitiv este cel care, indiferent de orientarea sa originară, o dată instituit se impune...” [69, p.81] În timp ce normele naturale sunt aceleași peste tot, cele ale dreptului pozitiv „nu sunt aceleași peste tot, pentru că nici formele de guvernământ nu sunt aceleași, dar forma de guvernământ conformă cu natura este una singură pretutindeni și ea este cea mai bună”. [69, p.82]

În viziunea lui Cicero, legea este rațiunea supremă înscrisă în natura noastră, dar dezvoltată și perfecționată prin cugetul nostru. Veșnicia legii, durata de valabilitate a acesteia, sunt determinate de felul în care rațiunea supremă e reflectată în legea concretă: „Adevărata lege este desigur înțelepciunea dreaptă conformă cu natura, prezentă în toți oamenii, consecventă, eternă, care ne cheamă la datorie și ne dă porunci, interzicându-ne să comitem fraude și îndepărtându-ne astfel de la ele... Divinitatea ne interzice să modificăm în vreun fel această lege, să procedăm la vreo derogare sau s-o abrogăm integral; nu putem fi exceptați de la ea nici prin intervenția Senatului, nici prin cea a poporului... Ea nu va fi una la Roma, alta la Atena, una acum, alta în viitor, ci toate popoarele din toate vremurile vor fi stăpânite de o singură lege, eternă și fixă și va exista un singur zeu pentru toți, învățător și conducător al tuturor” [69, p.164] Cele mai viabile și mai durabile în timp au fost și rămân legile, care au înglobat în sine obiceiurile, care s-au dovedit a fi cele mai bune, cele mai conștientizate de întreaga societate.

Epoca medievală este una de o remarcabilă efervescență intelectuală în lumea creștină, care a transformat profund Occidentul. Aceasta e perioada Sfântului Augustin, iar mai apoi a Sfântului Toma D'Aquino.

Sfântul Augustin, în lucrarea „De civitate dei”, face deosebirea între împărăția cerurilor și împărăția pământească. Împărăția cerurilor servește ca model ideal pentru organizarea lumescă, iar statul și dreptul trebuie să se subordoneze Bisericii. Drept și just nu poate să fie ceva decât prin puterea ce vine de la Dumnezeu și prin protecția bisericii. Sfântul Augustin diferențiază *legea eternă și legea naturală*. Legea eternă este însăși voința lui Dumnezeu, pe când legea naturală este un fel de întipărire a legii eterne în ființa omenească. [70, p.30]

Legile pozitive trebuie să derive din cele naturale, și destinația lor este de a fi întocmite conform legii eterne și legii naturale. Legea pozitivă care le încalcă pe primele două legi este o *lege injustă*. Sfântul Augustin face o concluzie radicală și refuză recunoașterea legii injuste: „Legea injustă nu e lege” și aceasta pentru că „*ius id quod iustum est*” (drept este ceea ce e just). [105, p.35] Viabilitatea și durabilitatea legii, în viziunea Sfântului Augustin, depinde de conformitatea acesteia cu legea eternă.

Sfântul Toma D’Aquino a încercat o sinteză între aristotelism și tradiția creștină: s-a păstrat din Aristotel (pe care-l admiră atât de mult, încât îl numea „Filozoful”) tot ce nu venea în contradicție cu relevanța, cu tradițiile creștinești. Sfântul Toma continuă ideea augustiană a superiorității împărăției divine asupra celei pământești, asupra statului lumesc. Totuși, „se dezvăluie la Toma D’Aquino o nouă idee politică, inspirată de Aristotel și care îl îndepărtează de Augustin, anume este o nouă prețuire a statului lumesc ce nu mai apare, ca la Augustin, ca rodul păcatului înnăscut, ca instrument al Satanei, ci ca un produs necesar al naturii, deoarece „omul este o făptură socială” [73, p.95]

Sfântul Toma, ca și Sfântul Augustin, face distincție între *legea divină*, *legea naturii* și *legea omenească*. Această clasificare e făcută, în dependență de treptele de raționalitate, de gradele de inteligență ale dreptului. Legea divină se găsește în înțelepciunea lui Dumnezeu. Legile naturii sunt un rezultat al celor divine și constituie „dreptul natural”, corespunzând naturii omului. În ceea ce privește legea pozitivă (legea omenească), aceasta este o elaborare datorită împrejurărilor diverse și intervenției arbitrariului omenească. Ea nu este dreaptă decât în măsura în care se menține în acord cu dreptul natural, dar conținutul ei depinde de feluritele nevoi și condiții de viață ale oamenilor. [70, p.32] Conceptul sfântului Toma D’Aquino, tomismul, în general, a constituit, pe drept cuvânt, o culme a filosofiei medievale europene. Din cele expuse mai sus, rezultă clar o ierarhizare a celor trei categorii de legi și o limitare teritorială de acțiune a acestora. Când privește, temporalitatea legii omenești, aceasta depinde de conformarea ei legii divine și legii naturale.

Trecerea de la evul mediu la Renaștere a avut loc lent în întreg secolul al XV-lea și în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Termenul de Renaștere semnifică o înnoire a vieții spirituale-filosofice, științifice, literare artistice – prin repunerea în circulație a valorilor culturii antice. Știința dreptului, ca și toate celelalte științe, a traversat și ea în epoca Renașterii o perioadă semnificativă, datorită operei unor gânditori ca Machiavelli, Bodin ș.a.

Niccolo Machiavelli (1469-1527), unul din remarcabilii renașcentiști, în lucrarea „Discurs asupra primei decade a lui Titus Liviu” (1519) explică nașterea legii prin dispariția vârstei de aur a umanității: unde binele domnește natural și fără lege, oamenii se pot lipsi de

lege; dar, îndată ce expiră epoca vârstei de aur, s-au hotărît să facă legi și să dicteze pedepse contra celor care le-ar încălca. [105, p.47]

În condițiile normale de existență, funcționarea statului e fondată pe domnia legii. În vremurile grele, când însăși existența statului și a legilor este amenințată să dispară, e nevoie de principele, omul de acțiune, care nu trebuie să se împiedice de nici un considerent de justiție sau in justiție, de omenie sau confuzie, de rușine sau glorie. Esențialul, care prevalează asupra a orice – afirmă Machiavelli – este de a asigura salvarea și libertatea: „când este în joc salvarea patriei, nu contează nici dreptate, nici nedreptate, nici milă, nici cruzime, nici laude, nici glorie, prin mijloace glorioase sau josnice, patria trebuie salvată”. [127,p.69] În acest context a fost formulat sloganul „scopul scuză mijloacele”. Analiza atentă a teoriei lui Machiavelli arată că ea nu reprezintă în sine un antipod al dreptului și justiției. Concepția lui predominantă despre legi și justiție are o altă argumentare. Machiavelli considera că omul fără stat este o brută lipsită de religie, de morală, de legi. Rezultă, prin urmare, că fondatorul unui stat, acționând anterior moralei și legilor, nu poate fi constrâns de ele; cel ce fondează un stat, îi dă și legile. [105, p.48]

Temporalitatea legii, în viziunea lui Machiavelli, depinde de bunul mers al lucrurilor și de faptul cât timp poporul este capabil să mențină în siguranță instituțiile, atunci când trăiește sub lege.

Jean Bodin, un alt remarcabil renașcentist, are meritul de a fi pus bazele teoriei laice a dreptului natural și a suveranității. Definind republica drept „o guvernare bazată pe legile naturii”, Bodin consideră puterea legislativă esența statului: „unde nu e putere legislativă – afirmă el – acolo nu e republică”. [105, p.49] Bodin crede și propagă necesitatea stabilității politice. El nu este ostil schimbării, cu condiția că ea să fie făcută cu prudență: „Este mai bine să întreții bolnavul printr-o dietă potrivită decât să încerci, cu prețul vieții acestuia, să vindeci o maladie incurabilă; iar uneori, dacă boala nu este acută și nu există speranțe de vindecare, trebuie încercate remediile ușoare. Maxima aceasta este aplicabilă la orice republică, nu numai atunci când este vorba de o schimbare în forma de guvernare, dar și când e vorba de legi, de obiceiuri și de tradiții, la care unii, nefiind atenți, au ruinat mândrețe de state, impunându-le, luate de la alții, legi bune, dar nepotrivite cu propriul lor stat”. Și mai ales „...orice schimbare a legilor care guvernează un stat este periculoasă, pentru că a schimba tradiții și reglementări privitoare la succesiune, contracte sau obligații, din mai rău în mai bine, nu este câtuși de puțin acceptabil... Nimic nu trebuie schimbat într-o republică, oricare ar fi binele urmărit, dacă în starea dinainte ea s-a putut menține timp îndelungat”. [127, p.93-94] De aici, o regulă a tehnicii legislative rămasă actuală și până în prezent: „...Intervenția

legiuitorului să aibă loc doar atunci, când interesul social și bunul mers a lucrărilor o cere. Trebuie evitate situațiile când legiferarea, se face pentru legiferare, când ea devine un spectacol politic. Legiuitorul intervine cu norme juridice noi doar atunci când e convins în faptul că acestea vor îmbunătăți substanțial mersul de mai departe a lucrurilor, vor duce la o mai bună soluționare a problemelor cu care societatea se confruntă la momentul dat”. [146, p.350] Din cele spuse, rezultă că temporalitatea legii, longevitatea ei cât mai mare ar trebui să fie un scop al legiuitorului. Pentru aceasta e necesar ca legiuitorul să se bazeze, în activitatea sa, pe obiceiuri, pe tradițiile poporului. Din aceste considerente, Jean Bodin spunea: „legea, oricât ar fi ea de bună, nu valorează nimic dacă poartă în ea disprețul de sine, or, în materie de legi, noutatea este întotdeauna disprețuită și, dimpotrivă, respectul în fața Antichității este atât de mare și conferă legii atâta putere, încât aceasta nu mai are nevoie de magistrat pentru a se impune”. [127, p.94]

Epoca modernă, marcată de activitatea unui șir impresionat de figuri remarcabile ale gândirii, pune începutul unei mișcări de regenerare și independență, de liberă examinare a faptelor politice și de privire mai adâncă a realității vieții colective.

Pentru, Hugo Grotius (1583-1645), dreptul natural este totalitatea principiilor pe care rațiunea le dictează pentru satisfacerea înclinării naturale a omului pentru viața socială. Aceste principii se referă la:

- abținerea cu religiozitate de la ceea ce aparține altuia;
- repararea ofenselor sau daunelor cauzate altora cu vinovăție;
- respectarea promisiunilor, adică îndeplinirea învoielilor, cerință care în enunțarea latină celebră “ pacta sunt servanda” (“tratatele trebuie respectate – n.n.) devine axa întregului drept, inclusiv a dreptului internațional public;
- proporționalizarea pedepselor cu faptele ilegale săvârșite.[105, p.62]

E semnificativă viziunea lui Hugo Grotius asupra dreptului internațional: în cadrul marii comunități a popoarelor lumii nu poate fi înființat decât un drept în care toți sunt egali, iar garanția acestui drept trebuie dată de horărârea fiecăruia de a respecta convențiile încheiate între state, în principiu egale și independente. Deasupra suveranității de stat nu mai există – în afara divinității – nimic altceva decât regulile dreptului natural. [73, p.99]

O revoluție, în gândirea umană, istorică, juridică, culturală, este legată de numele lui Montesquieu (1689-1755). În renumita lucrare „Despre spiritul legilor”, citim: „Legea, în general, este rațiunea omenească, în măsura în care ea guvernează toate popoarele de pe pământ, iar legile politice și civile ale fiecărui popor nu trebuie să fie decât cazurile particulare la care se aplică această rațiune omenească”. [69, p.170] În acest sens, spațialitatea

dreptului tinde spre unicitate și universalitate, iar temporalitatea acestuia – spre veșnicie, ca necesitate firească a existenței comunității umane. Spațio-temporalitatea legilor capătă altă valoare, în cazul dacă e vorba despre legile pozitive: „Ele trebuie să fie potrivite cu condițiile fizice ale țării: cu clima - rece, caldă sau temperată, - cu calitatea solului, cu așezarea, cu întinderea sa; cu felul de viață al popoarelor, - plugari, vânători sau păstori; ele trebuie să fie potrivite cu gradul de libertate pe care orânduirea statului o poate îngădui, cu religia locuitorilor, cu înclinările, cu bogățiile, cu numărul, cu negoțul, cu moravurile, cu deprinderile lor. În sfârșit, legile au legătură între ele, au legătură cu originea lor, cu scopul legiuitorului, cu ordinea lucrurilor în privința cărora sunt stabilite. Ele trebuie să fie examinate din toate aceste puncte de vedere”. [69, p.170]

Immanuel Kant (1724-1804), pe drept cuvânt, este considerat “omul dreptului”. Chiar și statul, în viziunea sa, nu este alt ceva decât “o multitudine de oameni trăind după legile dreptului, și asociate printr-un contract”. [165, p.224] Lui îi revine celebra definiție, conform căreia, “dreptul este totalitatea condițiilor, conform cărora liberul arbitru al unui om se poate uni cu liberul arbitru al altui om, conform unei legi universale a libertății”. [69, p.189]

Din cele spuse rezultă că, pentru Kant, dreptul constă în coexistența libertăților, respectul libertății altora, conform unei legi universale. Ca poruncă absolută care se impune fără condiții, dreptul, ca imperativ categoric, are izvorul în conștiința umană. Kant arată că “fiecare om are o conștiință și se consideră observat de un judecător interior, amenințat și, în genere, ținut la respect (prin teama care însoțește respectul, iar această putere care veghează în el asupra legii nu este ceva făcut de el însuși (arbitrar), ci este încorporat ființei sale. Ea îl urmează precum umbra sa atunci când el gândește să se sustragă. El poate să se ametească cu satisfacții și amuzamente sau să adoarmă, dar nu să evite să se întoarcă din când în când la sine sau să se trezească de îndată ce aude vocea sa de temut. El poate ajunge eventual la o infamie extremă, astfel încât să nu-i mai pese de nimic, însă el nu poate evita, totuși, să o mai audă.” [105, p.84] Această voce îl obligă pe om să facă nu ceea ce el vrea, ci ceea ce el trebuie să facă. Kant precizează că moralitatea oamenilor “trebuie să fie apreciată conform legii, care poruncește categoric; nu după cunoașterea empirică a oamenilor așa cum sunt, ci după cea rațională, așa cum trebuie să fie, conform ideii de umanitate”. [105, p.84]

În viziunea lui Kant, realitatea juridică sub toate aspectele ei, așa cum este cunoscută de noi, nu ni se prezintă decât prin premisele spațiului și timpului. Nu ne putem niciodată reprezenta că nu este spațiu, exact așa, cum nu ne putem reprezenta că nu ar fi timpul. Acestea și sunt suportul oricărei realități și activități umane.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831) consideră că „terenul dreptului este în

genere ce e spiritual și locul său mai apropiat și punctul său de plecare este voința, care este liberă, astfel încât libertatea constituie substanța și determinația lui, și sistemul dreptului este domeniul libertății înfăptuite, lumea spiritului produs din el însuși”. [69, p.209] Din cele spuse rezultă că dreptul este existență a voinței libere, este libertatea, ca idee. “Dreptul – susține Hegel – este ceva *în genere sfânt*, fiindcă el este existența – în fapt a conceptului absolut, a libertății conștiente de sine”. [69,p.229]

Astfel, dreptul, în viziunea lui Hegel, este mai întâi existența pe care și-o dă în mod nemijlocit libertatea. Libertății ca și dreptului în general, îi este caracteristică o temporalitate și spațialitate. „Destinul omului – așa cum rezultă din gândul adânc al lui Hegel și la care duce metoda sa – nu este *un destin istoric*. Omul este *o ființă anistorică*, dar care trebuie să parcurgă acest drum al istoriei fără de care nu ar putea să guste libertatea ce se regăsește ca *Spirit înțelegător*. Într-un fel, sacrificiul omului, trecând prin istorie și căzând în timp, este cel care îl face să-și guste din plin libertatea. Acest drum în istorie, ca petrecere a sa în timp, face ca determinarea spațio-temporală să devină absolut liberă de subiectivitate. Ea este însă în sine însăși ideea care, revenită din exterioritatea spațio-temporală, este conceptul ca existență liberă, fără subiectivitate...

Drumul spiritului spre sine, părăsind exterioritatea spațio-temporală, este drum al „liberării prin sine și aflându-și conceptul cel mai înalt despre sine însuși în știința logicii, știință a conceptului pur care se înțelege prin el însuși” [165, p.285]

Rudolf von Ihering (1818-1892), socotit ca unul din cei mai mari juriști ai timpului, consideră că “dreptul este rezultatul unei lupte; el este aristocratic prin uzaj, democratic prin vocație; fiecare om trebuie să lupte pentru dreptul său și umil apărător al intereselor sale, contribuie la menținerea dreptului”. [242, 238]

Întreaga operă a lui Ihering e bazată pe două principii fundamentale:

1. lupta pentru drept este o datorie a celui în drept, față de el însuși;
2. apărarea dreptului este o datorie față de societate “În luptă îți vei găsi dreptul tău” – conchide Ihering – și “din momentul în care dreptul renunță la dispoziția combativă se preda singur – și despre drept se poate spune ca poetul :

Iată ultimul cuvânt al înțelepciunii:

Își merită libertatea și viața,

Numai acela care și le cucerește zilnic”. (Goethe, Faust, partea a II-a –Nota Autorului). [69, p.311]

Cele spuse îi permit lui Ihering să concluzioneze că “dreptul este o armonie socială, o etică de interese. Echilibrul despre care este vorba aici este asigurat de către stat”. [165,

p.365]

Durata de aplicare a legilor, după cum rezultă din conceptul lui Ihering, va fi determinată de principiul potrivit căruia va fi asigurată armonia socială, etica de interese și stabilitatea suficientă situațiilor juridice.

Giorgio del Vecchio, jurist și cugetător italian, fost rector al Universității din Roma, strălucit exponent al filosofiei dreptului în cultura universală, consideră că studierea dreptului nu poate fi concepută în afara unor fapte, a unor acțiuni: „noi nu putem înțelege predicătele de „just” sau „injust”, de „drept”, decât aplicându-le la o activitate. [106, p.189]

Cuvântul „acțiune” – remarcă savantul – cere câteva lămuriri. Ce este o acțiune? Ea este *un fapt natural care e în același timp și un fapt de voință.*” [106, p.189] Orice acțiune este în același timp *internă și externă*: amândouă sunt esențiale și simultane, conexe și strâns legate unul de altul. Dreptul determină voința socială, consimțământul colectiv al societății. La toate etapele de dezvoltare a societății, valabilitatea normelor juridice, a dreptului în ansamblu sunt condiționate de interesele societății. În această ordine de idei, „convingerea comună determină și susține dreptul în vigoare; nu numai obiceiul dar nici legea nu s-ar putea efectiv impune, dacă n-ar fi susținută de un anumit consimțământ colectiv. Această convingere comună sau conștiință populară e rezultanța și combinarea conștiințelor particulare, complexul activităților psihologice individuale”. [106, p.311]

Mircea Djuvara (1886-1944), personalitate remarcabilă a culturii românești din perioada interbelică, apreciat, pe bună dreptate, de către Giorgio del Vecchio că este „mai presus de toți.. care prin vastitatea și profunzimea încercărilor sale trebuie să fie recunoscut nu numai ca cel mai mare gânditor român, dar și ca unul dintre cei mai mari gânditori contemporani în domeniul Filosofiei juridice” [106, p.166] a adus o contribuție esențială în studiul problemei spațio-temporalității dreptului. Astfel, Mircea Djuvara consideră că „realitatea unui obiect de cunoștință, a unui lucru material, presupune existența lui în spațiu și în timp... Fără spațiu și fără timp nu putem concepe nici un obiect”. [87, p.387] Ceea ce posedăm în spațiul nostru cunoscător, ca o condiție a cunoștinței teoretice însăși, este ideea de spațiu și de timp. [87, p.411] Astfel, un început de explicație se naște asupra modului cum fenomenele juridice apar cunoștinței noastre științifice. „Dar aceasta - după cum menționează Mircea Djuvara - este numai un început. Prin spațiu și prin timp, obiectele nu sunt încă bine determinate. Spre a se determina în mod științific un obiect în afară, intervine ideea de cauzalitate... Legătura cauzală este, așadar, ca și spațiul și timpul, un element a priori al cunoștinței. Ideile de spațiu și timp reprezintă un punct de vedere static. Dacă aceleași

elemente le privim din punct de vedere dinamic, atunci ajungem la ideea de cauzalitate în genere. Această idee presupune necesitatea determinismului universal. [87, p.412-413]

Norma juridică își începe validitatea sa prin faptul că e reflectată într-un izvor original recunoscut, care-i conferă legitimitate. Printre acestea, locul dominant revine actului legislativ: „Actul legislativ este un act social, fie că el emană de la o singură persoană investită cu competența necesară recunoscută, ... fie că emană de la organe colective care exercită puterea legislativă... Actul legislativ este totodată în toate ipotezele un act social unitar, care durează și el în timp prin procesul său de formare; el trebuie într-adevăr mai întâi preparat prin consimțământul sau chiar numai consultarea mai multor persoane și apoi consacrat deseori prin acte succesive, cum sunt voturile majorităților adunărilor legislative, sancționarea și promulgarea, spre a ajunge astfel la consacrarea definitivă a unei legi ca atare”. [87, p.491]

Am făcut un scurt tablou istoric al problematicii spațio-temporalității dreptului, deoarece reflecția și cercetarea teoretică actuală asupra ei nu sunt creații exclusive a unei sau altei țări la o anumită etapă de dezvoltare istorică. Acestea au la bază tot ceea ce omenirea a acumulat pe parcursul sutelor și chiar miilor de ani.

Problema spațio-temporalității dreptului și-a găsit o reflectare mai largă în literatura rusă. Astfel, încă la începutul sec. al XX-lea., renumitul profesor G.F.Șerșenevici menționa: „Legea, ca și norma juridică, care stabilește comportamentul cetățenilor, conține momentul inițial și momentul final al acțiunii sale. Problema determinării timpului de când legea urmează să fie aplicată și a timpului de când legea își încetează aplicarea sa are o semnificație practică deosebită.” [235, p.397] Termenul de intrare în vigoare a diferitor acte normative nu este același. Aceasta e și firesc, deoarece, înseși actele pentru care sunt stabilite aceste termene, sunt diferite.

Tot la începutul secolului XX, un alt cercetător, filosoful și juristul E. Trubețkoi, în lucrarea „Enciclopedia dreptului”, afirmă: „Orice lege acționează în timp, spațiu și se răsfrânge asupra unui cerc de persoane. Nu există o asemenea lege care ar funcționa veșnic, s-ar răsfrânge asupra lumii în ansamblu și ar fi obligatorie asupra tuturor persoanelor, indiferent de faptul la ce stat aceștia se atribuie. Din aceste considerente, o însemnătate primordială revine întrebării ce se referă la limitele de acțiune a legii, în genere. Această întrebare generală se împarte în trei părți: 1) cu privire la acțiunea în limitele timpului, 2) cu privire la limitele spațiale, și 3) cu privire la persoanele la care legea se referă”. [228, p.114] În aceeași ordine de idei, autorul menționează că orice lege „devine obligatorie doar din momentul în care ea a fost publicată și adusă la cunoștința tuturor. Dar acțiunea ei nu ține de

faptele ce au avut loc până la aducerea ei la cunoștința tuturor. Acțiunea legii ține doar de viitor și, ca urmare, raporturile juridice care au apărut conform legii vechi, vor fi trecute și soluționate prin prisma legilor vechi, altfel spus: *lex ad praetritum non valet* – legea este neretroactivă.” [228, p.114]

În ceea ce privește acțiunea legii în limitele teritoriale, autorul remarcă: „Fiecare stat e în drept să adopte și să aplice legi în limitele teritoriului său. Atât supușii, cât și străinii, atât cei care locuiesc temporar, cât și cei care locuiesc permanent, într-o țară sau alta, sunt obligați să se supună și să se conformeze legilor aceluia stat, pe teritoriul cărora ei locuiesc. Statul, în general, nu poate accepta ca pe teritoriul său să acționeze legi străine, deoarece aceasta ar atenta la dreptul său de supremație, la independența sa față de alte state.

În practică, însă, aplicarea principiului teritorialității legii este supus unor limitări, care rezultă din cerințele colaborării internaționale: aplicarea strictă și necondiționată a principiului teritorialității legilor ar îngreuna sau chiar ar face imposibile relațiile dintre cetățenii diferitor state”. [228, p.118]

Venirea la putere a bolșevicilor, ca rezultat al loviturii de stat din 1917, a stopat dezvoltarea științelor juridice și a adus prejudicii ireparabile culturii și științei în general. Problema acțiunii legii în timp, spațiu și asupra persoanelor și-a găsit reflectare doar în manualele universitare și doar în limita permisă de cenzură. [201; 202]

O atenție sporită acestei problem începe să i se acorde după moartea lui Stalin și, în special, la începutul anilor șaptezeci. În anul 1966 este susținută teza de doctor în științe juridice a cercetătorului rus Tille Anatolie. Lucrarea intitulată: „Acțiunea legii sovietice în timp și în spațiu (probleme teoretice și practice ale legislației sovietice), pentru prima dată abordează problematica spațio-temporalității dreptului în complexitatea sa. [226]

Teza de doctorat nominalizată și monografia apărută[225] au completat substanțial multiple lacune științifice și informaționale. Evident, din motive lesne de înțeles (cenzura și restricțiile nescrise impuse în condițiile regimului totalitar comunist), autorul a trecut cu vederea multiple probleme importante care vizează acțiunea legilor în timp și spațiu. Ne referim, în primul rând, la încălcările grosolane ale principiului neretroactivității legilor pe teritoriul URSS, în deosebi, în anii treizeci, precum și în teritoriile ocupate cu forța de către URSS în perioada anilor 1939-1940, care se referă direct și la soarta neamului nostru.

În anul 1992, la Moscova, este susținută o altă teză de doctor în științe juridice, pe tema: „Acțiunea dreptului (Analiză metodologică)”. [199] Pe baza tezei de doctorat este publicată lucrarea științifică: „Acțiunea dreptului: analiza metodologică”. [200] Autorul tezei și lucrării științifice – Goiman V.I. (mai apoi autorul și-a schimbat numele de familie,

devenind respectiv, Cervoniuc V.I.) – cercetează detaliat problematica acțiunii dreptului. În viziunea autorului, acțiunea dreptului depinde de timp, spațiu, persoane asupra cărora se răsfrânge actul normativ și relațiile sociale reglementate.

Profesorul V.I. Cervoniuc are dreptate, atrăgând atenția la faptul că legiuitorul, în principiu, ar putea reglementa, prin intermediul normelor juridice, orice relație socială. Aceasta, însă, ar putea să se răsfrângă negativ asupra stării de lucruri, măcar din următoarele considerente: „pe de o parte, statul, utilizând instrumentariul juridic, ar putea să intervină asupra acelor domenii de activitate umană, care nu necesită reglementare din partea statului și autorităților lui; pe de altă parte, legiuitorul, „conștient” pornind de la un interes statal, înțeles eronat, ar evita reglementarea acelor relații, care ar necesita intervenție juridică”. [200, p.198] Iată de ce domeniul de acțiune a dreptului e condiționat de caracterul activității umane, de potențialul subiectului social, de trăsăturile obiective ale activității și relațiilor sociale ș.a. [144, p.78-88]

În ultimii ani în Federația Rusă au fost publicate o serie de lucrări științifice [190; 191; 192; 195] și au fost susținute mai multe teze, consacrate problemei spațio-temporalității dreptului. [197; 223; 232]

Astfel, în viziunea autoarei Irina Volk, la caracteristica teritoriului juridic, este important să evidențiem trăsăturile acestuia, deoarece spațiul juridic nu coincide cu spațiul geografic. Împărtășim conceptul autoarei, conform căruia, spațiul juridic apare ca un fenomen distinct, dezvoltarea căruia se caracterizează printr-un ansamblu propriu de atribute. Acestea sunt în principal, generale și fundamentale în cercetarea spațiului juridic al oricărui stat: federativ sau unitar, monarhie sau republică, totalitar sau democratic. Evidențierea și caracteristica acestor atribute, după părerea noastră, scoate în evidență caracterul novatoriu al studiului. [197, p.95]

Prezintă interes și teza de candidat în științe juridice a competitorului rus Valerii Suhanov. Autorul, caracterizând teritoriul juridic, scoate în evidență formele și categoriile acestuia. Ne solidarizăm cu autorul asupra faptului că principala formă a spațiului juridic este *spațiul juridic social*, adică acel spațiu, care cuprinde o societate concretă, în ansamblul ei. Acestui spațiu îi revine: a) teritoriul statului, determinat de dreptul statului respectiv; b) spațiul juridic internațional, determinat de normele și principiile dreptului internațional; c) spațiul civilizat, determinat de un sistem de drept unic pentru societățile cu culturi juridice înrudite; d) spațiul dreptului cutumiar, traditional; e) spațiul dreptului canonic. [223, p.68] Autorul are perfectă dreptate, afirmând că factorul primordial ce determină unitatea tuturor

categoriilor de spațiu juridic social este poporul, națiunea, care întruchipează societatea dată. [222, p.91]

Merită atenție și teza de candidat în științe juridice a cercetătorului din Federația Rusă Frolov Anatolii. Teza e consacrată doar unui aspect ce ține de temporalitatea dreptului: suspendarea acțiunii actelor normativ-juridice. Suspendarea acțiunii actului normativ juridic este o procedură tehnico-juridică argumentată și necesară, reglementată prin lege, ca urmare a căreia, realizarea actului normativ juridic este temporar oprită, pentru a înlătura coliziile apărute între scopul și determinările social- juridice ale actului normativ. [232, p.46]

Suspendarea, ca procedură tehnico-juridică, permite înlăturarea conflictelor, coliziilor normative, discrepanțelor și necorelărilor normelor juridice. În această ordine de idei, remarcăm și ne solidarizăm cu cele spuse de profesorul Gheorghe Mihai: „Nu vom confunda între abrogarea și suspendarea vigorii unei norme juridice pentru cauze determinate. De exemplu, în situații excepționale se procedează la suspendarea sau restrângerea garanțiilor constituționale pe perioada aplicării măsurilor excepționale (legea marțială, legi pentru situații excepționale). De asemenea, din rațiuni de simetrie, nu se poate abroga un act normativ decât printr-un act de același nivel sau de un nivel superior în ierarhia actelor normative”. [131, p.409]

Un aport considerabil în dezvoltarea teoriei spațio-temporalității dreptului au realizat savanții din România. Deși nu găsim lucrări teoretice de proporție, spațio-temporalitatea dreptului și-a găsit reflectare în diferite publicații științifice ramurale.

Așa, de exemplu, în anul 1928, apare lucrarea „Tratat de drept civil român”. Lucrarea acordă atenție sporită problemei coordonatelor de acțiune a legii civile, în special. Autorii lucrării atrag atenție la faptul că după stabilirea normelor juridice aplicabile e semnificativă analiza acțiunii normelor juridice în timp, în spațiu și cu privire la persoane. În această ordine de idei, e necesar să se asigure stabilitatea și echitatea normelor juridice: „A da legilor libertatea să modifice situații definitive stabilite și acte definitive determinate, ar însemna a instaura arbitrarul și a nesocoti principiile de echitate cele mai elementare.” [107, p.66]

Prezintă interes și lucrarea autorului P. Vasilescu „Stabilirea dreptului în succesiunea legilor”. Autorul are perfectă dreptate, considerând că, din punct de vedere teritorial, legile coexistă, iar privite sub raportul timpului, ele se succed. Se admite, în general, că legile ce furnizează izvoare ale dreptului constituțional și dreptului administrativ sunt aplicare imediată. [181, p.22]

O contribuție esențială în studierea problemei acțiunii legii civile în timp și spațiu

și-au depus profesorii universitari Iolanda Eminescu și Mihail Eliescu. Astfel, I. Eminescu se pronunță asupra soluționării conflictelor de legi în timp, pornind de la principiul neretroactivității. Realizarea acestui principiu ridică o serie de probleme, cum ar fi:

- dacă legea nouă își exercită acțiunea asupra faptelor juridice pe de-a-întregul intervenite înainte de intrarea sa în vigoare sau asupra efectelor trecute ale acestor fapte;
- dacă domeniul de aplicare în timp al legii noi se mărginește la faptele și efectele acestora care intervin în întregime numai după abrogarea legii vechi;
- cum statornicim hotarul între o lege veche și una nouă, în cazul în care o situație juridică se află, la data intrării în vigoare a legii noi, în curs de constituire, modificare ori stingere sau este în curs de a-și produce efectele. [101, p.77]

Problema acțiunii legii penale în spațiu și timp a fost studiată minuțios de către profesorul universitar C. Barbu în lucrarea științifică „Aplicarea legii penale în spațiu și timp”. Autorul atrage atenția la faptul că principiul teritorialității se afirmă cu o deosebită semnificație în dreptul penal. Infrațiunea comisă pe teritoriul unui stat, evident, urmează să fie pedepsită conform legilor aceluia stat. Numai în condiții excepționale o infracțiune comisă pe teritoriul unui stat poate fi sancționată potrivit legilor altui stat.

Autorul specifică acțiunea legii penale în timp. Caracterul infracțional al unei fapte și pedeapsă pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Legea penală nu se va aplica faptelor săvârșite sub legea veche, dacă nu mai sunt prevăzute de legea nouă. Dacă de la săvârșirea acțiunii și până la judecarea definitivă a cauzei intervin mai multe reglementări, se va aplica norma care stabilește un regim sancționator mai favorabil. Ca urmare, norma juridică penală mai favorabilă se va aplica, în acest caz retroactiv, deși ea, la data săvârșirii faptei de către infractor, nu era în vigoare. Acest lucru este caracteristic și legii penale temporare: „Legea penală temporară se aplică și acțiunii săvârșite în timpul cât era în vigoare, chiar dacă fapta nu a fost urmărită sau judecată în acest interval de timp”. Legea se aplică deci și după ieșirea ei din vigoare, căci altfel ea nu și-ar mai putea atinge scopul. [16, p.298]

Profesorul universitar Constantin Stroe, în lucrările sale „Reflecții filosofice asupra dreptului” și „Compendiu de filosofia dreptului” subliniază faptul că „spațiul și timpul reprezintă condiții fundamentale pentru orice existență, căci este o absurditate a concepe o existență în afara spațiului și a timpului”. [174; 175]

În această ordine de idei, dreptul, ca formă de existență, se raportează, de asemenea, la cele două elemente de relații care impun în mod firesc și inevitabil anumite limite puterii lui de acțiune și circumscriu câmpul de aplicare: spațiul și timpul. [174, p.60]

Durata și spațialitatea normelor juridice este tratată și interpretată practic în toate manualele universitare din România de Teoria generală a dreptului și, în deosebi, în manualele profesorilor universitari Lidia Barac [14], Ion Craiovan [72; 73; 74], Dan Ciobanu [27], Ion Dogaru [93; 94; 95], Dan Claudiu Dănișor [95], Gheorghe Dănișor [95], Dumitru Mazilu [128], Gheorghe Mihai [131; 133; 134; 135], Radu Motica [133; 134; 135], Nicolae Popa [164], Sofia Popescu [167], Costică Voicu [184], Genoveva Vrabie [186], fapt confirmat de numeroasele referințe la acești autori, făcute de noi pe parcursul prezentei lucrări.

În Republica Moldova, până în prezent, lipsesc lucrări complexe consacrate problemei spațio-temporalității dreptului. În același timp e îmbucurător faptul că problema nominalizată nu a fost trecută cu vederea și, într-o măsură mai mare sau mai mică, a fost obiect de investigație a mai multor autori.

În această ordine de idei, remarcăm aportul considerabil în studiul acțiunii legii în timp de către profesorul universitar Elena Aramă. Astfel, în lucrarea „Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului”, pe bună dreptate se subliniază faptul că „la etapa actuală problema aplicării legii în timp este de o mare actualitate, în special, în legătură cu faptul că activitatea legislativă este foarte intensă, aceasta impunând și necesitatea soluționării unor situații tranzitorii. Situațiile tranzitorii sunt acele situații, în care normele unei legi trebuie înlocuite cu normele altei legi, noi.

Într-un stat democratic legile (în sens larg – actele normativ-juridice) se aplică tuturor faptelor pe parcursul timpului în care se află în vigoare, adică din momentul intrării în vigoare și până la ieșirea din vigoare. Principiul general al acțiunii legii este cel al neretroactivității legii, ceea ce înseamnă că legea nu retroactivează, adică nu se aplică faptelor incidente ei, săvârșite anterior intrării sale în vigoare, dar nici nu ultraactivează, adică nu-și extinde acțiunea dincolo de ieșirea sa din vigoare”. [2, p.189-190] Împărtășim afirmația autoarei, conform căreia „aceste reguli par clare doar la prima vedere, problemele apar, atunci când trebuie să stabilim, ce lege se aplică unor situații create sub imperiul legii vechi, deja abrogată și pe care legea nouă în vigoare la momentul soluționării acelor situații, le reglementează diferit de legea veche, adică în cazul conflictului de legi în timp.” [2, p.190]

În viziunea noastră, pot servi ca model de soluționare a conflictului de legi în timp interpretările și argumentările făcute de profesorul universitar Elena Aramă în cadrul situației create în determinarea inamovibilității judecătorilor, în legătură cu reforma judiciară

din Republica Moldova. E vorba de conflictul reglementărilor conform redacției inițiale a Constituției Republicii Moldova (art.116 și alin. (6) al art.III din Dispoziții finale și tranzitorii), reglementările Constituției în redacția din 19 iulie 1996 (alin. (2) al art.116 și alin. (6) al art. III sin Dispoziții finale și tranzitorii) și redacția art.23 al Legii cu privire la Colegiul de calificare și atestare al judecătorilor din 19 decembrie 1997.

Conferențiarul universitar doctor Dumitru Roman, într-un studiu științific consacrat problemei aplicării în timp a legii procesuale penale, are dreptate afirmând că „Legea care anulează sau limitează drepturile participanților la proces nu are caracter retroactiv” ar însemna introducerea retroactivității legii procesuale ce nu anulează sau limitează drepturile participanților la proces. [170, p.280]

Problema acțiunii legii sub aspect spațio-temporal e reflectată în mai multe manuale ce vizează diferite ramuri ale dreptului.

Astfel, în manualul de „Drept civil”, într-un compartiment distinct - „Aplicarea legii civile în timp, în spațiu și asupra persoanelor” – conferențiarul universitar doctori Sergiu Baieș și Nicolae Roșca abordează cele mai importante și actuale probleme ale temei vizate. Autorii atrag atenția la specificul acțiunii în timp a legii civile. Așa, bunăoară, un contract civil, ca regulă, durează un timp mai îndelungat. În legătură cu aceasta, autorii au perfectă dreptate afirmând că „derularea contractului trebuie să fie guvernată de legea în vigoare la momentul încheierii contractelor. Dacă în cursul derulării contractului s-ar aplica legea nouă care modifică acele efecte, ar însemna că părților li se atribuie o altă voință. Anume din aceste considerente Codul Civil, în art.6 alin. (4), dispune că, în cazul situațiilor juridice, contractul în curs de realizare la data intrării în vigoare a legii noi, legea veche va continua să guverneze natura și întinderea drepturilor și obligațiilor părților, precum și alte efecte contractuale, dacă legea nouă nu prevede altfel”. [10, p.62-63]

Conferențiarul universitar doctorii în drept Teodor Negru și Cătălina Scorțescu, în manualul „Dreptul muncii”, într-un paragraf distinct, caracterizează specificul spațio-temporalității în dreptul muncii. Astfel, conform legislației, timpul, în dreptul muncii, își are particularitățile lui. Timpul de muncă, susțin autorii, este timpul consacrat muncii, „acela în cursul căruia persoana fizică activează în calitate de salariat, adică se află în raport juridic de muncă cu o altă persoană – juridică sau fizică”. [154, p175] Acțiunea legii în spațiu este bazată pe principiul teritorialității.

Problematika spațio-temporalității dreptului în Republica Moldova și-a găsit reflectare mai largă în manualele de Teoria generală a dreptului. Astfel, chiar în primul manual de Teorie generală a dreptului, apărut în 1996, profesorul universitar Dumitru Baltag,

pe bună dreptate, atrage atenție la faptul că „pentru asigurarea eficienței actelor normative, a realizării obiectului lor, este deosebit de important a stabili cadrul lor de acțiune în timp, în spațiu și asupra persoanelor, cu alte cuvinte, de a defini principiile și modalitățile de determinare a cadrului temporal, spațial și uman de acțiune a actelor normative”. [11, p.137]

Ne solidarizăm cu autorul, care menționează faptul că în privința acțiunii actelor normative în timp este deosebit de importantă stabilirea datei exacte a intrării în vigoare și a încetării sau ieșirii în vigoare a actului normativ. Existența actului normativ nu coincide cu durata acțiunii sale sau, în limbaj juridic, cu faptul de a fi în vigoare, adică de a avea eficiență juridică”. [11, p.137]

Acțiunea actelor normative în spațiu și asupra persoanelor e organic legată de principiul suveranității puterii de stat și se manifestă, în special, prin prisma suveranității teritoriale și al legăturii dintre stat și persoane prin cetățenie. În temeiul principiului suveranității statului, legile și celelalte acte normative sunt obligatorii pentru cetățenii statului respectiv și pentru toate organizațiile, instituțiile, organismele sociale și persoanele fizice și juridice care se află pe teritoriul său”. [11, p.142]

Dezvoltând mai departe conceptul spațio – temporalității dreptului în manualul „Teoria generală a dreptului”. profesorul universitar Dumitru Baltag, atrage atenție la faptul că „Studierea și cunoașterea aprofundată a principiilor și a modalităților acțiunii legilor și celorlalte acte normative în timp, spațiu și asupra persoanelor au o însemnătate deosebită pentru asigurarea unității și concordanței dreptului dintr-o țară în multitudinea izvoarelor sale, pentru rezolvarea conflictelor ce pot apărea cu ocazia aplicării sale între diferite acte normative, în spiritul libertății și justiției”. [12, p.169 ; 13, p.245]

Profesorul universitar Gheorghe Avornic are perfectă dreptate, afirmând următoarele: „Stabilirea exactă a limitelor acțiunii actelor normative figurează ca prima condiție obligatorie a reglementării juridice. Aceasta pentru că fiecare act normativ cândva a fost emis și la un anumit moment iese din vigoare, funcționează pe un anumit teritoriu, este adresat unui sau altui cerc de subiecte, cu alte cuvinte, stabilirea exactă a limitelor acțiunii actelor normative permite a determina cercul de relații sociale, reglementate de normele juridice la acel timp, în acel spațiu și pentru acele persoane (fizice sau juridice).

De aceste trei criterii depinde într-o oarecare măsură și eficacitatea normelor juridice, a dreptului în general, gradul de atingere a scopului reglementării juridice, de influență social-politică a dreptului etc”. [6, p.253]

Generalizând acțiunea în spațiu a actelor normative, profesorul universitar Gheorghe Avornic, nu fără temei juridic, concluzionează: „Dacă la un moment, în același

cadru teoretic al statului coexistă mai multe acte normative cu incidență asupra aceleiași materii, se va aplica cel cu forță juridică superioară, iar dacă sânt echivalente ca poziție în ierarhia actelor normative, se va aplica actul normativ adoptat mai recent”. [6, p.258]

Referindu-se la acțiunea normelor juridice în timp, profesorul universitar Gheorghe Avornic menționează: „Oricare normă juridică se aplică faptelor săvârșite în perioada în care norma respectivă este în vigoare, deci ea nu este nici retroactivă, nici ultraactivă: nu se aplică faptelor care preced intrarea ei în vigoare și, respectiv, faptelor săvârșite după abrogarea ei”. [6, p.258]

În ceea ce privește acțiunea normelor juridice asupra persoanelor, autorul sus citat, pe bună dreptate, susține : „Acțiunea normelor juridice asupra persoanelor ne permite să stabilim cercul de subiecți participanți la un raport juridic. Destinatarul oricărui act normativ sau al altui izvor de drept este omul privit individual, ca persoană fizică, sau în colectiv, ca persoană juridică. În unele cazuri, ca subiect deosebit al raporturilor juridice apare statul sau organele de stat”. [6, p.267]

Aceleași concepte sunt împărtășite de Gheorghe Avornic și în noul său manual. [7, p.443-460]

În manualul „Teoria generală a dreptului și statului”, conferențiarul universitar Boris Negru, într-un compartiment destinat - acțiunii actelor normative în timp, spațiu și asupra persoanelor- subliniează: „Normele juridice sunt adoptate în vederea realizării lor practice. Adoptînd un act normativ,legiuitorul urmărește scopul ca normele ce se conțin în el să contribuie la reglementarea mai eficientă a relațiilor sociale respective, să ofere garanții acestor relații și să se protejeze anumite valori sociale. Din aceste considerente, o importanță mare o are acțiunea actelor normative.

Coordonatele principale ale acțiunii actului normative sunt: timpul, spațiul și cercul de persoane. [153, p.183]

În viziunea profesorului universitar Grigore Fiodorov, acțiunea actului normativ juridic nu se limitează doar la cele trei coordonate: timp, spațiu și cercul de persoane. O altă coordonată, a patra, ar fi obiectul de reglementare, adică relațiile sociale asupra cărora se răsfrânge actul normativ respectiv. [229, p.318-319]

Aceeași concepție e împărtășită de către autor și în lucrarea sa recentă. [230, p.238] În viziunea noastră, o asemenea concepție nu poate fi neglijată. Totuși, obiectul de reglementare normativ juridică poate fi acceptat nu ca o coordonată fundamentală de acțiune a actului normativ juridic, ci doar ca o coordonată suplimentară, pentru a concretiza caracterul reglementatoriu concret al actului normativ juridic.

1.3. Concluzii la capitolul 1

În urma cercetării reperelor metodologice și analitice cu privire la spațiu – temporalitatea dreptului, rezumând datele investigațiilor cu privire la spațiu – temporalitatea normelor de drept în literatura juridică, putem conchide următoarele:

1. Spațiul și timpul constituie condiția primordială de manifestare pentru orice fenomen, proces, obiect. Diferitelor obiecte, fenomene, procese etc, diferitelor domenii și nivele de organizare a existenței le aparțin proprietăți spațio-temporale diferite, cum ar fi, de exemplu, spațiul și timpul cosmic, spațiul și timpul biologic, spațiul și timpul social ș.a.
2. Statul și dreptul se raportează și ele la coordonate spațio-temporale proprii și sunt impuse în mod firesc și inevitabil, anumitor limite spațio-temporale.

Localizarea fenomenelor, situațiilor juridice în spațiu are ca efect principal determinarea legii aplicabile acestora.

Fenomenele juridice se situează și în timp. În timp, dreptul suferă o evoluție paralelă cu evoluția societății. Dreptul nu poate imobiliza la infinit ordinea socială, dar nici nu se poate schimba, reînnoi la orice modificare neesențială a societății. De aceea, dreptul nu poate ignora realitatea timpului, adică momentul sau durata unei situații juridice.

3. Timpul este o coordonată esențială a dreptului, a realității juridice a societății. El determină momentul intrării și momentul ieșirii din vigoare a normei juridice, stabilește momentul nașterii persoanei juridice, a drepturilor și obligațiilor subiective, constată începutul sau sfârșitul unei situații juridice, marchează punctul de plecare al unui termen și determină momentul expirării sale.
4. Făcând o incursiune istorică a problematicii spațio-temporalității dreptului, putem conchide că știința actuală dominantă privind acțiunea normelor juridice în timp și spațiu nu este o creație exclusivă a doctrinarilor unei sau altei țări, la o anumită etapă de dezvoltare istorică. Aceasta are la bază tot ceea ce omenirea a acumulat pe parcursul sutelor și miilor de ani.
5. Sfârșitul secolului al XIX-lea , secolul al XX-lea marchează monumentalele studii științifice în ceea ce privește acțiunea normelor juridice. Ele au influențat toate legislațiile în materie de acțiune a normelor juridice în timp și spațiu. E semnificativ faptul că principiile care guvernează acțiunile normelor juridice sunt universale și, ca regulă, într-o măsură mai mare sau mai mică, sunt prevăzute în legislațiile naționale contemporane. Necesitatea practică și de politică legislativă determină, în același timp, admiterea unor excepții de la aceste principii, fapt ce

condiționează, în ultima instanță, soluționarea coliziilor de ordin național și internațional.

6. Teoria acțiunii și particularitățile spațio-temporalității dreptului întotdeauna au preocupat gândirea umană. Știința contemporană înglobează în sine răspunsuri și recomandări la cele mai diverse întrebări ale problemei nominalizate. În același timp, la toate etapele de dezvoltare a societății, există multe întrebări care își mai așteaptă răspunsul. Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că funcționalitatea spațio-temporală a dreptului e vizată de ritmul mult mai înalt al transformărilor social-economice, politice etc. Accelerarea acestui ritm duce la schimbări importante în dinamica legiferării, în presiunea sub care lucrează autoritățile legiuitoare. Toate acestea înaintează noi întrebări și necesită, indiscutabil, abordări suplimentare permanente în studiul problemei spațio-temporalității dreptului.
7. Fără a diminua semnificația abordărilor doctrinare și praxiologice din domeniul acțiunii spațio-temporale a normelor juridice, fiecare din ele ocupând un loc meritoriu valoros, constatăm că unele investigații nu întotdeauna și în toate se localizează la imperativele noastre naționale, altele - având un caracter fragmentar sau incomplet, în virtutea scopurilor pe care și le-au propus cercetătorii. Remarcăm și faptul că reglementările naționale din domeniul spațio – temporalității dreptului nu sunt suficiente pentru a face față întregului diapazon de probleme teoretice și practice cu care se confruntă societatea contemporană.

În vederea realizării unei investigații multilaterale, atotdimensionale, ne propunem să formulăm un concept complet a problemei praxiologiei dreptului, a coordonatelor esențiale de acțiune a normelor juridice și elaborarea unei teorii generale a acțiunii normelor juridice în timp și spațiu.

Pentru realizarea acestui scop au fost trasate următoarele obiective :

- stabilirea și fundamentarea bazelor conceptuale ale praxiologiei normelor juridice;
- determinarea limitelor, domeniilor și a coordonatelor de acțiune a dreptului, în general, și a normelor juridice, în special;
- stabilirea particularităților spațio-temporalității în domeniul dreptului;
- definitivarea principiilor și regulilor fundamentale care guvernează intrarea în vigoare și acțiunea efectivă a normelor juridice;
- stabilirea modalităților și particularităților ieșirii din vigoare a normelor juridice și a încetării efectelor juridice ale acesteia;

- identificarea spațiului juridic și reliefarea modalităților, exigențelor și principiilor fundamentale de acțiune spațială a normelor juridice;
- elucidarea coliziilor temporale și spațiale în domeniul acțiunii dreptului și identificarea căilor de soluționare a deficiențelor spațio-temporale a normelor juridice;
- analiza, sistematizarea și interpretarea rezultatelor cercetării obiectului investigațional, formularea concluziilor și recomandărilor în perfecționarea legislației în vigoare și a practicii ei de aplicare.

2. PRAXIOLOGIA, DOMENIUL ȘI LIMITELE ACȚIUNII DREPTULUI.

2.1. Teoria acțiunii și particularități ale spațio-temporalității în domeniul dreptului

Renunțatul filosof al dreptului Giorgio Del Vecchio începe analiza noțiunii dreptului menționând că „întâia observație, care pune în lumină natura acestui concept, este că el se referă numai la fapte, la acțiuni. Noi nu putem înțelege predicatul de „just” sau „injust”, de „drept”, decât aplicându-le la o activitate: simplele fenomene naturale n-au aceste atribute, sunt străine de forma logică a dreptului, care n-ar avea nici un sens față de astfel de fenomene” [106, p.189]

Dar cuvântul „acțiune” cere câteva lămuriri. Ce este o acțiune? Ce semnifică ea? În ce constă esența acesteia? De la cine emană? Dicționarul limbii române moderne interpretează acțiunea ca „Desfășurare a unei activități; faptă întreprinsă pentru atingerea unui scop... Starea, mișcarea, procesul etc. exprimat de verb... Proces, act prin care se cere deschiderea unui proces...”. [91, p.7]

Fără îndoială că una dintre expresiile acționale cele mai răspândite în materia juridică este acțiunea dreptului. Acțiunea dreptului e constituită din ansamblul tuturor formelor de manifestare a forței juridice a dreptului. [214, p.209]

Acțiunea dreptului, ca și acțiunea oricărui altui fenomen, va putea fi înțeleasă la justa ei valoare, dacă vom analiza teoria acțiunii eficiente, praxiologia dreptului.

Prin praxiologie – spune T. Kotarbinski- se înțelege „știința eficienței acțiunii. În consecință, sarcinile praxiologiei sunt să formuleze și să verifice recomandările privind ceea ce trebuie făcut; ceea ce este indicat să se facă în anumite condiții pentru a atinge rezultatele propuse în modul cel mai eficient. Pentru a formula mai scurt, sarcina praxiologiei este de a cerceta condițiile de care depinde eficiența maximă” [citată după: 70, p.218]

Din sfera conceptelor de care se ocupă praxiologia, cercetările teoretice și metodologice contemporane de specialitate au abordat în general conceptele de agent, situație, obiect al acțiunii, mijloace, rezultat (finalitate) etc.

O posibilă schemă generală a structurii acțiunii sociale trebuie să aibă în vedere următoarele: (1) agentul sau agenții sociali (omul individual sau în grup) animat (animați) de o motivație complexă (interese, aspirații etc.), plecând de la o anumită (2) situație determinată își propune (propun) anumite (3) obiective ce reclamă un anumit (4) obiect, conținut și formă ale acțiunii care este abordată ținând seama de anumite (5) principii și norme, folosind diferite (6) metode, mijloace, tehnici, desfășurând anumite (7) operații (ce evidențiază o anumită procesualitate) pentru a obține un (8) rezultat care este supus (9)

evoluării, în funcție de obiectivele de la care s-a pornit. [70, p.220-221] Acest „lanț praxiologic” e caracteristic acțiunii umane, în general, și acțiunii umane în materie juridică. În plan metodologic, el poate facilita trecerea de la analiza empirică a unor realități juridice la înțelegerea aprofundată a unor concepte juridice, a Dreptului însuși în nenumăratele sale expresii acționale.

Poate de aceea, renumitul patriarh al Enciclopediei dreptului Mircea Djuvara condiționează cunoașterea dreptului de practica, de acțiunea umană. În această ordine de idei, autorul sublinia: „când judecăm că o acțiune omenească este dreaptă, noi presupunem, într-adevăr, două elemente: 1) mai întâi constatăm că o realitate socială există, în speță acțiunea unei persoane, în tot complexul ei, cu intențiile ei de fapt, cu rezultatele ei și cu interesele pe care le reprezintă: dar această cunoștință nu are încă, până aici, nimic juridic; 2) noi afirmăm apoi în mod formal că această acțiune este dreaptă sau nu, printr-o apreciere pur juridică, printr-o judecată pe care oarecum o suprapunem constatării precedente. O judecată juridică presupune, prin urmare, ca să spunem astfel, două straturi de cunoștințe deosebite...

În orice cunoștință juridică se găsesc, așadar, două elemente: un element formal și unul material”. [87, p.442-443]

Cel dintâi este constant în sens că există, într-adevăr, în mod formal credința că ceea ce se face este just. Cel de al doilea este variabil, deoarece este constituit din cunoștința de fapt a unei acțiuni și a unor intenții determinate care diferă cu timpul și cu locul în societățile în care se produc. Din aceasta rezultă cum o acțiune poate fi apreciată ca dreaptă într-o societate și ca nedreaptă în alta; ca dreaptă (nedreaptă) azi și ca nedreaptă (dreaptă) mâine.

De exemplu, noi condamnăm astăzi, cu mentalitatea din zilele noastre, sclavia. Dacă ne-am transpune însă în mentalitatea din antichitate, noi am judeca că este dreaptă, cum a apreciat chiar și o minte luminată ca a lui Aristotel [87, p.444]. E probabil, că într-un viitor mentalitatea de astăzi va dispărea și oamenii din timpul acela nu vor putea înțelege, cum am putut noi să scuzăm și să considerăm drepte din punct de vedere juridic și chiar moral, unele din faptele la care participăm sau suntem martori în viața de fiecare zi a noastră. Tendința spre progres a dreptului constă tocmai în ridicarea acestei medii de înțelegere.

Odată stabilite noțiunile, putem să mergem mai departe în analiza noastră.

Determinat de scopuri care impun acțiuni sau abstențiuni, dreptul rămâne..., o dimensiune inalienabilă a existenței umane în condiții social-istorice determinate” [164, p.220]; el este un instrument de conducere socială, deoarece, ca un sistem de norme și sancțiuni formalizate, „reglementează conduita oamenilor în relațiile sociale, drepturile lor fundamentale, statuează funcționarea instituțiilor sociale, stabilind principiile conviețuirii sociale”. [164, p.220]

Dreptul este un produs complex al societății și nu un scop în sine. Normele din care dreptul este constituit sunt destinate să influențeze efectiv raporturile sociale, pe care le reglementează. Legea este moartă, dacă nu e înviată, practicalizată de subiecții de drept: cetățeni, organe de stat, organizații nestatale etc. În acest context se plasează transformarea ordinii de drept - ca un concept teoretic - în relații sociale reale, desfășurarea vieții sociale în conformitate cu prevederile normelor juridice. „Ceea ce determină dreptul în totalitatea sa - afirma Eugeniu Speranția - nu stă deci numai în trecutul său istoric, în condițiunile determinate ale aparițiunii sale și în notele definiției sale logice ci, în și mai mare măsură, în destinația sa ideală.” [172, p.8] În felul acesta, omul, societatea și normele juridice ale acestuia formează un tot întreg, un tot unitar indisociabil. „Nici o dispoziție a unei legi, susține Speranția, nici o regulă de Drept nu se aplică pentru ea însăși, ci obligativitatea, adică valabilitatea ei este condiționată prin măsura în care reprezintă și servește ordinea juridică în ansamblul ei. Iar, cum ordinea juridică e una dintre modalitățile posibile în care se poate satisface cerința imperativă de normațiunea socială, a spune că viața socială trebuie să fie normată, înseamnă a admite că: o ordine de Drept trebuie să existe și să fie respectată, pentru ea însăși, căci, respectul ordinii juridice se întemeiază pe următorul principiu obligator: „dreptul trebuie să existe,” iar cum el nu există decât în măsura în care e respectat, putem formula acest comandament obligator pentru sine și prin sine: „Dreptul (pozitiv) trebuie să fie respectat.” [172, p.319]

Astfel, orice înțelegere corectă a dreptului e bazată pe faptul că se recunoaște capacitatea dreptului de a reglementa relațiile sociale. Punctul valoric inițial al dreptului constă în operațiunea de programare socială, călăuzind acțiunile individuale și colective și determinând opțiunile membrilor societății în procesul complex de integrare socială. Acest lucru nu e atât de simplu. În viața cotidiană a societății există interese diferite, personale sau de grup, opțiuni diverse în ceea ce privește comportamentul uman. Această diversitate și determină necesitatea reglementării juridice, normele fiind chemate să prescrie ce este potrivit și ce este nepotrivit să se facă; ce este permis și ce nu este permis să se facă. [128, p.158] În acest scop, dreptul este capabil să influențeze asupra voinței și conștiinței oamenilor. De aici și rezultă însemnătatea întrebărilor ce se referă la acțiunea dreptului.

Acțiunea dreptului este un proces complex multilateral și multifuncțional. Dreptul n-ar avea nici un sens, dacă nu s-ar manifesta ca o forță activă, creativă, care intervine în toate domeniile vieții sociale, politice, economice, spirituale etc. Din aceste considerente, probabil, Constantin Stere menționa: „nu cred că există vreo altă ramură de cunoștințe omenești în care „cei chemați” să o cultive să fie atât de mulți, ca în știința dreptului. Teoreticienii, scriitorii de

tratate voluminoase și avocații practicieni, profesorii universitari și oamenii de afaceri, judecătorii și politicienii, filosofii și legislatorii - toți sunt, sau trebuie să fie competenți în materia dreptului” [173, p.266]. Ca urmare, dreptul acționează și în domeniul legiferării, și în domeniul realizării practice a prescripțiilor normativ-juridice, și în domeniul ocrotirii actelor normativ-juridice în vigoare.

Acțiunea dreptului vizează atât acțiunea unei norme juridice luate în parte, cât și acțiunea întregului sistem al dreptului. El subliniază atât dinamica cât și statica dreptului. Dreptul prin acțiunea sa va contribui la dezvoltarea și modificarea tuturor elementelor constitutive ale societății, iar, pe de altă parte, va conserva, va apăra și va garanta valorile fundamentale ale societății.

Acțiunea dreptului înseamnă și un proces prin care normele generale și abstracte, modelele, standardele stabilite de legiuitor se concretizează într-un anumit tip de societate prin conformarea condiției subiecților față de prescripțiile lor și printr-un ansamblu de măsuri din partea statului menite să asigure aplicarea acestora în vederea binelui comun.

Distingem două aspecte, două laturi ale acțiunii: cea internă și cea externă. Latura internă „e o entitate psihică, o intențiune, o stare sufletească, o afirmare a voinței. Numai atunci un fenomen e acțiune, când emană de la un subiect, când exprimă o atitudine a voinței sale, un mod de manifestare al său” [106, p.189]. Latura externă „e o manifestare obiectivă, o realitate ce aparține lumii fizice”. [106, p.189]

Orice acțiune, deci, este în același timp internă și externă: amândouă sunt esențiale și simultane. Nu se poate concepe o acțiune exclusiv internă, care să nu aibă un raport cu lumea externă și nu se poate concepe o acțiune exclusiv externă, care să nu aibă și un înțeles psihic, deoarece, dacă ar lipsi elementul psihic, nu ne-am mai găsi în fața unei acțiuni, ci în fața unui simplu fenomen natural.

Ar fi incorect de a distanța acțiunea dreptului de anumiți factori care ar influența, direct sau indirect, într-o măsură mai mare sau mai mică, asupra formei și conținutului dreptului, care îi determină substanța și îi modelează forma. În această ordine de idei, suntem de acord cu profesoara Maria Dvoracek care menționează că, fiind un fenomen social complex, dreptul își circumscrie trăsăturile în dependență de anumiți factori de configurare, prin care se identifică „cauzele care îi determină apariția, existența, evoluția, determinările într-o societate comparativ cu alta sau cu altele, etc” [98, p.45]. Acești factori reprezintă importante surse din care dreptul își trage obiectul, subiectele, conținutul, finalitățile ș.a. Ei influențează și asupra acțiunii dreptului. La ei pot fi atribuiți: factorul natural, factorul istoric,

factorul social-politic, factorul social-economic, factorul cultural-ideologic, factorul uman, factorul internațional.

Acțiunea dreptului înaintea mai multe condiții ce urmează să fie respectate. La ele pot fi atribuite următoarele.

În primul rând, se implică participarea unor subiecte respective: statul, autoritățile publice, organizații nestatale, persoane juridice, persoane fizice (cetățeni, străini, apatrizi).

În al doilea rând, e necesar ca fiecare subiect să-și cunoască statutul său juridic. Pentru aceasta e nevoie de o amplă activitate ce ține de ridicarea nivelului conștiinței și culturii juridice. În ceea ce privește omul, „statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop, statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative” (vezi: alin (2) al art.23 al Constituției Republicii Moldova). [43]

În al treilea rând, se impune asigurarea de stat a unui cadru organizatoric care să permită tuturor, cărora le sunt adresate normele juridice, să-și valorifice din plin și nestingherit prerogativele legale.

Din cele spuse, rezultă că acțiunea dreptului, în mare măsură, depinde și e condiționată de activitatea statului. Acest lucru e și firesc: dreptul e de neconceput fără stat, exact așa cum și statul fără drept nu poate exista. Altfel spus, „în timp ce dreptul furnizează regulile generale și obligatorii potrivit cărora, deci, organele statului acționează, statul asigură obligativitatea normelor juridice, traducerea lor în viață cu ajutorul forței de coercițiune, ori de câte ori asemenea reguli nu sunt respectate de bună voie” [93, p.96]. Și încă un moment merită a fi pronunțat special: „Cu părere de rău, chiar și cea mai contestabilă dreptate nu se manifestă de la sine în întregul ei conținut. Până când, nici o societate nu se poate manifesta ca o societate ce-și asigură singură dreptatea. Statul peste tot asigură acțiunea dreptului. El e acela care elaborează mijloacele reglementării juridice, le angajează în acțiune pentru atingerea scopurilor finale ale dreptului” [220, p.415].

Acțiunea dreptului n-ar fi posibilă, dacă dreptul n-ar conține un bogat suport informațional. Reflectând realitatea în normele juridice, se acumulează cunoștințe nu numai de natură juridică, ci și cunoștințe despre viața multilaterală a societății, despre problemele stringente ale societății. Dreptul concentrează în sine schimbările ce au loc în societate. Ținând cont de conținutul normelor juridice în vigoare, putem trage concluzii pentru a aprecia principiile orânduirii sociale și de stat, structura politică a societății, caracterul relațiilor economice, nivelul de democratizare a societății etc. Ca urmare, din normele juridice putem culege o informație amplă despre societatea dată la acea sau altă etapă de dezvoltare.

Astfel, din ansamblul normelor juridice ale statului rezultă realitatea juridică a societății. Incontestabil, informația căpătată în urma studierii normelor juridice nu va fi deplină și corectă, dacă nu vom ține cont și de faptul, cum normele juridice din țara respectivă sunt realizate, transpuse în viață. De aceea, e important ca informația reflectată în drept să nu fie falsă, să nu ducă lumea în eroare, fiindcă în caz contrar, peste un interval de timp, aceasta va și determina cauza încetării acțiunii dreptului. „Una dintre cerințele esențiale ale dreptului-spunea Alexandru Văllimărescu – fiind certitudinea și precizia, pe acestea le realizează numai legea. Obiceiul păcătuiește tocmai prin lipsa acestor însușiri: prin faptul că nu există decât în memoria oamenilor, este lipsit de precizie, iar prin faptul că se stabilește numai prin practica îndelungată, este lipsit de certitudine” [182, p.176].

Acțiunea dreptului conține în sine, de altfel, ca și dreptul, în ansamblu, o coordonată valorică. Valorile sunt calități pe care le capătă pentru om anumite elemente ale realității. Valoarea exprimă prețuirea acordată de om, de o colectivitate umană unor obiecte, fenomene, procese, acțiuni etc. Din aceste considerente, valoarea poate fi definită ca „acea relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor lucruri, însușiri, procese, acțiuni de către o comunitate umană în virtutea unor corespondențe cu necesitățile sociale și idealurile generate de acestea” [174, p.213]. Domeniul valorilor este complex (valori economice, politice, morale, religioase, juridice, științifice, artistice etc.).

În viziunea autorului Ioan Biriș, „lumea valorilor este organizată piramidal. În vârful piramidei se află valorile intrinsec, valorile-scop, cele care conferă unitate, iar la baza piramidei găsim diversitatea valorică, multiplicitatea domeniilor în care se încarnează unitatea.

Această structură este proprie și domeniului dreptului. Conform acestei structuri, putem spune că în sfera dreptului avem câteva valori fundamentale, pe care le aflăm, de regulă, încarnate în Constituție (când e vorba de statele moderne) sau în cutumă (când e vorba de societățile arhaice) și o multiciplitate de valori instrumentale, care au menirea de a reglementa viața de zi cu zi a membrilor comunității în funcție de comandamentele principale ale valorilor intrinseci” [19, p.113].

În viziunea autorului citat, sfera dreptului este alcătuită din câteva valori fundamentale și dintr-o pluralitate de valori instrumentale, puse în slujba celor dintâi. Valoarea cardinală este dreptatea, iar valorile juridice satelite sunt: legalitatea, legitimitatea, echitatea, imparțialitatea etc.

În viziunea profesorului Ion Craiovan, „expresia concentrată a unui sistem valoric care orientează dreptul ar putea fi demnitatea umană, în sensul cel mai larg, ca respect al condiției umane în toată varietatea sa”. [69, p.30]

Paul Roubier propune ca valori ce ghidează dreptul securitatea juridică ce comandă o serie de consecințe avantajoase în societate (autoritate, pace, ordine), justiția ca valoare esențială a bunei ordini a raporturilor umane cu calitățile sale proprii de egalitate și de generalitate, progresul social (bunăstarea, abundența, cultura). [257, 188]

Pronunțându-ne pentru cele menționate mai sus, credem că valoarea juridică cardinală, esențială își găsește expresia în garantarea juridică a afirmării personalității umane. Dar o asemenea afirmare e de neconceput fără dreptate și echitate, fără un respect necondiționat al personalității umane. Acesta a devenit chiar un test, o probă pentru ca un regim politic să se poată înscrie în ansamblul statelor civilizate, înaintate. Legiuitorul nostru constituțional a recunoscut importanța problematicii juridice a personalității, a drepturilor și libertăților omului prin chiar faptul că i-a consacrat un întreg titlu- Titlul II „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale”. [43]

Este neîndoielnic faptul că analiza acțiunii dreptului nu poate scăpa din vedere sublinierea aspectului motivațional. Motivul scoate în evidență cauza, rațiunea, pricina unei acțiuni, imboldul care împinge la o acțiune sau care determină o acțiune. Astfel, analiza acțiunii dreptului este de fapt și analiza motivației, cauzei implementării (neimplementării) dreptului în viața socială, a modului în care societatea primește normele juridice. S-ar putea întâmpla ca societatea, în ansamblu, sau majoritatea membrilor ei să accepte punctul de vedere al legiuitorului referitor la conținutul normelor juridice, tratându-le ca un standard public comun necesar și util. În schimb, s-ar putea ca ea să considere normele juridice ca ceva ce revendică anumite acțiuni din partea ei sub amenințarea pedepsei, s-ar putea ca ea să se supună normelor juridice din teama de consecințe, sau din inerție, fără a se gândi la obligația de a face acest lucru.

Motivația subiecților dreptului e determinată de nivelul de cunoaștere a dreptului, de atitudinea (pozitivă sau negativă) față de normele juridice, de deprinderile de comportament adecvat din partea subiecților, precum și de multe alte împrejurări, care, direct sau indirect, într-o măsură mai mare sau mai mică, vor condiționa, în ultimă instanță, acest comportament.

Prin urmare, există „minimum două condiții necesare suficiente pentru existența unui sistem juridic. Pe de o parte, trebuie să existe o obediență generală față de acele norme de conduită care sunt valide, conform criteriului ultim de validitate, iar pe de altă parte, normele de recunoaștere ale sistemului care specifică criteriile de validitate juridică și normele de

modificare și adjudecare trebuie să fie efectiv acceptate de către oficialități ca standarde publice comune ale conduitei oficiale” [108, p.120].

Din cele spuse mai sus, putem concluziona că ***acțiunea dreptului este o activitate informațională, valorică, motivațională și reglementativă îndreptată spre asigurarea ordinii juridice din societate.***

Teoria acțiunii dreptului nu ar fi deplină, dacă nu vom analiza coordonatele, dimensiunile ei. Premisa pentru toate percepțiile sunt spațiul și timpul. „Nu ne putem niciodată reprezenta - spunea Immanuel Kant - că nu este spațiu, deși putem gândi foarte bine că în el nu există obiecte. El este considerat deci o condiție a posibilității fenomenelor și nu o determinare dependentă de ele” [114, p.23]. Același lucru este valabil și pentru timp. În această ordine de idei, profesorul Ion Craiovan menționează: „Spațiul și timpul sunt matricele în care ne așezăm, în ordine, experiențele. Abia prin faptul că noi ne ordonăm, în spațiu și timp, multitudinea percepțiilor, acestea devin experiență” [69, p.197]. În viziunea profesorului Constantin Stroe, „ Spațiul și timpul reprezintă condiții fundamentale de manifestare pentru orice existență, căci este o absurditate a concepe o existență în afara spațiului și timpului. Existența își diversifică, prin mișcare permanentă, formele în spațiu și timp. De altfel, ca urmare a acestei indisolubile legături dintre spațiu- timp și existența în devenire, spațiul și timpul sunt considerate modalități obiective de a ființa (de a fi) ale existenței”. [174, p.54]

Dicționarul explicativ al limbii române moderne interpretează spațiul ca: „Formă de bază a materiei, care se prezintă ca un întreg neîntrerupt, cu trei dimensiuni... Întinderea nemărginită în care se văd corpurile cerești; porțiune din atmosferă; întinderea, locul care ne înconjoară...”. [91, p.787]

Aceeași sursă interpretează timpul ca: „Forma obiectivă de existență a materiei în continuă dezvoltare... Durată, perioadă măsurată în ore, zile etc., care corespunde unei acțiuni sau unui eveniment; scurgere succesivă de momente; interval, răstimp, răgaz...” 91, p.860].

Evident, interpretările date pot fi contestate. Dar avea perfectă dreptate Sfântul Augustin, menționând că a defini timpul poate fi o încercare descurajantă, deoarece știm ce este timpul dacă nu te întreabă nimeni, dar dacă dorești să explici această știință a ta constăți că îl ignori. [95, p.29]

Indiferent cât de grea ar fi încercarea și cât de aproximative rezultatele, definirea acestor categorii este necesară, deoarece nu poți vorbi și nu poți utiliza unele sau altele categorii, dacă nu înțelegem esența și conținutul lor, trăsăturile care le caracterizează. Este

adevărat și faptul că definițiile practicienilor și teoreticienilor se face la nivelul în care aceste categorii sunt utilizate de ei.

Spațiul și timpul sunt categorii universale, generale. Ele reprezintă condițiile fundamentale de existență a tuturor fenomenelor și obiectelor. În același timp, însă atât timpul cât și spațiul își au particularitățile lor în diverse științe ale naturii și societății.

Dreptul nu poate ignora timpul. În viața dreptului, ca și în viața omului, timpul cuprinde, timpul dezvoltă, timpul liberează, timpul consolidează, timpul luminează dreptul. [244, p.107] Toate sistemele de drept sunt supuse unor mișcări în timp, care afectează diverse domenii ale societății. Cert e faptul că acestea pot fi mai pronunțate într-un domeniu și pot fi apte să schimbe conținutul fondului juridic, comparativ cu alte domenii. [238, p.210]

În sensul general, timpul „desemnează durata de ființare a obiectelor și fenomenelor precum și totalitatea raporturilor de succesiune și simultanitate dintre ele” [175, p.62]. Acest concept reprezintă o imagine generalizată a duratei evenimentelor, a intervalelor dintre ele, a ritmurilor lor de evoluție și dezvoltare. Timpul se caracterizează prin: **unidimensionalitate** (o singură dimensiune, lungime ca „distanța” dintre diferite momente succesive); **ireversibilitate** (în sensul că evenimentele, procesele se desfășoară inexorabil într-un sens, de la trecut, prin prezent spre viitor); **asimetrie** (în ideea că viitorul și trecutul nu sunt simetrice în raport cu prezentul. Ele nu se pot suprapune, deoarece trecutul poate influența, între anumite limite, viitorul, dar viitorul nu poate influența trecutul, datorită ireversibilității timpului) [174, p.55].

Noțiunea de timp are în drept sensul său, fapt ce-l diferențiază de timpul cosmic (fizic), psihologic, geologic. În această ordine de idei, profesorii Gheorghe C. Mihai și Radu I.Motica menționează: „... timpul normei juridice este social, deci el nu cade, sub vreo definiție fizicistă; tempus regit actum (timpul guvernează actul juridic) în sensul duratei stabilită de legiuitor, delimitată de termene de la care intră în vigoare (terminus a quo) și până la care este în vigoare (terminus ad quem) norma juridică. Durata are măsură naturală, căci orice entitate are început și sfârșit, dar măsurarea ei cât mai precisă are loc după anumite unități; secunde, minute, ore, zile, luni, ani. Legiuitorul stabilește duratele introducând cantități juridice; o oră didactică (45 de minute), o pauză la masă (30 de minute), zile lucrătoare sau nelucrătoare, până la achitarea datoriei”. [133, p.42]

Timpul juridic, prin urmare, definește longevitatea actelor normative juridice, a legilor, a normelor juridice, a fenomenelor și proceselor juridice, a efectelor lor. Istoria cunoaște legi cu acțiune foarte îndelungată în timp. E cunoscută, de exemplu, Legea celor XII

Table, care a rezistat, cu unele modificări neesențiale, peste 1000 de ani, după cum dreptul islamic conține norme juridice fixate în Coran ce depășesc mai mult de 1300 de ani.

E caracteristic faptul că în vechime ritmul modificărilor legislative era lent. Nu întâmplător, „oligarhia locriană a anticei Grecii a imaginat, de altfel, obiceiul ca acela care se încumeta să propună o nouă lege trebuia să se înfățișeze poporului cu ștreangul de gât. Dacă legea cădea, novatorul era spânzurat pe loc”. [164, p.159]

Dreptul medieval și cel modern funcționează la o altă durată. De exemplu, Constituția SUA din 1787, Codul civil francez din 1804, deși continuă să funcționeze eficient, vor rezista în timp nu chiar atât de ușor, comparativ cu legile menționate.

O altă funcționalitate temporală e caracteristică dreptului contemporan. Aceasta, ca regulă, e mult mai redusă.

Necesitatea elaborării unor noi legi, a unor noi norme juridice e condiționată, în primul rând, de ritmul transformărilor social-economice. Accelerarea acestui ritm duce la schimbări importante în dinamica legiferării. E alta și presiunea sub care lucrează organele legiuitoare. Crește și numărul situațiilor care impun adoptarea în regim de urgență a unor noi legi.

Oricât de bună ar fi o lege, ea totuși, nu este veșnică. Legea are propria sa viață: este creată (se naște), produce efecte juridice (trăiește efectiv) și moare, adică își epuizează resursele sale, nu mai este necesară. În această ordine de idei, R.Ihering menționa: „Un drept concret care pentru motivul că s-a născut și trăiește pretinde ca urmare și o durată veșnică și neîngrădită, seamănă cu acei copii, care ridică mâna împotriva mamei lor; dreptul acela își râde de ideea de drept când o invocă, căci ideea dreptului este o continuă evoluare: ceea ce există în această clipă trebuie să cedeze prefacerii care vine, căci: *tot ce se naște e foarte bun să piară*” [69, p.275]

Spațiul ca și timpul reprezintă o condiție fundamentală de existență a unui fenomen, proces, obiect, căci este o absurditate a concepe o existență în afara spațiului și a timpului.

„*Spațiul* desemnează totalitatea raporturilor de existență dintre obiecte și fenomene sub aspectul formei, distanței, ordinii poziției lor. La modul general – consideră profesorul universitar Constantin Stroe – conceptul de spațiu indică o reprezentare generalizată a dimensiunilor corpurilor și distanțelor dintre ele” [174, p.54]. În ceea ce privește caracteristicile spațiului, ele sunt: tridimensionalitatea (lungime, lățime, înălțime); reversibilitatea (în sensul că, principial, un mobil poate parcurge o distanță AB, dar și distanța inversă BA); simetria (în sens că se poate concepe simetricul unui obiect în raport cu un punct, o dreaptă, un plan. [174, p.54-55]

Noțiunea de spațiu are în drept sensul său, fapt ce-l diferențiază de spațiul *cosmic* (fizic), *biologic*, *psihologic* etc. Referindu-se la aceasta, profesorii universitari Gheorghe C.Mihai și Radu I.Motica menționează: „Spațialitatea normei juridice este *socială*, deci nu cade sub vreo definiție fizicalistă; *Ubi societas, ibi jus*, precum se vede, exclude angajarea interpretărilor geometrice cu care s-ar stabili unitatea de măsură a întinderii societății.

Pe de altă parte, socialmente spațială, norma juridică are efecte *localizabile*: înăuntrul granițelor care delimitează teritoriul statului. [133, p.42]

2.2.Domeniul și limitele acțiunii dreptului

Activitatea umană este o activitate reglementată dirijată și de un sistem normativ-juridic complex, chemat să contribuie la dezvoltarea de mai departe a vieții sociale, la ridicarea calității acesteia. În această ordine de idei, o importanță majoră revine determinării domeniului și limitelor acțiunii dreptului.

Departate de a fi ceva abstract sau pe deplin elucidată, problema în cauză necesită, incontestabil, atenție sporită. Rezolvarea reușită și eficientă a ei permite, în primul rând, să lărgim considerabil utilizarea posibilităților dreptului în stimularea activismului juridic al oamenilor, iar în al doilea rând, de a preciza categoriile și formele de comportament social, care doar în aparență îmbracă veșmânt juridic, în realitate fiind ilicite după natura și consecințele lor.

Domeniul acțiunii dreptului.

În literatura științifică sunt argumentate modalitățile de cercetare ale reglementării normativ-juridice care, de altfel, pot fi utilizate referitor și la problema noastră. Prin obiectul reglementării juridice se înțelege „totalitatea relațiilor constituite între oameni, ca urmare a faptelor și evenimentelor vitale ale acestora, care în mod obiectiv pot și, din punct de vedere al sarcinilor actuale ale statului, trebuie sau deja sunt supuse reglementării juridice. [207, p.64]

După părerea profesorului Serghei Alexeev, obiectul reglementării juridice se prezintă ca „multiplicitatea relațiilor sociale care obiectiv, după natura lor, pot să se supună unei reglementări normativ-organizaționale și care, în condițiile social-politice date, cer o asemenea reglementare din partea normelor juridice și a tuturor celorlalte mijloace ce constituie mecanismul reglementării juridice”. [189, p.213] Din cele spuse rezultă că volumul, domeniul reglementării normative, limitele acesteia sunt determinate de stat, de voința legiuitorului.

În literatura juridică frecvent întâlnim afirmații conform cărora „activitatea legislativă nu se desfășoară întâmplător; ea urmează o serie de reguli de tehnică juridică” [94, p.185]. Pe de altă parte, se face precizarea că activitatea legislativă se desfășoară și „potrivit scopurilor generale, impuse de buna funcționare a mecanismului social de coexistență a libertăților sociale”. [164, p.198]

În aceeași ordine de idei, legiferarea este privită ca „un proces de cunoaștere și apreciere a cerințelor juridice ale societății și statului, de constituire și adoptare a actelor normativ juridice de subiecți împuterniciți, în limitele unor proceduri respective” [218, p.398].

Poate să se creeze impresia că domeniul reglementării juridice se stabilește de legiuitor nu în mod arbitrar. Și totuși, obiectivitatea în determinarea domeniului reglementativ poate fi pusă la îndoială. Cu alte cuvinte, caracterul obiectiv al domeniului acțiunii dreptului poate să-și piardă sensul, dat fiind faptul că acesta se află în dependență de calitatea activității legiuitoare a statului.

O activitatea legislativă calitativă pornește de la două aspecte principale:

a) constatarea că situațiile ce reclamă reglementare normativ- juridică există;

b) convingerea în faptul că idealul juridic ce se aplică unor asemenea situații e determinat de conștiința juridică a societății. [92, p.192]

Acest lucru nu e atât de simplu, cum pare la prima vedere. Putem atrage atenția la cel puțin două aspecte negative care pot interveni din partea statului: pe de o parte, statul, utilizând mijloacele juridice, se implică în acele sfere de activitate umană, care nu necesită normarea statală; pe de altă parte, legiuitorul „conștient”, rezultând din înțelegerea greșită a intereselor statale, a omis reglementarea acelor relații, care necesitau o intervenție juridică (adică, o intervenție din partea statului). În special acest lucru s-a manifestat clar în cazul concretizării drepturilor și libertăților omului, în particular, în determinarea legislativă a modului de atacare a acțiunilor nelegitime a persoanelor oficiale, realizarea libertăților politice ș.a. [199, p.198] Această constatare, nu și-a pierdut, din păcate, actualitatea nici până în prezent.

Prin urmare, domeniul și limitele reglementării normative nu sunt determinate doar de sarcinile statului la o perioadă sau alta. Acestea constituie un factor ce evidențiază posibilul domeniu de reglementare normativă. Mai corect ar fi, după părerea noastră, să considerăm că domeniul reglementării normative e constituit din ansamblul relațiilor sociale și a faptelor neordonate. [199, p.199] Vom mai adăuga, că ordonarea acestora, în mod obiectiv, nu este posibilă fără utilizarea mijloacelor juridice. Cu alte cuvinte, domeniul acțiunii dreptului este domeniul spațiului social în care se înglobează acele categorii ale activității umane (acțiuni-

inacțiuni) pentru care atingerea unor rezultate sociale semnificative necesită, obiectiv, folosirea posibilităților dreptului. Astfel, noțiunea domeniului de acțiune a dreptului are menirea de a reflecta gradul și nivelul activității dreptului în sistemul social. [144, p.79-80] Domeniul acțiunii dreptului evidențiază sfera posibilelor raporturi juridice. Această sferă cuprinde diverse domenii de activitate umană. Evident, putem vorbi de raporturi sociale care, în mod obiectiv, sunt predestinate reglementărilor normativ-juridice. Aceste relații se constituie, de exemplu, în domeniul existenței și dăinuirii statului, structurilor economice și politice, organizării și funcționării sistemului organelor statului, drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale omului și ale cetățeanului (drept constituțional), în domeniul producției, repartiției și consumului bunurilor materiale (drept economic), în domeniul organizării și realizării administrației publice (drept administrativ), în domeniul funcționării pieții muncii și aplicării muncii (dreptul muncii) ș.a. Desigur, determinarea complexului de caracteristici a faptelor (acțiuni-inacțiuni) și relațiilor sociale care necesită reglementare normativ-juridică nu este soluționată până la capăt și mai continuă să preocupe știința și practica juridică, activitatea persoanelor particulare (cetățenii și organizațiile lor legitime) și a statului, autorităților lui publice, persoanelor oficiale. Aceasta e necesar pentru a alege corect criteriile de concretizare a frontierelor lor legale de activitate și comportament. Dacă în primul caz limitele acțiunii dreptului se conturează atât din prevederile legii, cât și din principiile dreptului, în al doilea caz - ele definitiv rezultă din prevederile legii și a actelor normative subordonate lor.

Limitele acțiunii dreptului.

S-ar părea că statul, dispunând de cea mai autoritară putere, având abilitatea de a-i face pe alții să facă ceea ce dorești de la ei, presupunând că aceasta este diferită de ceea ce ar fi dorit să facă, dacă nu ar fi fost siliți să se supună altei voințe, [252, p.50] este nelimitat prin atribuțiile sale, inclusiv, și în domeniul legiferării. Ca urmare, acțiunea dreptului n-ar avea nici o limită. Acest lucru, însă, nu corespunde realității. Acțiunea dreptului este și trebuie să fie limitată. Limitele acțiunii dreptului trasează „linia de demarcare” care separă sfera juridică de sfera nejuridică, linia ce arată frontierele de răspîndire a dreptului, a punctului de influență a dreptului asupra personalității și faptelor sale. Limitele acțiunii dreptului, sunt condiționate, în fond de factori juridici. Ele se înrădăcinează în procesul activității omului, sunt determinate de posibilitățile personale ale subiecților sociali, de cultura lor generală și civilizarea juridică, sunt condiționate de sistemul existent de relații sociale, de circumstanțe economice, istorice, religioase, naționale și de altă natură.

Dat fiind faptul că dreptul este generat de viața și activitatea oamenilor, de condițiile vieții lor, limitele acțiunii dreptului urmează să fie cercetate în legătură strânsă cu modul în care cei cărora le este adresat dreptul l-au înțeles și l-au conștientizat. [144, p.80]

Chiar de la naștere, omul nimerește în lumea obiectelor și valorilor create de generațiile precedente. Atitudinea lui față de realitate este determinată de deprinderile pe care le capătă în procesul de comunicare cu alți oameni. În procesul comunicării, omul apreciază activitatea sa în raport cu activitatea altora și a societății în ansamblu. Însușind realitatea, omul își formează, totodată, anumite atitudini, păreri, concepții, sentimente față de realitate și își propune noi scopuri, sarcini, creează proiecte pentru viitor. Astfel, conștiința omului nu se limitează doar la constatarea unei realități, ci contribuie și la crearea unei noi realități.

Ca urmare, conștiința socială reprezintă un ansamblu de concepții, teorii, atitudini, sentimente etc. în care se reflectă realitatea socială. Dat fiind faptul că această realitate e complexă, conștiința socială se manifestă sub diferite forme. În această ordine de idei, putem diferenția conștiința socială politică, filozofică, morală, juridică ș.a.

Astfel, conștiința juridică este una dintre formele conștiinței sociale. Ea este indisolubil legată de celelalte forme ale conștiinței sociale și, în general, de conștiința politică. Putem chiar vorbi de o unitate a conștiinței politice și juridice, întrucât relațiile politice și juridice fac parte din sfera generală a raporturilor voliționale. În același timp, unitatea conștiinței politice și a celei juridice nu exclude deosebiriile dintre ele. Din sfera conștiinței juridice fac parte și fenomene care, deși capătă o apreciere politică, după natura lor nu sînt politice. Așa, de exemplu, putem spune acest lucru despre viața intimă, familială și privată a omului, despre regulile protecției muncii etc. La rândul său, conștiința politică reflectă și unele fenomene care nu pot fi apreciate din punct de vedere juridic.

Conștiința juridică apare odată cu apariția dreptului și o dată cu dezvoltarea societății se dezvoltă și ea. Dacă inițial dezvoltarea ei e condiționată mai mult de factori secundari, spontani (impulsuri imediate, instinctive, frica de pericol și de necunoscut etc.), la etapele mai avansate tot mai pronunțat se evidențiază factori argumentați din punct de vedere științific.

Bineînțeles, neomogenitatea socială se reflectă în diverse conștiințe juridice ale păturilor și grupărilor sociale existente. Deseori, conștiința juridică este silită să se supună anumitor idei și scopuri politice. E știut faptul că în condițiile regimului totalitar "conștiința juridică a întregului popor" se folosea pentru justificarea samavolniciei și a violării dreptului. Ca urmare, conștiința juridică se forma cu ajutorul măsurilor de constrângere, deoarece nu se admitea interpretarea dreptului, realității juridice în ansamblu în dauna "adevărului absolut" promovat de "forța conducătoare și îndrumătoare" [144, p.81].

Odată cu destrămarea regimului totalitar, conștiința juridică obține expresie în sistemul dreptului, în activitatea de realizare a dreptului etc. Dezvoltându-se pe baza concepției științifice despre lume, conștiința juridică aplică realizările progresiste în domeniul gândirii juridice din perioadele anterioare, elementele umaniste și democratice ale conștiinței juridice din statele cu bogate tradiții juridice. Astfel, ea devine tot mai pronunțat un factor al progresului social.

Conștiința juridică și normele juridice sunt interdependente și exercită împreună o influență activă asupra dezvoltării sociale, contribuie la educarea omului în spiritul conștiințiozității și activismului social. Această influență se realizează prin reglementarea relațiilor sociale, prin influența perseverentă asupra aprecierii de către oameni a acțiunilor lor de o importanță juridică.

Conștiința juridică își găsește expresia în actele normative ale statului. În corespundere cu conștiința juridică se elaborează conținutul și formele actelor normative, structura acestora.

Etapa actuală necesită o formă accesibilă de expunere a materialului normativ, publicarea operativă a actelor normative. Limbajul, terminologia aplicată în actul normativ trebuie să corespundă conștiinței juridice din societate, nivelului ei de dezvoltare.

Practica elaborării dreptului în Republica Moldova oferă un șir de exemple de influență decisivă a conștiinței politice și juridice asupra formei și conținutului actelor normative. Totodată, ea pune în evidență și tendința forțelor conservatoare de a nu admite o reformare adecvată a societății noastre, de a frâna dezvoltarea ei. Ca urmare, unele prevederi ale actelor normative adoptate în țara noastră nu corespund realității, sunt depășite de timp, admit o nerespectare a principiilor unanim recunoscute de comunitatea umană.

La rândul lor, normele juridice exercită influență asupra dezvoltării conștiinței juridice a cetățenilor, asupra formării unor raționamente fundamentale și echitabile privind dreptul, realizarea acestora, raporturile juridice, drepturile și libertățile omului. În acest context, o problemă primordială e cea legată de drepturile și libertățile omului. Problema dată doar la prima vedere pare a fi cunoscută. În realitate, ea anterior a fost studiată doar parțial, în măsura în care admitea a face acest lucru regimul totalitar. În condițiile în care statul nostru se debarasează de moștenirea trecutului, toate forțele sociale și politice, toate mijloacele trebuie să se angajeze într-o amplă acțiune de făurire a unui sistem democratic în care drepturile și libertățile omului sunt respectate și garantate prin lege.

Un prim pas în această direcție l-a constituit adoptarea Constituției Republicii Moldova, care a ridicat la rang constituțional problema cunoașterii de către fiecare om a drepturilor și

îndatoririlor sale. Astfel, articolul 23 al Constituției prevede că " fiecare om are dreptul să i se recunoască personalitatea juridică.

Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și celelalte acte normative" [43]

Prevederea constituțională citată mai sus are nu numai o importanță teoretică, ci și practică. Ea obligă statul de a lua măsuri pentru ca fiecare om să-și cunoască drepturile și libertățile sale. Aceasta, indiscutabil, contribuie la ridicarea nivelului conștiinței juridice a societății.

Luând în considerație factorii social-economici, politici, sociali etc. legiuitorul poate da o calificare juridică unei fapte (acțiuni sau inacțiuni) care, în opinia publică, era calificată anterior drept obiect al aprecierii morale. În felul acesta, legiuitorul va lărgi conținutul conștiinței juridice.

Conștiința juridică este strâns legată de cultura juridică.

Cultura, în general, înserează ansamblul valorilor materiale și spirituale create și în curs de creare de omenire în procesul muncii sociale desfășurate de-a lungul istoriei. [88, p.172] Cultura exprimă nivelul atins de omenire într-o etapă istorică a dezvoltării societății. Într-un sens mai îngust, se obișnuiește a vorbi despre cultura materială (tehnica, experiența de producție, valorile materiale) și cultura spirituală (știința, arta, literatura, învățământul, morala etc.).

În această ordine de idei, cultura juridică este o modalitate a culturii spirituale a societății. Ea își găsește expresie în cunoașterea de către cetățeni a bazelor cunoștințelor juridice, în necesitatea transpunerii în viață a prevederilor normelor juridice, în înțelegerea de către fiecare om a responsabilității sale sociale, în intransigența față de infracțiuni și combaterea lor.

Educarea cetățenilor în spiritul legii este o parte componentă a întregii munci educative. Educarea juridică înalță conștiința individuală a omului până la conștientizarea principiilor fundamentale ale dreptului. Ea permite formarea la cetățeni a sentimentelor convingerii că el întotdeauna va găsi la autoritățile publice respective un ajutor eficient în apărarea drepturilor și libertăților sale, a intereselor legitime, că statul îi cere pe bună dreptate să-și îndeplinească obligațiile ce-i revin și că este egal în drepturi cu ceilalți membri ai societății.

Cultura juridică înaltă este o condiție necesară a realizării conștiente și eficiente de către fiecare cetățean a datoriei sale față de societate, față de alți cetățeni. Propagarea dreptului nu numai că extinde cunoștințele juridice, dar și contribuie la formarea sentimentului de

convingere că legile sînt echitabile, că ele corespund cerințelor timpului și contribuie eficient la soluționarea problemelor cu care se confruntă societatea la etapa dată.

Prevederile constituționale subliniază importanța socială acordată dreptului în general și drepturilor omului în special și, totodată, ne obligă să elaborăm programe educaționale concrete în acest domeniu la diferite niveluri. Problema educației juridice și-a găsit reflectare în asemenea documente importante adoptate de către Parlamentul Republicii Moldova, cum ar fi: Concepția reformei judiciare și de drept [42], Concepția privind învățămîntul [41]. Ambele documente consideră educația umanitară și cea juridică ca o parte integrantă a procesului socializării, proces care debutează odată cu vârsta cea mai fragedă și care, în conformitate cu preceptele moderne ale educației permanente, se derulează, în principiu, pe tot parcursul vieții.

La fel de importantă este politica legislativă a statului, capacitatea acesteia de a ține cont de toate schimbările din societate, de specificul etapei la care societatea respectivă se află.

Perfecționarea permanentă a reglementărilor juridice necesită adaptarea tehnicii juridice la noile exigențe, optimizarea mijloacelor și procedeele acesteia în conformitate cu necesitățile timpului nostru, ale popoarelor. „Un popor – oricum ar fi el – are dreptul de a-și legii trebuințele și tranzacțiunile ce rezultă neapărat din acele trebuințe, reciprocitatea relațiilor sale, într-un cuvânt - legile unui popor, drepturile sale nu pot purcede decât din el însuși. Alt element străin, esențial, diferit de al lui, nu-i poate impune nimic; și dacă-i impune, atunci e numai prin superioritatea demnă de recunoscut a individualității sale ...”[100, p.5].

Menirea dreptului este să ordoneze adecvat diversitățile geopolitice, naționale, lingvistice, economice, culturale etc. În determinarea limitelor acțiunii dreptului legiuitorul se va conduce permanent de niște reguli. Iată unele din acestea.

Regula numărului unu rezultă din faptul că dreptul reglementează doar conduita exterioară a indivizilor, căci doar raporturile intersubiective interesează viața socială și deci ordinea juridică. „Legiferarea nu trebuie să încerce să normeze decât comportamentele exterioare ale indivizilor, exclusă fiind orice tentativă de a reglementa modul intim de gândire, sentimentele, dorințele acestora”. [95, p.221] Prin aceasta, dreptul ca o etică obiectivă, se deosebește de morală ca etică subiectivă. În această ordine de idei, profesorul Mircea Djuvara menționa că „morală are ca obiect reglementarea faptelor interne, intențiunea noastră, dreptul are ca obiect reglementarea faptelor externe ale noastre, la lumina intențiunilor, ceea ce este cu totul altceva. Când regula morală comandă cuiva să fie bun, îi comandă o atitudine sufletească, o intențiune sinceră. Îndată ce această intențiune s-a manifestat în afară, printr-un fapt în legătură cu altă persoană, îndată apare fenomenul drept”.

[87, p.321] Legea poate încerca să orienteze prin educație sentimentele, dar nu le poate forța: „O lege poate să-mi interzică să practic în mod public un cult religios, dar nu-mi poate interzice să cred în Dumnezeu. Încălcarea acestei limite a normării a fost o altă greșală a comunismului: dreptul socialist a încercat să guverneze conștiințele, nu exterioritatea comportamentelor; de altfel, acesta era și sensul ultim al așa-numitului „om nou”. [95, p.221]

O a doua regulă a legiferării pornește de la premisa că dreptul trebuie să se abțină să intervină, chiar dacă regula proiectată urmărește binele public, când o astfel de intervenție ar cauza prejudiciu acestuia, datorită limitelor psihologice ale destinatarilor normei. Dreptul trebuie, cu alte cuvinte, să impună *maximul de constrângere suportabilă* pentru destinatarii săi. [95, p.221] Pedepsele care depășesc necesitatea nu numai că sunt injuste, după natura lor; dar nici nu au efectul scontat. Ele, dimpotrivă, pot conduce la rezultate inverse. În această ordine de idei, marchizul milanez Beccaria (1738-1794) prevedea că pedeapsa nu trebuie să fie niciodată excesivă: „Omul, judecător sau călău, își pierde toată demnitatea, aplicând pedepse crude. O pierde chiar și numai asistând la executarea lor”. Pedeapsa trebuie să fie eficace: „Pentru ca o pedeapsă să-și atingă efectul dorit, ea trebuie să depășească avantajul rezultat din delict”. [127, p.184]

O a treia regulă cere ca intervenția legiuitorului să aibă loc doar atunci, când interesul social și bunul mers al lucrurilor o cere. Trebuie de evitat situațiile când legiferarea se face pentru legiferare, când ea devine un spectacol politic. Legiuitorul intervine cu norme juridice noi doar atunci, când e convins de faptul că acestea vor îmbunătăți substanțial desfășurarea de mai departe a lucrurilor, că vor asigura o mai bună soluționare a problemelor cu care societatea se confruntă la momentul dat. Montesquieu, nu întâmplător, menționa că „legile inutile slăbesc legile necesare” și că „Trebuie să se evite, cu tot dinadinsul, de a se modifica spiritul general al unui popor, atunci când acest spirit nu este contrar principiilor guvernământului”. [127, p.122]

La același lucru atrăgea atenția și Mihai Eminescu: „O teorie filosofică a istoriei nu ne pare de prisos aicea. Popoarele nu sînt produse ale inteligenței, ci ale naturii, - aceasta trebuie stabilit. În începutul dezvoltării lor ele au nevoie de un punct stabil împrejurul căruia să se cristalizeze lucrarea lor comună, statul lor, precum roiul are nevoie de o matcă. Dacă albinele ar avea jurnale, acestea ar fi foarte *legitimiste*. Când mersul liniștit și regulat al afacerilor este lovit în centrul, în regulatorul său, treaba nu poate merge bine”. [100, p.23]

O altă regulă, ar necesita încadrarea, pe măsura posibilităților, a reglementărilor normativ juridice în sistemul general al reglementărilor normativ-sociale. Cu alte cuvinte, un legiuitor iscusit se va strădui să nu accepte, să evite conflictul normelor juridice cu alte

categorii de norme sociale. Menționăm faptul că multitudinea normelor sociale nu e întâmplătoare și nu duce la un haos normativ. De cele mai multe ori toate categoriile de norme sociale colaborează între ele în reglementarea uniformă a unora și acelorași relații sociale, înaintează aceleași exigențe, cer același comportament din partea subiecților relațiilor sociale. Legiuitorul va trebui să profite de acest lucru. De exemplu, străbunii noștri nu prea știau de conținutul normelor juridice, dar comportamentul lor era legal, dat fiind faptul că „aveau cei șapte ani de acasă” (respectau strict normele morale) și aveau frică de Dumnezeu (respectau strict normele religioase). Din aceste considerente, legiuitorul va intra în conflict cu alte norme sociale (de exemplu, cu unele obiceiuri), când o altă variantă de a proceda nu este posibilă. [146, p.351]

O *ultimă* și, în același timp, totdeauna primă regulă de determinare a politicii legislative constă în faptul că legea trebuie să urmărească binele comun.

Aceasta e o „cerință extrem de vagă, dată fiind impreciziunea noțiunii însăși, ea nu limitează propriu-zis puterea politică în activitatea de orientare a politicii legislative, căci tot ea determină „binele comun”, adică scopul acțiunii sociale”. [95, p.220-221]

Binele comun cuprinde o serie de aspecte biologice, economice, morale, intelectuale care vizează valorile care perfecționează individul, „incluzând în sinele său universalitatea valorilor interesului uman”. Referindu-se la binele comun, ca finalitate a dreptului, autorul belgian J.Dabin propune ca, în caz de conflict de valori, răspunsul să fie inspirat de adevărul și conformitatea cu tradițiile creștine și îl rezumă în trei puncte:

- primatul spiritului asupra materiei (și prin spirit înțelegem nu numai valorile intelectuale, dar, înainte de toate, valorile morale – virtuțile și caracterul);
- preeminența persoanei umane individuale asupra colectivității;
- subordonarea societății – stat societății întregi. [246, p.165-167, 170]

O importanță la fel de mare în determinarea politicii legislative a statului revine, de asemenea, *principiilor legiferării*.

Limitele acțiunii dreptului, în mare măsură, sunt condiționate și de tipurile de reglementare.

Tipul de reglementare normativ-juridică este o modalitate specială de reglementare care se manifestă în combinarea metodelor (permissive și prohibitive) de reglementare și creează o stare mai mult sau mai puțin prielnică pentru satisfacerea intereselor subiecților dreptului. [233, p.316]

În funcție de combinarea permisivului și prohibitivului, distingem două tipuri principale de reglementare juridică: a) atotpermisiv (la baza căruia se află metoda permisivă),

construit conform principiului „se permite tot ceea ce nu este interzis direct de lege”; b) prohibitiv sau general acceptabil (la baza căruia se află metoda prohibitivă), construit conform principiului „se interzice tot, cu excepția celor direct acceptate de lege”.

Ambele tipuri de reglementare normativ juridică sunt aplicate, accentul fiind pus în funcție de domeniile de activitate, etapele de dezvoltare, gradul de conștiință și cultură juridică ș.a., pe primul sau pe al doilea tip de reglementare. O analiză comparativă a reglementărilor din țările care și-au propus (nu în vorbe, ci în fapte) edificarea unui stat de drept, democratic, ne convinge în faptul că tipul atotpermisiv de reglementare juridică predomină, în principal, la cetățeni și organizațiile acestora. În cazul statului, autorităților sale, persoanelor oficiale este utilizat tipul prohibitiv predominant (general acceptabil) de reglementare.

Din cele spuse însă nu rezultă că principiul atotpermisiv e mai democratic decât principiul al doilea. Totul depinde de faptul unde și cum aceste principii sunt utilizate. Acțiunea fără limită a principiului atotpermisiv poate aduce prejudicii atât societății, cât și intereselor unor persoane. Se știe că faptele, care nu sunt legate de reglementare juridică, sunt destul de răspândite și numărul lor devine tot mai mare. Aceste fapte decurg parcă de la sine, pe neobservate. Și totuși, anume aceste fapte influențează considerabil asupra mediului juridic al societății. Există un pericol real ca acestea să se abată, să iasă în afara comportamentului licit. La această consecință nedorită pot conduce atât factori de ordin obiectiv (instabilitatea social - economică, apariția unui număr tot mai mare de relații sociale noi și nereglementarea lor etc.), cât și de ordin subiectiv (nivelul scăzut al conștiinței și culturii juridice, ineficacitatea intervenției statului în viața economică, politică socială inadecvată ș. a.). Pornind de la aceste considerente, unii autori sunt de părerea că formula „se permite tot ceea ce nu este interzis direct de lege” nu trebuie interpretată simplist, ca o formulă generală necondiționată. Ea poate fi aplicată doar acolo, unde este legiferată direct și e posibilă doar în cazuri limitate ale reglementării normativ juridice. În această ordine de idei, susținem părerea profesorului rus N. I. Matuzov, conform căreia, „formula „ce nu se interzice, se permite” se sprijină pe încrederea și conștiința cetățeanului” și că acest principiu al dreptului „se materializează treptat, în măsura în care are loc lichidarea democratică a analfabetismului juridic” [212, p.416] În legătură cu aceasta, apare necesitatea de a preciza conținutul formulei „se permite tot ceea ce nu este interzis direct de lege”. Actualmente știința nu a găsit o soluție generală recunoscută de soluționare a problemei. Unii autori consideră indicat de a recunoaște pentru cetățeni dreptul subiectiv la toate acțiunile care nu sunt interzise de lege. O asemenea interpretare ocrotește orice acțiune neinterzisă direct de

lege. Această cale de soluționare a problemei, în viziunea unor autori, distanțează dreptul de morală, reduce simțitor potențialul moral și valoarea socială a dreptului și, ca urmare, limitează nejustificat posibilitățile reglementative ale dreptului [233, p.318]. De aceea pare a fi rațional și oportun ca principiul nominalizat să fie formulat, după cum urmează: „Se permite tot ceea ce nu este interzis de lege și nu contravine normelor morale, standardelor juridice internaționale, valorilor și priorităților general umane [199, p.212]. Laconic această formulă ar suna astfel: „se permite tot ceea ce nu aduce prejudicii altora”. Aceasta ar fi și cea mai oportună modalitate de a soluționa limitele acțiunii dreptului.

2.3. Concluzii la capitolul 2

Într-o finalitate a compartimentului dat, intenționăm să accentuăm anumite sinteze ce-i sunt caracteristice:

1. Una dintre expresiile funcționale cele mai răspândite în materia juridică este acțiunea dreptului. Acțiunea dreptului, ca și acțiunea oricărui altui fenomen, va putea fi înțeleasă la justa ei valoare, dacă vom analiza teoria acțiunii eficiente, *praxiologia juridică*. Sarcina praxiologiei este de a cerceta condițiile care conduc la eficiența maximă a dreptului, în ansamblu, a normelor juridice, în particular.

2. Acțiunea dreptului este un proces complex multilateral și multifuncțional. Dreptul n-ar avea nici un sens, nici o valoare, dacă nu s-ar manifesta ca o forță activă, creativă, care intervine în toate domeniile vieții sociale, politice, economice, spirituale. Acțiunea dreptului vizează atât acțiunea unei norme juridice luate în parte, cât și acțiunea întregului sistem al dreptului. El subliniază atât *dinamica* cât și *statica* dreptului. Dreptul prin acțiunea sa va contribui la dezvoltarea și modificarea societății, iar pe de altă parte, va conserva, apăra și garanta valorile fundamentale ale societății.

3. Acțiunea dreptului cuprinde două laturi: cea *internă* și cea *externă*. *Latura internă* e o entitate psihică, o intențiune, o stare sufletească, o afirmare a voinței. *Latura externă* e o manifestare obiectivă, o realitate ce aparține lumii fizice. Orice acțiune, deci, este în același timp internă și externă: amândouă sunt esențiale și simultane. Nu se poate concepe o acțiune exclusiv internă, care să nu aibă un raport cu lumea externă și nu se poate concepe o acțiune exclusiv externă, care să nu aibă și un înțeles psihic, deoarece, dacă ar lipsi elementul psihic, nu ne-am găsi în fața unei acțiuni, ci în fața unui simplu fenomen natural.

4. *Acțiunea dreptului este o activitate informațională, valorică, motivațională și reglementativă îndreptată spre asigurarea ordinii juridice din societate*. Aceste calități contribuie, indiscutabil, la ridicarea eficacității dreptului.

Reflectând realitatea, dreptul conține un bogat *suport informațional și valoric*. Dreptul are ca scop regularizarea raporturilor sociale, canalizarea activității oamenilor.

Analiza acțiunii dreptului nu poate trece cu vederea *aspectul motivațional*. Motivul scoate în evidență cauza, rațiunea, pricina unei acțiuni, imboldul care împinge la o acțiune sau care determină acțiunea.

5. Teoria acțiunii dreptului nu ar fi deplină, dacă nu vom analiza coordonatele, dimensiunile ei. Premisă pentru toate percepțiile sunt *spațiul și timpul*. Spațiul și timpul „sunt matricele în care ne așezăm, în ordine, experiențele”, reprezintă condiții fundamentale de manifestare pentru orice existență. Spațiul și timpul au în drept sensul lor, fapt ce le diferențiază de spațiul și timpul cosmic (fizic), psihologic, biologic.

Spațiul juridic nu cade sub vreo definiție fizicistă. *Ubi societas ibi jus* subliniază spațialitatea normelor juridice, efectele *localizabile* ale dreptului.

Timpul juridic definește longevitatea actelor normative juridice, legilor, normelor juridice, fenomenelor și proceselor juridice, efectelor lor.

6. Eficientizarea dreptului presupune, determinarea *domeniului și limitelor* acțiunii dreptului.

Domeniul acțiunii dreptului este acel domeniu al spațiului social în care se înglobează formele activității umane (acțiuni-inacțiuni) care obiectiv utilizează posibilitățile dreptului.

Limitele acțiunii dreptului trasează „linie de demarcare” care separă sfera juridică de sfera nejuridică, linia ce arată frontierele de răspândire a dreptului, a punctului de influență a dreptului asupra personalității și faptelor sale.

7. Domeniul și limitele acțiunii dreptului, în mare măsură, sunt condiționate de *tipurile de reglementare normativ-juridică*. Acestea se manifestă în combinarea metodelor (permissive și prohibitive) de reglementare și creează o stare mai mult sau mai puțin prielnică pentru satisfacerea intereselor subiecților dreptului. În dependență de combinarea *permisivului și prohibitivului*, distingem două tipuri principale de reglementare juridică:

a) *atopermisiv* (la baza căruia stă metoda permisivă), construit conform principiului: „se permite tot ceea ce nu este interzis direct de lege”.

b) *prohibitiv* sau *general acceptabil* (la baza căruia stă metoda prohibitivă), construit conform principiului „se interzice tot, cu excepția celor direct acceptate de lege”.

Ambele tipuri de reglementare normativ juridică sunt aplicate, accentul, fiind pus în funcție de domeniile de activitate, etapele de dezvoltare, gradul de conștiință și cultură juridică etc., pe primul sau pe al doilea tip de reglementare.

3. IDENTIFICAREA ȘI MANIFESTAREA TEMPORALITĂȚII DREPTULUI

Viabilitatea și durabilitatea legii depinde de conformitatea acesteia cu legea eternă

Sfântul Augustin

3.1. Considerațiuni introductive

Romanii spuneau „tempus regit actum” (timpul guvernează actul juridic), în sensul duratei normei juridice, a efectelor ei. E știut că un raport juridic se formează pe baza normelor juridice în vigoare. De aceea este nevoie să se determine, întotdeauna care anume lege și care norme juridice vor governa raportul juridic respectiv. Perioada în care există, funcționează normele juridice, o denumim *perioadă activă* a normei juridice. Nimănui nu-i este imputabil că nu a avut în vedere o normă viitoare sau să-i fie impusă o lege care nu există. [163, p.108] Apariția normelor noi își găsește explicația în faptul că cele vechi, oricât de bune ar fi, ajung la un moment când nu mai corespund nevoilor sociale, nu mai fac față cerințelor timpului, se transformă în piedică în calea progresului social și juridic. În acest caz legea sau normele juridice respective trebuie înlocuite. Uzura, moartea normelor juridice se prezintă ca „ un proces firesc care ține chiar de natura lor și care pune la ordinea zilei problema creației unor norme noi”. [164, p.160] Astfel, norma juridică are ciclul ei propriu de existență: se naște, produce efecte juridice și moare. Acest proces are loc încontinuu, fără repaus. Ca urmare, „într-un interval de timp și într-un spațiu determinat, asistăm la coexistența unor norme juridice anacronice, alături de norme juridice noi, moderne, în care pot să apară conflicte în procesul de aplicare concretă a conținutului acestuia. Succesiunea în timp a normelor juridice, precum și coexistența lor în spațiu, au obligat legiuitorul să impună reguli care să țină sub control această situație”. [185, p.161]

Sub aspectul acțiunii normelor juridice în timp prezintă interes următoarele:

- legile se succed (o lege, cât de perfectă nu ar fi, nu poate fi veșnică);
- legile au o anumită durată de acțiune. O lege trăiește până își epuizează rostul teleologic, după care iese din vigoare, pentru că nu mai are rostul normativ pentru care a ființat.

După criteriul perioadei de aplicare, legile se împart în legi *permanente* și legi *temporare*.

Legile *permanente* (denumirea lor pare să sugereze că ar avea un caracter veșnic, dar asemenea legi nu există) se caracterizează prin faptul că se cunoaște, de la început, data intrării lor în vigoare, dar nu se cunosc data sau condițiile ieșirii lor din vigoare. Spre

deosebire de cele permanente, legile *temporare* sunt legile la care se cunosc de la început, atât data intrării lor în vigoare, cât și data sau condițiile ieșirii lor din vigoare. Dacă însă s-a prevăzut numai că legea va ieși din vigoare la întâmplarea unui anumit eveniment, ceea ce se va ști cu siguranță, de la început, va fi numai faptul că s-a intenționat ca legea să aibă o aplicare limitată în timp. În acest caz, însă, nu se va ști concret data și când acea lege va ieși din vigoare, deoarece nu se va ști dacă și când evenimentul descris în lege se va întâmpla. De reținut, că atât legile permanente, cât și legile temporare afectează crearea, modificarea sau stingerea tuturor raporturilor juridice pe întreaga perioadă în care ele au fost în vigoare. [27, p.57] Prin urmare, clasificarea – legi permanente, legi temporare – este folosită numai pentru conveniență, deoarece nu există legi permanente în sensul strict al cuvântului.

O categorie aparte de legi o constituie legile *tranzitorii*. Acestea, în viziunea profesorului Dan Ciobanu, deși denumirea lor pare să sugereze că ar avea un caracter temporar, într-un sens, sunt legi permanente, dat fiind faptul că rămân în vigoare atâta vreme cât obiectul lor de reglementare subzistă. O lege tranzitorie are ca scop să *delimiteze* câmpul de aplicare a legii noi prin raport la reglementările în vigoare la momentul intrării ei în vigoare”. [27, p.57]

O lege tranzitorie poate abroga, modifica sau menține în vigoare norme juridice deja existente. În marea majoritate a cazurilor, legiuitorul nu va edicta separat o lege tranzitorie. El va practica la includerea, în legea nouă, a unor prevederi care sunt proprii legii tranzitorii. Exemplu de lege tranzitorie, incluzând toate formele de corelare dintre legile vechi și legile noi, servește ultimul compartiment al Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994 - „Dispoziții finale și tranzitorii”. [43] Prin acest compartiment s-a rezolvat, în primul rând, conflictul temporar dintre Constituție și toate celelalte acte normative în vigoare la data intrării în vigoare a Constituției, în unicul mod posibil: aplicarea imediată a dispozițiilor constituționale și abrogarea sau modificarea implicită a reglementărilor în vigoare, în măsura în care acestea contravin Constituției: „Legile și celelalte acte normative rămân în vigoare în măsura în care nu contravin prezentei Constituției”(alin (1) al art.II din „Dispoziții finale și tranzitorii” ale Constituției). În al doilea rând, prin dispozițiile acestui compartiment, Constituția obligă restructurarea instituțiilor de Stat și redimensionarea raporturilor dintre ele: „Instituțiile de Stat, existente la data intrării în vigoare a prezentei Constituții, rămân în funcțiune până la constituirea unor instituții noi” (alin.(1) al art. III din „Dispoziții finale și tranzitorii” ale Constituției). [43] În perioada de tranziție de la instituțiile existente la cele noi, pentru

asigurarea continuității în procesul înfăptuirii puterii, instituțiile statului au rămas în funcțiune. Fapt cu totul de înțeles, întucât însăși aplicarea imediată a dispozițiilor Constituției nu era posibilă. Din aceste considerente, Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul, organele locale ale puterii de stat au rămas în exercitarea împuternicirilor până la expirarea mandatului, în structura lor existentă. În al treilea rând, prin dispozițiile acestui compartiment, s-a impus reorganizarea sistemului instanțelor judecătorești, în decursul a 2 ani (alin. (7) al art. III), precum și constituirea unor instituții statale noi, care nu au existat anterior: Curtea Constituțională, Curtea de Conturi, Consiliul Superior al Magistraturii.[43]

Conținutul tranzitoriu al acestui compartiment a permis reorganizarea și completarea sistemului autorităților publice conform Constituției Republicii Moldova. O altă soluție ar fi fost incompatibilă cu principiul supremației legii fundamentale în sistemul juridic normativ.

Ne-am referit mai detaliat la distincția legilor după criteriul perioadei de aplicare, pentru a nu ne confrunța în continuare cu problematica dată și pentru că, pornind de la aceste precizări, ne va fi mai ușor să abordăm multiplele probleme ce apar în procesul cercetării aplicării dreptului în timp. Caracteristica nu va fi deplină, dacă nu vom evidenția trei momente principale: 1) Intrarea în vigoare a legii; 2) Acțiunea efectivă a legii; 3) Ieșirea din vigoare a legii.

3.2. Intrarea în vigoare a legii.

Conceptul juridic determinat pentru dimensiunea de durată a legii, în general, a normelor juridice, în particular, este *vigoarea*: „Forță, putere, energie, vitalitate...În vigoare=valabil într-un anumit timp...” [91, P.929]

Întrarea în vigoare a legii marchează momentul în care legea dobândește forță obligatorie pentru toți cei cărora li se adresează. Profesorii Gheorghe C. Mihai și Radu I. Motica au perfectă dreptate afirmând că „o normă juridică nu are *vigoare de la sine, ci una primită de la legiuitor*, are forța de a fi respectată sau aplicată, precum decide legiuitorul, între două limite ale procesului devenirii: de la...până la procesualitatea socială a organizării etatice a societății. Acest „de la...până la” e desemnat de statuarea intrării și ieșirii din vigoare, considerate momente fixate prin stipulare expresă sau tacită...Între cele două momente înscrise în actul normativ, norma juridică este incidentă tuturor faptelor ce au loc, determinabil între ele”. [133, P.50]

Principiul ce determină momentul intrării în vigoare a unei legi rezultă din regula că nimeni nu poate fi obligat să respecte o lege pe care nu ar putea-o cunoaște. Pentru aceasta legiuitorul urmează să aducă legea la cunoștința publică a cetățenilor. În această privință este semnificativă remarcă lui Hegel: „Obligația supunerii față de lege implică, în virtutea dreptului conștiinței - de - sine, necesitatea ca legile să fie aduse la *cunoștința generală*.”

A atârna legile, cum făcea *Dimysius Tiranul*, atât de sus încât nici un cetățean să nu le poată citi, sau a le înmormânta în aparatul vast al cărților erudite, al culegerilor de decizii, de judecăți și opinii divergente, cutume etc. și, pe deasupra, într-o limbă străină, astfel încât cunoașterea dreptului în vigoare să nu fie accesibilă decât celor care s-au instruit în această materie, constituie una și aceeași injustiție. – Cărmuitorii care au dat popoarelor lor chiar numai o culegere informă, ca Justinian, cu atât mai mult un *drept civil* sub formă de cod ordonat și precis, au devenit nu numai cei mai mari binefecători ai acestor popoare, fiind lăudați de ele cu recunoștință, ci ei au înfăptuit prin aceasta și un mare *act de dreptate*...

Dreptul privește libertatea, ceea ce are mai divin și mai sfânt în el omul, aceea ce, de vreme ce urmează să devină pentru el o obligație, trebuie el însuși să cunoască”. [69, P.244-245]

Aceasta se face, de regulă, prin publicarea actelor normativ - juridice, în special a legilor, într-o publicație specială, cum este Monitorul Oficial. În vederea asigurării publicității actelor normativ-juridice adoptate de autoritățile publice centrale (Parlament, Guvern, Președintele Republicii Moldova, ministere, departamente și alte autorități ori instituții) se stabilește, cu unele abateri, *sanctiunea inexistenței actului din punct de vedere juridic*. Așa, de exemplu, Constituția Republicii Moldova prevede: „...Nepublicarea legii atrage inexistența acesteia”(art. 76); „...Hotărârile și ordonanțele adoptate de Guvern... se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Nepublicarea atrage inexistența hotărârii sau ordonanței”(alin.(4) al art. 102); „În exercitarea atribuțiilor sale, Președintele Republicii Moldova emite decrete... Decretele se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova”(alin.(1) al art.94). [43]

Publicarea este prima condiție ca legea să poată intra în vigoare. Această condiție nu este totdeauna suficientă pentru ca legea să intre în vigoare. Astfel, art.76 al Constituției Republicii Moldova stabilește: „Legea se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul ei”. E semnificativă în acest sens și Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea art. 76 din Constituție „Intrarea în vigoare a legii”.

Problema în cauză, în diferite state, este reglementată în mod diferit.

În România, modalitatea de intrare în vigoare a legii este aceeași ca și în Republica Moldova. Conform art. 78 al Constituției României, „Legea se publică în Monitorul Oficial al României și intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul ei”. [52]

O prevedere asemănătoare este și în sistemul grec. Astfel, conform alin.2 al art. 77 al Constituției Greciei, „Legea... Intră în vigoare la data publicării ei”. [56]

Conform Constituției Federației Ruse, legea federală adoptată, în decursul a 5 zile, este trimisă Președintelui Federației Ruse pentru a fi semnată și publicată. Președintele, în termen de 14 zile semnează legea și o publică. În cazul în care apar divergențe între Adunarea Federală și Președinte, iar Adunarea Federală va reexamina și va menține hotărârea adoptată anterior, Președintele, în termen de 7 zile, va semna și publica legea (art. 107 al Constituției Federației Ruse). [58]

În sistemul italian, legea se promulgă de Președintele Republicii în termen de o lună de la adoptarea ei. Legile se publică îndată după promulgarea lor și intră în vigoare în a cincisprezecea zi după publicare, cu excepția cazurilor când în lege se stabilește un alt termen (art. 73 al Constituției Italiei). [55]

În sistemul german, legile se promulgă de Președintele Republicii și se publică în „Bundesgesetzblatt”. În lege se stabilește ziua intrării sale în vigoare. În cazul în care acest lucru nu se face, legea intră în vigoare în a paisprezecea zi după apariția numărului respectiv al „Bundesgesetzblatt” (art.82 al Constituției Republicii Federative Germania). [50]

În sistemul din Luxemburg, legea intră în vigoare la trei zile întregi (ziua publicării neintrând în calcul) de la publicarea în Memorial. [59]

În sistemul francez, legea este obligatorie la Paris la o zi întreagă după publicare în Jurnalul Oficial, iar în fiecare arondisment, la o zi întreagă după ce Jurnalul Oficial care o conține a parvenit șefului arondismentului. [254, P.444]

Analizând practica altor state, ne convingem în faptul că termenul intrării în vigoare a legilor oscilează de la o zi până la 28 zile, dacă altceva nu este prevăzut. Astfel, legiuitorii fixează clar intrarea în vigoare a legii, la data publicării în edițiile oficiale sau stabilesc un termen de la data publicării. Astfel se fixează momentul în care actul normativ începe să acționeze. Un lucru e cert: nimeni nu va putea fi tras la răspundere pentru violarea prevederilor unei legi, atâta timp cât ea nu a fost publicată. Practica țării noastre, privitoare la intrarea în vigoare a legilor și a actelor normative ale autorităților publice centrale este relativ rațională și, în cele din urmă, respectă drepturile și libertățile omului. Nu se poate cere acestuia să respecte legi și alte acte normative de a căror existență sau conținut el nu are cunoștință. Dar de îndată ce legea a fost publicată „există *prezumția legală*, absolută și

ireputabilă, că nimeni nu poate invoca necunoașterea legii ca scuză a conduitei sale contrarii: *nemo censetur ignorare legem*” [27, p.58] (*nimănui nu-i este scuzată necunoașterea legii*).

Astfel, funcționează prezumția absolută a cunoașterii legii, prezumție care nu poate fi răsturnată prin probe contrare. Necunoașterea dreptului nu conduce decât la vătămarea intereselor individului. Cel ce nu cunoaște dreptul „este un infirm, un handicapat, pentru că nu-și cunoaște drepturile și nici obligațiile, fiind în postura unui izolat social, predispus permanent să încalce legea și în situația de a fi victimă a propriei ignoranțe” . [185, p.162]

În teoria dreptului se admit, totuși, excepții de la această regulă:

prima, se referă la situația în care un act normativ rămâne necunoscut destinatarilor săi, ca urmare a unei cauze majore, constând în rămânerea unei părți a teritoriului în izolare, ca urmare a unor împrejurări obiective (Exemple: teritoriul provinciei Kosovo administrat exclusiv de trupele NATO în perioada iunie 1999- ianuarie 2008; regimul secesionist de la Tiraspol. În toamna anului 1991, cu sprijinul tacit al forțelor proimperiale ruse, teritoriul Republicii Moldova a fost dezmembrat, instituindu-se un regim criminal prin formarea așa numitei Republici Transnistrene Moldovenești, cu capitala în orașul Tiraspol.

a doua, survine în domeniul convențiilor (civile sau comerciale) și operează în situația în care o parte a fost în eroare de drept privitor la consecințele pe care legea le face să decurgă din încheierea acestor contracte. [164, p.161] Partea aflată în eroare de drept poate cere anularea contractului, deoarece voința părților contractante nu poate fi viciată.

Ne-am pronunțat asupra faptului că în Republica Moldova intrarea în vigoare a legii e determinată de data publicării ei în Monitorul Oficial, sau e prevăzută în textul legii.

Din cele spuse rezultă:

O primă regulă constă în intrarea în vigoare a legii *la data publicării ei în Monitorul Oficial*. Sistemul are avantajul certitudinii datei intrării în vigoare, dar dezavantajează subiecții în sensul că ei nu au timpul necesar cunoașterii efective a legii. [95, p.361]

În această ordine de idei, profesorul Gheorghe Mihai, pe bună dreptate, menționează: „Dacă azi a fost publicat actul normativ cutare, tot azi se prezumă că destinatarii au luat cunoștință de el și-i cunosc conținutul privind drepturile și obligațiile ce le revin, lucru improbabil și practic imposibil”. [131, p.407] De aceea s-ar putea sugera ideea că ar fi logic ca nu *data publicării*, ci *data difuzării* Monitorului Oficial să determine intrarea în vigoare a legii noi. Se știe că difuzarea necesită timp. Ca urmare, „Monitorul Oficial” poate fi pus la dispoziția destinatarilor la momente diferite. Aceasta face ca prezumția *nemo censetur ignorare legem* să fie o *ficțiune*, deoarece este evident că o lege nouă nu este și nici nu poate fi cunoscută din momentul publicării ei de către subiecții de drept. În practică, ne confruntăm

cu cazul când legea publicată în „Monitorul Oficial” ajunge și este pusă la dispoziția subiecților de drept la date diferite. Ca urmare, ne-am putea găsi în situația în care legea ar putea fi aplicată în acea parte a țării, unde a fost difuzată, dar nu ar putea fi aplicată în acele părți ale țării unde nu a fost încă difuzată. O asemenea situație există, după cum am menționat, în cazul Franței (legea intră în vigoare la o zi întreagă după ce Jurnalul Oficial a parvenit șefului arondismentului). Asemenea fragmentare a efectelor în timp ale legii noi ne pare a fi inoportună, poate duce, uneori, la consecințe sociale inadmisibile și de aceea ea trebuie evitată. Aceasta ar aduce prejudicii și *principiului legalității* care necesită aplicarea uniformă în timp și spațiu a legilor: una și aceeași situație tipică, una și aceeași relație socială nu poate fi reglementată într-un mod la Chișinău și în alt mod la Tiraspol sau la Comrat. [146, p.483]

Remarcăm și cele spuse de marele Hegel: Dreptul, intrat sub forma legii în existența faptică, este pentru sine, se află de sine stătător în fața *voinței și opiniei particulare* asupra dreptului și urmează să se impună ca *universal*. Această *recunoaștere și realizare* a dreptului în cazul particular, fără intervenția simțirii subiective a interesului particular, cade în sarcina unei puteri publice..., [69, p.248] a statului în ansamblu. Să nu uităm nici faptul că specificul legii constă în aceea că ea conține norme juridice. Dar acestea nu sunt simple indicații, ci reprezintă în general un ordin, un comandament, o dispoziție obligatorie. În literatura de specialitate, pe bună dreptate, s-a subliniat că „prin caracterul ei obligatoriu norma juridică ocupă un loc primordial în sistemul normelor sociale”, [176, p.25] ea având o influență recunoscută asupra mentalității și chiar asupra moralei fiecăruia. Dar, poate cel mai complet a surprins însemnătatea obligativității normei juridice William Shakespeare, care constată că „acolo unde încetează vigoarea legilor și autoritatea apărătorilor ei *nu poate exista nici libertate și nici siguranță pentru nimeni.*” [128, p.191-192]

Cele spuse ne conving în necesitatea unei cunoașteri profunde, și nu superficiale, a legii, a normelor juridice ce se conțin în ea. Destinatarilor normelor juridice urmează să depună un efort mental, folosind variate metode și principii, reguli și argumente, pentru a scoate în evidență *sensul real* al acestora, pentru a determina cu cel mai înalt grad de precizie posibil, *voința legiuitorului*. Dar acest lucru nu poate fi făcut momentan, trecător, la prima vedere. Aceasta ne sugerează ideea necesității unui interval de timp între data publicării legii în „Monitorul Oficial” și data intrării în vigoare a acesteia. Din aceste considerente, am putea concluziona necesitatea revizuirii prevederilor constituționale ce vizează intrarea în vigoare a legii.

O altă regulă constă în intrarea în vigoare a legii *la data prevăzută în textul ei*.

În acest caz legiuitorul fixează clar ziua, luna și anul intrării în vigoare a legii, pornind de la data publicării ei. Aici e necesară o precizare: având în vedere faptul că „nepublicarea legii, atrage inexistența acesteia”, evident, că data indicată în textul legii se prezumă a urma data publicării ei în Monitorul Oficial. Acest sistem are avantajul în sensul că subiecții dreptului vor avea timpul necesar cunoașterii efective a legii.

Nu putem nega nici faptul că, în unele cazuri, intrarea în vigoare a legii nu poate fi posibilă la data publicării ei. În practică ne confruntăm cu necesitatea unor *perioade de tranziții*. Acestea sînt condiționate de introducerea unor reglementări normativ-juridice în domenii noi, de schimbare treptată a unor reglementări vechi cu altele noi, în cazul unor legi cu o sferă de acțiune largă, cum sunt codurile, în cazul unor raporturi juridice care durează în timp producând neîntrerupte efecte juridice.

O a treia regulă constă în *intrarea în vigoare a legii*, treptat. Legiuitorul poate dispune intrarea în vigoare a unor compartimente ale legii la momentul publicării ei, iar a altor compartimente (capitole, secțiuni, articole)- la o dată prevăzută de textul ei. Exemplu în acest sens servește Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. Astfel, alineatul (2) al art.1 din compartimentul VII „Dispoziții finale și tranzitorii” menționa următoarele: „(2) Constituția Republicii Moldova intră în vigoare la 27 august 1994...” Art.IV al aceluiași compartiment stipula: „Prevederile art. 25 alin. (4), ce țin de termenul arestării, nu se răsfrînge, până la 1 ianuarie 1995, asupra persoanelor care au comis infracțiuni grave prevăzute de articolul 7(1) din Codul Penal”. [43]

Atragem atenție la câteva momente esențiale de care legea e determinată de a fi executorie: votarea, promulgarea, difuzarea legii și intrarea acesteia în vigoare.

Votarea proiectului legii, în condițiile prevăzute de Constituția Republicii Moldova, se face de către Parlament. Legile adoptate de către Parlament sunt semnate de Președintele acestuia și sunt trimise spre promulgare Președintelui Republicii.

Promulgarea legii de către Președintele Republicii, nu reprezintă o simplă formalitate tehnică. Promulgarea constituie o expresie elocventă a diviziunii puterii într-un stat democratic. Prin promulgare șeful statului „ confirmă oficial că o lege a fost adoptată de Parlament cu respectarea procedurii prevăzute în acest scop de Constituție și dispune ca urmare punerea ei în aplicare de către organele competente ale statului”. [96, p.121]Promulgarea – afirmă celebrul jurist francez Malberg – are o semnificație triplă: se constată faptul că legea a fost adoptată de către legiuitor; se autentifică existența legii și a textului ei; se afirmă valoarea ei imperativă și executorie”. [250, p. 429]

Publicarea legii în Monitorul Oficial este operațiunea prin care legea este adusă la cunoștința societății. Constituția Republicii Moldova nu prevede în ce termen după promulgare trebuie să aibă loc publicarea legii în Monitorul Oficial. Credem că o precizare în această privință ar constitui o garanție în plus în desfășurarea normală a legiferării.

Difuzarea (a difuza - a răspîndi, a propaga o știre, o idee etc; a distribui, a pune în vânzare o carte, o publicație etc; a propaga, a răspîndi, împrăștia în toate părțile...) [91, p.245]legii nu trebuie confundată cu publicarea acesteia. Difuzarea necesită timp și Monitorul Oficial este practic, adus la momente diferite la cunoștința subiecților de drept. Din aceste considerente, difuzarea legii nu poate fi neglijată, fapt ce ne-a și determinat să punem problema distanțării publicării legii de intrarea acesteia în vigoare.

Intrarea în vigoare a legii marchează momentul în care legea dobândește forța obligatorie pentru toți cei cărora li se adresează.

3.3.Acțiunea efectivă a legii.

O lege se aplică - în timp - pe o perioadă cuprinsă între momentul intrării în vigoare și cel al ieșirii din vigoare. Cum însă raporturile juridice se nasc, se modifică, se sting în perioade în care pot acționa legi diferite, se pune problema de a se ști, cu exactitate, după ce reguli determinăm legea aplicabilă. Cu alte cuvinte, e importantă cunoașterea duratei acțiunii efective a legii. În această sens, e semnificativă remarcă lui Hegel: „Așa cum publicarea oficială a legilor face parte din drepturile conștiinței subiective, tot astfel face parte și posibilitatea de a cunoaște realizarea legii în cazul particular, anume cursul acțiunilor exterioare, al temeiurilor juridice etc, - întrucât acest curs constituie o istorie universal valabilă și, deși cazul, potrivit conținutului său particular, privește doar interesul părților, conținutul universal dintr-ânsul privește dreptul, iar decizia asupra lui, interesul tuturor. [69, p.250-251]

Această problemă se rezolvă după anumite principii și este consacrată în diferite texte legale (Constituții, coduri, legi, regulamente etc.) sau formulate de către doctrinari. În practica țărilor contemporane, există două principii care guvernează această materie: a) *principiul efectului imediat al legii*; b) *principiul neretroactivității legii*.

Fiecare din aceste principii cunoaște câte o excepție: *supravețuirea legii vechi (ultraactivitatea)* și, respectiv, *retroactivitatea legii noi*.

Luîndu-se ca punct de referință momentul intrării în vigoare a legii noi (moment ce coincide, ca regulă, cu abrogarea legii vechi), în literatura juridică se disting trei categorii de fapte juridice (raporturi juridice):

- fapte juridice care au dat naștere, au modificat sau au stins raporturi juridice, *în întregime*, sub comanda legii vechi: *facta praeterita*;
- fapte juridice care dau naștere, modifică sau sting raporturi juridice, *în întregime*, după intrarea în vigoare a legii noi: *facta futura*;
- fapte juridice care dau naștere, modifică sau sting raporturi juridice ce se desfășoară în intervale de timp în care acționează atât legea veche, cât și legea nouă (nu concomitent, ci succesiv). Acestea sunt faptele juridice *în curs*, „de graniță”: *facta pendentia*. [161, p.70]

Principiul efectului imediat al legii noi

Acesta este principiul care guvernează acțiunea legii noi în timp. Esența acestui principiu constă în a exclude supraviețuirea legii vechi și presupune că legea nouă guvernează imediat toate situațiile juridice actuale care intră în sfera ei de acțiune. Odată intrată în vigoare, legea nouă se aplică faptelor și actelor posterioare. Profesorul universitar Sofia Popescu are dreptate considerând că „principiul efectului imediat al legii noi urmărește să-i asigure eficacitatea - legea nouă fiind considerată a corespunde, în cea mai mare măsură condițiilor și normelor momentului - și să asigure unitatea legislativă.” [167, p.270]

Aplicarea imediată a legii noi nu trebuie confundată cu *retroactivitatea legii*. Comun între aceste două principii e doar faptul că ambele *se opun* supraviețuirii legii vechi. În același timp, este necesar să se rețină faptul, dacă aplicarea imediată a legii noi privește faptele juridice și efectele *în curs de producere*, atunci retroactivitatea privește faptele și efectele *consumate*, în întregime, în trecut. Rațiunea principiului efectului imediat al legii noi se justifică prin următoarele:

- se prezumă că legea nouă reprezintă un progres tehnico-juridic față de legea veche;
- legea nouă urmărește, cel mai adesea, să realizeze unitatea legislației pe întregul teritoriu în care se exercită puterea de stat care a edictat această lege;
- neadmiterea acestei soluții ar avea drept consecință admiterea neaplicării legii noi în anumite situații (ex. În privința dreptului de proprietate);
- soluția – de principiu- aplicării imediate a legii noi este menită să contribuie la învingerea vechiului de către nou, prin mijloace juridice. [161, p.75]

Punctul de pornire al acestui principiu constă în faptul, că legea nouă reglementează toate situațiile juridice create din momentul intrării ei în vigoare și că legea veche nu ultraactivează, adică nu-și extinde efectele după ieșirea ei din vigoare. Totuși, principiul efectului imediat al legii noi este deseori greu de aplicat, „căci de multe ori trebuie ca un interval destul de lung de timp să se scurgă pentru ca elementele constitutive ale unui act sau

fapt juridic să se reunească”. [95, p.371] În legătură cu aceasta, apar mai multe întrebări la care nu e atât de simplu de a găsi răspuns.

De exemplu, conform alin.(1) al art. 332 al Codului Civil al Republicii Moldova, în cazul uzucapiunii, „dacă o persoană, fără să fi dobândit dreptul de proprietate, a posedat cu bună credință sub nume de proprietar un bun imobil pe parcursul a 15 ani, aceasta devine proprietarul bunului respectiv”. Sau, prin contractul de locațiune (vezi art.875 al Codului Civil), o parte (locatorul) se obligă să dea celeilalte părți (locatar) un bun determinat individual în folosință temporară sau în folosință și posesiune temporară. [28] Presupunem că acest contract a fost încheiat pe un termen de 99 de ani, dat fiind faptul că legislația civilă (art.877 al Codului Civil) permite acest lucru.

Ce se întâmplă, dacă o lege nouă intervine în aceste perioade (de 15 și, respectiv 99 de ani), modificând termenele prevăzute. Va fi aplicată legea cea nouă sau cea veche va supraviețui? Evident, „problema este diferită de cea a neretroactivității. Este clar că nu este vorba ca legea nouă să intervină asupra efectelor care deja s-au produs. Este vorba de a ști dacă legea veche supraviețuiește propriei abrogări pentru a reglementa în continuare efectele viitoare ale actelor și faptelor produse sub imperiul ei.” [95, p.371]

Pentru a răspunde acestei întrebări, sistemele doctrinare și jurisprudența au generat două teorii: *teoria clasică* și *teoria modernă*.

Teoria clasică a fost inspirată de liberalismul secolului XIX. În teoria clasică s-a operat distincția între *drepturile câștigate* și *drepturile viitoare* (simple expectative). S-a afirmat că „atâta timp cât norma nouă ar viza drepturile câștigate sub norma veche, ea ar deroga de la principiul neretroactivității (ar fi retroactivă).

Cât privește drepturile viitoare, reglementarea nouă nu echivalează cu o reglementare retroactivă, față de această nouă normă nu are caracter retroactiv”. [164, p.162]

Teoria modernă nu împărtășește argumentările teoriei clasice, considerând că în realitate este foarte greu de a face distincție între drepturile câștigate și drepturile viitoare. Teoria modernă pornește de la conceptul de *situație juridică*, înțeles ca o stare de drept susceptibilă de modificări. Pot fi distinse două categorii de situații juridice: situația juridică *legală* și situația juridică *individuală*. Situația juridică *legală* este creată de norma nouă și este o stare impersonală și generală. Situația juridică *individuală* este creată de subiect în baza normei vechi. Ca urmare, norma nouă nu o poate atinge, fără a avea caracter retroactiv. Rezultând din cele spuse, se poate întâmpla ca în cazul unei situații juridice complexe să intervină atât legea veche, cât și cea nouă. Legea nouă nu poate reveni asupra condițiilor în care aceste situații sunt create și asupra efectelor deja produse (principiul neretroactivității),

în schimb legea nouă face aceste situații să producă alte efecte, de la intrarea ei în vigoare, efecte la care nu se așteptau subiecții potrivit legii vechi (principiul aplicării imediate a legii noi).

Cele spuse ne permit de a concluziona că pare a fi mai oportună teoria *modernă*. Legea veche guvernează situațiile consumate, pe când legea nouă guvernează cele care vor avea loc în viitor.

În ceea ce privește teoria clasică, ne solidarizăm cu afirmațiile, conform cărora această teorie „este în același timp prea largă și prea restrânsă. Prea largă, căci, de exemplu, în cazul unei căsătorii încheiate sub imperiul unei legi care nu dă femeii măritate capacitate, dar ale cărei efecte se produc sub imperiul uneia care-i oferă această capacitate, legea nouă ar fi absurd să nu i se aplice pentru a nu se aduce atingere drepturile câștigate ale soțului. Prea restrânsă, pentru că există unele expectative în cazul drepturilor în curs de formare la fel de respectabile ca și un drept câștigat”. [252, p.318]

Merită a fi făcută și următoarea precizare. În domeniul dreptului *public*, este de principiu că aplicarea imediată a legii noi este de strictă necesitate. Astfel, problema este așezată pe alte reguli, în sensul că legea nouă se aplică imediat, înlăturând vechile reglementări. Exemplu ne poate servi Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 care, odată intrată în vigoare, a înlăturat vechea Constituție și orice alte reglementări contrare dispozițiilor sale. Acest lucru rezultă expres din următoarele: „Constituția Republicii Moldova intră în vigoare la 27 august 1994. La aceeași dată Constituția R.S.S.M. din 15 aprilie 1978, cu modificările și completările ulterioare, este în întregime abrogată” (alin. (2) al art.1 din „Dispozițiile finale și tranzitorii”);

„Legile și celelalte acte normative rămân în vigoare în măsura în care nu contravin prezentei Constituții” (alin. (1) al art. 11 din „Dispoziții finale și tranzitorii”).[43]

Aceasta e și firesc. E vorba de norme care organizează puterile și autoritățile publice, privesc exercitarea drepturilor cetățenilor, competența autorităților, se referă la procedură etc. Tot astfel se prezintă și dispozițiile imperative din domeniul dreptului privat (care țin de ordinea publică), cum ar fi normele care reglementează organizarea proprietății funciare, normele privind starea și capacitatea persoanelor etc.

Principiul ultraactivității (supraviețuirea legii vechi)

Acest principiu reprezintă excepția de la principiul aplicării imediate a legii noi. Esența lui constă într-o limitare, vremelnică, a abrogării legii vechi, aceasta urmând să se aplice, cu titlul tranzitoriu, situațiilor juridice în curs la momentul intrării în vigoare a noii

legi. Ca urmare, aplicarea acestei legi este amânată până la consumarea respectivelor situații juridice.

Supravețuirea legii vechi poate să rezulte dintr-un text expres din noua lege sau poate fi dedusă pe cale de interpretare, avându-se în vedere finalitatea legii noi. Un astfel de exemplu ni-l oferă art. IV din Constituția Republicii Moldova (Titlul VII- „Dispoziții finale și tranzitorii”). Acest articol expres stipula că „prevederile articolului 25, alineatul (4), ce țin de termenul arestării, nu se răsfrâng, până la 1 ianuarie 1995, asupra persoanelor care au comis infracțiuni grave prevăzute de articolul 7 (1) din Codul Penal” (Facem următoarele precizări: 1) Constituția Republicii Moldova a intrat în vigoare la 27 august 1994; 2) E vorba de articolul 7(1) din Codul Penal vechi). [43]

În rezolvarea acestor probleme, în literatura de specialitate, se face distincție între situațiile juridice *obiective (legale)* și situații juridice *subiective (individuale)*. [161, p.76] Obiective sunt situațiile ale căror conținut este determinat de lege. Pentru situațiile juridice subiective conținutul lor este stabilit de părți, prin voința lor liberă.

În cazul situațiilor juridice *obiective (legale)* principiul este că legea nouă se aplică imediat, înlăturând posibilitatea supraviețuirii legii vechi. Așa se întâmplă, după cum am menționat anterior, în materia drepturilor reale, stării civile și capacității persoanelor fizice.

În cazul situațiilor juridice *subiective (individuale)*, principiul este că aceste situații sunt supuse legii în vigoare la momentul constituirii lor, chiar și după intrarea în vigoare a legii noi.

O problemă primordială este și cea a situațiilor contractuale în curs. Având în vedere că legea de bază a părților este contractul, când o lege nouă ar veni să modifice pentru viitor, prin dispozițiunile supletive, efectele convențiilor „ea nu ar putea reglementa decât convențiile viitoare”, [171, p.24] astfel că, neputând modifica efectele chiar nerealizate încă ale convențiilor anterioare, legea ieșită din vigoare *va supraviețui*. Acest lucru rezultă, de exemplu, și din dispozițiile ce se conțin în alineatul (4) al art. 6 al Codului Civil al Republicii Moldova: „În cazul situațiilor juridice contractuale în curs de realizare la data intrării în vigoare a legii noi, legea veche va continua să guverneze natura și întinderea drepturilor și obligațiilor părților, precum și orice alte efecte contractuale, dacă legea nouă nu prevede altfel”. Motivele acestei soluții țin, în primul rând, de principiul libertății contractuale, părțile contractuale fiind libere să dea forma și conținutul pe care îl doresc (evident, în limitele prevăzute de lege) contractelor.

Este de reținut însă că ultraactivitatea este aplicabilă numai în cazurile în care asemenea situații sunt supuse unor norme permissive sau supletive, iar nu în cele imperative.

Prin urmare, supraviețuirea legii vechi poate interveni numai atunci când nu ar conduce la amânarea aplicării unor norme de ordine publică, de interes general, cuprinse în noua lege. Aceasta este o limită a supraviețuirii legii vechi.

O altă situație în care se consideră că legea ieșită din vigoare trebuie să se aplice, supraviețuind, este atunci când „legea nouă ar aduce o atingere neechitabilă previziunilor legitime ale părților”, adică acele consecințe pe care au putut conta și în vederea cărora „au făcut actul”[171, p.24]. Mai mult ca atât, în acest caz, fiind implicat principiul echității, considerăm că supraviețuirea legii ieșite din vigoare s-ar putea justifica chiar și împotriva unor dispozițiuni imperative ale legii noi. Chestiunea se pune cu acuitate în cazul unor legi noi, adoptate sub influența unor grupuri de presiune, care urmăresc realizarea unor interese economice sau de altă natură imediate. Să nu uităm nici perioada dictaturii comuniste, a aservirii totale, caracterizată printr-o represiune internă continuă și o desconsiderare totală a normelor democratice, a drepturilor și libertăților omului. Multe „legi noi” au contribuit la înfrângerea și chiar violarea principiului echității.

Rezumând cele expuse, considerăm că ar fi cazul ca în textul art.54, alin. (1) al Constituției Republicii Moldova să se opereze o modificare, care ar obliga statul să nu adopte legi, care ar atenta la principiul echității. Propunem ca alineatul (1) al art. 54 să aibă următorul conținut: „În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima, ar diminua sau ar condiționa restrângeri neechitabile ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și ale cetățeanului.”

Principiul neretroactivității legii

Acest principiu pornește de la premisa conform căreia trecutul aparține legii vechi. Legii noi nu îi este permis să se raporta la trecut, adică să se aplica situațiilor juridice stabilite sub guvernarea legii vechi. [167, p.270]

Acest principiu decurge din împrejurarea firească potrivit căreia statul nu poate impune cetățenilor să se supună unei legi ale cărei reglementări nu se cunosc, întrucât legea încă nu există.

În viziunea profesorului universitar Costică Voicu, argumentele principale pentru care operează principiul neretroactivității legii sunt următoarele:

- *în primul rând*, este vorba de argumentul ce vizează stabilitatea ordinii de drept. O lege care s-ar aplica retroactiv ar produce un dezechilibru în ordinea de drept;
- *în al doilea rând*, nu este echitabil, nu este just ca o lege să-și extindă efectele asupra unei stări de fapt și raporturi consumate înaintea intrării în vigoare a legii noi;

- în al treilea rând, legea nouă are ca scop principal să modeleze conduitele prezente și viitoare și nicidecum cele trecute;

- în al patrulea rând, stabilind și respectând principiul neretroactivității legii, dreptul își reafirmă și probează idealul de motor al progresului.[185, p.162-163]

După părerea profesorului universitar Sofia Popescu, principiul neretroactivității legii este și rațional, și echitabil, și poate fi justificat în două moduri:

- Acest principiu este esențial pentru protecția libertății individuale, poziției omului în fața legii. Nu ar mai fi posibilă securitatea juridică pentru particulari, dacă actele încheiate în conformitate cu dispozițiile legii în vigoare ar mai putea fi repuse în discuție atunci când intervine o nouă lege. Legea reprezintă un ordin al legiuitorului, iar ordinul este valabil pentru viitor;

- Neretroactivitatea legii este justificată atunci când este privită prin prisma interesului public, prin progresul pe care îl asigură legea nouă și necesitatea aplicării imediate. Dacă unei persoane, care s-a conformat legii, i s-ar putea reproșa aceasta de o lege ulterioară care modifică termenii reglementării, atunci legea și-ar pierde forța, autoritatea și nimeni nu ar mai îndrăzni să execute ordinul legii, de teama unei posibile legi ulterioare. [167, p.271-272]

Argumentele care impun principiul neretroactivității legii - susține profesorul universitar Nicolae Popa-, țin de *stabilitatea* ordinii de drept, de *echitatea* și *legalitatea aplicării normei* și de *rațiunea* prezenței normei în viața socială. Legiuitorul nu poate obliga subiectul să aibă o anumită conduită atâta timp cât această conduită nu este prescrisă într-o normă juridică. Pe de altă parte, anumite raporturi care s-au derulat în trecut, pe baza unei legi în vigoare atunci, nu pot fi desființate pentru motivul că legiuitorul înțelege să dea o reglementare juridică nouă acestor relații. În caz contrar, s-ar produce serioase perturbări sociale, s-ar deschide calea arbitrariului, ar dispărea orice siguranță și deci s-ar zdruncina încrederea subiectului în drept, cu consecințele păgubitoare pentru ordinea socială”. [164, p.161]

Și mai categoric spun acest lucru autorii manualului „Tratat de drept civil român”: „ A da legilor libertatea să modifice situații definitiv stabilite și acte definitiv terminate ar însemna a instaura arbitrariul și a nesocoti principiile de echitate cele mai elementare”. [107, p.66]

Argumentele expuse rezultă dintr-o experiență juridică îndelungată și demonstrează că principiul neretroactivității garantează, în același timp, promovarea legalității și a echității, contribuie la instaurarea stabilității și ordinii de drept, garantează siguranța subiecților de drept de a face un lucru valabil și legal. Totodată, „ principiul neretroactivității -

consideră profesorul Dumitru Mazilu - elimină arbitrariul, făcând imposibilă - cel puțin sub aspect legal - acțiunea unui organ de aplicare contrară acestui principiu”. [128, p.201] În literatura de specialitate s-a atras atenția că „într-o societate organizată, actele juridice și raporturile dintre particulari trebuie să fie la adăpostul oricărei atingeri, de vreme ce părțile s-au conformat normelor în vigoare”. [171, p.20]

Principiul neretroactivității legii face parte din categoriile incontestabile ale teoriei și practicii, e o axiomă juridică constituită pe parcursul unei evoluții îndelungate și e acceptat ca un standard juridic al tuturor sistemelor contemporane de drept. Cu cât sistemul juridic este mai liberal, cu atât este consacrat cu mai multă vigoare principiul neretroactivității legii. Astfel, Declarația Drepturilor Omului din 1789 [79], la care se referă preambulul Constituției franceze din 1958, consacră principiul neretroactivității legii penale: „Legea nu trebuie să stabilească decât pedepsele, strict și în mod evident necesare și nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicate în mod legal.” (art.8 al Declarației....) Art. 2 al Codului Civil francez prevede că legea nu dispune decât pentru viitor, că ea nu are efect retroactiv[30]. Constituția Greciei din 1975, în art.7 alin.1 prevede: „Nu există infracțiune și nu poate fi aplicată pedeapsa, dacă nu există lege intrată în vigoare până la săvârșirea faptei. Nici într-un caz nu poate fi aplicată o pedeapsă mai aspră decât cea prevăzută de legea în vigoare la momentul comiterii faptei”[56]. Alin. (2) al art. 15 al Constituției României prevede: „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale mai favorabile”[52]. Principiul neretroactivității legii este expres formulat în Codul Civil al României, în sensul căruia „legea dispune numai pentru viitor, ea nu are putere retroactivă” (art.1)[31]. Convenția Europeană a drepturilor omului prevede neretroactivitatea legii penale. Astfel, alin.1 al art.7 prevede: „Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, la momentul în care a fost comisă, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se va aplica o pedeapsă mai severă decât cea aplicabilă în momentul în care infracțiunea a fost comisă”[60].

Principiul neretroactivității legii și-a găsit consfințirea și în legislația Republicii Moldova. În Constituția Republicii Moldova se stipulează în mod expres neretroactivitatea legii penale. Articolul 22 al Constituției, intitulat „Neretroactivitatea legii” dispune: „Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos”[43]. Alin (1) al art.6 al Codului Civil al Republicii Moldova precizează clar: „Legea civilă nu are caracter retroactiv. Ea nu modifică

și nici nu suprimă condițiile de constituire a unei situații juridice constituite anterior, nici condițiile de stingere a unei situații juridice stinse anterior. De asemenea, legea nouă nu modifică și nu desființează efectele deja produse ale unei situații juridice stinse sau în curs de realizare.”[28] Art. 8 al Codului Penal al Republicii Moldova, „Acțiunea legii penale în timp”, prevede: „Caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei”. [23]De aici rezultă principiul că legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârșite, nu erau prevăzute ca infracțiuni (neretroactivitatea legii penale). În Hotărârea Curții Constituționale nr.32 din 29 decembrie 1998 se menționează expres că principiul neretroactivității legii consacrat în art.22 din Constituție „urmărește protejarea libertăților, contribuie la adâncirea securității juridice, a certitudinii în raporturile interumane. Principala valoare a ordinii de drept constă în posibilitatea oferită fiecăruia de a-și conforma comportamentul regulilor dinainte stabilite”.

Se poate conchide că, ori de câte ori nu se aduce atingere intereselor personale ale individului și în lipsa unor dispoziții speciale, legea nouă este considerată a fi de aplicare imediată, deci *neretroactivă (lex reutro non agit)*. Cu alte cuvinte, legea privește înainte, nu înapoi (*lex prospicit, non respicit*).

Principiul neretroactivității legii conține o regulă cu caracter imperativ care se impune atât organului care aplică legea, cât și subiecților de drept. Pentru organul aplicativ este obligatorie această regulă în sensul că nu poate aplica legea nouă unei situații juridice petrecută sub guvernarea legii vechi. O soluție dată în acest fel ar fi ilegală, ea putând fi atacată pe calea recursului. Pentru subiecții de drept acest principiu este obligatoriu în sensul că aceștea nu ar putea, prin voința lor să supună raportul juridic căruia îi dau naștere legii vechi. Altfel ar însemna să se dea posibilitatea subiecților de drept să stabilească ei singuri domeniul de aplicare în timp a legii.[161, p.70]

În literatura de specialitate întâlnim afirmații conform cărora, dacă principiul neretroactivității leagă organul de jurisdicție și părțile în raporturile juridice, el nu leagă pe legiuitor, care este liber, și singurul în drept, să se abată de la regula conținută în acest principiu, dictând aplicarea retroactivă a legii. Cum însă acest principiu este expres prevăzut de lege, derogarea nu poate fi decât tot expresă, neputând fi dedusă pe cale de interpretare, deci neputând fi tacită.[164, p.163] Profesorul Vasile Pătulea nu este de acord cu o asemenea afirmație, considerând că legiuitorul nu poate nici el să încalce principiul neretroactivității legii, actele pe care le elaborează putând dispune numai pentru viitor.[160, p.82] În viziunea noastră, o asemenea poziție e prea categorică și nici nu corespunde realității. Asupra acestei probleme vom reveni. Un lucru e cert: legiuitorul nu poate absolutiza rolul principiului

neretroactivității legii. Viața impune de a ne abate de la acest principiu pentru a înlătura unele piedici care frânează procesul transformărilor sociale.

Retroactivitatea legii

Acesta este un principiu ce se opune principiului neretroactivității legii, o excepție a ultimului.

Dicționarul limbii române moderne interpretează *retroactivitatea* ca o acțiune „care se aplică unor fapte din trecut”. [91, p.929]

Marea Enciclopedie Sovietică considera retroactivitatea legii ca „aplicarea legii unor fapte, evenimente, acțiuni, care au avut loc până la adoptarea ei”. [194, p.383]

Mica Enciclopedie Sovietică interpretează retroactivitatea legii ca răsfrângerea acțiunii legii asupra unor raporturi juridice care au apărut până la intrarea acesteia în vigoare”. [210, p.769]

Profesorii S. A. Golunskii și M. S. Strogovici, menționau: „Regula generală este următoarea: Legea este neretroactivă. Aceasta înseamnă că față de fiecărui eveniment, faptă, relație se aplică acea lege care era prezentă când evenimentul, fapta sau relația a avut loc; prin urmare, legea nouă se va aplica numai față de acele evenimente care vor avea loc după publicarea ei”. [201, p.254] Urmând logicii expuse de autori, putem conchide că retroactivitatea legii presupune *aplicarea legii noi față de evenimentele, faptele, relațiile care au avut loc până la publicarea ei*.

Profesorul P. Nedbailo privea retroactivitatea legii ca răsfrângerea acțiunii legii noi asupra faptelor și raporturilor care au apărut până la intrarea în vigoare a acesteia. [214, p.200]

Profesorul Genoveva Vrabie consideră că retroactivitatea este aplicarea legii unor fapte care s-au petrecut anterior intrării în vigoare. [187, p.101]

Profesorul S. S. Alexeev consideră că retroactivitatea este „răsfrângerea acțiunii actului normativ nou asupra faptelor și consecințelor juridice generate de acestea, care au apărut până la intrarea în vigoare a actului nou”. [189, p.463]

În viziunea profesorului A. A. Tille, retroactivitatea constituie o asemenea acțiune a legii, prin care se presupune existența acesteia la momentul apariției raportului juridic. [225, p.96]

În Hotărârea Curții Constituționale nr.26 din 23 mai 2002 se menționează: „Principiul neretroactivității legii nu este un principiu absolut. Or, art.22 din Constituție prevede retroactivitatea normelor juridice penale mai favorabile. În afară de aceasta, teoria contemporană a dreptului admite ca excepție de la principiul neretroactivității legii normele

juridice cu caracter imperativ – legile interpretative, precum și normele juridice în care legiuitorul a stabilit expres că ele se vor aplica retroactiv”

Pentru a înțelege particularitățile retroactivității legii (inclusiv, deosebirea acesteia de principiul efectului imediat al legii noi), e important să ținem cont nu numai de faptul că raporturile juridice pot avea o durată în timp, ci și faptul că *însăși reglementarea juridică poate fi de durată lungă*. În legătură cu aceasta atragem atenție la două momente.

În primul rând, cerința de a apela la legea nouă se formează în baza unor consecințe juridice neterminate. Dat fiind acest fapt, consecințele ce nu au fost duse până la capăt, apărute anterior, trebuie să se acomodeze, să se conformeze legii noi.

În al doilea rând, e important să reținem faptul că deseori reglementarea juridică se termină prin emiterea unui act aplicativ. Dacă autoritatea competentă s-a pronunțat deja și a emis un act aplicativ care vizează drepturile și obligațiunile pentru viitor, înseamnă că legea nouă „se întoarce înapoi” și se va pronunța față de decizia emisă anterior.[189, p.463-464]

Rezultând din cele spuse, facem unele precizări ce se referă la efectul imediat al legii noi. Un efect imediat al legii noi, în forma sa pură, e atunci când drepturile și obligațiunile noi apărute nu au nici o *rădăcină juridică* în trecut, adică au apărut pe loc gol, în virtutea legii noi. Dacă însă, până la intrarea în vigoare a legii noi au apărut deja consecințe juridice neterminate sau dacă raportul ce durează în timp e soluționat printr-un act aplicativ, atunci acțiunea imediată a legii presupune „întoarcerea acesteia înapoi” –la faptele și consecințele juridice apărute până la intrarea ei în vigoare.

Rezultând din particularitățile și din gradul de finisare a consecințelor juridice apărute în baza legii vechi, retroactivitatea, după acest criteriu, în viziunea profesorului S. S. Alexeev poate avea două forme: a) *retroactivitatea simplă*; și b) *retroactivitatea de revizuire*[189, p.464-465]

Simplă e retroactivitatea atunci când legea nouă guvernează faptele din trecut, consecințele juridice ale cărora încă nu au survenit. Ea se referă, în particular, la acele relații, ce durează în timp, față de care a fost luată o decizie ce se referă la drepturile și obligațiile subiecților pentru viitor. În acest caz, „venirea legii noi în trecut” este parțială: ea se referă numai la acele fapte care în măsură deplină nu au funcționat, adică au apărut până la intrarea în vigoare a legii noi, însă nu au generat consecințe juridice definitive. Decizia luată anterior se reexaminează doar la partea care ține de drepturile și obligațiile pentru viitor.

Retroactivitatea de revizuire e mult mai complexă. Ea presupune guvernarea legii noi asupra faptelor, consecințele juridice definitive ale cărora au survenit, adică asupra faptelor, care au funcționat deplin în baza actului aplicativ emis. În acest caz, are loc reexaminarea

(revizuirea) consecințelor juridice survenite anterior. Ele urmează să fie iarăși determinate, dar de data aceasta conform legii noi. Prin urmare, actul aplicativ este reexaminat și față de consecințele juridice care de fapt au fost realizate.

Pentru a înțelege cele spuse, vom apela la un exemplu. Presupunem retroactivitatea simplă a unei legi ce se referă la dreptul succesoral. În acest caz, normele juridice ale legii noi vor governa toate cazurile de deschidere a succesiunii, dar încă nerealizate. În baza legii noi se constată care cazuri de succesiune pot fi realizabile.

În cazul retroactivității de revizuire, în baza legii noi ar urma să fie reexaminat (și, în caz de necesitate, modificate) toate cazurile de moștenire care au fost acceptate. Practic, ar putea fi modificate toate drepturile de proprietate survenite în baza succesiunii.

După cum am menționat, retroactivitatea legii noi trebuie să fie expres prevăzută de către legiuitor.

Dificultatea pe care o ridică retroactivitatea legii noi este cea care privește domeniul, câmpul de aplicație a retroactivității. Această dificultate „își găsește explicație în împrejurarea că nu toate situațiile juridice se nasc, se consumă și se sting dintr-o dată, într-un singur moment (*uno actu*), ci multe din ele se formează și își produc efectele într-un interval de timp mai îndelungat, în mod succesiv”. [161, p.71] De exemplu, contractele de închiriere sunt contracte cu execuție succesivă, ele putând fi încheiate într-un moment în care era în vigoare legea veche, dar producându-și efectele și sub legea nouă.

Pentru rezolvarea problemelor legate de dificultatea semnalată mai sus, în literatura juridică de specialitate s-au propus diverse soluții. În viziunea noastră, merită atenție deosebită propunerea profesorului Mihail Eliescu, care consideră că pentru dezlegarea acestei probleme ar trebui să luăm la bază o dublă distincție: pe de o parte, trebuie distinse, din punctul de vedere al timpului, trei perioade: trecutul, prezentul și viitorul, iar, pe de altă parte, în funcție de elementele prin care o situație juridică se leagă de una din cele trei perioade, „situația juridică ce urmează să fie situată în timp poate fi considerată fie sub aspectul constituirii, modificării sau stingerii ei, fie sub acel al efectelor pe care le produce. Urmează că ea se leagă de trecut, prezent sau viitor, prin faptele juridice care îi dau naștere, o modifică sau o sting, ori prin efectele produse de acea situație”. [101, p.89-90]

Plecând de la această dublă distincție, se trag următoarele consecințe ce servesc la rezolvarea unei situații concrete, care ridică problema aplicării în timp a legii:

a) legea nouă este retroactivă în măsura în care pretinde să reglementeze fapte care au dat naștere, au modificat sau stins o situație juridică sau efecte juridice produse de acea situație, înainte de intrarea ei în vigoare - *facta practerita*;

- b) legea nouă se aplică, de la data intrării ei în vigoare - *fără a fi retroactivă*- nu numai situațiilor juridice care se vor naște, modifica sau stinge, după această dată, dar (de regulă) și situațiilor juridice în curs de formare, modificare sau stingere la data intrării ei în vigoare - *facta pendencia* -, precum și efectele viitoare ale raporturilor juridice trecute - *facta futura*;
- c) în principiu, faptelor creatoare, modificatoare ori extinctive de situații juridice sunt guvernate de legea în vigoare la data când ele au avut loc. Această idee se exprimă în adagiul *tempus regit actum*. [101, p.90-97]

Prezintă interes cercetarea problemei retroactivității legii prin prisma scopului urmărit de legiuitor. La diverse etape de dezvoltare istorică principiul retroactivității legii era aplicat, de guvernările reacționare, pentru suprimarea adversarilor politici, iar de guvernările revoluționare - pentru efectuarea rapidă a transformărilor în diferite domenii ale vieții. Acest lucru cu o măiestrie clară, a fost expus de F. Lassale în lucrarea „Sistemul drepturilor dobândite”: „Cine, fie și în cel mai superficial mod, a pătruns în esența acestei probleme, va înțelege cu claritate din ce cauză la etapele zbuciumate de dezvoltare istorică vertiginoasă, numite revoluționare, vom evidenția întotdeauna tendințe de a lărgi domeniile de acțiune ale principiului conform căruia legile noi urmează imediat să fie aplicate; el va înțelege, de asemenea, din ce cauză, dimpotrivă, toate etapele de reacție și, respectiv, partidele reacționare la etapa de dezvoltare istorică vertiginoasă tind, fără măsură, să utilizeze principiul contrar, care exclude acțiunea retroactivă a legilor; evident, acest lucru se face doar în măsura în care nu e vorba de acele legi cu ajutorul cărora aceste partide vor să cucerească din nou drepturile vechi pierdute în perioada legislației precedente. Cum e vorba însă de legi de ultimă categorie, ei, cu repeziciune, uită de faptul cu care o minută în urmă ocroteau principiul ce excludea retroactivitatea legii și cu furie îl vor călca în propriile picioare.” [citată după: 225, p.150-151]

Ideologii revoluțiilor burgheze inițial categoric au negat retroactivitatea legii, considerând că aceasta s-ar echivala cu o infracțiune. Dar a fost nevoie de un timp scurt pentru a se convinge, după cucerirea puterii, că e imposibil de a nega puterea retroactivă a legii.

Principiul retroactivității legii pe larg a fost aplicat în condițiile constituirii „statelor socialiste”. Retroactivitatea legilor sovietice și, respectiv, retroactivitatea legilor din „țările socialiste frățești” a devenit ceva normal și era îndreptățită prin platforma teoretică a nimicirii în masă a „dușmanului de clasă” argumentată de V. I. Lenin. Lenin, omul care a adus lumii cea mai violentă lovitură de stat (numită în istorie de comuniști ca „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie”), omul care a întemeiat lagărele de concentrare prin care au trecut milioane de oameni, a purces de la teorie la practică. Când e vorba de capitaliști, „pe aceștia-

susținea V. I. Lenin-trebuie să-i reprimăm spre a elibera omenirea de robia salariată, împotrivirea lor trebuie s-o sfărâmăm prin forță, și este limpede că acolo unde există reprimare, unde există violență, nu există libertate, nu există democrație”. [126, p. 45]

În condițiile U. R. S. S. retroactivitatea legilor s-a impus și prin necesitatea desființării „ordinii burgheze” și instaurarea „ ordinii sovietice” pe teritoriile „eliberate” în 1940 ale Basarabiei, Lituaniei, Letoniei, Estoniei ș.a. Aceste legi retroactive le-au simțit pe pielea lor sute de mii de basarabeni, chiar începând cu 28 iunie 1940.

Evident, nu întotdeauna retroactivitatea legilor socialiste a urmărit un asemenea scop. În domeniul dreptului penal, în majoritatea statelor europene au fost adoptate legi retroactive care prevedeau tragerea la răspundere pentru infracțiunile monstruoase ale fasciștilor și ale complicilor lor. Ca exemplu ne pot servi: Decretul Comitetului de Eliberare Națională a Poloniei din 1944,[84] Legea României din 24 aprilie 1945 privind urmărirea și pedepsirea criminalilor de război și a persoanelor vinovate în comiterea infracțiunilor împotriva păcii și umanității,[125] Ordonanța Guvernului Provizoriu al Franței din 28 august 1944 privind retragerea cetățeniei pentru infracțiunile comise în perioada ocupației ș.a.[156]

În condițiile democrației contemporane concepția dominantă este cea bazată pe interesul general și uman care presupune că regula neretroactivității nu mai este o cerință absolută și imperativă și, că uneori se acceptă, alteori e chiar obligatorie retroactivitatea legilor. Cazuri de limitare absolută a retroactivității legii noi, la nivel constituțional, aproape nu întâlnim. Unica excepție, probabil, o găsim în Constituția Regatului Marocco din 1962, care prin art. 4 necondiționat neaga retroactivitatea legii. Actualmente această dispoziție constituțională nu mai funcționează.

Astfel, legiuitorul nu poate fi limitat în dreptul de a da legii un efect retroactiv, deoarece aceasta ar însemna limitarea voinței sale. De aceea dreptul legiuitorului de a adopta legi cu caracter retroactiv nu este contestat de majoritatea absolută a autorilor. O asemenea poziție s-a constituit încă la începutul secolului al XX-lea. Așa, de exemplu, renumitul teoretician rus Șerșenevici spunea: „Voința legiuitorului e mai presus ca legea și de aceea poate, dacă dorește, să-i dea legii noi un caracter retroactiv”. [235, p.397] Profesorul Facultății de Drept a Universității de Stat din Moscova de la începutul secolului trecut, cneazul E. Trubețkoi menționa: „legea nouă care nu afectează nici un drept și nu duce la consecințe neconvenabile persoanelor poate avea un caracter retroactiv... Pot și chiar trebuie să aibă un caracter retroactiv legile ce modifică formele de exercitare a justiției... De exemplu, constituirea Curții cu jurați în locul celor existente de loc nu micșorează drepturile

inculpatului; dimpotrivă, curtea cu jurați mai mult asigură echitatea și imparțialitatea deciziilor judecătorești”. [228, p.115-116]

În literatura juridică contemporană, pe bună dreptate, se afirmă că rațiuni de ordin umanitar și necesitățile practice determină, totuși, retroactivitatea legii. Mai mult ca atât, întâlnim chiar afirmații conform cărora nu retroactivitatea e o excepție de la principiul neretroactivității, ci, invers, principiul neretroactivității e o excepție de la principiul retroactivității legii. Astfel Iu. A. Sokolov în teza sa de candidat în științe juridice susține că „starea reală de lucruri ne permite să considerăm că majoritatea legilor au caracter retroactiv. Aceasta înseamnă că în aplicarea legilor retroactivitatea lor e regulă, iar neretroactivitatea-excepție”. [citat după: 226, p.193] O asemenea poziție întâlnim și la civilisti francezi Aubry și Rau, care în cursul lor de drept civil, menționează: „În principiu, orice lege nouă se aplică chiar și asupra situațiilor și raporturilor juridice ce s-au constituit înainte de intrarea în vigoare a legii. Acest principiu este o consecință a suveranității legii și primatului interesului general asupra celui personal”. [239, p.57] O poziție interesantă o are profesorul italian M. de la Torre, care afirmă: „Nu se poate spune că neretroactivitatea e regulă, iar retroactivitatea e excepție. Totul depinde de domeniul dreptului la care se referă legea. Dacă e vorba de interesul social, atunci retroactivitatea va fi regulă, iar acolo unde interesul social nu e atins - excepție”. [256, p.11-12]

În viziunea noastră, nu pot fi acceptate afirmațiile susmenționate. Dacă ar fi ca retroactivitatea să fie regulă, iar neretroactivitatea-excepție, credem că s-ar aduce un prejudiciu regimului constituțional al statului, dar cel mai mare prejudiciu ar fi adus, incontestabil, persoanei, siguranței ei.

Care sunt modalitățile de a da legii putere retroactivă? La acestea pot fi atribuite următoarele: 1) *Expressis verbis* (Retroactivitatea expresă); 2) Caracterul retroactiv al legii rezultă din conținutul ei; 3) Regula *melior lex*; 4) Legile interpretative. [226, p.165-180]

După cum am menționat anterior, retroactivitatea legii noi trebuie să fie *expres prevăzută de către legiuitor (expressis verbis)*, în temeiul dreptului său de legiferare. În această privință profesorul Ion Craiovan are perfectă dreptate menționând! „Este evident că într-un regim de legalitate al statului de drept se vor stabili și unele norme de principiu la nivel constituțional sau de lege care să împiedice și să limiteze această posibilitate... și, în orice caz, se va recurge foarte prudent și doar excepțional la o asemenea măsură, pentru a nu tulbura desfășurarea normală a relațiilor sociale și, de asemenea, nu se va admite o atare prevedere care ar leza drepturile și interesele legitime ale cetățenilor”. [73, p.364] În aceeași ordine de idei se exprimă și profesorul Nicolae Popa: „Întrucât efectul retroactiv al unei

norme de drept apare ca o excepție - regula fiind neretroactivitatea - și întrucât excepțiile sunt de strictă interpretare, considerăm că atribuirea efectului retroactiv al unei norme trebuie expres specificată în conținutul normei”. [164, p.163]

Sunt cunoscute și cazuri în care retroactivitatea legii se face în lipsa unei expresii clare. Așa, de exemplu, punctul 4 al Decretului Prezidiumului Sovietului Suprem al URSS din 6 noiembrie 1940 prevedea: „Litigiile patrimoniale în raporturile juridice civile și de altă natură, indiferent de timpul apariției lor (Evidențierea ne aparține-Aut.), vor fi examinate de către instanțele judecătorești ale republicilor sovietice socialiste Lituania, Letonia și Estonia („Eliberate” și ele de către URSS-Nota noastră) în conformitate cu codurile RSFS Ruse care acționează temporar pe teritoriul acestor republici și în conformitate cu Hotărârile Guvernului URSS și a Guvernelor republicilor sovietice socialiste Lituania, Letonia, și Estonia”. [83]

Un decret asemănător al Prezidiumului Sovietului Suprem al URSS a fost adoptat la 14 decembrie 1940 referitor la RSS Moldovenească [82]. Decretul, de asemenea, prevedea soluționarea litigiilor menționate, indiferent de timpul apariției lor, și prevedea aplicarea temporară a codurilor RSS Ucrainene pe teritoriul RSS Moldovenești. Concomitent se menționa că pe teritoriul Basarabiei sentințele judecătorești care au fost pronunțate până la 28 iunie 1940, dar nepuse în aplicare nu se execută. [3, p.265]

Răsfângerea acțiunii actelor normative pomenite în decretele respective asupra raporturilor juridice, indiferent de timpul apariției lor, ne permite să înțelegem caracterul retroactiv al actelor susmenționate.

În practică sunt cunoscute și cazuri când în lege nu se spune nimic de puterea retroactivă a ei, dar acest lucru rezultă din însuși conținutul ei. De exemplu, Codului Penal al Federației Ruse din 1926 nu i s-a dat un caracter retroactiv. [36] Dar cum poate fi apreciat, din punct de vedere al acțiunii legii în timp, art. 58 (13) al acestui cod (asemenea articol era și în Codul Penal al RSS Ucrainene din 1927 care, de altfel, funcționa și pe teritoriul RASS Moldovenești), care prevedea tragerea la răspundere penală pentru acțiuni active sau pentru luptă activă împotriva clasei muncitoare și mișcării revoluționare manifestate de persoane oficiale sau agenți în timpul regimului țarist. Evident, conform acestui articol urmau să fie pedepsite persoane pentru acțiuni săvârșite până la 7 noiembrie 1917. [37]

Un alt exemplu ne poate servi Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS din 6 aprilie 1949 cu privire la exilarea din RSS Moldovenească a familiilor de „chiaburi”, a foștilor moșieri și complici ai „ocupanților”-în total 11212 familii. [3, p.265]

Caracterul retroactiv al legii rezultă și din regula *melior lex*. Efectul retroactiv al legii penale care prevede dezincriminarea unei fapte sau răspunderea conform legii noi mai blânde

rezultă din: a) Constituția Republicii Moldova; b) Codul Penal al Republicii Moldova din 18 aprilie 2002.

Așa, de exemplu, conform art.22 al Constituției („Neretroactivitatea legii”), „nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos”.[43]

Dezvoltând și concretizând prevederile constituționale menționate, legiuitorul, prin art. 10 al Codului Penal („Efectul retroactiv al legii penale”) stipulează:

„(1) Legea penală care înlătură caracterul infracțional al faptei, care ușurează pedeapsa ori, în alt mod, ameliorează situația persoanei ce a comis infracțiunea are efect retroactiv, adică se extinde asupra persoanelor care au săvârșit faptele respective până la intrarea în vigoare a acestei legi, inclusiv, asupra persoanelor care execută pedeapsa ori care au executat pedeapsa, dar au antecedente penale.

(2) Legea penală care înăsprește pedeapsa sau înrăutățește situația persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni nu are efect retroactiv”.[3]

Practica judiciară a Republicii Moldova aplică pe larg aceste prevederi legale. De exemplu, C.F. a fost condamnat la 15.04.2003 pentru infracțiune de tâlhărie la 8 ani privațiune de libertate pe baza art.121 alin.1 al Codului Penal (1961), a cărei sancțiune prevedea pedeapsa de la 8 la 15 ani privare de libertate. Prin decizia Curții Supreme de Justiție s-a admis recursul în anulare, casându-se sentința și fiind pronunțată, conform căreia fapta s-a recalificat pe baza legii noi-art.188 alin. (1) al Codului Penal din 2002, stabilindu-i 3 ani închisoare, dat fiind faptul că legea nouă prevede în sancțiune pedeapsa cea mai aspră de 6 ani. Deci, s-a aplicat efectul retroactiv al legii penale care ușurează pedeapsa.

Aceste prevederi se conțineau în toate codurile precedente ale republicilor unionale. Acest principiu, din păcate, nici pe departe nu a fost respectat pe timpurile regimurilor leninist, stalinist. Mai mult ca atât, chiar și în 1962 legii penale, la inițiativa și insistența lui N.S. Hrușciiov, i s-a dat un caracter retroactiv. Sentința față de unii condamnați, în baza unei legi noi, care, înăsprea pedeapsa, a fost reexaminată și față de doi condamnați privațiunea de libertate de 8 ani a fost schimbată cu condamnarea la moarte prin împușcare. Acesta e încă un caz rușinos din practica judecătorească a URSS.

Legea interpretativă

Prin *lege interpretativă* se înțelege o lege care precizează sensul unei legi anterioare obscure. Aceste legi se adoptă doar în cazurile când apare necesitatea unor interpretări oficiale a legilor organice sau celor ordinare. Subiectul în drept să interpreteze aceste legi este

Parlamentul. Acest lucru rezultă din conținutul punctului c) al art.66 al Constituției („Atribuțiile de bază”). Parlamentul va interpreta aceste legi prin acte interpretative ce vor avea veșmânt juridic de lege și vor avea aceeași forță juridică ca și legile supuse interpretării. Legea interpretativă va fi pusă la vot și va trebui să acumuleze același număr de voturi necesare ca și la adoptarea legii care se interpretează. Legea va fi supusă promulgării și va fi publicată în Monitorul Oficial. Legea interpretativă se consideră parte componentă a legii interpretate, adică face corp comun cu ea. Retroactivitatea acestor legi rezultă din faptul că legea interpretativă nu generează noi norme juridice. Ea se referă doar la normele juridice deja existente din legea interpretată și va asigura doar o corectă și unitară aplicare a acestora. Prin urmare, problema neretroactivității nu se pune. Actele făcute chiar anterior legii interpretative rămân reglementate de legea veche, în sensul pe care i-l dă cea nouă. Nu este vorba de a înlocui o lege obscură prin una mai clară, ci de a determina sensul primeia.[95, p.370]

Unii autori consideră că legea interpretativă este o lege nouă. Așa, de exemplu, în viziunea profesorului E. Trubețkoi, „orice interpretare a legii ce vine din partea legiuitorului e o lege nouă, care nu poate fi retroactivă. Interpretarea legii uneori poate fi de așa natură că ea totalmente schimbă conținutul legii anterioare. Din aceste considerente, dacă se acceptă ideea că interpretarea legală are efect retroactiv, atunci, sub pretextul interpretării legii vechi, legiuitorul poate să adopte norme juridice absolut noi, dându-le prin aceasta un caracter retroactiv, dar aceasta față de cea mai mare parte a normelor juridice pare a fi extrem de neechitabil”. [228, p.118]

O altă situație vom întâlni în cazul interpretării oficiale a legilor constituționale (a Constituției). Unica autoritate în drept să interpreteze oficial Constituția (legile constituționale), conform art. 135, alin.(1), punctul b) al Constituției este Curtea Constituțională.[43] Pentru a interpreta oficial anumite prevederi constituționale, Curtea Constituțională va adopta actul aplicativ sub formă de Hotărâre. Aceasta e și firesc, deoarece unica autoritate legislativă a statului este Parlamentul (alin.1,art.60 al Constituției). [43] Hotărârile Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate sau contestate. În același timp, ele sunt obligatorii pentru toți subiecții dreptului și vor fi aplicabile necondiționat în cazul realizării prevederilor normativ juridice imperative. Hotărârea interpretativă va fi publicată în Monitorul Oficial și va face corp comun cu legea interpretată. Exemplu de interpretare constituțională ne poate servi Hotărârea nr.7 din 18.03.2004 a Curții Constituționale privind interpretarea dispozițiilor art.116 alin.(3) din Constituție. Potrivit dispozițiilor art.116 alin.(3) din Constituție, președinții și vicepreședinții instanțelor judecătorești sunt numiți în funcție de Președintele Republicii Moldova, la propunerea

Consiliului Superior al Magistraturii. Curtea Constituțională a fost sesizată, autorii solicitând interpretarea dispozițiilor constituționale enunțate în sensul dacă termenul de 4 ani, pentru care sunt numiți președinții și vicepreședinții instanțelor judecătorești, privește toate instanțele, inclusiv Curtea Supremă de Justiție. Curtea Constituțională a concluzionat următoarele: „În sensul art.116 alin(3) din Constituție, dispoziția privind termenul de 4 ani, pentru care sunt numiți în funcție președinții și vicepreședinții instanțelor judecătorești, se extinde asupra președintelui și vicepreședinților Curții Supreme de Justiție, numiți în funcție în condițiile stipulate de art.116 alin (4) din Constituție.[111]

Am caracterizat acele excepții de la principiul neretroactivității legii care, în principiu, nu sunt contestate. Și, totuși, nu putem trece cu vederea o problemă, care nu este atinsă prea mult de teoreticieni și, cu atât mai mult, e ocolită de către legiuitor. E vorba de legile ce nimeresc sub formula *lex benignior retro agit*. În privința acestor legi, credem că ar fi corect de luat atitudine din partea legiuitorului. În acest sens considerăm că ar fi cazul ca legile ce conțin prevederi mai favorabile, mai prielnice omului și cetățeanului să aibă un caracter retroactiv.

3.4.Ieșirea din vigoare a legii

Ieșirea din vigoare a legii este cel de-al treilea moment ce caracterizează acțiunea în timp a legii. Acest moment aduce în prim plan ideea limitelor în timp al acțiunii legii; *momentul final* al acesteia, deci, încetarea acțiunii legii. Ca urmare, legea își termină guvernarea sa și, într-o anumită măsură, poate influența asupra stabilității sociale. În această ordine de idei, e semnificativă remarca unuia dintre fondatorii dreptului constituțional comparat Jean Bodin: „Orice schimbare a legilor care guvernează un stat este periculoasă, pentru că a schimba tradiții și reglementări privitoare la succesiune, contracte sau obligații, din mai rău în mai bine, nu este câtuși de puțin acceptabil... Nimic nu trebuie schimbat într-o republică, oricare ar fi binele urmărit, dacă în starea dinainte ea s-a putut menține timp îndelungat”. [127, p.93-94] Evident, Jean Bodin era conservator. Are perfectă dreptate profesorul Nicolae Popa afirmând că „nu există un legiuitor universal și nu există o legislație deasupra sau în afara timpului. Schimbările sociale, economice, culturale își cer oglindire adecvată în norme juridice. Ele determină un proces de tranziție (de învechire) a normelor juridice.” [164, p.165] Anume din aceste considerente Nicolae Titulescu menționa: „... ar trebui ca reglementările legiuitorului să fie foarte dese; la o schimbare în structura socială, să corespundă imediat o schimbare în cod; aceasta ar fi idealul. Dar în realitate, lucrurile se petrec altfel: între momentul când legea a încetat de a corespunde nevoii sociale și între

momentul când noua nevoie a devenit destul de puternică pentru a motiva o schimbare legislativă, trece o bucată de timp, de multe ori foarte îndelungată, în care dreptul a depășit cadrul legii, și-a croit singur drumul pe care un legiuitor neglijent n-a vrut să i-l facă”. [178, p.54-61] Cele spuse scot în evidență necesitatea studierii permanente a problemei încetării acțiunii legii, a normelor juridice. Problema dată capătă o semnificație deosebită, deoarece odată cu încetarea acțiunii unei norme juridice dispare și caracterul de obligativitate, de supunere față de conduita tipică instituită prin orice normă juridică. Încetarea acțiunii legii înseamnă ieșirea din vigoare a acesteia. În principiu, normele juridice privite ca elementul de bază al dreptului obiectiv cât și actele normative în care ele sunt încorporate organic se adoptă pe perioade nedeterminate, urmând ca ulterior să se stabilească asupra încetării acțiunii lor. Sunt și reglementări temporare a căror durată de aplicare este cunoscută de la început. Se cunosc, de asemenea, și alte cazuri în care normele juridice, legile în care acestea se conțin, își încetează acțiunea, ies din vigoare. La ele ne vom și referi.

Împlinirea termenului sau condiției

Uneori legea însăși prevede că va funcționa efectiv, va rămâne în vigoare până la atingerea unei *date calendaristice* sau până la îndeplinirea unei *condiții specificate*. Astfel de *legi temporare* sunt date, în general, în împrejurări și condiții de necesitate. Necesitatea poate fi de ordin *intern* sau de ordin *extern*.

Există anumite legi care prin natura lor sunt temporare. De exemplu, legile de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe. Una din condițiile acestor legi este de a determina în mod cert care este durata abilitării. Acest lucru rezultă expres din prevederea alin. (2) al art. 106 (2) al Constituției Republicii Moldova: „Legea de abilitare va stabili, în mod obligatoriu, domeniul și data până la care se pot emite ordonanțe” [43]. Aceasta constituie o excepție de la regula generală. Legea temporară are de la început limită „acționează pentru o perioadă determinată, prestabilită. Legea dată își încetează aplicabilitatea prin ajungerea la termenul fixat, fără a mai fi necesară vreo altă formalitate, încetarea efectelor ei operând „*ope legis*”.

Necesitatea adoptării unor legi temporare poate fi condiționată și de alte împrejurări. Acestea rezultă din Constituția Republicii Moldova. Astfel, conform prevederilor alin.(1) al art.63, alin. (3) al art.80 al Constituției sunt stipulate următoarele:

„Parlamentul este ales pentru un mandat de 4 ani, care poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă”;

„Mandatul Președintelui Republicii Moldova poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă”. [43]

De la stabilirea duratei mandatului Parlamentului și Președintelui Republicii Moldova se face următoarea excepție: „prelungirea mandatului respectiv în caz de război sau de catastrofă.” Comentând excepția nominalizată, menționăm faptul că, indiferent de sensul și semnificația care se vor acorda noțiunilor de „*caz de război*” sau de „*catastrofă*”, este necesar ca Parlamentul să decidă printr-o lege organică asupra acestor posibile prelungiri a duratei mandatului Parlamentului sau, respectiv, Președintelui Republicii Moldova.

Necesitatea acestor prelungiri a mandatului este determinată de faptul că războiul și dimensiunile catastrofei nu permit desfășurarea unor noi alegeri. Se înțelege, nu se are în vedere, spre exemplu, noțiunea de catastrofă feroviară sau aviatică, ci numai un eveniment care, prin proporțiile sale, devine un obstacol de netrecut în calea alegerilor. Desigur, atunci când aceste evenimente încetează, prelungirea mandatului respectiv nu se mai justifică și urmează să fie organizate noi alegeri. În aceste situații, evident, legile organice prin care s-au operat prelungirile respective își încetează aplicabilitatea și ies din vigoare.

Necesitatea adoptării unor legi temporare poate fi condiționată și în cazurile unor restructurări instituționale, redimensionarea raporturilor dintre ele. E vorba de legile tranziționale la care ne-am referit la începutul capitolului dat.

Pot fi, de asemenea, și alte cazuri care necesită adoptarea unor legi temporare. Acestea din urmă pot fi condiționate, după cum am menționat anterior, de factori de ordin intern sau extern (cum ar fi starea de război). Necesitatea adoptării legilor temporare poate fi justificată fie de *condiții naturale* (cum ar fi, de exemplu, inundațiile, cutremurile, seceta etc.), fie de *condiții politice* (cum ar fi, de exemplu tulburările sociale). Aceste condiții, naturale sau sociale, pot necesita, în condițiile legii, declararea unor situații excepționale. Astfel, conform punctului m) al art.66 al Constituției Republicii Moldova, Parlamentul „declară starea de urgență, de asediu și de război”. [43] Remarcăm și faptul că în practică este posibil ca starea de asediu sau de urgență să fie impusă de împrejurări în toată țara sau doar în unele localități. În aceste condiții va fi aplicat, conform legilor temporare, un regim juridic derogator, care implică restrângerea unor drepturi cetățenești. Consumarea sau încetarea situației excepționale prevăzută de lege „nu va atrage după sine terminarea efectelor legii; ea va face însă legea neaplicabilă. Toate relațiile sociale, care s-au format, modificat sau stins pe timpul când legea temporară a fost în vigoare vor continua să fie reglementate de acea lege chiar și după încetarea validității ei. Cu alte cuvinte, toate litigiile eventuale, între părțile la acele relații sociale, care se pot naște după încetarea validității legii temporare, vor fi soluționate pe baza prevederilor ei”. [27, p.63]

În același timp, trebuie să distingem între legea temporară, care încetează să fie în vigoare, pe data îndeplinirii termenului sau condiției prevăzute, și legea permanentă, care este însă activată numai în cazul existenței condițiilor naturale sau politice care fuseseră prevăzute pentru aplicarea ei.

Abrogarea

Abrogarea este cea mai importantă modalitate de scoatere din vigoare a unor legi. Ea este procedeul clasic prin care legea își încetează aplicabilitatea. Abrogarea poate fi definită ca fiind procedeul tehnico-juridic prin care legile fără termen își încetează activitatea prin renunțarea la ele. Cuvântul *abrogare* provine de la latinescul „*abrogare*”, care înseamnă a suprima, a face ceva să înceteze. Același sens îl găsim și în Dicționarul limbii române moderne: „a abroga - a anula, a suprima o lege, o dispoziție oficială”

Abrogarea nu are numai accepțiunea de procedeu de scoatere din vigoare a unei legi. Ea reprezintă și o manifestare de voință din partea legiuitorului în sensul încetării puterii obligatorii și, prin urmare, acțiunii unei anumite legi.

În teoria și practica dreptului sunt cunoscute mai multe feluri de abrogări. Astfel, în funcție de *modul (gradul) de precizare* a normelor juridice ce urmează a ieși din vigoare, abrogarea este de două feluri: abrogarea *expresă* și abrogarea *tacită, implicită*. În funcție de *întinderea abrogării*, aceasta poate fi *totală și parțială*.

Abrogarea este *expresă* atunci când se precizează în mod formal că un anumit act normativ se abrogă. Abrogarea expresă este la rândul ei: *directă și indirectă*. Este *directă* abrogarea care indică, *prin nominalizare*, actul normativ sau dispozițiile dintr-un act normativ ce se abrogă. De exemplu, Legea pentru punerea în aplicare a Codului Civil al Republicii Moldova nr.1125-XV din 13 iunie 2002 prevedea expres:

„art.2 – La data intrării în vigoare a Codului civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 se va abroga Codul civil aprobat prin Legea R.S.S. Moldovenești cu privire la aprobarea Codului civil al R.S.S. Moldovenești din 26 decembrie 1964 (Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești, 1964, nr.36, art.81) cu toate modificările și completările ulterioare ... „

Expresă indirectă este acea abrogare care constă în prevederea ieșirii din vigoare a actelor normative sau a unor dispoziții din actele normative care contravin reglementării date prin actul normativ nou, în care se găsește și dispoziția de abrogare. Astfel, legiuitorul apelează la utilizarea în legea nouă a formulei: „pe data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă orice dispoziție legală contrară”.

Abrogarea *tacită* sau *implicită* intervine în situația când legea nouă nu face nici o precizare expresă (directă sau indirectă) de abrogare a legii vechi, dar reglementarea pe care o

cuprinde se abate de la vechea reglementare, conform regulii „*lex posteriori derogat priori*”. Prin urmare, legea nouă conține dispoziții incompatibile cu cele din legea veche.

În literatura de specialitate s-a atras atenție asupra faptului că „abrogarea *tacită* sau *implicită* este și ea o manifestare de voință a organelor legislative competente, exprimată într-un act normativ corespunzător”. Se înțelege că acest act normativ „chiar dacă nu cunoaște nici o clauză expresă de abrogare, fiind însă o lege posterioară, desființează orice altă dispoziție contrară, dacă aceea este anterioară”. [24, p.393]

Această formă de abrogare este ușor de determinat atunci când normele succesive contradictorii sunt de aceeași natură, fie ambele generale, fie speciale. Dacă însă una este generală și cealaltă specială, situația este mai complicată. În aceste cazuri ar trebui să ținem cont de unele lucruri: „Dacă norma posterioară este specială față de cea anterioară, norma veche este menținută în vigoare, cu excepția prevăzută în legea specială ulterioară (*specialia generalibus derogant*). Dacă însă norma ulterioară este generală față de cea existentă, conform principiului că legea generală nu derogă de la cea specială, în principiu vechea normă rămâne în vigoare. Soluția depinde totuși de voința reală a legiuitorului, care poate a înțeles să abroge reglementarea specială anterioară”. [95, p.363-364] Și, totuși, aceasta este o formă inferioară abrogării exprese.

Suntem de acord cu autorii români I.Dogaru, D.C.Dănișor, Gh.Dănișor, care susțin: „Abrogarea tacită este un procedeu periculos de tehnică legislativă. El lasă loc unei practici fluctuante, actele de aplicare ce constată abrogarea implicită având, în principiu, doar un efect *inter partes*, ceea ce conduce la insecuritate juridică. De aceea abrogarea tacită trebuie totdeauna interpretată în sens restrictiv. Dacă textele nu sunt esențial inaplicabile împreună, trebuie ca interpretul să se forțeze a le armoniza, doar în lipsa acestei posibilități el putând să constate abrogarea implicită a legii anterioare. Pericolul ca utilizarea abrogării tacite să lase problema ieșirii din vigoare a legii la latitudinea interpretului, creând posibilitatea unor eventuale abuzuri, trebuie să conducă la afirmarea, ca pe un principiu al tehnicii legislative, a necesității utilizării abrogării exprese (directe).” [95, p.364]

Potrivit celui de-al doilea criteriu enunțat mai sus, abrogarea poate fi *totală și parțială*. Abrogarea este *totală* atunci, când legea sau un alt act normativ este abrogat, în întregime, în totalitatea articolelor sale. Abrogarea este *parțială* atunci când numai unele dispoziții din actul normativ sunt abrogate, celelalte rămânând în vigoare.

Combinând cele două criterii de clasificare a abrogării se poate ajunge la asemenea categorii de abrogări, cum ar fi: a) abrogare expresă totală; b) abrogare expresă parțială; c) abrogare tacită (implicită) totală; d) abrogare tacită (implicită) parțială.

În cadrul unui act normativ nou poate surveni un fel sau mai multe feluri de abrogare. De exemplu, Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 a intrat în vigoare la 27 august 1994. La aceeași dată Constituția Republicii Moldova din 15 aprilie 1978, cu modificările și completările ulterioare, a fost în întregime abrogată (abrogare expresă totală). În același timp, alin.(1) al articolului II din „Dispoziții finale și tranzitorii” menționa: „Legile și celelate acte normative rămân în vigoare în măsura în care nu contravin prezentei Constituții” [43](abrogare expresă indirectă parțială).

O altă problemă este de a ști ce se întâmplă cu actele de organizare a executării legii atunci când legea pe care o execută este abrogată. Principiul este că abrogarea unei norme nu comportă în mod automat abrogarea hotărârilor de organizare a executării ei. [240, p.247] Ele nu vor fi abrogate decât de o dispoziție a legii noi care le vizează expres.

O problemă aparte este problema *abrogării și revizuirii*. Deosebirea dintre aceste două noțiuni pare doar terminologică. Abrogarea se referă la legile organice și legile ordinare, revizuirea se referă la Constituție. Atât abrogarea cât și revizuirea au ca efect înlocuirea unor norme cu altele. Totuși, utilizarea noțiunii de *revizuire* și nu a celei de abrogare, în cazul Constituțiilor, nu este întâmplătoare. Abrogarea presupune negarea unei reglementări, considerarea acesteia ca neexistentă și înlocuirea sa cu alta. Reticența de a utiliza noțiunea de abrogare în cazul Constituției vine din faptul că aceasta nu este doar o lege, ci este actul de constituire a statului, statutul după care statul funcționează și există. A neantiza, prin abrogare, o Constituție înseamnă a neantiza statul [95, p.362]. În ceea ce privește *revizuirea*, ea are un alt sens. Dicționarul limbii române moderne explică clar: *a revizui* înseamnă „a cerceta din nou o lucrare cu scopul de a-i verifica exactitatea și a corecta eventualele lipsuri”. [91, p.716] Prin urmare, în cazul Constituției, nu e vorba de o anulare a acesteia, ci mai degrabă de o ajustare, de o reformulare a acesteia, de a o aduce în concordanță cu necesitățile societății și statului.

În dreptul penal se pune problema distincției între *abrogare* - adică desființarea, scoaterea din vigoare, prin lege, a unei legi anterioare, a unor dispoziții ale acesteia - și *dezincriminare*. În acest sens se precizează că abrogarea unui text care încriminează o anumită faptă nu înseamnă neaparat că acea faptă a fost și dezincriminată, ea poate continua să fie încriminată printr-un alt text de lege. Așadar, dezincriminarea întotdeauna necesită o abrogare a legii penale, dar nu întotdeauna o abrogare a legii penale constituie și o dezincriminare.

Instituția juridică a abrogării necesită respectarea unor reguli:

- a) abrogarea unui act normativ se face printr-un act normativ de aceeași forță juridică:

legea constituțională e supusă revizuirii printr-o lege constituțională, legea organică se abrogă printr-o lege organică, cea ordinară - prin lege ordinară;

- b) printr-un act normativ cu forță juridică inferioară nu se poate abroga un act normativ cu forță juridică superioară;
- c) printr-un act normativ cu forță juridică superioară se poate abroga un act normativ inferior. Acest lucru, însă, poate fi făcut în cazuri excepționale, cu condiția că autoritățile care au emis actul normativ supus abrogării să-l reconsidere;
- d) abrogarea nu operează decât în cadrul și pentru același fel de dispoziții, în sensul că o lege generală abrogă dispoziții tot dintr-o lege generală, iar o lege specială abrogă dispoziții tot dintr-o lege specială;
- e) abrogarea unei dispoziții sau a unui act normativ are totdeauna caracter definitiv. Nu este admis ca prin abrogarea unui act de abrogare anterior să se repună în vigoare actul normativ inițial.

Reținem și faptul că abrogările parțiale sunt asimilate modificărilor de acte normative. *Modificarea* constituie o acțiune chemată să schimbe aspectul, forma și conținutul obiectului. În cazul unui act normativ, modificarea constă în schimbarea expresă a unui sau mai multe articole ori alineate și redactarea lor într-o nouă formulare. Actul normativ abrogat parțial (modificat) rămâne în vigoare prin dispozițiile sale neabrogate.

Prezintă interes distincția dintre noțiunile *abrogare și derogare*. Abrogarea are ca efect scoaterea din vigoare, excluderea din ordinea juridică a unei legi sau a unei părți dintr-o lege. *Derogarea* urmărește un alt scop și produce efecte juridice de altă natură. *A deroga* înseamnă a se abate (în mod excepțional) de la o lege, de la un regulament etc.[91, p.223] Prin derogare, anumite dispoziții ale unei legi sau o lege în ansamblu devin inaplicabile anumitor categorii de subiecți. Legea, însă, rămâne în vigoare pentru toți ceilalți subiecți. Așa dar, derogarea reprezintă o reglementare diferită, o abatere sau o excepție de la reglementarea existentă pe care însă nu o abrogă, ci îi îngustează, putem spune, sfera de aplicare.[73, p.365]

Remarcăm și deosebirea noțiunilor *abrogare și revocare*. Abrogarea presupune existența unui act normativ care-și produce legal efectele. Ea operează pentru viitor (*ex nunc*) și duce la excluderea din sistemul reglementativ juridic a unui act normativ sau a unei părți a acestuia. În cazul *revocării* soarta actului normativ e altă. Legiuitorul (dacă e vorba de lege) sau autorul actului normativ juridic își retrage legea (actul normativ) înainte de publicare, înainte ca acesta să intre în vigoare. Ca urmare, actul normativ juridic așa și nu a produs efecte juridice.

Desuetudine

Una din caracteristicile legii constă în aceea că ea continuă să rămână în vigoare atâta timp cât nu a fost abrogată. Cu alte cuvinte, efectele juridice ale legii, ale normelor juridice pe care ea le conține nu depind de *frecvența* sau de *continuitatea* aplicării lor. Cel puțin acesta este principiul teoretic la care se atrage atenție când se caracterizează problema acțiunii legii în timp.[146, p.331] În realitate, însă, ne putem confrunța cu cazuri, când unele legi își încetează valabilitatea prin lipsa de uz sau aplicare de-a lungul unei perioade mari. În aceste cazuri e vorba de *căderea legii în desuetudine*. Dicționarul limbii române moderne interpretează *desuetudinea* ca: „a ieși din uz, a nu mai fi obișnuit,” „a se învechi, a se perima”. [91, p.236]

Profesorul universitar Dumitru Mazilu consideră desuetudinea ca acea „modalitate de ieșire din vigoare, determinată de trecerea timpului, de inactualitatea aplicării unor norme, datorită faptului că nu mai au obiect”. [128, p.206] „Prin desuetudine - afirmă profesorii I. Dogaru, D.C. Dănișor, Gh. Dănișor - înțelegem încetarea forței obligatorii a unei legi, formal în vigoare, deci fără abrogare de către autoritatea competentă, prin efectul neaplicării ei, deși există materia căreia să-i fie aplicată, dacă această neaplicare se fondează pe incompatibilitatea regulii cu noile concepții juridice și morale acceptate în societate”. [95, p.365] O normă juridică se consideră căzută în desuetudine, atunci când „deși formal ea este în vigoare, dată fiind schimbarea condițiilor social-economice care au prezidat la apariția sa, norma respectivă nu se mai aplică”. [164, p.165] În cazul desuetudinii, consideră profesorul Ion Craiovan, „este vorba de actele normative sau reglementări care au fost total depășite de dezvoltarea relațiilor sociale, de schimbările social-economice care au avut loc în societate, de faptul că stările de lucruri care au determinat necesitatea adoptării acestor acte normative au încetat să mai existe, astfel încât acțiunea lor nu-și mai are nici o justificare și nici nu mai poate fi menținută, fiind depășită de noile realități ale vieții”. [73, p.365]

Toți autorii citați mai sus împărtășesc aceleași opinii: o lege e considerată căzută în desuetudine atunci când, deși nu este abrogată sau ajunsă în termen, nu se mai aplică datorită schimbării condițiilor social-economice și politice care au impus inițial adoptarea ei. Această modalitate de ieșire din vigoare a legii e condiționată de următoarele:

În primul rând, încetează temeiul legii, factorii care au condiționat-o (*ratio legis*).

În al doilea rând, încetează de fapt și acțiunea sa (*Cessante ratione legis, cessat lex ipsa*-Dacă încetează motivația legii, încetează legea însăși);

În al treilea rând, ieșirea din vigoare a legii e condiționată de legătura indisolubilă ce există între reglementările juridice și relațiile sociale. „*Ubi cessat ratio legis, ibi cessat lex*” (acolo unde încetează rațiunea, temeiul aplicării legii, încetează și acțiunea legii).

Căderea în desuetudine a legilor a avut loc permanent. Acest eveniment, totuși este specific perioadelor de trecere de la un regim politic la altul, când se impun și apar modificări substanțiale în toate domeniile de activitate socială. De exemplu, cursul Republicii Moldova spre un regim democratic, angajamentul constituirii în țara noastră a unui stat de drept au condiționat căderea în desuetudine a mai multor legi.

În literatura juridică se fac următoarele precizări în legătură cu desuetudinea.

a) acesta este un mod de încetare a acțiunii legii, altui act normativ, a unor norme juridice pe care acestea le conțin care, în drept - ca excepție - au acționat pentru a reglementa relații sociale depășite, învechite.

Aici e cazul să arătăm că, nu întotdeauna, neaplicarea unor dispoziții pe motiv că relațiile sociale reglementate de ele sunt depășite înseamnă ieșirea din vigoare a unor astfel de dispoziții. Problema dată mai este controversată. „Opinia tradițională înclină spre un răspuns negativ, motivându-se prin aceea că, deși legea este reflectarea unor nevoi sociale care i-au determinat apariția, este necesară o abrogare certă și nu trebuie încurajată nesupunerea prelungită și generalizată față de lege, pe care o presupune căderea în desuetudine.”[167, p.267-268] Acest lucru afirmat de profesorul Sofia Popescu nu poate fi neglijat.

Există însă și opinii opuse. Astfel, profesorul Pierre Pescatore consideră desuetudinea ca mod excepțional de încetare a acțiunii normelor juridice de drept scris care presupune îndeplinirea cu strictețe a anumitor condiții. Potrivit opinei amintite, este inexact a considera desuetudinea ca simplă neaplicare prelungită a textului legii care duce la dispariția lui.[253, p.310-312]

b) este adevărat că desuetudinea implică neaplicarea normei. E corect și faptul că neaplicarea normelor respective este prelungită, de lungă durată. Aceste lucruri, însă, nu condiționează de la sine căderea în desuetudine. Sunt cazuri în care există norme juridice care încă de la întarea lor în vigoare nu au fost aplicate nici o dată. Prin urmare, neaplicarea reprezintă o condiție necesară, dar nu suficientă, pentru căderea în desuetudine a legii. Pentru a exista desuetudinea mai este necesară încă o condiție. Neaplicarea trebuie să rezulte din convingerea că norma, normele juridice, actul normativ dat este inutil, de prisos, a devenit rău din punct de vedere juridic și moral.[167, p.268]

În această ordine de idei, suntem de acord cu profesorul Sofia Popescu care afirmă că, pentru „ca să existe desuetudinea, neaplicarea trebuie să rezulte nu din dorința de sustragere

de la lege sau din simpla indiferență, ci din convingerea că norma desuetă nu mai trebuie sprijinită, fiind incompatibilă cu convingerile juridice și morale elementare, curente în societate, sau, pur și simplu, pentru că ea constituie un nonsens”. [167, p.268]

Mai există o problemă la care am vrea să ne referim. În viziunea noastră, ar fi incorect să considerăm că desuetudinea este un fenomen cutumiar”. [95, p.365] Această afirmație a profesorilor Ion Dogaru, Dan Claudiu Dănișor, Gheorghe Dănișor poate fi acceptată doar în cazul normelor cutumiare, atunci când cutuma e recunoscută ca un izvor de drept. Astfel, dreptul cutumiar ocupă un loc major în sistemul izvoarelor de drept în statele ce se atribuie la civilizația (familia) juridică anglo-saxonă (Common law), precum și în statele ce se atribuie la sistemul dreptului cutumiar african. Cutuma, însă, nu constituie un izvor de drept important în statele ce țin de civilizația juridică romano-germanică și nici în țara noastră, care tinde să se încadreze deplin în această mare familie de drept contemporan. În cazul cutumei, cu trecerea timpului și schimbarea moravurilor în relațiile sociale, o normă cutumiară poate să devină inutilă, depășită, uzată și chiar, treptat, poate fi înlocuită printr-o altă normă cutumiară. Acest lucru, frecvent e întâlnit în dreptul internațional. De exemplu, în antichitate - și chiar la începutul Evului Mediu - învingătorul avea *just vitae et necisque* (dreptul la viață și la moarte) asupra prizonierilor de război. Acea cutumă a fost înlocuită treptat, în special, sub influența Europei creștine, cu o cutumă contrară, care cerea protecția vieții prizonierilor de război. Noua cutumă a fost codificată ulterior de convențiile de la Haga din 1899 și 1907 [66;67]. Același lucru se poate întâmpla și în practica națională (internă) a unor sau a altor state.

Dar nu mai puțin adevărat e și faptul că același lucru se poate întâmpla și în cazul altor surse ale dreptului și, în special, în cazul actului normativ juridic, a legii. Căderea legii în desuetudine nu poate fi interpretată ca *o neglijență a autorităților publice*. Nu e vorba de neglijență și nici nu e cazul ca autoritățile publice să ia măsuri ca legea să fie respectată în aceste situații. Desuetudinea are, după cum am menționat anterior, ca fundament, nu atât neglijența statului față de legea sau normele juridice concrete, cât conținutul, caracterul acestora, natura reglementativă a lor, care vine în contradicție cu realitatea.

Pentru a nu complica lucrurile, însă, ar fi cazul ca actele normative, normele juridice învechite să fie abrogate.

Acest lucru ar putea fi făcut în cadrul *reexaminării periodice a legislației*. În acțiunea de reexaminare se cuprinde întreg fondul de acte normative adoptate de stat, autoritățile acestuia, persoane oficiale etc. Reexaminarea se face de către fiecare autoritate publică pentru fondul său de acte normative. Ea constă în analiza periodică a conținutului fiecărui act

normativ, urmând ca pe baza constatărilor făcute să se tragă concluzia asupra eficienței pe care o are acesta.

Ca rezultat al analizei actelor normative, poate fi pusă problema abrogării lor. Abrogarea făcută în rezultatul reexaminării periodice a legislației ar permite menținerea echilibrului dintre cerințele sociale și reglementarea legală, este instrumentul prin care sunt scoase din vigoare acele acte care nu mai corespund cerințelor timpului.

Credem că reexaminarea periodică a legilor ar ține de competența unei autorități publice speciale, cum ar fi Consiliul Legislativ. Acesta, ar trebui să fie constituit ca un organ consultativ, de specialitate al Parlamentului Republicii Moldova, care ar duce evidența oficială a legislației Republicii Moldova, ar asigura sistematizarea legilor.

Caducitatea

Legea, normele juridice sunt edictate avându-se în vedere existența și necesitatea reglementării anumitor relații sociale. În principiu, dispariția relațiilor sociale reglementate atrage după sine dispariția reglementării, care, deși formal este în vigoare, nu mai are nici o aplicabilitate. De exemplu, o lege care reglementează situația unui anumit monument istoric. Dispariția monumentului istoric face ca efectul obligatoriu al legii să înceteze, chiar dacă ea rămâne în vigoare.[27, p.66] În acest caz e vorba de dispariția obiectului reglementării sau de *caducitate* (*Caduc*-lipsit de trăinicie, șubred, pieritor..., care nu are putere legală).[91, p.106]

Nulitatea

Cuvântul *nulitate* provine de la latinescul *nuli* -, „care se reduce la zero, care nu valorează nimic; inexistent...; fără valoare legală, fără nici o valoare”[91, p.548]. Ca și în cazul abrogării, *nulitatea legii* presupune încetarea caracterului obligatoriu al acesteia. Și, totuși, abrogarea și nulitatea nu trebuie confundate. Abrogarea legii nu se raportează la momentul intrării ei în vigoare, la cauza care a determinat-o. *Nulitatea* intervine atunci când legea, normele juridice pe care ea le conține au un defect care le viciază substanțial. Acest defect, viciu, greșală esențială afectează legea de la intrarea ei în vigoare. Ca urmare, sancțiunea nulității va produce efecte de la acest moment: *ex tunc*. Acest defect poate fi formal, organic, material sau procedural. Legea nu numai că încetează să producă efecte juridice, ci se consideră că nu le-a produs niciodată. Efectele sale se șterg retroactiv, deoarece legea este prezumată a nu fi avut niciodată forță obligatorie. *Nulitatea*, după natura sa, presupune *inexistența*, lipsa, faptul de a nu exista. După cum considera profesorul C. G. Rarincescu, „o lege nu există ca atare, decât dacă este edictată de autoritatea competentă și cu formalitățile legale. Criteriul formal este în această privință atât de esențial și necesar actului legislativ, încât lipsa ori nerespectarea lui atrage „*de plano*” neexistența legii; nu avem de a

face nici măcar cu o lege neconstituțională, ci pur și simplu cu o lege neexistentă”. [169, p.19] Inexistența legii e determinată, astfel, de lipsa unor elemente formale, materiale, procesuale, indispensabile conform naturii sale pentru a lua ființă. În acest caz, nici nu e vorba de lege, ci de o pseudo-lege. În această ordine de idei, renumitul profesor constituționalist Tudor Drăganu menționează: „Un act intitulat „lege”, chiar dacă cuprinde o normă generală și obligatorie, nu este decât o pseudo-lege atâta vreme cât este opera unui alt organ decât parlamentul. Nulitatea lui nu este nevoie să fie prevăzută de constituție, nici declarată de judecător, căci în o asemenea ipoteză pretinsul „act legislativ” este de la început inexistent, neproducând nici un efect, nici de drept, nici de fapt”. [96, p.58-59]

În sistemul nostru constituțional, condiții esențiale pentru legiferare sunt: votarea într-o formulare identică a proiectului de lege de către Parlament, promulgarea de către Președintele Republicii și publicarea în „Monitorul Oficial”. În absența acestor condiții esențiale un act normativ nu va putea fi considerat lege, ceea ce duce la consecința de a nu ține cont de prevederile pe care acesta le conține. Aceasta a și determinat legiuitorul de a utiliza noțiunea de „*lege inexistentă*”. Astfel, art.76 al Constituției Republicii Moldova prevede expres: „Legea se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova... Nepublicarea legii atrage inexistența acesteia”. [43]

Neconstituționalitatea legii.

Neconstituționalitatea semnifică neconformitatea cu Constituția a legilor și a altor acte normative. Cunoaștem faptul că uneori natura prevederii normative face ca unul sau altul dintre elementele normei să lipsească dintr-un text concret sau să fie implicit. Întâlnim și afirmații conform cărora, norma constituțională ar fi, în general lipsită de sancțiune. Dacă, din punctul de vedere al formulării exprese, acest lucru pare adevărat, el este fals dacă privim lucrurile din alt unghi de vedere. Sancțiunea implicită a încălcării oricărei norme constituționale este neconstituționalitatea actului. Prin urmare, *neconstituționalitatea este sancțiunea constituțională* care intervine datorită nerespectării condițiilor de validitate a legilor și a tuturor celorlalte acte juridice. Aceasta sancțiune, de altfel, ca și toate celelalte sancțiuni, își propune drept scop general ocrotirea regimului constituțional și asigurarea eficacității ordinii juridice. În această ordine de idei, profesorul Pierre Pescatore menționa: „Orice sancțiune juridică tinde, în ultimă analiză, să asigure eficacitatea ordinii juridice. Chiar atunci când este aplicată într-un caz particular, sancțiunea vizează, înainte de toate, interesul general. Violarea particulară a dreptului nu este altceva decât ocazia de a aplica o sancțiune; bineînțeles, natura violării determină natura și gravitatea sancțiunii, dar, aplicând-o, autoritatea urmărește scopuri care depășesc cu mult considerațiile cazului individual. Este

vorba, înainte de toate, de a asigura, prin sancțiuni, o anumită disciplină socială care garantează, într-o manieră generală, respectul ordinii juridice”. [253, p.400-401]

Rolul specific al neconstituționalității, ca sancțiune, rezultă din locul rezervat Constituției în sistemul actelor normativ juridice, în particular, și în sistemul izvoarelor dreptului, în general. Ea apare ca *lege a tuturor legilor*, ca bază fundamentală de activitate a întregului mecanism social. Acest lucru expres rezultă din art.7 al Constituției Republicii Moldova: „Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică” [43]

Supremația este calitatea specifică a Constituției, datorită căreia aceasta se situează în vârful piramidal al instituțiilor politico-juridice dintr-o societate organizată în stat. Constituția este și sursa tuturor reglementărilor interne ale statului în domeniile: economic, politic, social și juridic. Supremația Constituției nu este o categorie strict juridică, ci una politico-juridică, o noțiune complexă care cuprinde trăsături și elemente politice și juridice, situate pe o poziție superioară în întregul sistem de drept al țării. Acest lucru determină necesitatea de a nu atenta prin nimic la regimul constituțional.

Deși textul constituțional prevede expres că actele juridice care contravin prevederilor Constituției nu au putere juridică, numai prin aceasta nu se obține obligatoriu și respectarea conformității acestora cu normele constituționale. Orice act este prezumat a fi constituțional până nu se va dovedi contrariul, adică până când neconstituționalitatea lui nu va fi constatată de către Curtea Constituțională. În textul Constituției lipsesc prevederi referitoare la lovitură cu *nulitate* a actelor juridice care contravin prevederilor Constituției, în acest sens fiind efectiv numai *controlul* constituționalității. [44, p.50]

Din aceste considerente, este necesară distincția, între *neconstituționalitatea și inexistența, nulitatea legilor*. Hans Kelsen ridică această problemă chiar la rangul unei diferențieri necesare în orice sistem de drept care cunoaște o garanție jurisdicțională a constituției. [96, p.58]

Această distincție rezultă din condițiile necesare și esențiale impuse legilor și altor categorii de acte normative. Nulitatea, inexistența sunt constate de la bun început, deoarece îi lipsesc elementele de fapt indispensabile conform naturii sale pentru a lua ființă. Nu putem, spre exemplu, să vorbim de o lege adoptată de Guvern sau minister, de o autoritate neconstituțională, cum ar fi cazul „parlamentului republicii transnistrene moldovenești” etc. Dimpotrivă, „atunci când o lege, deși întrunește elementele de fapt pe care însăși natura sa le presupune, dar totuși contravine prin conținutul ei sau prin modul cum a fost elaborată, unei dispoziții constituționale, vom vorbi de o lege neconstituțională”. [96, p.59] Reținem încă o

precizare extrem de importantă. În timp ce nulitatea, inexistența legii poate fi constatată de orice autoritate publică, persoană oficială, organizație nonguvernamentală, cetățean de rând, neconstituționalitatea legii poate fi constatată doar de Curtea Constituțională.

Intrarea în vigoare a unui act juridic internațional

O problemă teoretică importantă este problema raportului dreptului *național* cu dreptul *internațional*. În dependență de răspunsul dat la această întrebare s-au conturat două poziții principale: *dualismul* și *monismul*.

Concepția dualistă pornește de la premisa conform căreia dreptul național și internațional sunt egale, independente și, ca urmare, normele dreptului internațional nu au forță obligatorie pentru dreptul intern. Pentru ca o normă de drept internațional să intre în vigoare pe teritoriul unui stat, ea trebuie transformată într-o normă de drept intern.

Concepția monistă pornește de la premisa conform căreia dreptul național și cel internațional activează pe baza unei ierarhii. În viziunea lui Hegel, dreptul internațional ar fi un drept extern al statului și este subordonat dreptului intern. Această viziune tot mai puțin este împărtășită la etapa actuală.

O altă soartă o are varianta monismului cu primatul dreptului internațional față de dreptul național. Anume acestei variante i se dă preferință, în ultimul timp, într-o bună parte din state, printre care putem enumera și Republica Moldova.

Astfel, articolul 4 al Constituției Republicii Moldova proclamă principiul priorității reglementărilor internaționale la care Republica Moldova este parte, față de cele naționale în materia ce se referă la drepturile și libertățile omului:

„(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale”.[43]

Prevederi asemănătoare se conțin și în legile ce guvernează toate ramurile dreptului Republicii Moldova. Prin aceste prevederi Republica Moldova exprimă atât atașamentul față de standardele internaționale, cât și obligațiunea de a recepționa în perspectivă toate schimbările posibile și inevitabile din acest domeniu.

Merită atenție și prevederile articolului 8 al Constituției Republicii Moldova – „Respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale”. Denumirea normei respective a fost formulată ca *pacta sunt servanda* (tratatele trebuie respectate).

Din examinarea prevederilor Constituției Republicii Moldova rezultă o soluție juridică, formulată clară și fără echivoc, privind raportul dintre reglementările naționale și cele internaționale. În domeniul drepturilor omului prevederile internaționale întotdeauna au prioritate față de cele naționale. În alte domenii, reglementările internaționale vor avea

prioritate față de cele naționale, doar cu condiția că nu vor contravine Constituției Republicii Moldova.

Pornind de la unele simptome ale unificării progresive pe care le sesizează dreptul contemporan, profesorii Gheorghe Mihai și Ioan Humă consideră că „un drept planetar, necesar într-o etapă a evoluției omenesci, are a se construi ca o măiastră sinteză valorică a tot ce a creat civilizația juridică a popoarelor”. [132, p.243]

Suspendarea legii și a altor acte normative

Instituția *suspendării* acțiunii legii și a altor acte normative juridice la momentul dat aproape că nu este abordată. Excepție fac doar unele publicații străine[232]. În Republica Moldova despre suspendare fie că nu se spune nimic, fie că se privește doar ca un eveniment legislativ[146, p.364-366] sau procesual. În același timp, teoria și practica juridică ne conving în necesitatea studierii aprofundate a problemei în cauză. Această necesitate e determinată măcar de faptul că legislația Republicii Moldova utilizează noțiunea de *suspendare*. Astfel, enumerând atribuțiile de bază ale Parlamentului, lit. o) a art.66 al Constituției Republicii Moldova prevede dreptul Parlamentului de a „suspenda activitatea organelor administrației publice locale, în cazurile prevăzute de lege”. La litera i) al art.88 al Constituției se constată faptul că Președintele Republicii Moldova „suspendă actele Guvernului ce contravin legislației până la adoptarea hotărârii definitive a Curții Constituționale”. [43] Conform prevederilor alin. (1), lit. e) al art.260 al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, instanța judecătorească este obligată să suspende procesul în cazul „ridicării excepției de neconstituționalitate”. [38]

Am enumerat doar unele din prevederile legislative referitoare la suspendare. Evident, o analiză detaliată a legislației naționale ne poate convinge în existența unor prevederi ce se referă la suspendare și în alte cazuri. Cele spuse ne demonstrează necesitatea, fie și la un nivel tangențial, să răspundem la unele întrebări legate de suspendare.

Dicționarul limbii române moderne interpretează *suspendarea* ca „...a întrerupe, a amâna temporar o activitate; a face să înceteze temporar o acțiune juridică, a interzice temporar exercitarea unor drepturi”. [91, p.826]

Același conținut se găsește și în alte surse. A suspenda înseamnă „a întrerupe temporar mersul de mai departe a unor evenimente, activități, stări”. [220, p.484] Sinonime ale acestui cuvânt sunt cuvintele: *a reține, a stopa, a opri, a ține pe loc, a amâna* etc.

Vorbind de specificul suspendării acțiunii legii sau altui act normativ, putem menționa următoarele.

1. Suspendarea este un procedeu tehnico-juridic ce constă în întreruperea temporară a acțiunii actului normativ, în ansamblu, sau a unor prevederi ale acestuia. Suspendarea poate avea loc doar în cazuri speciale. Ea poate fi condiționată de necesitatea de a înlătura anumite colizii de ordin logic formal. Evident, acest procedeu nu poate fi indentificat cu înlăturarea sau depășirea contradicțiilor și coliziilor existente. Ele continuă să rămână în sistemul legislativ. Actul normativ își încetează acțiunea pe durata înlăturării contradicțiilor și coliziilor de către subiecții împuterniciți. Astfel, suspendarea poate fi privită doar ca o modalitate de a asigura perfecționarea sistemului dreptului și unitatea reglementărilor legislative pe întreg teritoriul statului.

2. Suspendarea acțiunii actului normativ juridic constituie o formă de activitate a statului (a autorităților publice, a persoanelor oficiale etc.) care are anumite limite, domenii și niveluri de realizare strict determinate de lege. Ea este dictată de subiectul competent printr-un act normativ de același nivel sau de nivel superior. În actul de suspendare trebuie să se prevadă, în mod expres, data la care se produce, durata concretă de suspendare și prevederile supuse suspendării.

La data prevăzută în text sau la expirarea duratei sau cauzelor suspendării, actul normativ sau prevederile afectate de suspendare, reintră de drept în vigoare,

3. Suspendarea acțiunii actului normativ juridic se face numai în formele legale și exclusiv în scopul de a ține în funcționalitate atât sistemul, în ansamblu, cât și anumite izvoare ale sistemului de drept. Abaterea de la procedura și limitele suspendării, încercările nejustificate de a amâna acțiunea unor acte normativ juridice sau a prevederilor pe care acestea le conțin nu numai e periculoasă, ci creează premise pentru deteriorarea sistemului dreptului.

Din aceste considerente, e necesar să atragem atenție la faptul că nu este admisă suspendarea acțiunii actelor, deciziilor autorităților publice, dacă există temei că suspendarea poate aduce prejudicii intereselor publice, intereselor legitime ale oamenilor.

4. Suspendarea acțiunii actului normativ nu se reflectă numai asupra aspectului juridic formal, adică numai asupra actului vizat, ci se răsfrânge și asupra aspectelor funcționale de activitate a structurilor statale, formând sau schimbând regimul și starea de drept. Astfel, spre exemplu, dreptul Președintelui Republicii Moldova de a suspenda actele Guvernului, rezultă, în primul rând, din calitatea acestuia ca șef al statului.

Suspendarea acțiunii legale sau a altor acte normative este un procedeu de excepție, ce se impune, dacă există anumite motive întemeiate, justificate. Acestea din urmă ar putea fi: lipsa unui cadru organizatoric care să permită tuturor, căroră le sunt adresate normele juridice,

să-și valorifice din plin și nestingherit prerogativele legale; depistarea unor defecte tehnico-juridice care pot complica întreruperea corectă a conținutului actului normativ; lipsa unor realități sociale care ar justifica acțiunea actului normativ; lipsa unui mecanism juridic adecvat care ar asigura realizarea actului normativ; descoperirea unor erori materiale în cuprinsul actului normativ, adică prevederile publicate nu corespund celor votate. (În acest caz se va impune necesitatea *rectificării* actului normativ. Rectificarea se va face de către autoritatea care a emis actul normativ respectiv) declararea stării excepționale (stare de urgență, stare de asediu, stare de război).

În aceste condiții merită atenție reglementările din unele constituții care se referă la *acțiunea și aplicarea directă a Constituției*. Aceasta presupune suspendarea temporară a unor legi, a altor acte normative, crearea și funcționarea temporară a unor instituții politico-juridice, a unor autorități excepționale, care preiau temporar activitatea unor autorități publice ce funcționează în condiții normale etc. Asemenea prevedere se conține, spre exemplu, în art.25 al Constituției Federației Ruse.[58] Apariția acestei reglementări nu e întâmplătoare și a fost condiționată de necesitatea asigurării integrității teritoriale a Federației Ruse, în condițiile în care s-a accentuat lupta de eliberare națională a unor subiecte federate.

O asemenea prevedere ar fi benefică pentru Republica Moldova, care, știut lucru, nu se confruntă cu o luptă de eliberare națională, ci cu un separatism în raioanele din stânga Nistrului și în raioanele de Sud.

Suspendarea acțiunii unei legi sau altui act normativ este o formă specifică de conducere statală, e o metodă de intervenție operativă a statului în procesul de realizare a normelor juridice respective, pentru a face unele corectări sau pentru a preveni unele consecințe care pot avea loc ca rezultat al realizării necondiționate a normelor juridice.

Din aceste considerente, procedeu în cauză trebuie să fie reglementat strict, cu lux de amănunte, pentru a nu admite cazuri de sustragere neîntemeiată de la realizarea prevederilor normelor juridice. Legea respectivă ar trebui să prevadă răspunderea juridică în cazul comiterii unor abuzuri.

Și, în sfârșit, e necesar de a ține cont de următoarele. Suspendarea întotdeauna va produce unele *efecte juridice* cum ar fi: *reînnoirea acțiunii actului normativ*, care are loc de la sine, odată cu expirarea termenului stabilit sau dispariției împrejurărilor care au condiționat suspendarea; *prelungirea termenului*, care intervine în cazurile în care se constată că termenul fixat anterior, din cauza complexității problemelor, nu este suficient; *abrogarea, nulitatea actului normativ juridic*; *declararea neconstituționalității legii sau actului normativ*.

3.5. Concluzii la capitolul 3

Sub aspectul temporalității dreptului intenționăm să accentuăm, anumite sinteze ce-i sunt caracteristice:

1. Legile (normele juridice) se succed (o lege, cât de perfectă nu ar fi, nu poate fi veșnică); Legile (normele juridice) au o anumită durată de acțiune (mai mică sau mai mare). O lege (normă juridică) trăiește până își epuizează rostul teleologic, după care iese din vigoare, dar nu firesc, ci pentru că nu mai are rostul normativ pentru care a ființat.
2. După criteriul perioadei de aplicare, legile se împart în legi *permanente* și legi *temporare*. O asemenea clasificare a legilor este folosită numai pentru conveniență, deoarece nu există, vorbind la propriu, legi permanente în sensul strict al cuvântului.

O categorie aparte de legi o constituie legile *tranzitorii*, care au ca scop să *delimiteze* câmpul de aplicare a legii noi prin raport la reglementările în vigoare la momentul intrării ei în vigoare.

3. Conceptul juridic determinat pentru temporalitatea dreptului este caracterizat de trei momente principale: a) Intrarea în vigoare a legii; b) Acțiunea efectivă a legii; c) Ieșirea din vigoare a legii.
4. Intrarea în vigoare a legii marchează momentul în care legea dobândește forță obligatorie pentru toți cei cărora li se adresează. Principiul ce determină momentul intrării în vigoare a unei legi rezultă din regula că nimeni nu poate fi obligat să respecte o lege pe care nu ar putea-o cunoaște. Există în drept principiul *nemo censetur ignorare legem (jus)* – nimeni nu se poate scuza, invocând necunoașterea legii. Pentru ca acest principiu să nu fie o simplă ficțiune, trebuie asigurate condițiile cunoașterii legii. De aceea, este de principiu că legile intră în vigoare de la data aducerii lor la cunoștința publică.
5. O primă regulă, constă în intrarea în vigoare a legii la data publicării ei în Monitorul Oficial. Sistemul are avantajul certitudinii datei intrării în vigoare, dar dezavantajează subiecții și face ca prezumția *nemo censetur ignorare legem să fie o ficțiune*, deoarece este evident că o lege nouă nu este și nici nu poate fi cunoscută din momentul publicării ei de către toți subiecții de drept. E firesc că, destinatarii normelor juridice, urmează să depună un efort mental, pentru a scoate în evidență *sensul real* al acestora, pentru a determina cu cel mai înalt grad de precizie *voința legiuitorului*. Aceasta ne

sugerează ideea necesității unui interval de timp între data publicării legii în Monitorul Oficial și data intrării în vigoare a acesteia.

6. *Acțiunea efectivă a legii* este guvernată de două principii esențiale:

a) *Principiului efectului imediat al legii;*

b) *Principiul neretroactivității legii*

Principiul efectului imediat al legii își propune, ca scop, excluderea supraviețuirii legii vechi și presupune că legea nouă guvernează imediat toate situațiile juridice actuale care intră în sfera ei de acțiune. Acest principiu urmărește să-i asigure legii noi eficacitatea – legea nouă fiind considerată a corespunde condițiilor și cerințelor momentului, să asigure *unitatea legislativă*.

Principiul neretroactivității legii pornește de la premisa conform căreia trecutul aparține legii vechi. Legii noi nu îi este permis a se raporta la trecut; adică a se aplica situațiilor juridice stabilite sub guvernarea legii vechi. Neretroactivitatea legii constituie o prezumție legală, pe care nu o poate răsturna decât legiuitorul.

7. De la fiecare din principiile caracterizate mai sus există câte o excepție:

a) *Supraviețuirea legii vechi (ultraactivitatea);*

b) *Retroactivitatea legii noi*

Ultraactivitatea (supraviețuirea legii vechi) reprezintă excepția de la principiul aplicării imediate a legii noi. Esența lui constă într-o limitare, vremelnică, a abrogării legii vechi, această lege urmând să se aplice, cu titlul tranzitoriu, situațiilor juridice în curs la momentul intrării în vigoare a noii legi, aplicarea acestei legi fiind amânată până la consumarea respectivelor situații juridice.

Retroactivitatea se opune principiului neretroactivității legii. Ea semnifică răsfrângerea acțiunii legii noi asupra faptelor și raporturilor care au apărut până la intrarea în vigoare a acesteia. Retroactivitatea este admisă, în prezent, în următoarele cazuri: a) legii penale mai favorabile; b) legii interpretative; c) când legea prevede în mod expres că se aplică și unor situații anterioare.

În dependență de intensitatea sa, de gradul de finisare a consecințelor juridice apărute în baza legii vechi, *retroactivitatea* poate fi: a) *simplă*; b) *de revizuire*.

8. *Ieșirea din vigoare a legii* este cel de-al treilea moment ce caracterizează acțiunea în timp a legii. Acest moment aduce în prim plan ideea limitelor în timp ale acțiunii legii, *momentul final* al acesteia, adică *încetarea acțiunii legii*.

9. Încetarea acțiunii legii poate fi justificată de *împlinirea termenului* pentru care a fost adoptată sau a unei *condiții specificate*. Totuși, în majoritatea absolută a cazurilor, încetarea acțiunii legii e determinată de abrogare. Abrogarea este scoaterea din vigoare a unui act normativ, în tot sau în parte. Abrogarea cunoaște două forme: *abrogarea expresă și abrogarea tacită*.

10. Abrogarea expresă, la rândul ei poate fi directă sau indirectă.

Abrogarea expresă *directă* constă în încetarea efectelor normei juridice vechi prin precizarea în detaliu, în conținutul noului act normativ, a actelor normative scoase din vigoare.

Abrogarea expresă *indirectă* utilizează formula: „, pe data intrării în vigoare a prezentului act normativ *se abrogă* orice dispoziție legală contrară”.

11. *Abrogarea tacită* mai poartă denumirea și de *abrogare implicită*. Este *tacită* sau *implicită* deoarece în noul act normativ nu se prevede nimic în legătură cu acțiunea vechilor norme juridice. Întrucât, însă, norma juridică nouă dă o reglementare nouă, diferită de vechea reglementare, legiuitorul s-a pronunțat asupra soartei de mai departe a vechii reglementări, adică a dorit să scoată din vigoare vechea reglementare.

Totuși, într-o bună tehnică legislativă și pentru favorizarea în practică a principiului legalității, este recomandabilă folosirea abrogării exprese directe.

12. *Căderea în desuetudine* e o altă modalitate de încetare a acțiunii actului normativ juridic, a normelor juridice. Această modalitate mai poartă și denumirea de *perimare* sau *învechire* a normei juridice. Încetând *temeiul* normei (*ratio legis*), încetează de fapt și acțiunea sa (*cesante ratione legis, cessat lex ipsa*). Strâns legată de *căderea în desuetudine* a legii este *caducitatea*. În acest caz e vorba de dispariția obiectului reglementării.

13. *Nulitatea* legii intervine atunci când legea are un defect care o viciază substanțial. Acest defect, viciu, greșeală substanțială afectează greu legea. Ca urmare, legea nu numai că încetează să producă efecte juridice, ci se consideră că nici nu le-a produs.

14. *Neconstituționalitatea* semnifică neconformitatea cu Constituția a legilor și a altor acte normative. Ea este o *sanțiune constituțională* care intervine datorită nerespectării condițiilor de validitate a legii și a tuturor celorlalte acte juridice. În timp ce nulitatea, poate fi constatată de orice autoritate publică, persoană oficială, organizație nonguvernamentală, cetățean, neconstituționalitatea legii poate fi constatată doar de Curtea Constituțională.

15. *Intrarea în vigoare a unui act internațional, care are prioritate* față de reglementările naționale, constituie o altă modalitate de încetare a acțiunii actelor normative. Prin aceasta, Republica Moldova exprimă atât atașamentul față de standardele internaționale, cât și obligațiunea de a recepționa în perspectivă toate schimbările posibile și inevitabile din diferite domenii.
16. *Suspendarea legii și a altor acte normative, a unor norme juridice, constituie un procedeu tehnico-juridic ce constă în întreruperea temporară a acțiunii acestora. Suspendarea poate avea loc doar în cazuri speciale.*

4. SPAȚIALITATEA DREPTULUI ȘI CĂILE JURIDICE DE SOLUȚIONARE A CONFLICTULUI DE LEGI ÎN TIMP ȘI SPAȚIU

Nu se poate defini ceea ce se cheamă teritoriul Statului decât într-o singură formă: acesta este Domeniul de validitate teritorială a unei ordini juridice etatice
H. Kelsen

4.1. Teritoriul statului: concept, funcții principii, atribute

4.1.1. Probleme teoretice generale privind teritoriul statului

Teritoriul, alături de popor și de puterea de stat, este unul dintre elementele indispensabile statului și reprezintă dimensiunea lui materială. Teritoriul nu are semnificația unui spațiu oarecare, el este de o importanță mult mai mare, de o structură tridimensională, cuprinzând subsolul, spațiul aerian și întinderea de pământ delimitată de frontiere. Importanța teritoriului se configurează, mai ales, prin funcțiile sale, dintre care cele mai semnificative sunt următoarele:

- teritoriul permite situarea statului în spațiu și delimitarea acestuia față de alte state;
- limitele teritoriale determină întinderea prerogativelor puterii publice, rezultate din suveranitatea și independența statului, astfel fiind posibilă delimitarea statului de celelalte puteri, instituții și fenomene străine;
- teritoriul este și un mijloc de acțiune a statului, deoarece autoritățile publice se pot manifesta eficient în anumite limite teritoriale. Prin resursele teritoriului se asigură, realizarea obiectivelor puterii și a dezideratelor cetățenilor;
- teritoriul asigură și accentuează calitatea cetățenilor, trăsătura lor comună de a viețui într-un anumit spațiu;
- teritoriul este simbolul și factorul de protecție al ideii naționale. El este o legătură intimă, profundă și deosebit de puternică între om și pământul pe care el își regăsește identitatea;
- populațiile indefinite și nestabile se integrează într-o unitate având ca bază teritoriul.[68, p.18]

Fiind un element constitutiv al statului[129, p.19-44], teritoriul are și unele trăsături ale acestuia, de aceea puterea statului asupra teritoriului este mai mare decât un simplu drept de proprietate. Asupra întregului teritoriu statul exercită o autoritate exclusivă, care se manifestă prin:

- **plenitudine**, ceea ce presupune că statul exercită în limitele sale teritoriale plenitudinea funcțiilor ce-i revin, legiferând și organizând administrația publică, stabilind instanțele de judecată și circumscripțiile lor teritoriale, asigurând aplicarea uniformă a legilor;

- **exclusivitate**, în sensul că statul exercită în mod liber întreaga sa autoritate, exclusă fiind intervenția sau amestecul unui stat sau unei alte puteri străine. În unele cazuri, din considerații de securitate internațională și de respectare a principiilor dreptului internațional, se pot aduce anumite atingeri caracterului exclusiv. Statul este liber să accepte sau nu astfel de imixțiuni, neexistând aici nici o limitare a suveranității;

- **opozabilitate**, prin care se presupune legitimitatea și recunoașterea internațională a constituirii unui stat pe un anumit teritoriu. Acesta din urmă poate aparține unui stat numai în mod legitim și legal, recunoașterea acestor caracteristici pe plan internațional fiind implicită și condiționând existența statului.

Teritoriul statului este alcătuit din anumite elemente constitutive, fiind o parte a globului pământesc care cuprinde **solul, subsolul, spațiul acvatic și coloana de aer de deasupra solului și a spațiului acvatic**, asupra cărora statul își exercită suveran puterea. Indiferent de întindere, teritoriul statului are aceeași semnificație și îndeplinește aceleași roluri.[86, p.40]

Solul, ca element principal al teritoriului, este alcătuit din pământul aflat sub imperiul suveranității statului, indiferent de locul unde este situat din punct de vedere geografic.

Subsolul, este partea scoarței terestre, situată mai jos de stratul de sol și fundul bazinelor de apă și se întinde până la adâncimi accesibile pentru studiere și valorificare geologică.[40] Subsolul intră în componența teritoriului, statul fiind în drept să dispună de el exclusiv și pe deplin.

Spațiul acvatic are două componente: a) apele interioare, cuprinzând apele râurilor, lacurilor, canalelor, porturilor, radelor și băilor, asupra cărora statul își exercită suveranitatea deplină; b) marea teritorială, porțiune maritimă de o anumită lățime ce se întinde de-a lungul țărmului, în afara limitelor apelor interioare.

Spațiul aerian reprezintă coloana de aer care se află deasupra solului și spațiului acvatic al statului, delimitată pe orizontală prin frontiere terestre, fluviale și maritime, pe verticală înălțându-se până la limita inferioară a spațiului extraatmosferic, limită situată aproximativ la 100-110 km deasupra nivelului mării.[166, p.155]

Alin (1) al art.3 al Constituției Republicii Moldova conține unul din caracterele juridice fundamentale ale teritoriului, stipulând că “Teritoriul Republicii Moldova este inalienabil”. [43]

Proclamarea inalienabilității teritoriului înseamnă interzicerea înstrăinării lui sub orice formă. Abandonarea, pierderea prin prescripție, cesiunile, donațiile, vânzările de teritorii sunt incompatibile cu principiul consfințit de Constituție, sunt ilegale și interzise.

Inalienabilitatea înseamnă, de asemenea imposibilitatea oricărui alt stat de a exercita atribute de putere asupra teritoriului statului, indiferent de suprafața afectată sau de motivele invocate.

Textul constituțional nu menționează expres subiecții, principiul în cauză fiind opozabil *erga omnes* atât în raporturile Republicii Moldova cu alte state cât și în raporturile care se nasc între persoanele particulare (fizice sau juridice) ca subiecte de drept naționale ori străine.

Cu alte cuvinte, teritoriul (fie întreg, fie o parte a sa), dispune de un statut juridic special, ceea ce îl scoate în afara circuitului civil și îl supune exclusiv puterii poporului.

În textul constituțional se menționează și un alt caracter juridic principal al teritoriului, *indivizibilitatea*, consacrat în art.1.[43] Teritoriu, reprezentând unul din elementele principale ale statului, este ca și statul, *indivizibil*. Indivizibilitatea teritoriului semnifică evident unitatea lui și este în strânsă legătură cu inalienabilitatea.

Principiul indivizibilității și inalienabilității teritoriului, nu admite sub nici o formă recunoașterea anexiunilor teritoriale din trecut sau din viitor. În acest sens, țara noastră a pătit mult, fapt despre care ne vorbește și Avizul Comisiei Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprecierea politico – juridică a Tratatului sovieto – german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și consecințele lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord, aprobat de Parlamentul Republicii Moldova la 23 iunie 1990.[110]

E cunoscut faptul că Basarabia și Bucovina de Nord au fost inițial părți componente ale statului Moldova, înființat în secolul XIV pe o parte din spațiul unde s-a format și trăiește poporul român. La 1775, Imperiul Habsburgic răpește Moldovei partea ei de nord, Bucovina. În urma războiului ruso-turc din 1806 – 1812 și a unui îndelungat târg diplomatic, prin Tratatul de pace de la București (1812), Rusia dezmembrează Moldova, anexând ținutul dintre Prut și Nistru asupra căruia extinde în mod artificial numele de Basarabia. Drept rezultat al prăbușirii Imperiului Rus în 1917, aceste teritorii au revenit în mod firesc și legitim la România.

La 28 iunie 1940, U.R.S.S. a ocupat prin forță armată Basarabia și Bucovina de Nord, contrar voinței populației din aceste ținuturi. Proclamarea nelegitimă, la 2 august 1940, a R.S.S. Moldovenești a fost un act de dezmembrare a Basarabiei și a Bucovinei. Trecerea arbitrară sub jurisdicția R.S.S. Ucrainene a Bucovinei de Nord și a județelor Hotin, Ismail și

Cetatea Albă era contrar adevărului istoric și realității etnice existente în acea vreme. Cele menționate relevă o dată în plus importanța teoretică și practică a principiilor unanim recunoscute pentru teritoriul unui stat: inalienabilitatea și indivizibilitatea.

Principiile enunțate nu permit nici recunoașterea unor formațiuni statale. Cu toate acestea, în toamna anului 1991, cu sprijinul tăcit al forțelor proruse și proimperiale, teritoriul Republicii Moldova a fost dezmembrat, instituindu-se un regim secesionist prin formarea așa numitei Republici Transnistrene Moldovenești, cu capitala în orașul Tiraspol. Separatiștii refuză să se supună regimului constituțional al Republicii Moldova. Violând în mod flagrant Constituția Republicii Moldova, ei au adoptat propria constituție și au creat autorități publice proprii (parlament, guvern, președinte, instanțe judecătorești etc.). Ca urmare, Republica Moldova nu are nici o putere asupra acestui teritoriu, fiindu-i pusă în pericol statalitatea.

Caracterul unitar al statului nostru a fost prejudiciat în mod esențial și prin Legea cu privire la statutul special al Găgăuziei.[121] Statutul acestei regiuni din partea sudică a țării depășește cadrul unei unități administrative – teritoriale și chiar a unei autonomii culturale, înscriindu-se practic în caracteristicile unei entități politice.

În baza acestei legi, în Găgăuzia s-a constituit, ca și în stînga Nistrului, propriul Parlament (Adunarea Populară), propria instituție prezidențială (Bașcanul) etc. Nu poate fi trecută cu vederea nici tendința unor forțe locale de a crea “propria republică”. [43]

Unele prevederi din Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei, în opinia noastră, contravin Constituției Republicii Moldova.

Teritoriul statului trebuie delimitat de teritoriul altor state, de marea liberă și de spațiul cosmic. Delimitarea se face în frontiere. În acest sens, alin. (2) al art.3 al Constituției Republicii Moldova prevede: “Frontierele țării sunt consfințite prin lege organică”.

Frontierele Republicii Moldova sunt linii (reale sau imaginare) care dispart, pe uscat și pe apă, teritoriul Republicii Moldova de teritoriile statelor vecine, iar în plan vertical delimitează spațiul aerian și subsolul Republicii Moldova de spațiul aerian și de subsolul statelor vecine.

Frontiera de stat stabilește limitele spațiale de acțiune a suveranității statului.[120] Frontierele de stat sunt terestre, fluviale, maritime, aeriene.

Practic, stabilirea frontierei de stat se consemnează în tratatele încheiate de Republica Moldova cu statele vecine. Regulile și modul nemijlocit de trasare, marcarea și instalare a frontierelor sunt determinate în lege.

Odată stabilite noțiunea de teritoriu, putem să determinăm *teritoriul (spațiul juridic)*. După cum am menționat anterior, *spațiul social*, *spațiul juridic*, nu trebuie confundat cu spațiul geografic. Autorul francez Jean Carbonnier menționa: „Spațiul juridic are ca suport

natural un teritoriu, o parte din spațiul terestru”. Fiind „o dimensiune a dreptului, care, la rândul său, este o dimensiune a spațiului”.[245, p.348, 353]

Spațiul în care există un stat nu este doar o întindere ce se măsoară în kilometri pătrați, ci o *patrie* înălțată prin muncă și luptă a multor generații de oameni care are specificul său geografic, economic, politic, social, spiritual, cultural etc. În această ordine de idei, profesorul Constantin Stroe menționează: „ Spațiul natural trăit și „umanizat” de către o comunitate de oameni devine spațiul social – cultural – istoric al acestei comunități. Nota definitorie a spațiului social este tocmai aceea că el este „spațiul istoricizat” prin cultură, prin lucrare istorică îndelungată. Tocmai de aceea el condiționează într-o măsură importantă viața și activitatea oamenilor. În concluzie, spațiul capătă dimensiuni sociale atunci când definește aria activității practice și de cunoaștere a oamenilor, deosebită de la o epocă la alta, de la o societate la alta, de la o țară la alta.”[174, p.62]

Astfel, noțiunea de *spațiu* are în drept o altă semnificație, un alt înțeles. *Spațiul juridic* determină limitele înăuntrul cărora se extinde acțiunea legii în raport cu un anumit teritoriu. Fiind expresia suveranității statului, care a edictat-o, legea își limitează, își îngustează efectele juridice la teritoriul aparținând acelui stat. Pe de altă parte, faptele și evenimentele juridice au loc întotdeauna într-un anumit teritoriu, adică se raportează la ideea de spațiu. Ca urmare, dreptului, în general, normelor juridice le este caracteristică *coordonata spațialității*, căci nu poate fi și nici nu există un legiuitor universal, un legiuitor al tuturor statelor, exact așa cum nu există o legislație deasupra sau în afara timpului.

4.1.2. Atributele teritoriului statului

Caracteristica spațialității dreptului nu va fi deplină, dacă nu vom scoate în evidență *atributele* acesteia. *Atributele* constituie trăsăturile, însușirile indispensabile ale spațiului juridic și ale raporturilor juridice care apar în cadrul lui.

Spațiul juridic este o realitate, un fenomen social autonom, apariția , dezvoltarea căruia e caracterizată de un sistem de atribute ce interacționează între ele. Asemenea atribute în viziunea noastră, ar putea fi: 1) puterea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea) pe întreg teritoriul statului; 2) forma de organizare (structura) de stat, adică caracterul unitar sau federativ al statului; 3) integritatea, omogenitatea, continuitatea sa; 4) limitarea sa teritorială; 5) natura sistemică a sa; 6) unicitatea internă; 7) unicitatea externă. [197, p.95-119]

Atributele menționate caracterizează esența spațiului juridic în totalitatea sa, a tuturor statelor, indiferent de forma sa și regimul de guvernământ, de forma de organizare statală, de regimul politic al acestora. Pe parcurs, ne vom referi la principalele caracteristici ale *atributelor spațiului juridic*.

A. Autoritatea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea)

Autoritatea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea) este cel mai caracteristic element specific al statului. Puterea este un fenomen legat de autoritate, care se caracterizează prin: posibilitatea de a coordona activitatea oamenilor conform unei voințe supreme, de a comanda, de a da ordine și necesitatea de a se supune acestei comenzi. Această autoritate o întâlnim încă din cele mai vechi timpuri. Ea la început a fost personificată în șeful colectivității umane respective (gintă, trib, uniune de triburi etc.) care putea să-și manifeste calitățile sale (era mai dibaci, mai iscusit, mai viteaz, înțelegea mai multe etc.), cu timpul autoritatea, atribuindu-se persoanei care deținea puterea sau o exercita.

Puterea se înfățișează sub mai multe forme. Ea poate fi nepolitică sau politică, nestatală sau statală etc. În toate cazurile puterea presupune prezența a cel puțin doi indivizi (așa, de exemplu atât timp cât Robinson Crusoe s-a aflat singur pe insulă, în urma naufragiului, nu putem vorbi de o putere. O asemenea putere apare doar odată cu apariția lui Vineri). În toate cazurile puterea privește fixarea și consolidarea unor valori constituite în sistem, valori ce pot fi de natură morală, religioasă, politică, juridică etc.

Într-o societate există mai multe categorii de putere: puterea unor partide, puterea unor organizații social-politice etc. Puterea statală, însă, este cea mai autoritară putere. Ea se caracterizează prin următoarele trăsături:

- a) este un atribut al statului care se identifică cu forța. Această forță se materializează în diverse instituții politico-juridice (autorități publice, armată, poliție etc.);
- b) are un caracter politic;
- c) are o sferă generală de aplicare;
- d) deține monopolul constrângerii: numai ea are posibilitatea să folosească constrângerea și dispune de aparatul de constrângere;
- e) puterea de stat este suverană.

Această din urmă trăsătură - suveranitatea - este cea mai importantă.

Termenul "suveranitate" este folosit pentru prima dată cu prilejul analizei Constituției franceze din 1791, de către juristul francez Clermont Tennerre, care a definit-o ca fiind "libertatea colectivă a societății". Din Constituția Franței din 1791, rezultă expres că „suveranitatea aparține națiunii » nici un segment din popor, nici un individ nu-și pot atribui exercitarea ei. »[248, p.18]

Art. 2 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova prevede următoarele: "Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție".[43]

Suveranitatea națională constă în dreptul poporului de a hotărî necondiționat în privința intereselor sale și de a le promova și realiza în mod nestingherit. Acest principiu constituțional derivă nemijlocit din art.1 al Constituției, care consacră caracterul suveran al statului.

Suveranitatea națională rezultă din faptul *că poporul Republicii Moldova* este unicul deținător suveran al puterii. În acest text constituțional, prin popor nu se înțelege numai totalitatea locuitorilor din țară sau populația acesteia. Sensul atribuit prin Constituție este unul determinat și specific, prin popor, în sensul noțiunii utilizate, înțelegându-se o colectivitate de indivizi care au calitatea de cetățeni și prin aceasta au aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale. Chiar și în acest sens, categoria de popor este prea largă, deoarece nu toți cei care au calitatea de cetățeni pot participa efectiv la exprimarea voinței generale naționale, ea fiind condiționată de discernământul persoanei, de aptitudinea ei morală și specificul manifestării de voință - necesitatea organizării poporului.

Suveranitatea națională, așa cum este prevăzută în Constituție, înseamnă puterea absolută și perpetuă a poporului, puterea politică, adică o putere aparținând poporului, puterea de stat, al cărei deținător suveran este. Ea „reprezintă acea proprietatea a puterii de stat de a fi supremă în raport cu alte puteri sociale existente în stat și independent de puterea oricărei altui stat sau organism”. [5, p.29]

Se impune, astfel, concluzia că puterea politică (suveranitatea) aparține poporului, concluzie indubitabilă, deoarece, în caz contrar, ar însemna că există împărțirea poporului și că există mai multe suveranități și deținători ai acesteia în aceeași țară, situație ce poate fi privită doar ca o dezordine social - politică sau ca o absurditate. Cele menționate se referă doar la suveranitatea națională, care poate fi identificată cu **puterea de stat** și la deținătorul (titularul) unic al acesteia - poporul. Unitatea se manifestă și prin faptul că „pentru a asigura acțiunea guvernamentală, o pondere reciprocă trebuie să se instituie între diferitele organe. Nu e o separare a puterilor care le-ar fi izolat, care ar fi provocat confuzie și ar fi împiedicat liberul joc al mașinăriei politice. Este mai degrabă o colaborare a organelor și o repartitie a funcțiilor”. [247, p.196]

Caracteristicile menționate mai sus ale puterii politice sunt valabile și pentru puterea de stat, aceasta având însă și anumite trăsături specifice, dintre care menționăm:

- este o putere transmisă de către popor unor organisme care exercită conducerea de stat;
- este o putere de dominație și de constrângere;
- este o putere organizată;

- este o putere supremă în interiorul statului și independentă față de o altă putere de stat;
- este limitată prin drepturile și libertățile cetățenești recunoscute și garantate de o lege supremă;
- este **revocabilă**, poporul având dreptul să nu mențină mandatul pentru reprezentanții aleși.[113, p.287]

Într-un sens strict juridic, se mai poate spune că puterea de stat este o putere de centralizare, de arbitraj, extrapatrimonială, o putere civilă, și persistentă în timp.[75, p.39-41]

Este foarte important să se facă distincție între trăsăturile generale și exigențele generale pe care trebuie să le întrunească puterea de stat. Aceste exigențe sunt: legalitatea, legitimitatea, respectarea pluralismului politic și democrației constituționale.

În mod normal, puterea de stat aflându-se în strânsa legătură cu societatea poate exercita asupra structurilor ei o puternică influență asigurând reprezentarea și apărarea intereselor diferitelor categorii și grupuri sociale la nivel statal. Influența și presiunea trebuie să fie legate, în limitele admise și conform prevederilor stabilite prin lege.

Suveranitatea are două laturi: **una internă și alta externă**.

Latura **internă** a suveranității este chemată să sublinieze faptul că, în interiorul statului respectiv, nici o altă putere socială nu este superioară sau echivalentă cu puterea statală. Pentru acest motiv, această latură este denumită și **supremația** puterii de stat.

Latura **externă** nu este altceva decât atributul suveranității de a nu fi comandată în relațiile sale externe de către nici o altă putere, indiferent de forma în care puterea publică însăși a consimțit să se limiteze în unele din aceste relații externe. Însă limitarea suveranității nu poate fi absolutizată. Conceptul de suveranitate e corelativ cu conceptul de stat. Un stat nu există sau, cel puțin, nu e perfect, dacă îi lipsește suveranitatea. Așa-zisele state semisuverane, state sub protectorat sau state vasale reprezintă figuri imperfecte de stat.

Referindu-ne la Republica Moldova, menționăm următoarele. Temelia Suveranității a fost pusă prin adoptarea a două declarații:

- Declarația suveranității R.S.S.Moldova din 23 iunie 1990;[77]
- Declarația de independență a Republicii Moldova din 27 august 1991.[78]

Ultima proclamă că "**Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale**" și hotărăște ca pe întregul teritoriu să "**se aplice numai Constituția, legile și celelalte acte normative adoptate de organele legal constituite ale Republicii Moldova**".

Din cele spuse rezultă că supremația puterii în interiorul statului și independența acestuia în raport cu alte puteri din exterior se completează reciproc, sânt indispensabile statului și sunt inseparabile.

Se știe, însă, că suveranitatea reală nu numai se proclamă, ci și se cucerește. Constatăm,, cu regret că Republica Moldova nu și-a cucerit deplin și definitiv suveranitatea. După cum am menționat anterior, regimul secesionist de la Tiraspol constituie un impediment serios în exercitarea plenară de către stat a puterii pe întregul său teritoriu.

Nu putem neglija și alți factori care întârzie cucerirea suveranității.

- În primul rând, prezența militară a Federației Ruse. Contrar deciziilor adoptate, atât la nivel bilateral, cât și la nivelul diferitelor organisme internaționale, Rusia sub diverse pretexte, târăgănează procesul de retragere a armatei a 14-a, care dispune de cantități considerabile de armament.

- În al doilea rând, suveranitatea reală presupune independența economică și politică reală. În acest context, constatăm, cu regret, că, în aspect economic și politic, Republica Moldova continuă să depindă de Federația Rusă.[146, p.95]

Din cele spuse, rezultă următoarele. Dat fiind faptul că suveranitatea reală și deplină a statului nostru lipsește, iar raioanele din stînga Nistrului nu sunt sub jurisdicția regimului constituțional al Republicii Moldova, spațialitatea juridică a Republicii Moldova nu este asigurată în ansamblul ei, ci doar parțial. Pe teritoriul secesionist, legislația Republicii Moldova nu este recunoscută și nu este funcțională. Ca urmare, există sistemul legitim de drept al Republicii Moldova și „sistemul ilicit de drept” al regimului separatist, fapt ce determină *două ordine juridice distincte în unul și același spațiu juridic*. Referitor la asemenea situații, autorii francezi Roger Pinto și Madleine Grawitz, pe bună dreptate, afirmă că „două ordini juridice distincte, independente, nu pot fi valabile simultan pentru aceleași persoane, pentru același teritoriu, în decursul aceleiași perioade de timp”. [254, p.84-85]

B. Forma de organizare (structura) de stat

Subliniind caracterul logic, esențial al legăturilor structurale considerăm că putem defini structura “drept modul de organizare a interacțiunilor, ansamblul relațiilor dintre elementele unui sistem care-i determină funcționalitatea”. [174, p.88]

Exemple de structură ne poate servi structura de stat. În legătură cu conținutul categoriei “structura de stat”, s-a propus ca aceasta să fie utilizată pentru a desemna “organizarea teritorială a puterii”, care să includă atât ceea ce denumim acum “structura de stat”, cât și “organizarea administrativă a teritoriului”. Credem că o astfel de concepție poate duce însă la

ștergerea deosebirilor calitative dintre unitățile administrativ-teritoriale și subiectele unei federații. Din aceste considerente credem că structura de stat (sau forma de organizare statală) înseamnă împărțirea internă a statului în unități administrativ-teritoriale sau în părți politice, autonome și raporturile dintre stat, considerat ca întreg, și părțile sale componente. Din acest punct de vedere, statele se împart în: state simple sau unitare și state compuse sau federative. În aspect numeric majoritatea absolută a statelor contemporane sunt state unitare. Mai mult ca atât, la etapa contemporană remarcăm tendința refuzului de la statul federal în favoarea statului unitar.

Caracteristicile principale ale statului unitar sunt:

- o singură formațiune statală;
- un singur regim constituțional, stabilit printr-o singură Lege Supremă – Constituția;
- un singur rând de organe ale puterii de stat, divizată în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, care își exercită autoritatea pe întreg teritoriu în raport cu toată populația țării;
- există o singură cetățenie;
- un singur subiect al dreptului constituțional și internațional este statul însuși.

Astfel, statul unitar apare ca un centru politic care nu este determinat sau influențat de întinderea teritoriului, de numărul cetățenilor, de forma de guvernământ sau de regimul politic. În același timp, caracterul unitar al statului nu face imposibilă și nici nu împiedică organizarea teritoriului, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale, conduse potrivit principiilor autonomiei locale și a descentralizării serviciilor publice.

Autoadministrarea unităților administrativ-teritoriale se efectuează de către agenții locali aleși de populația din teritoriul respectiv (primării și consilieri locali). Autoritățile administrației publice locale nu se subordonează puterii executive centrale, ele însă se află sub supravegherea administrativă a Guvernului și, administrând colectivitățile în condițiile prevăzute de lege, nu pot să se opună statului.

În contextul caracterului unitar al statului Republica Moldova, Constituția proclamă și indivizibilitatea acestuia, ultima derivând din primul. Statul este indivizibil, în sensul că nu poate fi împărțit, total sau parțial, în mai multe unități statale și transformat într-un stat federal (federativ). Totodată, caracterul indivizibil rezultă din caracterul unitar al statului, iar includerea noțiunii respective în textul constituțional nu face decât să accentueze caracterul de stat unitar. Caracterul de stat indivizibil nu presupune că statul, ca persoană politică și juridică, nu poate fi supus unei divizări și organizări sub aspect administrativ. Subdiviziunile teritoriale cu caracter administrativ nu sunt state separate și, chiar dacă autonomia lor este

aprofundată, ele trebuie să contribuie la realizarea și funcționarea centralizată a unei structuri – statul Republica Moldova.

Statul federativ (compus) nu a fost niciodată definit de o manieră care să pară satisfăcătoare tuturor teoreticienilor. Astfel, în viziunea unor autori, statul federativ este statul format din două sau mai multe state membre, din unirea cărora apare un nou stat – federația – ca subiect unitar de drept.[137, p.153]

Credem că în cazul statelor federale cuvântul “stat” ca subiect al federației se folosește mai mult tradițional, întrucât ele nu sunt state în adevăratul sens al cuvântului. Prin întrarea lor în federație acestea (statele) au devenit, mai degrabă, un fel de unități administrativ-teritoriale, decât state propriu-zise, deoarece acestea nu dispun de mai multe atribute caracteristice statului.

Statul federativ nu trebuie confundat cu asociațiile de state, deoarece acestea nu dau naștere unui nou stat. Principalele caracteristici ale federației sunt următoarele;

- Federația este constituită din unități statale (statele în S.U.A., India, Australia; republici în Rusia; landuri în R.F.G. și Austria, cantoane în Elveția, provincii în Canada etc.)
- Subiectele federației nu sunt state în sensul deplin al cuvântului și nu beneficiază de suveranitate, în pofida proclamării ei formale în unele federații.
- Deopotrivă cu Constituția federală comună acționează și Constituțiile (într-o serie de federații – S.U.A., Rusia, R.F.G. etc.) proprii ale subiectelor federale. Ce-i drept, se asigură supremația Constituției federale și a altor legi federale, cărora trebuie să le corespundă legislația membrilor federației;
- Paralel cu autoritățile legislative, executive și judecătorești ale federației funcționează și organe legislative, executive, judecătorești ale subiectelor ei;
- Persoanele de pe teritoriul federației au, ca regulă, atât cetățenia statului federal, cât și a subiectelor acesteia. În aceste cazuri, însă, cetățenia subiectelor federale este mai mult simbolică, de uz intern;
- Parlamentul este, ca regulă, bicameral: o cameră reprezentând subiectele federale, iar cealaltă întregul popor al statului federal;
- Subiectele federale de pe poziții egale participă la luarea deciziilor federale.
- Federația democratică se caracterizează prin descentralizarea statului și inevitabil apare necesitatea delimitării de competențe dintre organele federale și subiectelor ei;
- Raporturile dintre subiectele federale sunt raporturi de drept intern. Pe plan extern, subiect de drept este statul federativ.

Federația își are și multe alte particularități care diferă de la o federație la alta. Dar în toate cazurile se impune necesitatea respectării unității statale. Aceasta, după cum menționează cercetătorul I. N. Barțiș, „trebuie înțeleasă nu ca dictatura organelor federale față de subiectele federației, dar au realizarea împreună, prin cooperare, ale sarcinilor propuse de statul federal”[192, p.479]

Forma de organizare statală determină direct caracterul spațialității juridice, formele ei de manifestare. Astfel, în cazul statului federativ distingem *spațiul juridic al federației și spațiile juridice ale subiectelor federate*. Spațialitatea juridică federală nu reprezintă o simplă sumă aritmetică a spațiilor juridice ale subiectelor acesteia și nu poate fi divizată. Ea e superioară acestora și este singura care poate coordona și unifica forțele statului în vederea realizării scopului său, care este binele comun al tuturor membrilor societății. Spațiul juridic federat are în vedere interesul specific al subiectelor ei și e valabil doar în măsura în care nu contravine interesului general. Ca urmare, deși există legislația autonomă a subiectelor federației și acționează în spațiul restrâns al subiectelor, există și legislația federației care planează deasupra lor și le servește în calitate de cadru permanent care asigură în ultimă instanță unicitatea reglementărilor normative juridice pe întregul spațiu juridic federativ.

În cazul statului unitar există un singur sistem legislativ și un spațiu juridic integru, în care se acceptă administrarea, în condițiile legii, a treburilor, de către subiecții locali potrivit principiilor autonomiei locale și descentralizării serviciilor publice. Autoritățile publice locale trebuie să contribuie la realizarea și funcționarea centralizată a unei structuri – statului.

Constatăm, cu regret, că în Republica Moldova caracterul unitar al statului este afectat substanțial. La momentul de față, raioanele din stînga Nistrului constituie, practic, un teritoriu vremelnic ocupat de forțele proimperiale ruse. Caracterul unitar al Republicii Moldova, după cum am menționat anterior, a fost prejudiciat și prin Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei.

C. Integritatea, omogenitatea, continuitatea

Principiul fundamental care guvernează spațialitatea dreptului este integritatea acesteia. Teritoriul nu are semnificația unui spațiu oarecare, el este de o importanță mult mai mare. El este un mijloc de acțiune a statului, o modalitate de manifestare a suveranității și independenței acestuia, simbolul și factorul de protecție a ideii naționale. Cu alte cuvinte, teritoriul dispune de un statut juridic special care îl supune exclusiv puterii poporului și care exclude posibilitatea oricărui stat de a exercita atribute de putere asupra sa. Exercițarea suveranității mai multor state asupra aceluiași teritoriu ar contrazice însuși conceptul de suveranitate. Ea este una, în sensul că pe un teritoriu dat nu se poate exercita decât o singură

autoritate, după cum, în temeiul unei bine cunoscute legi fizice, același spațiu nu poate fi ocupat de două corpuri.[96, p.207] În legătură cu aceasta, în Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în litigiul privind strâmtoarea Corfu – 1949, se menționa expres: „Între statele independente, respectul suveranității teritoriale este una dintre bazele esențiale raporturilor internaționale.[130, p.205] Dimensiunea și structura sa, continuă sau discontinuă (în cazul anclavelor) nu sunt relevante pentru existența statului și nu se răsfrâng asupra competenței exclusive a acestuia.

Teritoriului îi revine misiunea de a reuni un popor sub o domnie a legii. Jean Bodin, pentru a ilustra semnificația integrității pentru republică, adică pentru stat, indiferent de forma sa de guvernământ, recurge la o imagine: o corabie lăsată pradă furtunilor: „Așa cum corabia nu mai este decât o bucată de lemn atunci când rămâne fără chila care susține părțile laterale, fără prova, pupa și puntea terigii, la fel republica, fără puterea suverană care-i ține împreună pe toți membrii și toate părțile ei, toate familiile și toate confreriile într-un singur corp, nu mai este o republică”[127, p.91]

Cele spuse ilustrează, indiscutabil, necesitatea integrității spațiului juridic. Integritatea spațiului juridic determină *omogenitatea* reglementărilor normativ-juridice pe întreg teritoriul statului, pentru toate părțile constitutive ale acestuia. La acest lucru atrăgea atenție Hegel: „...dacă toate părțile nu trec la identitate, dacă una din ele se pune ca îndeplinită, toate trebuie să se prăbușească”.[109, p.293,-294]

Necesitatea omogenității reglementărilor normativ juridice pe întreg teritoriul statului este determinată de încadrarea normelor juridice într-un sistem perfect și bine încheiat, unde fiecare normă își are locul său strict determinat.

Vorbind de omogenitatea spațialității juridice, menționăm faptul că nu este exclusă o diferențiere a reglementărilor normativ juridice în anumite teritorii ale acestei spațialități. Acest lucru, după cum am menționat anterior, are loc, mai ales, în cazul federațiilor, când, paralel cu sistemul legislativ federativ, acționează sistemele legislative ale subiecților federației. Aceasta, însă, se acceptă doar în limitele prevăzute de Constituția federației. Încercând să caracterizeze factorii care determină stabilitatea sistemului juridic al SUA, autorul rus V. N. Siniukov afirmă: „În fiecare stat există dreptul său, chiar și pedeapsa capitală este o instituție juridică a sistemelor juridice regionale. Fie ca la noi (se are în vedere Federația Rusă –Aut.), dreptul proprietății asupra pământului să constituie un element al sistemelor de drept ale subiecților federației. Chiar și Cecenia, cum nu ar fi de paradoxal, dă posibilitatea de a ridica nivelul diferențierii reglementărilor normativ juridice în Rusia, și, contrar năzuințelor subiective ale liderilor acesteia, aplicarea dreptului variază, în ultimă

instanță, duce la stabilitatea regiunii și la consolidarea fundamentului juridic al Federației Ruse”.[citat după 196, p.100-101]

O asemenea afirmație nu poate fi acceptată necondiționat. Pot exista probleme care cu succes pot fi soluționate mai efectiv de autoritățile publice locale, dar există și probleme care, în exclusivitate, țin de competența autorităților federative. Nici un stat nu va permite reglementarea problemelor ce țin de drepturile și libertățile omului, de statutul juridic al persoanei de către subiectele federate. În această ordine de idei, exemplu poate fi Constituția SUA. Secțiunea 1a Amendamentul XIV (1868) a Constituției americane spune expres: „Nici un stat nu va elabora sau aplica vreo lege care să reducă privilegiile sau imunitățile cetățenilor Statelor Unite; nici un stat nu va priva vreo persoană de viață, libertate sau proprietate fără o judecată legală sau refuza vreunei persoane aflate sub jurisdicția lui protecție legală din partea legii”[53]

Cu atât mai mult vor fi mai mari cerințele în cazul statului unitar. Omogenitatea reglementărilor normativ juridice în întreg spațiul juridic rezultă din faptul că există un singur legiuitor (Parlament), iar actele normative adoptate de autoritățile publice locale vor fi doar acte *subordonate legilor* și, ca urmare, nu vor avea putere juridică, dacă nu se vor conforma Constituției și altor legi.

Pe lângă dezmembrarea teritorială, cu care se confruntă Republica Moldova, o altă barieră în atingerea omogenității spațialității juridice pot fi coliziile care există între legi și coliziile dintre prevederile normative ale legilor și ale actelor normative subordonate legilor. Există și multiple cazuri în care prevederile normelor juridice nu sunt realizate exact și uniform. Din aceste considerente, urmează de a întreprinde măsuri consecvente pentru a asigura triumful legalității.

Legalitatea caracterizează dreptul în ansamblu, statalitatea juridică și se manifestă sub forma unor cerințe fundamentale în întregul sistem de drept. La aceste cerințe se atribuie:

a) *supremația legii*. Această cerință presupune o superioritate, o poziție dominantă, preponderentă a legii. Cerința dată se răsfrânge atât asupra legilor, reieșind din diversitatea lor (legi constituționale, organice, ordinare) și forța lor juridică diferită, cât și asupra coraportului legilor cu alte acte normative;

b) *universalitatea legii*. Într-un stat nu pot fi autorități publice, persoane oficiale, persoane juridice, cetățeni, asupra cărora legile nu se răsfrâng.

c) *unicitatea legii*. E o cerință ce scoate în evidență trăsătura legii de a fi unică pe întreg teritoriul statului. Una și aceeași situație tipică, una și aceeași relație socială nu poate fi reglementată într-un mod la Chișinău și în alt mod la Tiraspol sau la Comrat;

d) *oportunitatea legii*. Conform acestei cerințe, atât timp cât o lege e în vigoare, ea e adecvată situației, împrejurărilor, e potrivită, favorabilă societății. Aceasta e una din cerințele cele mai contestate. După cum am menționat anterior, în viziunea lui Socrate, datorezi respectul legii chiar și atunci când ea este nedreaptă cu tine.[105, p.35]

O altă părere promovează patriarhul enciclopediei juridice române Mircea Djuvara. Dumnealui, în principiu, admite dreptul guvernului de a refuza executarea unei legi care ar provoca tulburări sociale.[87, p.479-482]

Mai este cunoscută și doctrina augustiniană care a influențat filosofia medievală creștină. În opera sa cea mai importantă "Summa Theologica", autorul afirmă că "legile instituite de oameni sunt sau juste sau injuste. Dacă ele sunt juste, țin de legea eternă, din care derivă puterea lor de a obliga în forul conștiinței". În ceea ce privește legea injustă, ea "nu pare să fie lege". Asemenea legi injuste, arată Toma D'Aquino, "nu obligă forul conștiinței decât pentru a evita scandalul sau dezordinea";[105, p.44]

e) realitatea legalității. Această cerință ne orientează la o stare de fapt și nu formală, la o eficacitate a legilor, la un aport real al acestora de a soluționa problemele sociale;

f) O cerință fundamentală a legalității o constituie și asigurarea drepturilor și libertăților democratice ale omului.

O altă trăsătură ce caracterizează spațialitatea juridică este *continuitatea* acesteia. *Continuitatea* presupune faptul că spațialitatea juridică se impune fără pauză, neîncetat, neîntrerupt și nu poate fi curmată.

În situația statelor apărute în urma destrămării altor state, dacă în configurația geografică respectivă, anterior, ca state, ele nu au existat, cum ar fi și cazul Republicii Moldova, se declanșează procesul de constituire a spațialității juridice. Constituirea spațialității juridice a Republicii Moldova a început practic odată cu adoptarea Declarației de Suveranitate din 23 iunie 1990. Punctul 5 al acestui document prevedea: „Supremația Constituției și a legilor R.S.S. Moldova pe întreg teritoriul ei. Legile și alte acte normative unionale acționează în Moldova numai după ratificarea (confirmarea) lor de către Sovietul Suprem al Republicii, iar cele în vigoare ce contravin suveranității Moldovei se suspendează”.[77] Din prevederea citată rezultă că, anume din 23 iunie 1990 începe procesul de constituire a sistemului de drept al Republicii Moldova. Astfel, constituirea spațialității juridice și a sistemului de drept al Republicii Moldova au loc concomitent. Acest proces continuă și în prezent. Soluționarea diferendului transnistrean va permite consolidarea spațialității juridice complete a Republicii Moldova.

D. Limitarea teritorială

Orice sistem juridic este dislocat într-o anumită spațialitate care se întinde pe un teritoriu și e limitată de anumite frontiere. Aceasta rezultă din însăși natura teritoriului. Funcția acestuia este aceea de a limita acțiunea efectivă a guvernanților. Teritoriul dă, așadar, măsura întinderii autorității statului; el circumscrie puterea de a comanda, idee exprimată în maxima latină: *leges valent extra territorium statuentis* (legile nu acționează în afara teritoriului pentru care au fost făcute).

Prevederile normativ juridice ale statului se răsfrâng asupra teritoriului statului și nu ies din limitele acestuia. Sistemul dreptului național este strâns legat de teritoriul statului. În același timp, însă, spațialitatea juridică a statului este mai mare (chiar și în sens fizic și geografic) decât teritoriul statului. Spre deosebire de acele elemente componente ale teritoriului de stat, în limitele cărora se exercita suveranitatea deplină și exclusivă, statele cu deschidere la mare exercită asupra unor spații marine, situate dincolo de limita exterioară a mării teritoriale, anumite drepturi suverane, precis determinate. Aceste spații sunt: zona *contiguă*, zona *economică exclusivă* și *platoul continental*. [130, p.229-234]

În lumina art.33, alin. 2 al Convenției din 1982,[63] *zona contiguă* reprezintă fâșia de mare adiacentă mării teritoriale, care se întinde dincolo de limita exterioară a acesteia până la o distanță maximă de 24 mile marine în larg, măsurată de la limitele de bază ale mării teritoriale. În acest spațiu statul riveran este autorizat să exercite controlul pentru prevenirea încălcării legilor și regulamentelor sale vamale, fiscale, sanitare și a celor privind regimul de trecere a frontierei.

Spațiul marin denumit *zona economică exclusivă* a apărut și s-a impus relativ nu de mult. În acest spațiu, cu o lățime de 188 mile măsurate de la limita exterioară a mării teritoriale (sau 200 mile măsurate de la liniile de bază ale mării teritoriale), statul riveran are drepturi suverane numai în ceea ce privește explorarea, conservarea și gestionarea resurselor naturale, biologice și neobiologice.

Platoul continental (platforma continentală) reprezintă, din punct de vedere geologic, prelungirea naturală a țărmului, care coboară în pantă ușoară sub apele mării, până la marginea continentală, unde marea nu atinge, de regulă, adâncimi mai mari de 150-200 m, după care începe tozul continental abrupt, spre marile adâncimi ale mărilor și oceanelor. În ceea ce privește regimul juridic al platoului continental, statul riveran exercită asupra acestui spațiu „drepturi suverane de explorare a resurselor sale naturale”, art. 77 al Convenției din 1982 stabilește că aceste resurse pot fi: a) zăcăminte de hidrocarburi (țiței, gaze) sau de origine minerală; b) specii sedentare de organisme vii care trăiesc în această zonă.[63]

Statul riveran are, de asemenea, dreptul de a construi și implementa în platoul continental insule artificiale și alte instalații destinate explorării sau exploatării resurselor acestei zone.

Zonele contiguă, economică exclusivă și platoul continental intră și fac parte din *spațialitatea juridică* a statului respectiv.

Merită atenție și următoarele. În unele state (Grecia, Ungaria) se consideră, printr-o ficțiune juridică, că navele maritime și aeronavele fac parte din teritoriul statului. Doctrina juridică din țara noastră nu se pronunță expres asupra acestei probleme. Și totuși, e cazul să facem referință la legislația penală. Alin. (5) al art. 11 al Codului penal al Republicii Moldova, concretizând aplicarea legii penale în spațiu, prevede următoarele: „infracțiunile comise în apele teritoriale și în spațiul aerian al Republicii Moldova se consideră săvârșite pe teritoriul Republicii Moldova. Persoana care a săvârșit pe o navă maritimă sau aeriană, înregistrată într-un port sau aeroport al Republicii Moldova și aflate în afara spațiului acvatic sau aerian al Republicii Moldova, poate fi supusă răspunderii penale în conformitate cu prezentul cod dacă în tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte nu se dispune altfel”. În, aceeași ordine de idei, alin. (6) al art. 11 al Codului Penal, specifică: „În baza prezentului cod, sunt supuse răspunderii penale și persoanele care au săvârșit infracțiuni la bordul unei nave militare maritime sau aeriene aparținând Republicii Moldova, indiferent de locul ei de aflare.”[33]

Din cele menționate, putem concluziona faptul că navele aeriene și maritime, de altfel, ca și teritoriul dislocării unor misiuni diplomatice permanente la nivel de ambasade, consulate, oficii diplomatice fac parte din *spațialitatea juridică* a statului respectiv.

E. Natura structural-sistemică a spațialității juridice

Ca fenomen social, *spațialitatea juridică* se caracterizează printr-o structură complexă și sistemică. Sistemul spațial nu este un simplu conglomerat de părți componente, ci constituie un ansamblu de elemente aflate în interacțiune.

Întrucât din cele spuse rezultă că sistemul este constituit din elemente (cel puțin două), aflate în interacțiune, o înțelegere corectă a sistemului presupune analiza inițială a categoriilor de „*element*” și „*interacțiune*”.

Categoria de *element* se referă la orice obiect, fenomen, proces etc. Elementul constituie o parte componentă a unui tot întreg. De exemplu, omul e un element al unei comunități, norma juridică e un element al dreptului, articolul e un element al actului normativ juridic etc.

În ceea ce privește categoria de *interacțiune*, chiar și studiul superficial al realității ne convinge în faptul că nimeni și nimic nu este izolat, solitar. Toate fenomenele, obiectele, lucrurile se află în legătură strânsă, în acțiuni reciproce, fiind condiționate reciproc.

Referindu-ne la caracterul sistemic al spațialității juridice constatăm următoarele.

Caracterul sistemic al spațialității juridice e determinat de elemente de două niveluri:

- În primul rând, e vorba de structura condiționată de caracterul unitar al Republicii Moldova, ca stat;
- în al doilea rând, e vorba de structura condiționată de ierarhizarea strictă a actelor normativ juridice.

Caracterul unitar al Republicii Moldova, ca stat, nu exclude diferențierea elementelor ce formează spațialitatea juridică a statului, în ansamblu. Aceasta include în sine: spațiul juridic *social*, spațiul juridic *local*, spațiul juridic *individual*.

Spațiul juridic social e spațiul care include societatea în ansamblu. Subiecți ai spațiului juridic social pot fi doar acele formațiuni care reprezintă societatea în ansamblu. La asemenea subiecți se atribuie, în primul rând, poporul și statul. Noțiunea popor și noțiunea stat, privite sub aspect juridic, apar ca subiecte distincte de drept. Statul este, într-o accepțiune largă, o entitate compusă din teritoriu, populație și suveranitate, iar într-un sens mai restrâns, o formă superioară de organizare a poporului, constituit din aparatul statal ce exercită puterea. Poporul deține puterea politică și pentru a o exercita, formează statul, ca sistem de autorități publice. Acest statut distinct al poporului și statului rezultă expres din conținutul art.2 al Constituției Republicii Moldova. [43] Scopul acestui articol constituțional constă în a defini și indica, în primul rând, poporul – instanță deținătoare de autoritate legitimă, căreia îi aparține suveranitatea națională. În al doilea rând, este avut în vedere aparatul statului – organism, având capacitatea de a da norme, a asigura executarea lor și de a supune orice și pe oricine la respectarea voinței poporului pe care îl reprezintă și în baza mandatului căruia acționează. De altfel, aparatul de stat întrușchipează în sens direct, puterea statului.[4, p.33]

Spațiul juridic local e spațiul care include o parte a societății. Se știe că, activitățile care se desfășoară într-un stat implică o organizare la nivel general, național cât și la nivel local. Pentru a asigura ordinea și, mai ales, pentru a se da o direcție convergentă eforturilor întreprinse la nivel local, apare necesitatea ca toate acțiunile statale, generale să fie realizate uniform în toate localitățile. Aceste măsuri organizaționale se desfășoară, prin intermediul autorităților publice locale, în unitățile administrativ-teritoriale. Alin. (1) al art. 110 al Constituției prevede: „teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în sate (corect ar fi fost de utilizat nu noțiunea „sate”, ci „comune”. Anume comuna este unitatea administrativ-teritorială –Aut.), orașe, raioane și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. În condițiile legii, unele orașe pot fi declarate municipii”. Autoritățile publice locale sunt consiliile locale alese și primarii aleși, care activează în comune, orașe și raioane.

În unitatea teritorială autonomă Găgăuzia activează organe reprezentative (Adunarea Populară a Găgăuziei, Bașcanul, consiliile și primarii aleși).

În climatul determinat de reorientarea politică și economică, Republica Moldova a optat pentru promovarea principiilor inspirate din Carta Europeană „Exercițiul autonom al puterii locale”[23]. Aceste principii sunt reflectate și în Constituția noastră: „Administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, ale descentralizării serviciilor publice, ale eligibilității autorităților administrației publice locale și ale consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit” (Alin. (1) al art.109 al Constituției Republicii Moldova).[43]

Organele locale care se bucură de autonomie reprezintă structuri intermediare, interpușe între individ și stat, determinând reguli adecvate fiecărui cadru geografic, personalizând autoritatea statală în funcție de problemele locale.

În această ordine de idei, e clar faptul că spațiul juridic local e constituit din teritoriul unității administrativ-teritoriale, unde și are loc realizarea practică a obiectivelor statale. Actele normativ juridice, adoptate în aceste spații, au ca scop organizarea executării Constituției și legilor.

Spațialitatea juridică nu va fi interpretată complet, dacă nu vom caracteriza acel spațiu, care, ca un veșmânt, e legat de om, determină individualitatea și personalitatea acestuia. Renumitul jurist rus P.I. Novgorodțev scria: „Cunoaștem personalitatea nu ca ceva izolat, aparte, ci ca cel care conviețuiește în societate, în ea săvârșindu-și calea sa de viață și, de aceea, inevitabil, se impune manifestarea sa dublă: individuală și socială... Personalitatea și societatea nu sunt două substanțe solitare, ce se contrapun una alteia, ele cresc dintr-o rădăcină și tind spre aceeași lumină”[216, p.165-166].

Spațiul juridic individual e strâns legat de spațiul juridic social și de cel local. În același timp, el își are și trăsăturile sale proprii, specificul său. Din aceste motive și considerăm necesară evidențierea spațiului juridic individual.

Locul spațiului juridic individual, în sistemul spațiului juridic social, diferă în dependență de faptul, ce importanță se acordă, în acel sau alt stat, drepturilor și libertăților omului. În literatura juridică, pe bună dreptate se afirmă: „dacă până la mijlocul secolului trecut se considera că tot ceea ce ține de drepturile omului, în exclusivitate e o problemă internă a fiecărui stat, acum, peste tot, se recunoaște faptul că gradul de respectare, de promovare a drepturilor omului determină, pe arena internațională, gradul de credibilitate a statului respectiv.”[222, p.144] Se pare că, în sfârșit, omenirea a receptat deplin mesajul Declarației Universale a Drepturilor Omului în sensul căruia „ignorarea și disprețuirea drepturilor omului

au dus la acte de barbarie, care revoltă conștiința oamenilor” și că „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”. [76]

Această schimbare de atitudine exprimă un pas enorm făcut de om în vederea soluționării problemei ce permanent a fost obiect de interes sporit și anume ceea ce ține de rolul și locul omului în ansamblul structurilor economice, politice, sociale și culturale. Un asemenea interes enorm față de problema în cauză, considerată pe drept cuvânt „religie a sfârșitului de secol”, [139] e condiționată și de faptul că edificiul constituțional al oricărei țări este cu siguranță sortit prăbușirii, dacă principala coloană de susținere a acestuia – drepturile și libertățile omului – nu este reală și durabilă. [146, p.490]

Omului i se recunoaște capacitatea și lui i se impune obligațiunea socială nu numai de a realiza, ci și de a crea norme, nu numai de a se supune acestor norme, ci și de a lua decizii proprii. [202, p.] Și, în aceeași ordine de idei: „Drepturile individuale conțin toate o trăsătură generală: ele limitează drepturile statului.... Statul trebuie să se abțină de la amestecul în domeniile cunoscute, pentru a oferi un spațiu cunoscut activității personale.” [236, p.]

Spațiul juridic individual constituie o formă necesară și inerentă pentru existența omului ca posesor al unui complex de atribute importante din punct de vedere juridic. Acest spațiu poate fi privit în același context ca și spațiu fizic sau psihologic al omului. Astfel, starea omului care locuiește într-o odă luminoasă și spațioasă diferă cu mult, spre bine, de starea omului care timp îndelungat locuiește într-o odă întunecoasă și strâmtă, cu plafon jos. În transportul obștesc, în deosebi în orele de „vârf”, spațiile fizice și psihice ale oamenilor se micșorează brusc, comportamentul lor devine mai slab controlat, apare iritarea, oboseala, crește agresivitatea și, ca urmare, în virtutea unor împrejurări, mai ușor pot duce la diverse deviate, pe care omul nu le-ar fi făcut în condițiile normale. [223, p.118]

Conținutul spațiului juridic individual e constituit din exigențele, cerințele, pretențiile pe care omul le înaintează și le pretinde de la alții și de la sine însuși. Prin intermediul acestora omul evidențiază obiectele concrete pe care tinde să le primească, înaintând dreptul său asupra lor. Spațiul juridic individual se prezintă ca un sistem de diferite exigențe, cerințe, revindicări, desemnând, totodată, modalitățile de organizare și dobândire a acestora. Evident, acestea au dreptul la existență doar în măsura în care se încadrează în limitele legii. Astfel, spațiul juridic individual e punctul de tangență a dreptului subiectiv cu cel obiectiv.

Ne-am referit la caracterul elementar ce constituie spațialitatea juridică în condițiile statului unitar. O altă problemă, care nu poate fi neglijată, este ceea ce ține de structura

condiționată de ierarhizarea strictă a actelor normativ juridice și a însăși normelor juridice pe care acestea le conțin.

Natura juridică a actelor normative într-un stat este bazată pe următoarele principii: a) organele unui stat au o *competență* (capacitate de a edicta acte normative) care este *diferită*; b) forța juridică a fiecărui act normativ depinde de competență organului care l-a emis; c) deoarece fiecare act normativ are o anumită forță juridică, există o *ierarhie* a actelor normative; d) datorită acestei ierarhii un act emis de către un organ inferior trebuie să fie *subordonat* oricărui act emis de către organul superior.[27, p.23] Astfel, normele juridice pot acționa la nivelul întregii societăți, fapt ce le conferă un spațiu juridic mai larg, dar ele pot acționa și la nivelul teritoriului unei unități administrativ-teritoriale sau chiar la nivelul unei organizații, întreprinderii, instituții. Acest lucru, însă, nu le scutește de obligativitatea lor sistemică de a acționa ca un tot întreg și de a asigura o ordine ierarhizată și coordonată.

F. Unitatea internă economică, politică, ideologică a spațialității juridice

Unitatea internă a spațialității juridice se asigură prin faptul că într-un stat poate exista doar un singur sistem juridic, un sistem de drept unic. Unitatea spațialității juridice e determinată de *supremația* Constituției.

Supremația este calitatea specifică a Constituției, datorită căreia aceasta se situează în vârful piramidei instituțiilor politico-juridice dintr-o societate organizată în stat. Constituția este și sursa tuturor reglementărilor interne ale statului în domeniile: economic, politic, social și juridic. Supremația Constituției nu este o categorie strict juridică, ci una politico-juridică, o noțiune complexă care cuprinde trăsături și elemente politice și juridice, situate pe o poziție superioară, în întregul sistem de drept al țării.[4, p.90]

Din punct de vedere, material, Constituția este supremă în sistemul juridic al statului, deoarece:

- legitimează puterea, organizând și orientând voințele și acțiunile individuale sau colective în crearea voinței de stat;
- conferă guvernanților autoritate, îndreptând deciziile luate și garantând aplicarea acestora;
- determină funcțiile și atribuțiile ce revin autorităților publice;
- consacră drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale, conduce și dirijează raporturile dintre cetățeni, dintre autorități, dintre autoritățile publice și cetățeni;
- indică sensul și scopul activității statale, valorile politice, ideologice și morale sub al căror semn este organizat și funcționează sistemul politic;
- reprezintă temeiul și garanția esențială a ordinii de drept;

- este reperul necesar aprecierii validității tuturor actelor și faptelor juridice etc.

Toate elementele menționate converg spre concluzia ce denotă supremația materială a Constituției, în sensul că ea este cea care stabilește și organizează competențele.[86, p.273] La cele spuse, alăturăm și remarcă făcută de autorul rus I. D. Levin, care scria că unitatea puterii statale se manifestă prin faptul că: a) Competența cumulativă a organelor statului cuprind toate atribuțiile necesare pentru realizarea funcțiilor statului; b) organele diferite ce fac parte din acest sistem, nu pot prescrie unora și acelorași subiecți, în unele și aceleași circumstanțe, reguli de comportament ce se exclud reciproc.[208, p.64]

Cazurile de existență și acțiune în limitele unui și aceluiași stat, a sistemelor paralele de drept (Quebec în Canada, Taiwan în China, Scoția din Marea Britanie ș.a.) sunt excepții de la regula generală. Ele sunt condiționate, de specificul dezvoltării istorice și de structura de stat a diferitor țări și doar confirmă regula generală și tendința de orientare internațională pentru triumful tezei: „*un stat –un singur sistem de drept*”

Un alt factor obligatoriu, care asigură unitatea internă a spațialității juridice, îl constituie unitatea reglementării normativ juridice a problemelor economice. Nu e posibilă o spațialitate juridică unitară fără o *spațialitate economică unitară*. Constituția Republicii Moldova (alin. (1)al art. 126) prevede expres : „Economia Republicii Moldova este economie de piață, de orientare socială, bazată pe proprietate privată și pe proprietate publică, antrenate în concurență liberă.” Pentru constituirea unui spațiu economic unitar, statul trebuie să asigure:

- a) reglementarea activității economice și administrarea proprietății publice ce-i aparține în condițiile legii;
- b) libertatea comerțului și activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție;
- c) protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară și valutară;
- d) stimularea cercetărilor științifice;
- e) explorarea rațională a pământului și a celorlalte resurse naturale, în concordanță cu interesele naționale;
- f) refacerea și protecția mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic;
- g) sporirea numărului de locuri de muncă, crearea condițiilor pentru creșterea calității vieții;
- h) inviolabilitatea investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine (alin. (2) al art. 126 al Constituției Republicii Moldova).[43]

Unitatea spațiului economic al statului se asigură, de asemenea, prin sistemul financiar-creditar, sistemul fiscal, sistemul vamal etc.

Constatăm, cu regret, faptul că în condițiile Republicii Moldova, din cauze indicate anterior, nu există nici unitatea spațiului politic, nici unitatea spațiului economic. O problemă aparte și extrem de controversată este și problema *unității ideologice* a statului. Constituția Republicii Moldova consfințește *principiul pluralismului politic* (art.5). [43] Pluralismul politic este un sistem politic în cadrul căruia puterea se exercită prin organizații social-politice și alte formațiuni obștești care cooperează și se echilibrează unele pe altele. În urma acestor colaborări se realizează compromisurile politice. Într-un sens mai profund, pluralismul politic nu este pur și simplu o pluralitate de grupuri organizate, ci o *suveranitate divizată*, care admite principiul separării puterilor în stat.[92, p.188]

E semnificativă și prevederea alin. (2) al art. 5 al Constituției: „Nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului”[43]. Această prevedere constituțională are menirea de a garanta democrația, de a interzice instituirea unei ideologii oficiale a statului, de a garanta realizarea principiului pluralismului politic și ideologic. Instituirea unei ideologii unice și oficiale a statului poate degenera foarte ușor la instituirea unui regim dictatorial, totalitar.

Vorbind de *unitatea ideologică a statului* nu avem în vedere negarea pluralismului politic. Se consideră un lucru firesc ca oricărui cetățean să-i fie garantată libertatea gândirii, a opiniei. Se consideră firească și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Acestea, însă, nu pot fi absolutizate. Nu întâmplător Constituția stabilește, de asemenea, că „sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statutului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional” (alin. (9) al art.32 al Constituției Republicii Moldova).[43]

G. Unitatea externă a spațialității juridice

Spațialitatea juridică e privită ca un fenomen unitar și în afara teritoriului statului, în relațiile internaționale. Spațialitatea juridică nu poate fi obiect de influență din partea puterii legislative, executive sau judecătorești a altui stat. Formal, doar prevederile dreptului internațional public pot influența asupra deciziilor luate de structurile statale. Acest lucru e condiționat de următoarele.

Viața internațională presupune colaborarea și cooperarea statului în multiple domenii. În fiecare stat sunt emise norme juridice care permit subiectelor de drept intern să încheie

tranzacții negociate și care cuprind clauze obligatorii. În cazul cooperării internaționale, regulile se concretizează în tratate, acorduri, convenții, pacte etc, care trebuie să fie întocmite astfel, încât să respecte pe deplin normele și principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Totodată, dreptul internațional a formulat norma-principiu, conform căreia pacta sunt servanda (*tratatele trebuiesc respectate*). De acest principiu se conduce și Republica Moldova. Astfel, conform alin.(1) al art. 8 al Constituției, „ Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.”[43] În aceeași ordine de idei, reamintim prevederile art. 4 al Constituției Republicii Moldova privind coraportul reglementărilor dreptului național și internațional în domeniul drepturilor omului.[43]

Prin faptul că Republica Moldova se obligă să respecte principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, se obține o *supremație* a acestora față de dreptul intern, adică față de legile organice, ordinare și de actele subordonate legilor. Totodată, această formulare nu înseamnă nicidecum consacrarea superiorității dreptului internațional general asupra prevederilor Constituției. Superioare normelor Constituției sunt numai reglementările internaționale ce decurg din pactele și tratatele la care Republica Moldova este parte și numai în măsura în care ele se referă la drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Această prevedere constituțională are menirea de a arăta că, atunci când s-a dorit consacrarea supremației dreptului internațional asupra dreptului intern, aceasta s-a făcut expres prin introducerea unei dispoziții constituționale.[4, p.102-103] Astfel, tratatele, acordurile, pactele etc. internaționale, acceptate de către statul nostru, devin izvoare de drept și se includ în sistemul legislativ, iar normele juridice ale acestora fac parte din sistemul dreptului Republicii Moldova.

În Convenția de codificare a dreptului tratatelor, în art. 29 se spune, expres: „dacă din conținutul tratatului nu reiese o intenție diferită sau, dacă aceasta nu este stabilită pe altă cale, un tratat leagă pe fiecare din părți cu privire la întregul său teritoriu”. Expresia,, cu privire la teritoriu” semnifică faptul că tratatul „, se aplică pe teritoriu, are efecte asupra teritoriului, are legătură cu teritoriul ș.a.”[1, p.667] Din cele spuse rezultă faptul că spațialitatea juridică, ca o categorie unitară, se manifestă și în relațiile internaționale ale statelor.

4.2. Acțiunea normelor juridice în spațiu.

Este de principiu faptul că „norma juridică este teritorială și personală, în sensul că ea acționează asupra teritoriului statului și asupra cetățenilor săi.”[164, p.168] Caracterul teritorial semnifică faptul că „norma juridică, are efecte localizabile: înăuntrul granițelor care delimitează teritoriul statului.

Între aceste granițe etatice există un sistem de drept numit drept intern; conduitele statelor în relațiile dintre ele sunt reglementate de normele de drept interetatic, numit drept internațional public.[133, p.42] După cum menționa cneazul, filosoful și juristul rus Evghenii Trubețkoi, totul pare a fi clar: „fiecare stat are dreptul să emită și să aplice legi în limitele teritoriului său. Atât cetățenii, cât și străinii, atât locuitorii permanenți, cât și cei provizorii, ai acelei sau altei țări, sunt obligați să se supună legilor statului, pe teritoriul căruia ei locuiesc. Statul, în genere, nu poate admite acțiunea legilor străine pe teritoriul său, deoarece aceasta ar încălca supremația statului asupra teritoriului său, precum și independența sa față de alte state.”[228, p.118]

Astfel, prin legile sale, fiecare stat e în drept să reglementeze conduitele subiecților de drept pe teritoriul său. Delimitarea între sferele de suveranitate legislativă a statelor, în aparență, este simplă: „acțiunea legilor unui stat se extinde asupra întregului său teritoriu, excluzând, totodată, acțiunea legilor altor state”.[128, p.207]

În realitate, însă, problema dată nu trebuie privită simplist și e mult mai complexă. Aceasta se datorește faptelor și situațiilor legate de două sau mai multe sisteme de drept național, fie din cauza deplasărilor unor persoane, fie din cauza locului în care a fost încheiat un act juridic, fie din cauza locului unde se află un anumit bun etc. Faptele și situațiile menționate pot genera conflicte de legi și conflicte între norme juridice de orice natură: de drept public, de drept privat. În statele federale mai pot apărea conflicte între legislația federală și legislația subiecților federate. În Republica Moldova situația se complică și mai mult prin faptul că „teritoriul Republicii Moldova a fost dezmembrat, instituind-se, în raioanele din stînga Nistrului, un regim secesionist prin formarea așa numitei republici transnistrene moldovenești cu capitala în or. Tiraspol. Ca urmare, pe o suprafață de 11 % din teritoriul Republicii Moldova, cu o populație de circa 700 de mii de oameni, viața publică și-a păstrat amprentele trecutului. Separatiștii refuză să se supună regimului constituțional al Republicii Moldova. Violând în mod flagrant Constituția Republicii Moldova, ei au adoptat propria constituție și au creat autoritățile publice proprii (parlament, guvern, instanțe judecătorești etc).[152, p.86]

La cele spuse, menționăm și faptul că dezvoltarea și complexizarea relațiilor internaționale, mai ales în condițiile extinderii proceselor de integrare regională și europeană, în deosebi, de asemenea, pot genera conflicte de legi. Pentru a evita acest lucru tot mai frecvent întâlnim cazuri de excepții de la exclusivitatea aplicării legilor țării respective pe teritoriul său. Dat fiind principiul egalității depline a statelor, aceste excepții „nu violează principiul suveranității statelor și se bazează pe liberul consimțământ al statelor”[128, p.207]

Experiența istorică arată că încă din antichitate și evul mediu timpuriu dreptul și-a dobândit propria sa personalitate, în sensul că „fiecare popor este cârmuit de dreptul său (jure suo vivit). Francii erau cârmuiți de lex salica (legea salică), Allemanii de dreptul alleman, Romanii de dreptul roman. Mai târziu, regula personalității este completată cu regula teritorialității, norme de drept (regulă dominantă în Evul mediu.”)[164, p.168] Din cele spuse, rezultă că dreptul, în faza timpurie, are un caracter strict național sau particular, el oglindește și vicisitudinile unui popor dat, chiar în ceea ce el are întâmplător și nu găsește aplicare în afară de acel popor. Dar chiar și la această etapă, după cum pe bună dreptate afirmă Giorgio del Vecchio, „în dreptul fiecărui popor se găsesc implicate elemente general umane pe lângă cele naționale; aceste elemente tind în mod progresiv să se dezvolte și să prevaleze, printr-un complex de cauze extrinseci și intrinseci.

Cauzele extrinseci rezultă din relații care se stabilesc între diversele popoare. Acestea la început trăiesc izolate pe urmă, și din pricina războaielor, se produc amestecuri și comunicări de idei și obiceiuri. Prin efectul cuceririi, se stabilește o conviețuire între învingători și învinși; în război chiar, după cum a scris Cataneo „omul recunoaște încetul cu încetul în dușmanul său pe semenul său”. Dar, între ocaziile de întâlniri și legături internaționale, trebuie să amintim înainte de toate comerțul, care a fost întotdeauna un mare vehicul al dreptului. Schimbul produselor are drept condiție o înțelegere reciprocă, o asemănare între ideile contractanților, de aici marea răspândire internațională încă din cele mai vechi timpuri... crescând raporturile dintre diversele popoare, fiecare asimilează parte din drepturile altuia și se produce astfel o progresivă amplificare și îmbogățire a instituțiilor autohtone, originare.

Dar, pe lângă aceste cauze extrinseci, mai sunt altele intrinseci, care contribuie la amplificarea amintită, în sensul *umanizării* dreptului. Ele se rezumă în faptul că, prin dezvoltarea spiritului omenesc, universalul predomină asupra particularului. De aceea dreptul, care se dezvoltă împreună cu spiritul omenesc, se liberează încetul cu încetul de raporturile cu circumstanțe accesorii, ce corespund impresiilor particulare ale simțurilor și se înalță la maxime universale, sugerate de rațiune. Cauzele fundamentale și comune ale ființei umane se

ridică treptat, treptat deasupra diverselor accidente gentilice locale. De aici, o coordonare tot mai vastă, prin care de la exclusivismul și cazuistica proprie fazelor inferioare, se ajunge la construirea de sisteme raționale atotcuprinzătoare.”[106, p.311-312] Se manifestă deci o convergență în dezvoltarea drepturilor diferitelor popoare, care în cele din urmă tind să se întâlnească, să se unifice. Acest lucru se observă mai tare când e vorba de egalitatea juridică a oamenilor, de drepturile și libertățile inalienabile ale oamenilor.

O atare evoluție s-a împlinit în bună parte, într-un mod tipic, la poporul roman: „Dreptul Romei antice e exclusiv și strict național, quiritar, plin de formule și de solemnități specifice; dar, încetul cu încetul, se lărgeste și prin efectul lui *jus gentium*, adică prin contactul cu alte popoare și din necesitatea de a stabili reguli mai generale, apte să disciplineze raporturile cu ele. El dobândește astfel un caracter universal; nu mai este dreptul propriu al aceluși popor particular de agricultori, ci devine un drept uman, aproape cosmopolit, adaptabil prin generalitatea sa la cele mai variate condițiuni de viață, așa încât a putut să fie primit de multe alte popoare.”[106, p.312] Cele spuse se referă și la istoria constituirii dreptului nostru. Așa, de exemplu, odată cu cucerirea Daciei și transformarea ei în provincie romană, pe teritoriul ei, pe lângă dreptul geto-dac, a început să se aplice dreptul roman. În multe contracte erau prezente elemente ale dreptului roman, dar nu toate clauzele corespundeau dreptului roman, ci se observă că reieșeau din normele dreptului local. Astfel, dreptul roman s-a aplicat în Dacia romană, tolerându-se și unele norme locale, iar altele l-au influențat, ceea ce a realizat o sinteză juridică daco-romană.[3, p.20-26]

Ilustrul profesor italian Giorgio Del Vecchio, pe buna dreptate afirma: „Dreptul roman a dobândit această valoare de tip și de model tocmai pentru faptul că, odată cu dezvoltarea sa progresivă, s-a dezbrăcat de caracterele primitive particulare și strict naționale, asimilând diversele elemente de cultură cu care venea în contact.

În evoluția dreptului există, în sfârșit, de obicei o prevalență progresivă a elementelor raționale, corespunzătoare naturii umane comune, față de elementele empirice, corespunzătoare unor condițiuni particulare proprii agregatelor particulare.”[106, p.312]

Toate acestea au dat naștere, în mod firesc, unui proces de întâlnire a reglementărilor naționale și unor inevitabile conflicte de legi, de norme juridice. Pentru a găsi soluții adecvate și răspunsuri corecte la întrebările ce țin de efectele normelor juridice în spațiu, trebuie, mai întâi, să distingem între dreptul intern (național) și dreptul internațional. Vorbind la general, primul se aplică relațiilor sociale dintr-un anumit stat, pe când cel de-al doilea se aplică relațiilor dintre state. Cu alte cuvinte, normele de drept intern au, în principiu, aplicație teritorială, pe când normele de drept internațional se aplică, în principiu, relațiilor sociale din

cadru al unui stat numai în măsura în care au fost „introduse” în dreptul intern. Există, însă, situații când normele de drept intern se aplică în afara granițelor statului, care le-a edictat sau sancționat (adică au aplicare extrateritorială) sau, din contra, nu se aplică pentru anumite fapte, pe teritoriul aceluiași stat.[27, p.50]

Urmează, de asemenea, să distingem natura normei juridice, ramura de drept la care această normă juridică se referă. Pentru aceasta, va trebui de dat răspunsuri la două întrebări extrem de importante și anume:

- a) ce domeniu de activitate reglementează normele juridice date;
- b) în ce mod, cum se face acest lucru?

Potrivit acestor criterii, normele juridice pot fi clasificate în: norme de drept constituțional, norme de drept administrativ, norme de drept civil, norme de drept familial, norme de drept al muncii etc.[146, p.286]

În domeniul dreptului constituțional, totalmente guvernează *principiul teritorialității*. Teritorialitatea în exclusivitate ține de domeniul dreptului constituțional, întâmplător, însăși noțiunea de drept constituțional este chemată să desemneze ansamblul normelor juridice „care reglementează relațiile sociale fundamentale ce apar în procesul instaurării, menținerii și exercitării stăruite a puterii”. [137, p.19] Dreptul constituțional, este „ramura fundamentală a dreptului constituită dintr-un ansamblu unitar de norme, cuprinse prioritar în constituție, prin care, reglementându-se raporturile sociale din domeniul instituirii și exercitării puterii de stat, se asigură înfăptuirea puterii suverane a poporului.” [185, p.14] Dat fiind acest fapt, este evident că „statul nu poate admite aplicarea pe teritoriul său a unei legi politice străine.” [228, p.119]

Este necesară o mențiune deosebită pentru aplicarea teritorială a dreptului penal. Principiul teritorialității se afirmă cu o deosebită vigoare în ceea ce privește dreptul penal. Infracțiunea comisă pe teritoriul unui stat este pedepsită conform legilor aceluiași stat. Alin. (1) al art. 11 al Codului penal al Republicii Moldova prevede expres: „Toate persoanele care au săvârșit infracțiuni pe teritoriul Republicii Moldova urmează a fi trase la răspundere penală în conformitate cu prezentul cod”. Potrivit acestei dispoziții, „prin aplicarea legii penale în spațiu se înțelege că prevederile Codului penal se aplică în exclusivitate tuturor infracțiunilor comise pe teritoriul țării, neavând nici o însemnătate calitatea făptuitorului: este cetățean moldovean sau străin, persoană fără cetățenie domiciliată în Republica Moldova ori în străinătate.” [15, p.21] Aceeași dispoziție normativă rezultă și din conținutul alin. (6) al art.11 al Codului penal: „În baza prezentului cod sunt supuse răspunderii penale și persoanele care

au săvârșit infracțiuni la bordul unei nave militare maritime sau aeriene, aparținând Republicii Moldova, indiferent de locul ei de aflare.”

Alin. (5) al art.11 al Codului Penal consfințește următoarele; Infracțiunile comise în apele teritoriale și în spațiul aerian al Republicii Moldova se consideră săvârșite pe teritoriul Republicii Moldova. Persoana care a săvârșit o infracțiune pe o navă maritimă sau aeriană înregistrată într-un port sau aeroport al Republicii Moldova și aflată în afara spațiului acvatic sau aerian al Republicii Moldova, poate fi supusă răspunderii penale în conformitate cu prezentul cod dacă în tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte nu se prevede altfel”.[33]

Numai în condiții excepționale, o infracțiune comisă pe teritoriul unui stat poate fi sancționată potrivit legilor altui stat. De exemplu, alin.(3) al art.11 al Codului penal prevede: „Cetățenii și apatrizii care nu domiciliază permanent pe teritoriul Republicii Moldova și au săvârșit infracțiuni în afara teritoriului țării poartă răspundere penală în conformitate cu prezentul cod și sunt trași la răspundere penală pe teritoriul Republicii Moldova, dacă infracțiunile săvârșite sunt îndreptate împotriva intereselor Republicii Moldova, împotriva păcii și securității omenirii sau constituie infracțiuni de război, precum și pentru infracțiunile prevăzute de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, dacă aceștia nu au fost condamnați în statul străin”.[23] Sunt cazuri în care solidaritatea statelor prevalează în raport cu suveranitatea națională. În aceste cazuri, după cum afirmă profesorul universitar Sofia Popescu, „nu este vorba însă de soluționarea conflictelor de legi, ci de asistența reciprocă a statelor în lupta împotriva infracționalității. Această asistență penală se materializează fie în convenții de extrădare, fie în convenții care reglementează acțiunea conjugată a statelor, dirijată împotriva unor forme de infracționalitate organizată, astfel cum este cazul traficului de stupefiante.”[167, p.274] Prin infracțiuni îndreptate împotriva intereselor Republicii Moldova se au în vedere infracțiuni contra Statului (art.337-343, art.346), precum și infracțiuni cum ar fi deturnări de aeronave, trafic de stupefiante, de ființe umane, furtul unor opere de artă, falsificarea banilor etc.

Aplicarea, de regulă, a legii unui stat pe teritoriul acestuia nu exclude unele excepții: „În anumite situații și îndeplinindu-se anumite condiții (ca existența unui element de extranietate, de exemplu, calitatea de cetățean al altui stat) pe teritoriul unui stat se poate aplica legea altui stat. Legea unui anumit stat își poate extinde acțiunea, în anumite situații și îndeplinindu-se anumite condiții, pe teritoriul altui stat”.[167, p.274]

Din cele spuse rezultă anumite restrângeri de la aplicarea legii penale în baza principiului teritorialității. Aceste restrângeri sunt rezultatul aplicării principiului

personalității legii penale sau a principiului *realității legii penale*. [185, p.168] Principiul *personalității legii penale* constă în faptul că legea penală a unui stat (de exemplu Republicii Moldova) se aplică și în cazul infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării, dacă făptuitorul este cetățean moldovean sau apatrid cu domiciliul în Republica Moldova (alin. (2) al art. 11 al Codului Penal). [33]

Principiul *realității legii penale* constă în faptul că legea penală a unui stat (de exemplu Republicii Moldova) se aplică infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării, de cetățenii străini sau de apatrizii care nu domiciliază în Republica Moldova, contra statului nostru sau contra vieții, integrității corporale ori sănătății unui cetățean moldovean. Practic autorii infracțiunilor nu au nici o legătură cu statul nostru (alin. (3) al art.11 al Codului Penal). [33]

Dacă un cetățean este învinuit de crime împotriva umanității sau de crime de război pe teritoriul țării de către Curtea Internațională de Justiție, atunci statul nostru nu-și poate exercita dreptul suveran de a-l judeca în conformitate cu legea sa penală, ci trebuie să-l predea respectivei Curți. [131, p.418]

Principiul *universalității legii penale*. Conform acestui principiu, legea penală se aplică și altor infracțiuni decât cele prevăzute, când sunt săvârșite de un cetățean străin în afara teritoriului țării sale sau de o persoană fără cetățenie, care domiciliază pe teritoriul altei țări, dacă fapta este incriminată ca infracțiune de legea penală a țării unde a fost săvârșită și dacă făptuitorul se găsește la momentul dat și domiciliază în alte țări. Din cele menționate rezultă că „nu există drept pozitiv în afara statului; realitatea arată că avem de-a face cu reglementări juridice supraetateice, provenind de la organisme nonetateice sau nerecunoscute de către un stat, asupra cărora acestea, totuși, acționează. Această stare factual-juridică ne recomandă să fim extrem de prudenți când asertăm propoziții cu pretenții de adevăr universal”. [131, p.418]

Referindu-se la aceste principii, profesorul Gheorghe Mihai face următoarea precizare: „enunțiile lor sunt nedeterminate și indemonstrabile și deci, independente de regulile fixate de legiuitor, precum și negenerabile din proprietățile atât ale dreptului internațional, cât și al sistemelor de drept pozitiv. Ele nu au apărut și nici nu au putut să apară nici în urma unor constatări empirice efectuate în universul figurilor practice, ci pe o altă cale, încă nedetectată de spiritualitatea umană. În cazul argumentărilor contrarii, ar trebui să ni se furnizeze fapte care să arate irefuzabil că în nici o situație principiile nu au fost falsificabile” [131, p.419]

Revenind la principiul teritorialității normelor juridice penale, vom preciza că acesta nu este absolut, acest lucru consfințind excepția de extrateritorialitate. În aceste situații,

vorbim despre *imunitatea* de jurisdicție. Alin. (4) al art.11 al Codului Penal prevede: „Sub incidența legii penale nu cad infracțiunile săvârșite de reprezentanții diplomatici ai statelor străine sau de alte persoane care, în conformitate cu tratatele internaționale, nu sunt supuse jurisdicției penale a Republicii Moldova.”[33] Acest alineat, prevede o categorie de persoane care, în caz de săvârșire a infracțiunilor pe teritoriul nostru, nu vor purta răspundere potrivit normelor Codului Penal al Republicii Moldova. La această categorie se referă persoanele care se bucură de *imunitate diplomatică*. Aceasta e situația de neaplicare a legii unei țări înăuntrul granițelor sale teritoriale, deci asupra persoanelor aflate pe teritoriul său.

Cea mai răspândită teorie pe problema dată a fost teoria extrateritorialității formulată de Hugo Grotius, care a predominat până la începutul secolului al XX-lea. Această teorie susține ca localul (clădirea, dependențele, terenul înconjurător) misiunii diplomatice se consideră ca făcând parte din teritoriul statului căruia aparține misiunea. Agenții diplomatici – potrivit acestei teorii – sunt considerați că își păstrează domiciliul legal, pe teritoriul statului pe care îl reprezintă. Această teorie nu este la adăpostul criticilor, conținând unele momente discutabile. Dacă am accepta ideea că localul misiunii diplomatice este pe teritoriul statului căruia aparține misiunea, ar trebui să admitem că toate infracțiunile săvârșite acolo, chiar și de către cetățenii statului unde este amplasat sediul, ar fi de fapt infracțiuni comise în străinătate, ceea ce este inacceptabil. Dacă un infractor s-ar refugia în localul misiunii diplomatice, el nu ar mai putea fi arestat, ci ar trebui extrădat. Pe de altă parte, persoanele misiunii diplomatice nu ar trebui să respecte legile statului acreditar, deoarece ei s-ar afla sub jurisdicția exclusivă a statului de proveniență.

O altă opinie exprimată de doctrină, este cunoscută sub denumirea de *teoria reprezentării*, susținută în trecut de către Montesquieu, având adepți și azi. În această concepție, diplomatul, este reprezentant al suveranului, iar acesta personificând statul, nu poate fi supus unei jurisdicții străine, ceea ce ar însemna atunci că, nici diplomatului nu ar trebui să-i fie aplicabilă această ordine juridică.

Împotriva acestor două teorii – care constituie în fond ficțiuni – s-au ridicat mulți autori care susțin că inviolabilitatea localului ambasadelor și a persoanelor ce fac parte din cadrul ei nu au nevoie de aceste ficțiuni pentru a fi considerate legale.[20, p.221-222]

În corecta interpretare a problemei supuse atenției, trebuie pornit de la principiul egalității juridice a subiectelor de drept internațional public, potrivit căruia statele, pe bază de reciprocitate, își asigură în condiții normale activitatea misiunilor diplomatice. Aceste limitări ale aplicării legilor statelor în spațiu, se bazează pe reciprocitatea intereselor și a voinței de a-și face concesii unul altuia, renunțând la aplicabilitatea jurisdicției proprii. Acest lucru pare

normal, întrucât diplomații cărora li se acordă imunități pot să-și îndeplinească în bune condiții misiunea pentru care au fost trimiși în străinătate.

Convenția de la Viena pentru codificarea dreptului diplomatic (1961), protecției diplomatice îi dă un caracter convențional. Art. 3 pct. 1 lit. B din Convenție prevede ca una din funcțiile unei misiuni diplomatice, „protejarea în statul acreditat a intereselor statului acreditant și ale cetățenilor săi, în limitele admise de dreptul internațional”.[61]

Imunitatea diplomatică presupune inviolabilitatea personală a reprezentanților diplomatici și inviolabilitatea clădirilor ocupate de reprezentanța diplomatică. Inviolabilitatea se extinde, de asemenea, asupra mijloacelor de transport, aparținând reprezentanților diplomatici. În calitate de reprezentanți diplomatici sunt: ambasadorii, însărcinați cu afaceri, secretarii, consilierii ambasadelor, atașaii ambasadelor. Personalul tehnic și administrativ al ambasadelor nu se bucură de imunitate diplomatică. Conform normelor internaționale, sub alte persoane cu imunitate diplomatică se au în vedere șefii de state sau de guverne, membrii misiunilor speciale, membrii delegațiilor diplomatice. Deși statul nu poate trage la răspundere penală, persoanele cu imunitate diplomatică, aceasta nu înseamnă că dacă reprezentantul diplomatic comite o infracțiune sau nesocotește legile țării de reședință statul nu poate lua nici o măsură față de persoana respectivă. Guvernul țării de reședință îl poate declara „persona non grata”, lucru care atrage după sine rechemarea lui sau expulzarea.

În precizarea regulilor și excepțiilor privind aplicabilitatea legii civile în spațiu, urmează să ținem cont de următoarele. Principiul care guvernează aplicarea legii civile în spațiu este *principiul teritorialității* legii, care suferă însă excepții de restrângere sau extindere, determinate pe plan intern, fie de anumite împrejurări speciale, fie de sfera de competență a autorităților emitente și pe plan internațional, de existența unor elemente de extranietate în cadrul raporturilor juridice.[180, p.62]

Astfel, rezultă că există *două aspecte* ale problemei: unul *intern*, care vizează situația raporturilor civile stabilite între subiecte de drept civil de cetățenie moldovenească, pe teritoriul Republicii Moldova; unul *internațional*, care vizează ipoteza raporturilor civile cu un element de extranietate – cetățenie, locul încheierii ori executării contractului, locul producerii delictului civil ori consumării efectelor sale, etc.[18, p.51]

Aspectul intern al aplicării legii civile în spațiu se rezolvă simplu, ținând seama de următoarea **regulă**: actele normative civile care emană de la organele centrale ale statului se aplică pe întreg teritoriul țării, iar reglementările civile ce emană de la o autoritate publică locală se aplică doar pe teritoriul respectivei unități administrativ-teritoriale. De exemplu, Constituția, Codul civil, alte legi (Legea cu privire la întreprinderea de stat, Legea cu privire

la antreprenoriat și întreprinderi, etc.) Se aplică pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Există, și excepții de la acest principiu, când legile statului nostru nu se aplică pe teritoriul Republicii Moldova. Ele privesc imunitatea diplomatică, statutul juridic al consulilor, regimul specific al unor categorii de străini etc.

Aspectul internațional al aplicării legii civile în spațiu se rezolvă altfel. Dat fiind faptul că statele sunt suverane, asupra teritoriului lor, e și firesc ca legea civilă a unui stat să se aplice asupra întregului său teritoriu. Rezultă că acțiunea legilor civile ale altor state se exclude. Aceasta însă este regula generală. În realitate există și posibilitatea aplicării legii străine pe teritoriul altui stat. Aceste posibilități se înfățișează în două moduri: 1. Fie legea unui stat nu se aplică pe teritoriul statului respectiv în privința unor persoane străine și bunurilor acestora; 2, Fie legea civilă a unui stat se aplică, în anumite limite, pe teritoriul altui stat. În acest caz e vorba de *extraterritorialitate*.

Primul mod există atunci când, spre exemplu, legea civilă a Republicii Moldova nu se aplică pe teritoriul statului nostru. Astfel, legile civile ale Republicii Moldova nu se aplică persoanelor care beneficiază de imunitate diplomatică, precum și clădirilor ocupate de reprezentanții diplomatici etc. Tot astfel, reprezentanții consulari se bucură – pe bază de reciprocitate – de unele privilegii.

Al doilea mod (extraterritorialitatea) există atunci când legea civilă a unui stat îl urmărește pe cetățeanul aceluia stat chiar și atunci când își are domiciliul sau reședința în străinătate, pe teritoriul altui stat. Astfel, potrivit alin. (1) al art. 1587 al Codului Civil al Republicii Moldova, „Starea civilă și capacitatea persoanei fizice sunt cîrmuite de legea națională.”[28] Astfel, legea civilă din Republica Moldova privind capacitatea și starea juridică a cetățenilor noștri se aplică acestora oriunde s-ar găsi. În același mod este reglementată problema în cauză când e vorba de cetățeni străini și apatrizi: „Capacitatea de exercițiu a cetățenilor străini și a apatrizilor este guvernată de legea lor națională” (alin. (1) al art.1590 al Codului Civil al Republicii Moldova”[28]. În mod asemănător este reglementată problema sus-menționată în legislația civilă a mai multor state (România, Federația Rusă etc).

În împrejurările arătate mai sus se poate ivi situația în care două sau mai multe legi, ale diferitelor state, par să se aplice concomitent aceluiași raport juridic civil. În asemenea cazuri se spune că legile respective se află „*în conflict*”, sau că există un *conflict de lege*. Rezolvarea unei asemenea situații are loc cu ajutorul unor norme de drept, care se numesc *norme conflictuale*. Aceste norme aparțin dreptului internațional privat.

Instanțele judecătorești din Republica Moldova pot aplica o lege civilă străină, pe teritoriul statului nostru, numai dacă sânt întrunite două condiții:

În primul rând, dacă acea lege este compatibilă cu principiile fundamentale ale dreptului nostru, adică nu se opune ordinii juridice a Republicii Moldova. În această ordine de idei, Codul civil prevede expres că norma de drept străin „nu se aplică în cazul în care consecințele aplicării ei ar contraveni ordinii publice a Republicii Moldova. În cazul înlăturării legii străine, se va aplica legea respectivă a Republicii Moldova”. (vezi art. 1581 al Codului Civil);[28]

În al doilea rând, există reciprocitate între țara noastră și țara străină respectivă. Astfel, instanța de judecată aplică legea străină, indiferent de faptul dacă dreptul Republicii Moldova se aplică raporturilor analoage în statul străin respectiv, cu excepția cazurilor în care aplicarea normelor de drept străin pe principiul reciprocității este prevăzută de legea Republicii Moldova. În cazul în care aplicarea dreptului străin este condiționată de reciprocitate, existența ei se prezumă până la dovada contrară. (art.1580 al Codului Civil al Republicii Moldova).[28]

În această ordine de idei, suntem de acord cu mențiunea că, chiar și atunci când instanța noastră aplică legea civilă străină, o face nu în virtutea supunerii sale acelei legi, ci tot în baza legii noastre, și anume în baza normei conflictuale edictată de legiuitorul nostru.[161, p.77] Cu alte cuvinte, într-un asemenea caz nu se poate vorbi de o diminuare a suveranității statului nostru.

Aspectul internațional al acțiunii legii civile privește , deci acele raporturi care au *elemente de extranietate*. De asemenea raporturi se ocupă dreptul internațional privat.

4.3.Conflictul de lege în timp și spațiu și căile juridice de soluționare a lor

Normele juridice într-un stat, oricât ar fi de deosebite unele de altele prin conținutul și forma lor, reprezintă, totuși, o anumită unitate în ansamblul lor, fiind legate între ele și organizate într-un anumit sistem. Prin urmare, normele juridice nu sunt o îngrămădire de piese ce n-au nimic comun. Ele, dimpotrivă, se assemblează în mod organic, contribuind astfel la o reglementare unică a relațiilor sociale respective pe întreg teritoriul.

Încadrarea normelor juridice într-un sistem presupune o activitate perfectă a legiuitorului pentru ordonarea normelor juridice, pentru asigurarea unei reglementări normativ juridice uniforme. În acest sens, Jean Dabin menționa că „normele juridice nu sunt o îngrămădire de piese detașate, ci, dimpotrivă, se assemblează în mod organic”. [citată după: 187, p. 113]

În aceeași ordine de idei se includ și cele menționate de renumitul profesor român Ioan Ceterchi. „Nici o normă juridică nu poate acționa detașată, ruptă de restul normelor, în afara ansamblurilor, adică izolată de anumite instituții și ramuri. Dar nici instituțiile juridice și ramurile de drept nu sunt grupări de norme complet separate. Așadar normele juridice dintr-un stat formează un sistem în care se reflectă atât unitatea dintre ele cât și caracterul diferențiat pe ramuri și instituții juridice”. [24, p.419]

Sistemul dreptului apare ca un obiect complex, alcătuit dintr-un număr de elemente indivisibile legate între ele. Prin urmare, el constituie un ansamblu organizat. Elementele se comportă ca "părți" și ca „sistem” în raport cu propria lor structură. Unul și același element este deci, în același timp, subsistem față de întregul în care se integrează și sistem față de elementele ce-i sunt subordonate.

Astfel, sistemul dreptului apare ca unitate obiectiv determinată a ramurilor. Acestea, la rândul lor, includ în sine subramuri și instituții juridice. Subramura și instituția juridică înglobează în sine grupe de norme juridice. În această ordine de idei, norma juridică constituie elementul principal al sistemului, baza lui.

Sistemul dreptului constituie generalul în raport cu norma juridică, care reprezintă individualul. "Generalul, menționa Constantin Noica, e adevărul individualului. Individualul e exactitatea generalului". [155, p.383]

Între elementele sistemului dreptului (norme, instituții, subramuri, ramuri) există o unitate omogenă, o interacțiune strânsă. Această unitate determină o reglementare uniformă a relațiilor sociale pe întreg teritoriul statului.

În literatura de specialitate pot fi întâlnite diverse definiții ale sistemului de drept. Ne vom referi la unele din ele.

În viziunea profesorului universitar Ion Dogaru, sistemul de drept poate fi definit ca fiind „structura internă a dreptului (organizarea internă a dreptului) într-un stat, structură chemată să asigure înlăptuirea unității normelor juridice și gruparea lor pe părți interdependente (subsisteme ale sistemului) și anume, pe ramuri de drept și instituții juridice”. [94, p.205]

Genoveva Vrabie și Sofia Popescu menționează că *sistemul de drept este constituit din totalitatea normelor juridice între care există relații relativ stabile și durabile*. [189, p.84]

Un grup destul de impunător de autori (Gh. Avornic, D. Baltag, Gh. Boboș, M. Dvoracek, Gh. Lupu) susțin că *sistemul de drept reprezintă structura internă a dreptului dintr-un stat, prin care se realizează unitatea normelor juridice și gruparea lor în anumite părți interdependente – ramuri de drept și instituții juridice*.

Credem că definiția dată scoate în evidență trăsăturile fundamentale caracteristice sistemului de drept: *a) sistemul dreptului ca un ansamblu organizat și logic, care implică relația "întreg" - "parte"; b) sistemul dreptului concretizează idealul juridic al unei societăți.*

Constituirea normelor juridice în cadrul sistemului de drept are nu numai o însemnătate teoretică, ci și practică. Importanța lui se manifestă prin următoarele:

1. Sistemul dreptului constituie un important ghid la îndemâna autorităților publice în procesul elaborării și perfecționării dreptului. Astfel, sistemul dreptului ajută la scoaterea în evidență a lacunelor dreptului, contribuie la organizarea și asigurarea concordanței normelor juridice;

2. Sistemul dreptului permite o mai eficientă înțelegere a materialului normativ, o interpretare a dreptului la justa sa valoare.

Vorbind de sistemul dreptului, de integralitatea și omogenitatea acestuia, menționăm faptul că unitatea sistemului nu poate fi privită ca fiind absolută. În practică ne putem confrunta cu anumite defecte juridice: lacune, contradicții, neconcordanțe, conflicte etc. Într-un stat democratic legile, celelalte acte normative, normele juridice pe care acestea le conțin, se aplică tuturor faptelor pe parcursul timpului în care se află în vigoare, adică din momentul intrării în vigoare și până la ieșirea din vigoare. Principiul general al acțiunii legii este cel al neretroactivității legii, ceea ce înseamnă că legea nu retroactivează, adică nu se aplică faptelor incidente ei, săvârșite anterior intrării sale în vigoare, dar nici nu ultraactivează, adică nu-și extinde acțiunea dincolo de ieșirea sa din vigoare. Aceste reguli par clare doar la prima vedere, problemele apar atunci când trebuie să stabilim, ce lege se aplică unor situații create sub imperiul legii vechi, deja abrogată și pe care legea nouă în vigoare, la momentul soluționării acelor situații, le reglementează diferit de legea veche, adică în cazul conflictului de legi în timp.[2, p.189-190]

Problema conflictelor legilor în timp este reglementată, ca regulă, de legiuitor. Aceasta se face prin anumite dispoziții tranzitorii care determină condițiile în care se va face trecerea de la regimul juridic anterior la regimul juridic nou, dar și în acest caz, după cum pe bună dreptate susține profesorul universitar Elena Aramă, „problema nu este simplă, deoarece însuși legiuitorul trebuie să țină cont de anumite reguli și procedee, iar cei ce aplică legea de asemenea trebuie să le cunoască, pentru a rezolva în baza lor, conflictele de legi în timp”.[2, p.190]

După cum am menționat anterior, principiul care guvernează acțiunea legii în timp este cel al neretroactivității legilor. Aceasta înseamnă că legea nu produce efecte juridice asupra raporturilor juridice care au apărut înaintea întăririi în vigoare a ei. Argumentele pentru care

neretroactivitatea legii se impune ca lege generală, ține de motive superioare ale finalității dreptului, destinației sale. „Ceea ce determină dreptul în totalitatea sa - sublinia Eugeniu Speranția – nu stă numai în trecutul său istoric, în condițiile determinate ale apariției sale și în notele definiției sale logice ci, în mai mare măsură, în destinația sa ideală”. [172, p.4]

Legea, dreptul în ansamblu, sunt cele care joacă rol, dacă nu determinant, important în:

- asigurarea coerenței, funcționării și autoreglării sistemului social;
- configurarea, desfășurarea, ordonarea, orientarea relațiilor sociale fundamentale;
- soluționarea conflictelor relațiilor interumane, a realizării justiției;
- represiunea și prevenirea faptelor antisociale;
- apărarea demnității umane, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- apărarea și promovarea valorilor sociale;
- realizarea unui proiect social dezirabil;
- realizarea progresului contemporan. [73, p.178]

Cele spuse scot în evidență caracterul activ al normei juridice. Din momentul intrării sale în vigoare, norma juridică este activă. Ea acționează pentru viitor. Norma juridică devine ca o adevărată servitute a viitorului.

Prevederile normative constituționale și cele ce se conțin în celelalte acte normative, ce se referă la reglementările din diferite domenii ale vieții sociale, vin să ne întărească în spiritul neretroactivității, fiindcă arată că, și în cazul unor situații tranzitorii, când legea va indica retroactivitatea, aceasta nu va fi valabilă pentru normele ce limitează sau anulează drepturile participanților la proces. Totodată, prin aceste reglementări se soluționează problema conflictelor legilor în timp. Cele spuse, însă, nu se referă la normele juridice pentru cauze strict determinate. De exemplu, în situații excepționale se procedează la suspendarea sau restrângerea garanțiilor constituționale, pe perioada aplicării măsurilor excepționale (legea marțială, legi pentru situații excepționale). [131, p.409]

Prin urmare, în cazul abrogării unei legi vechi, intrării în vigoare a legii noi, legiuitorul trebuie să se pronunțe expres asupra situațiilor ce rezultă din legea veche, dar încă nu consumate până la capăt, să țină cont de drepturile și libertățile subiectului, să asigure bunul mers al lucrurilor, dar nu în detrimentul subiecților de drept. În legătură cu abrogarea, I. Mrejeru îi evidențiază o seamă de funcții care privesc rostul ei de armonizare a legislației: a) de înlăturare a textelor de conflict între actul nou și cel vechi; b) de înlăturare a eventualelor paralelisme în legislație; c) de înlăturare a discrepanțelor și necorelărilor; d) de contribuție la degrevarea fondului legislativ de anumite acte normative devenite desuete, prin lipsa unei cerințe de aplicare, ca urmare a schimbărilor petrecute în societate. [136, p.126] Astfel, se

evită și se aplanează conflictele și, ca urmare, se realizează unul din scopurile principale ale dreptului, după cum, pe bună dreptate vorbea Alexandru Văllimărescu: „...Scopul dreptului este realizarea unui echilibru de interese, din care să rezulte armonia socială”. [182, p.68]

O soluționare asemănătoare se practică și în materia tratatelor internaționale, însă este nevoie de întrunirea acordului tuturor statelor, deoarece încetarea efectelor unui tratat privează părțile lui toate de drepturile ce le revin. În această ordine de idei, ne solidarizăm cu opinia profesorului Gheorghe Mihai: „Statele – părți ale unui tratat sunt oricând libere să aleagă forma în care să ajungă la un acord abrogativ. În afara acordului tuturor părților, un singur stat, cu consultarea celorlalte, se poate retrage punând capăt efectelor tratatului, în sensul că ea intervine ca o consecință a încheierii unui nou tratat, din care rezultă o altă intenție a părților sau dacă dispozițiilor tratatului posterior sunt incompatibile cu cele ale tratatului anterior. Cât privește suspendarea tratatelor interstatice, aceasta poate interveni între state – părți nefiind necesar acordul tuturor părților, dacă suspendarea este admisă în tratat sau dacă tratatul nu o interzice”. [131, p.411]

Mult mai multe probleme apar atunci, când e vorba de conflictele care survin în dimensiunea spațială a dreptului. În analiza acestei probleme trebuie distinse aspectul intern și aspectul internațional. Din punct de vedere intern, de asemenea, trebuie făcută distincția dintre statele federale și cele unitare.

Acțiunea spațială a normelor juridice, după cum am subliniat anterior, se raportează la starea de suveranitate a statului, manifestată sub aspectul suveranității teritoriale. Strict vorbind, „norma juridică are vigoare teritorial – etatică, fie că e vorba de o teritorialitate deplin etatică, fie de una privind o unitate administrativă a acesteia. Totuși, ... vigoarea teritorială e corelată cu destinatării asupra căreia se exercită”. [131, p.411]

În cazul statelor unitare, acțiunea actelor normative în spațiu este condiționată de competența teritorială a autorității publice, a organului de stat emitent. Astfel, legea și actele normative ale organelor centrale ale administrației de stat acționează, ca regulă, pe întreg teritoriul statului. Actele normative juridice ale autorităților unităților administrative acționează doar pe teritoriul respectiv. Evident, dacă se vor depista neconcordanțe, conflicte între normele juridice, prioritate vor avea normele juridice cu o forță juridică mai mare. Forța juridică a normelor de drept depinde, în primul rând, de faptul în ce acte normative se conțin acestea și care e locul pe care îl ocupă actul normativ juridic dat în sistemul ierarhic legislativ.

După părerea cercetătorului francez Bechillon, problema ierarhiei normelor juridice trebuie înțeleasă în mod clasic prin rezolvarea unei ecuații din care trebuie apreciat dacă una dintre cele două norme trebuie să o respecte pe cealaltă. [240, p.6]

Autorul francez Jean-Luis Bergel subliniază că o ierarhie reală a izvoarelor dreptului nu se stabilește de la normă la normă, ci conform unei medieri între ele prin validarea normelor superioare. El consideră că în construcția piramidală a izvoarelor dreptului un loc de frunte îi revine Constituției, urmată de descendenta ei – legea organică.[242, p.86] Urmează mai apoi toate celelalte acte normative, luate, firesc, în dependență de locul lor în ierarhia actelor normativ juridice.

În legătură cu aceasta, putem diferenția, în ordine descrescândă a forței lor:

a) norme juridice cuprinse în legi, care la rândul lor pot fi:

- norme juridice cuprinse în Constituție, legi constituționale;
- norme juridice cuprinse în legi organice;
- norme juridice cuprinse în legi ordinare.

b) norme juridice cuprinse în acte normative subordonate legii, care, la rândul lor pot fi:

- norme juridice cuprinse în hotărârile normative ale Parlamentului;
- norme juridice cuprinse în ordonanțele Guvernului;
- norme juridice cuprinse în hotărârile normative ale Guvernului și în decretele normative ale Președintelui Republicii Moldova;
- norme juridice cuprinse în acte normative ministeriale, departamentale, ale serviciilor de Stat etc;
- norme juridice cuprinse în acte normative ale autorităților publice locale;
- norme juridice cuprinse în acte normative adoptate de administrația întreprinderilor, organizațiilor, instituțiilor.

În cazul în care se constată neconcordanțe sau apar probleme în interpretarea lor, între normele juridice ce se conțin în acte normativ-juridice de aceeași forță juridică ne vom conduce de principiul: „Lex specialis derogat generali” sau „Specialia generalibus derogant” (legea specială derogă de la legea generală) și „generalia specialibus non derogant” (legea generală nu derogă de la cea specială). Acest principiu „lasă regulilor generale o valoare reziduală, regula care primează fiind cea specială”. [95, p.378]

Menționăm, totuși, că acest principiu funcționează doar în măsura în care norma juridică specială este situată pe aceeași poziție cu cea generală în ierarhia normativă. Aceasta e firesc, deoarece norma inferioară trebuie să fie conformă celei superioare în ierarhia normativă. Ca urmare, o lege specială derogă de la o lege generală, dar nu poate deroga de la Constituție. O normă juridică ce se conține într-un act normativ subordonat legii poate deroga de la o altă normă juridică ce se conține într-un act normativ juridic de aceeași forță juridică, dar nu de la o normă juridică ce se conține într-o lege.

Pe de altă parte, principiul *specialia generalibus derogant* necesită unele precizări. Utilizarea în exces a principiului „face ca regula generală, edictată în vederea unei anumite unități de tratament juridic, să-și piardă utilitatea. De aceea, în caz de dubiu, trebuie întotdeauna prezumat că o regulă specială nu derogă de la dreptul comun, exprimat în general în coduri. Această prezumție asigură preeminența părții generale a codurilor față de legislația specială, dar nu este decât o prezumție relativă, răsturnată ori de câte ori intenția de derogare este certă”. [253, p.378]

Regulile analizate mai sus: „legea posterioară derogă de la legea anterioară” și „Legea specială derogă de la legea generală” pot să intre în conflict atunci, când legea generală este ulterioară legii speciale. Conform primei reguli, ar trebui să se aplice legea generală (ca lege posterioară), conform celei de-a doua reguli, ar trebui să se aplice legea specială, căci cea generală nu poate deroga de la ea. Uneori această contradicție este rezolvată chiar de către legiuitor în cadrul dispozițiilor tranzitorii. În lipsa acestora, situația conflictuală trebuie rezolvată nu *in abstracto*, ci luând în considerare fiecare caz în parte. [95, p.378]

În cazul statelor federative, e necesar să scoatem în evidență coraportul dreptului federal și dreptul statelor (subiectelor) federate. În aceste state se aplică, pe cuprinsul unuia și aceluiași teritoriu (și anume acela al statului federal), atât normele de drept federal, cât și normele de drept ale statelor (subiectelor) federate. În Statele Unite ale Americii, în caz de conflict între o lege federală și o lege a unui stat federat, prima va avea prioritate, cu condiția însă că ea să nu încalce separația puterilor între Congres și statele federate, așa cum este stabilită în art. 1, sec.8 și 10 și art. IV din Constituția adoptată la 17 septembrie 1787. [53] Supremația legislației federale asupra celor emanate de la statele federate este afirmată, în mod expres, în art. VI alin.2 din Constituție: „Constituția prezentă, toate legile Statelor Unite făcute pe baza ei, ca și toate tratatele făcute sub autoritatea Statelor Unite, constituie legea supremă a țării și sunt obligatorii pentru judecătorii din fiecare stat, indiferent de orice prevederi contrarii în Constituția sau legile oricăruia dintre state”. [53] Același principiu este consacrat, în art.76 alin.5 al Constituției Federației Ruse din 12 decembrie 1993: „legile și alte acte normative juridice ale subiectelor Federației Ruse nu pot contravine legilor federative... În caz de neconcordanță între legile federative și alte acte emise în Federația Rusă acționează legile federative”. [58]

Dacă ne situăm pe terenul conflictual de legi în timp și spațiu cu element de extranietate, situația e mult mai complicată. În soluționarea acestor probleme „interesează să cunoaștem dacă ne găsim în momentul nașterii, modificării, transmiterii sau stingerii raportului juridic ori în momentul existenței raportului juridic, a cărei punere în valoare se cere. Interesează deci

dacă este vorba de aplicarea unei legi străine pentru a crea, modifica, transmite sau stinge un drept ori dacă este vorba de respectarea unui drept deja dobândit în baza unei legi străine”. [102, p.167]

Când ne aflăm în primul moment, suntem în prezența unui conflict de legi în spațiu, când se pune întrebarea de a ști care este legea competentă care urmează să fie aplicată. Astfel, de exemplu, este cazul a doi cetățeni din Portugalia, care se găsesc în țara noastră și vor să se căsătorească. După care lege se vor conduce ei pentru a putea încheia căsătoria: de legea noastră sau de legea portugheză.

Dacă ne aflăm în cel de-al doilea moment, suntem în prezența unui conflict de legi în timp și spațiu, când se pune problema determinării efectelor pe care dreptul le poate produce în alte țări.

Referitor la soluționarea conflictului de legi în timp și spațiu, există mai multe opinii și teorii, dintre care menționăm următoarele.

1. Teoria „politeței” (respectului) internaționale (*comitas gentium*) a dreptului străin.

Ea mai continuă să fie utilizată în țările care fac parte din familia dreptului anglo-saxon (common law). Esența acestei teorii este foarte simplă: un stat nu aplică legile străine, dar din respect reciproc al suveranității altui stat, ca semn al politeței internaționale, în unele cazuri poate fi aplicată legea străină.

Teoria în cauză este supusă unei critice serioase. Teoretic, e imposibil de stabilit limitele „politeței”, iar, din punct de vedere practic, principalul neajuns al teoriei „politeței” constă în faptul că nu există nici o siguranță în folosirea drepturilor dobândite, deschide calea spre soluționarea problemelor în mod arbitrar, după bunul plac al judecătorilor. Astfel, „aplicarea legilor străine și recunoașterea drepturilor apărute în baza lor nu depinde de niște obligațiuni, determinate de acordul ce rezultă din normele dreptului internațional public, ci constituie un act de politețe condiționat de respectul reciproc al popoarelor”. [198, p.30] Cu alte cuvinte, teoria „politeței internaționale” pune aplicarea dreptului străin în dependență de viziunea judecătorilor. [199, p.360]

Slăbiciunea teoriei „politeței internaționale” constă și în faptul că ea leagă aplicarea legilor străine de recunoașterea suveranității unui stat. Într-adevăr, apare întrebarea: poate fi vorba de un conflict de legi între legea unui stat recunoscut și legea unui stat nerecunoscut? Timp îndelungat a dominat opinia conform căreia pot fi aplicate doar legile statelor recunoscute. Așa, de exemplu, pot fi aduse numeroase exemple în care judecătorii din Franța, Anglia, Belgia refuzau, până la recunoașterea U.R.S.S, aplicarea legislației sovietice. În aceste cazuri, nerecunoașterea unui stat de către statul forului însemna inexistența lui și

reclama neaplicarea legilor acestui stat. Ulterior „soluția problemei a rămas în plan politic, deoarece doctrina dreptului internațional privat, recunoscând necesitatea luării în considerare a legilor statului nerecunoscut, indirect pune problema recunoașterii statului. Astfel se ridică problema dacă luarea în considerare a legilor unui stat nerecunoscut nu duce la recunoașterea de facto a acestui stat. Totodată, s-a opinat că recunoașterea unui stat este un act politic, și nu de justiție, și, în funcțiile instanțelor de judecată, nu intră recunoașterea statelor, iar aplicarea sau luarea în considerare a legilor unui stat nerecunoscut este un act de justiție, și nu unul politic”. [17, p.140] Aceeași poziție o împărtășește și autorul Valeriu Babără: „ar fi injust ca drepturile părților unui raport juridic să fie lezate sau reduse pentru considerentul că aparțin unui stat nerecunoscut de țara forului”. [9, p.63]

Actualmente, practica judecătorească a statelor și doctrina dreptului internațional privat nu mai pun la îndoială conceptul că legile unui stat nerecunoscut pot și trebuie să fie luate în considerare și aplicate. Ele pot și trebuie să dea naștere conflictului de legi, care urmează a fi soluționat prin mijloacele dreptului internațional privat. Evident, acest lucru nu poate fi absolutizat. În caz contrar, înseamnă a recunoaște existența așa zisei republici transnistrene moldovenești și deciziile „magistraților” de la așa numita judecătorie supremă din Tiraspol în cazul „grupului Ilașcu” etc. În viziunea noastră, la soluționarea tuturor problemelor trebuie să ținem cont și să se ocrotească drepturile și libertățile omului, interesele acestuia. Nu poate fi admisă situația când drepturile unei persoane sunt condiționate, micșorate sau nerecunoscute din motivul că trăiește într-un stat nerecunoscut de către statul forului. La fel, este necesară recunoașterea unor acte săvârșite într-un asemenea stat: căsătoria, divorțul, testamentul, ș.a.

2. Teoria națională

Teoria națională a fost fondată de renumitul savant și om politic Mancini. Ideile sale au fost expuse în renumitul tratat, pregătit pentru lecția ținută la Universitatea din Torino în anul 1851, care se intitulează „*Naționalitatea ca fundament al dreptului internațional*”. Această teorie și-a găsit reflectare în Codul Civil italian din 1865, Codul Civil al Germaniei din 1896, Codul civil al Japoniei din 1898, Codul civil al Braziliei din 1916, Convențiile de la Haga din 1896, 1902, 1905, precum și în practica judecătorească.

Această teorie concomitent explică cauzele extrateritorialității acțiunii legilor și determină modalitățile de soluționare a conflictelor. Astfel, în viziunea lui Mancini, naționalitatea este apartenența individului la o națiune, privită ca o unitate etnică, caracterizată de unitatea tradițiilor istorice, conștiinței naționale, limbii și religiei, caracteristici cărora le este adoptată propria legislație. [208, p.118] Mai mult, se afirmă că

fiecare națiune se definește printr-o totalitate de caracteristici, cum ar fi clima, temperatura, situarea geografică și fertilitatea solului, diverse obiceiuri și necesități, care determină un popor, dictează sistemul de raporturi juridice, astfel încât dreptul civil privat este personal și național și urmează persoana în afara patriei sale.[251, p.51] Inițial, categoria „naționalitatea” semnifică un conținut etnic (apartenența la o națiune), mai apoi, semnifică „cetățenia”, „supușenia” (apartenența la un stat).

Un sens național și mai expresiv, teoria națională și-a găsit reflectare în lucrările savantului german Frankenstein. În viziunea acestuia, fundamentul dreptului se sprijină pe conștiința juridică universală. Ideea dreptului este ideea direcției corecte, directiva. De aici, autorul concluzionează că fiecare normă juridică, pe care toți sau majoritatea membrilor societății o privesc corectă sau echitabilă face parte din drept. Totalitatea acestor norme constituie dreptul obiectiv. Frankenstein susține că legea este actul voinței societății sau statului, dar legea nu e creată de stat, în ea se exprimă dreptul care există anterior în conștiința juridică. Dreptul unui individ a societății date aparține numai lui. De aceea judecătorii, întotdeauna și în orice condiții sunt obligați să aplice față de un străin dreptul lui național, deoarece numai acesta pentru dânsul și este cea ce numim noi drept. Pentru dânsul, legea străină, - susține Frankenstein, nu este drept.[226, p.378]

Din cele spuse, rezultă că orice persoană este în drept să ceară de la autoritatea străină recunoașterea și respectarea dreptului său privat național (*lex patriae*).

Teoria națională era pe larg susținută de mai multe state (Italia, Germania, Japonia), la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, deoarece aceste state erau cointeresate în aplicarea legilor naționale față de cetățenii săi. Dar, nici în aceste țări aplicarea nelimitată a legilor naționale a altor țări nu era acceptată.

3. Teoria comunității internaționale

Friedrich Carl von Savigny, chemat chiar de la înființarea Universității din Berlin să ocupe catedra de profesor, s-a remarcat prin dragostea sa față de antichitate, în general, și pentru dragostea sa față de dreptul privat roman, în special. În volumul VIII al lucrării sale fundamentale „Sistemele dreptului roman contemporan”, consacrat problemelor dreptului internațional privat, a dezvoltat teoria „comunității internaționale”. Esența acestei teorii constă în următoarele: popoarele se află într-o comunicare permanentă, determinată de beneficiile reciproce ale lor, precum și de influența „moralei universale creștine”. Toate statele sunt cointeresate în reglementarea cât mai corectă a raporturilor juridice apărute, iar acest lucru e posibil doar atunci, când judecătorii se vor distanța de pozițiile naționale înguste și își vor propune ca obiectiv de a găsi în fiecare raport juridic „legătura principală” a

sa cu ordinea juridică, caracteristică esenței raportului. Anume această ordine trebuie să se aplice în toate țările, indiferent de legislația internă a statului, în care urmează să se rezolve problema. Soluționarea conflictului de legi în baza acestei ordini devine un ideal al comunității umane, astfel încât, oriunde s-ar soluționa, el ar căpăta aceeași soluție, ar avea același final. Cu alte cuvinte, dreptul, în viziunea lui Savigny, este rațional și are vocația universalității garantată de originea romană și creștină comună, de spiritul uman universal. Astfel, Savigny susține: „Am zis că fiecare popor este creatorul și supusul dreptului pozitiv. Poate această definiție va părea prea restrictivă și se va privi dreptul pozitiv ca operă a spiritului uman în general și nu a popoarelor luate în mod individual. Spiritul, care acționează la diferite popoare și îmbracă trăsăturile individuale, nu este altul decât spiritul uman însuși. Dar crearea dreptului este un fapt și un fapt îndeplinit în comun. Or, o cooperare nu este posibilă decât acolo unde există realmente o comunitate de gânduri și de acțiune și cum o asemenea comunitate se găsește numai în sînul diferitelor popoare, numai poate izvorî dreptul pozitiv, cu toate că spiritul general al umanității se relevă în acesta în mod constant”.[citat după: 105, p.104]

În teoria sa, Savigny vorbește de „localizarea” raportului juridic în spațiu, care a căpătat ulterior denumirea de teoria localizării. El afirmă că orice raport juridic are un anumit „sediul”, determinat de „legătura” lui cu un anumit sistem de drept. Ca urmare, soluționarea conflictului de legi se reduce la stabilirea legăturii materiale a raportului juridic cu sistemul de drept al locului de desfășurare a raportului juridic și, ca efect, la localizarea raportului juridic în spațiu și la aplicarea ulterioară a legii locului. Instanțele judecătorești urmează să stabilească „sediul” raportului juridic cu ajutorul a două prezumții: prezumția simplă și prezumția volitivă a localizării. Prezumția simplă constă în faptul că orice raport juridic păstrează o legătură materială cu un anumit spațiu. Astfel, sediul raportului juridic la care participă persoane fizice e la domiciliul lor, iar persoanele juridice – la sediul lor. În cazul prezumției volitive, părțile raportului juridic de sine stătător localizează raportul, supunându-l legii alese voluntar. Astfel, părților raportului juridic le revine rolul decisiv de a alege legea aplicabilă. Deși, inițial, teoria lui Savigny avea o mare popularitate, ea, mai apoi, își pierde acest statut chiar și în Germania. Ca urmare, doctrina lui Savigny nu a fost reflectată de Codul civil german (1896).

4. Teoria extrateritorialității drepturilor dobândite (*vested rights, droits acquis*)

Teoria drepturilor dobândite a avut inițial succes. Părtașii acestei teorii dovedeau necesitatea ei prin următorul exemplu: un călător sosește din Paris la Geneva. Iese din gara feroviară și nu dovedește să-și pună jos valiza, când aceasta este luată de un individ. La

protestul călătorului de a-i întoarce valiza, individul spune că dreptul său asupra valizei a fost dobândit conform legii franceze, care nu are forță juridică pe teritoriul Elveției.[226, p.369] Evident, asemenea situații ar genera probleme serioase. Din aceste considerente, ceea ce ai dobândit, în modul prevăzut de lege, pe teritoriul unui stat, trebuie să fie ocrotit și pe teritoriul altui stat.

În contextul acestei teorii, pentru a explica validitatea unui act încheiat în străinătate, în temeiul unei legi străine, se menționează că judecătorul nu sancționează legea străină, deoarece aceasta are autoritate numai în țara care a edictat-o. Judecătorul sancționează doar drepturile dobândite în temeiul legii străine sau a hotărârii judecătorești străine. Judecătorul poate face acest lucru din mai multe considerente:

În primul rând, nu toate „drepturile dobândite” în temeiul legii străine sau a hotărârii judecătorești străine pot pretinde la apărare. Se poate întâmpla, ca ceea ce se admite, și se consideră legal, pe teritoriul unui stat să nu se accepte și să nu se recunoască de legea altui stat. Admitem, că doi bărbați, cetățeni ai Republicii Moldova, au încheiat o căsătorie pe teritoriul Olandei. Dreptul lor la căsătorie ar fi recunoscut ca dobândit pe teritoriul Olandei, dar nu va fi recunoscut și nici ocrotit pe teritoriul Republicii Moldova.

În al doilea rând, până a ocroti „drepturile dobândite”, în temeiul legii străine sau a hotărârii judecătorești străine, trebuie să cunoaștem, dacă aceste drepturi au fost dobândite în mod legal. În legătură cu aceasta, mai apare o întrebare: în ce măsură, ceea ce e legal într-o țară, e legal și în țara, care urmează să ocrotească „drepturile dobândite”?

În al treilea rând, problema aplicării legii străine și a hotărârilor judecătorești străine, vizează nu numai „drepturile dobândite”, ci și drepturile pierdute. De exemplu, soțul și soția, cetățeni străini, vor să desfacă căsătoria, deși conform legii lor naționale, acest lucru le este interzis. Instanța judecătorească a statului, unde urmează să aibă loc desfacerea căsătoriei, trebuie să decidă, care lege va fi aplicată: legea națională a statului de reședință sau legea națională a statului, ai cărui cetățeni sunt soții.

Teoria drepturilor dobândite a avut o sferă de aplicare largă și în statele care fac parte din familia dreptului anglo-saxon (common law), specificul manifestându-se prin faptul că se observă „tendința vădită de abatere de la concepția tradițională a „drepturilor dobândite” spre o lărgire considerabilă a competenței instanțelor judecătorești.”[209, p.119] Criticând concepția anglo-americană a teoriei „drepturilor dobândite”, savantul rus Лунц Л. А. consideră că ea detronează norma juridică străină, în baza căreia apare dreptul dobândit, până la nivelul unui element de fapt, care necesită probare prin mijloacele procedurale ale instanței judecătorești.[209, p.127]

Unii autori justifică extraterritorialitatea drepturilor dobândite prin principiul neretroactivității legilor. În acest sens se arată că drepturile dobândite în temeiul unei legi străine sau al unei hotărâri judecătorești străine urmează să fie respectate, în virtutea neretroactivității legilor. Referindu-se la cele menționate, profesorul universitar Ion P. Filipescu, are perfectă dreptate când scrie: „Explicațiile de mai sus sunt nesatisfăcătoare, deoarece principiul neretroactivității legilor (inclusiv teoria drepturilor dobândite) își găsește aplicarea când există două legi consecutive, dintre care una este abrogată, iar cea de-a doua este în vigoare, pe când în situația care ne interesează, conflictul se ivește între două legi care, ambele, sunt în vigoare, deci există în același timp, dar care au domenii de aplicare diferite, în țări deosebite”. [102, p.170]

Teoria drepturilor dobândite nu poate fi acceptată și din motivul, că ea nu poate justifica efectul extraterritorialității legilor străine, deoarece temeiul aplicării acesteia, deci și al dreptului dobândit în străinătate îl constituie dreptul internațional privat.

5. Soluționarea conflictului de legi în timp și spațiu conform normelor de drept internațional privat

La baza soluționării conflictului de legi în timp și spațiu stau normele de drept internațional privat, pentru noi, evident, cele ale Republicii Moldova. Acestea și-au găsit reflectare în Cartea a Cincea a Codului Civil al Republicii Moldova. Art. 1576 al Codului Civil al Republicii Moldova stabilește modalitatea de determinare a legii aplicabile raporturilor juridice de drept civil cu element de extranitate:

„(1) Legea aplicabilă raporturilor de drept civil cu element de extraneitate se determină în baza tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, prezentului cod, altor legi ale Republicii Moldova și cutumelor internaționale recunoscute de Republica Moldova.

(2) În cazul imposibilității de a se determina legea aplicabilă conform alin. (1) se aplică legea care are cea mai strânsă legătură cu raporturile de drept civil cu element de extraneitate”. [28]

De aici, ar rezulta că extraterritorialitatea drepturilor dobândite nu este altceva decât aplicarea unei legi străine competente unui raport juridic și ceea ce trebuie soluționat este conflictul între legea sub imperiul căreia s-a născut dreptul și legea țării unde acesta se invocă or, după cum se menționează în literatura de specialitate, „soluționarea conflictului de legi se face de norma conflictuală, ceea ce înseamnă că, numai după ce se aplică această normă se poate spune dacă se recunoaște ori nu un drept dobândit în conformitate cu legea străină, dacă deci se poate vorbi ori nu de un drept dobândit.” [102, p.170] Cu alte cuvinte, recunoașterea

internațională a drepturilor dobândite presupune cerința că s-a aplicat legea competentă pentru nașterea acestora, că au fost observate normele conflictuale. Prin aceasta se confirmă de către o instanță străină că un anumit drept s-a creat în conformitate cu legea competentă a-l cărmui, după dreptul internațional privat al instanței sesizate. Această explicație nu se întemeiază pe formula „drepturilor dobândite”, ci pe norma conflictuală a țării unde se invocă dreptul născut în străinătate.

Legislația Republicii Moldova (vezi art. 1578 Codul Civil al R.M.) stabilește expres că la aplicarea legii străine, instanța de judecată stabilește conținutul normelor ei prin atestări obținute de la organele statului străin care au edictat-o ținând cont de interpretarea ei oficială și de practica aplicării ei în statul străin respectiv. În caz de necesitate, instanța de judecată va cere interpretarea lor de către organele competente din Republica Moldova sau cele din străinătate ori poate cere avizul unor experți în domeniu. Dacă se constată imposibilitatea de a stabili conținutul legii străine, instanța va decide aplicarea legii Republicii Moldova.

În cazul în care legea străină aplicabilă unui raport juridic aparține unui stat în care coexistă mai multe sisteme de drept și este imposibilă determinarea dintre acestea a sistemului aplicabil, dreptul aceluia stat determină dispozițiile aplicabile ori se aplică sistemul legislativ în care raportul de drept civil respectiv prezintă cele mai strânse legături.[28]

Instanța de judecată aplică legea străină, indiferent de faptul dacă dreptul Republicii Moldova se aplică raporturilor analoage în statul străin respectiv, cu excepția cazurilor în care aplicarea normelor de drept străin pe principiul reciprocității este prevăzută de legea Republicii Moldova. În cazul în care aplicarea dreptului străin este condiționată de reciprocitate, existența ei se prezumă până la dovada contrară.

Republica Moldova poate stabili restricții similare (retorsiune) drepturilor patrimoniale și personale nepatrimoniale ale cetățenilor și persoanelor juridice ale statelor în care există restricții speciale ale drepturilor patrimoniale și personale nepatrimoniale ale cetățenilor și persoanelor juridice ale Republicii Moldova.[28]

Din cele spuse, rezultă expres disponibilitatea statului nostru să îndeplinească întocmai și cu bună credință obligațiile ce-i revin din dispozițiile dreptului internațional privat. În același timp, remarcăm faptul că normele de drept străin aplicabile în conformitate cu art. 1576 alin. (1) nu se aplică în cazul în care consecințele aplicării lor ar contraveni ordinii publice a Republicii Moldova. De asemenea, nu vor fi recunoscute drepturile dobândite în alt stat, dacă ele contravin ordinii publice din Republica Moldova.

4.4. Concluzii la capitolul 4

În finalitatea compartimentului dat concluzionăm următoarele:

1. *Spațiul juridic*, determină limitele înăuntrul cărora se extinde acțiunea legii în raport cu un anumit teritoriu. Fiind expresia suveranității statului care a edictat-o, legea se limitează, își ajustează efectele juridice la teritoriul aparținând statului. Dreptului, în general, normelor juridice, în special, le este caracteristică *coordonata spațialității*, căci nu poate fi și nici nu există un legiuitor universal, un legiuitor al tuturor statelor. *Spațiului juridic* îi sunt caracteristice anumite atribute cum ar fi: 1) puterea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea) asupra întreg teritoriului statului; 2) structura de stat; 3) integritatea, omogenitatea, continuitatea; 4) limitarea sa teritorială; 5) natura sistemică a sa; 6) unitatea internă; 7) unitatea externă. Atributele menționate caracterizează esența spațiului juridic, indiferent de forma și regimul de guvernământ, de forma de organizare statală, de regimul politic al statului.
2. *Suveranitatea* este cel mai caracteristic element specific al statului, atributul esențial al spațialității juridice. Dat fiind faptul că suveranitatea reală și deplină a statului nostru lipsește, iar raioanele din stânga Nistrului nu cad sub jurisdicția regimului constituțional al Republicii Moldova, spațialitatea juridică a Republicii Moldova nu este asigurată în ansamblul ei, ci doar parțial. Pe teritoriul secesionist *legislația* Republicii Moldova nu este recunoscută și *nu este funcțională*. Ca urmare, există *sistemul legitim de drept* al Republicii Moldova și „*sistemul ilicit de drept*” al regimului separatist, fapt ce determină *două ordine juridice distincte în unul și același spațiu juridic*. Dar se știe că, „*două ordini juridice distincte, independente, nu pot fi valabile simultan pentru aceleași persoane, pentru același teritoriu, în decursul aceleiași perioade de timp*”.

3. *Forma de organizare statală* determină direct caracterul spațialității juridice. Astfel, în cazul statului federativ, distingem *spațiul juridic al federației și spațiile juridice ale subiectelor federației*. În cazul statului unitar, există un spațiu juridic integrat.

4. Caracterul unitar al Republicii Moldova ca stat, nu exclude diferențierea elementelor ce formează spațialitatea juridică a statului. Aceasta include în sine: spațiul juridic *social*, spațiul juridic *local*, spațiul juridic *individual*.

Spațiul juridic *social* e spațiul care include societatea în ansamblu. Subiecți ai spațiului juridic social pot fi doar acele formațiuni care reprezintă societatea în ansamblu, sunt în stare și dispun de dreptul să acționeze din numele întregii societăți. La asemenea subiecți se atribuie, *poporul și statul*.

Spațiul juridic *local* e spațiul care include o parte a societății. El este constituit din teritoriul unității administrativ-teritoriale, unde și are loc realizarea practică a obiectivelor statului.

Spațiul juridic *individual* e strâns legat de spațiul juridic social și de cel local. Locul spațiului juridic individual, în sistemul spațiului juridic social, diferă, în dependență de faptul, ce importanță se acordă, în acel sau alt stat, drepturilor și libertăților omului.

5. *Unitatea internă* economică, politică, ideologică a spațialității juridice e determinată de supremația Constituției. Supremația este calitatea specifică a Constituției, datorită căreia aceasta se situează în vârful piramidal al instituțiilor politico-juridice dintr-o societate organizată în stat. Constituția este și sursa primordială a tuturor reglementărilor interne ale statului din domeniile: economic, politic, ideologic, social, juridic și asigură realizarea tezei: „un stat – un singur sistem de drept, o unicitate reglementatorie a relațiilor sociale pe întreg teritoriul statului”.
6. *Spațialitatea juridică* constituie un fenomen unitar și în afara teritoriului statului, în relațiile sale internaționale. Spațialitatea juridică nu poate fi influențată din partea altui stat. Formal, doar prevederile dreptului internațional public pot influența asupra deciziilor luate de structurile statale. Totodată, dreptul internațional a formulat norma-principiu, conform căreia pacta sunt servanda (*tratatele trebuie respectate*), principiu ce fundamentează politica externă a Republicii Moldova.
7. Este de principiu faptul că norma juridică este *teritorială și personală*, în sensul că ea acționează asupra teritoriului statului și asupra cetățenilor săi.

Caracterul *teritorial* semnifică faptul că norma juridică are efecte *localizabile*: înăuntrul granițelor care delimitează teritoriul statului. Acest principiu se bazează pe ideea

Dreptul, totodată, și-a dobândit *propria sa personalitate*, în sensul că fiecare popor este cărmuit de dreptul său (*jure suo vivit*).

8. Acțiunea normelor juridice în spațiu nu va fi interpretată corect, dacă nu vom distinge natura normelor, ramura de drept la care acestea se referă. În fiecare ramură de drept sunt anumite trăsături specifice ce țin de funcționalitatea normelor juridice în spațiu.

Astfel, în domeniul dreptului constituțional totalmente guvernează *principiul teritorialității*, dreptul constituțional, fiind ramură fundamentală a dreptului.

Principiul teritorialității se afirmă expres și în dreptul penal. Aceasta e și firesc: infracțiunea comisă pe teritoriul unui stat trebuie să fie pedepsită conform legilor acelui stat.

În precizarea regulilor privind aplicabilitatea legii civile în spațiu, urmează să ținem cont de următoarele. Principiul teritorialității, care guvernează aplicarea legii civile, cunoaște

excepții de *restrângere sau extindere*, determinate pe plan intern, fie de anumite împrejurări speciale, fie de sfera de competență a autorităților emitente și, pe plan internațional, de existența unor elemente de extraneitate în cadrul raporturilor juridice.

9. *Spațialitatea juridică* a Republicii Moldova este serios afectată și acest lucru pune în pericol chiar existența statalității noastre. După cum am menționat anterior, regimul secesionist de la Tiraspol constituie un impediment serios în exercitarea plenară de către stat a puterii pe întregul său teritoriu. Nu putem neglija factorii care întârzie cucerirea suveranității, consolidarea statalității și asigurarea funcționalității spațialității juridice a Republicii Moldova.

-În primul rând, prezența militară a Federației Ruse. Contrar deciziilor adoptate, atât la nivel bilateral, cât și la nivelul diferitelor organisme internaționale, Rusia, sub diverse pretexte, târăgănează procesul de retragere a armatei a 14-a. Ca rezultat, în viziunea noastră, stânga Nistrului constituie un teritoriu vremelnic ocupat de către Federația Rusă.

- În al doilea rând, suveranitatea reală, condiție pr a *spațialității juridice integre*, presupune independența economică, militară, reală. Constatăm, cu regret, că în aspect economic, politic, militar, Republica Moldova continuă să depindă de Federația Rusă.

Din cele spuse, se impune necesitatea soluționării urgente a diferendului transnistrean. El poate fi soluționat numai pe calea tratativelor, schimbând formula reprezentativă. În viziunea noastră, la masa tratativelor urmează să stea Republica Moldova și Federația Rusă, fără participarea conducerii de la Tiraspol. Tratatивele Republicii Moldova și Federației Ruse urmează să fie atestate și asigurate de organisme internaționale funcționale (ONU, Consiliul European), cu participarea unor state, cum ar fi: SUA, România, Ucraina.

10. Problema conflictelor legilor în timp este reglementată, ca regulă de către legiuitor. Acest lucru se face prin anumite dispoziții tranzitorii care determină condițiile în care se va face trecerea de la regimul juridic anterior la regimul juridic nou.

La soluționarea conflictelor de legi, urmează, cu strictețe, să ținem cont de forța juridică a actelor normative. Forța lor juridică este bazată pe anumite reguli și anume: a) organele unui stat au o *competență* (capacitate de a edicta acte normative) *diferită*; b) Forța juridică a fiecărui act normativ depinde de competența organului care l-a emis; c) Deoarece fiecare act normativ are o anumită forță juridică, există o *ierarhie* a actelor normative; d) Datorită acestei ierarhii, un act emis de către un organ inferior trebuie să fie *subordonat* oricărui act emis de către organul superior.

În cazul în care se constată conflicte între normele juridice de aceeași forță juridică, ne vom conduce de principiul: „*Lex specialis derogat legi generale*” sau „*Specialia generalibus*”

derogant” (Legea specială derogă de la legea generală) și „*generalia specialibus non derogant*” (Legea generală nu derogă de la cea specială). Acest principiu lasă regulilor generale o valoare reziduală, regula care primează fiind cea specială.

Dacă ne situăm pe terenul conflictual de legi în timp și spațiu, cu element de extraneitate, ne vom conduce de teoria soluționării conflictului conform normelor de drept internațional privat. Aici, concluzia este că recunoașterea internațională a drepturilor dobândite presupune că, atunci când un drept a fost dobândit în conformitate cu legile competente ale oricărei țări, acest drept trebuie să fie considerat ca existent și valabil în orice țară.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Prezenta lucrare include în sine o caracteristică complexă și multilaterală a manifestării acțiunii spațio-temporale a normelor juridice. În acest compartiment intenționăm să expunem atât rezultatele principial noi obținute, avantajele și valoarea elaborării propuse, cât și impactul lor în dezvoltarea științei și realității sociale.

Analiza doctrinelor savanților din diferite state și a celor autohtoni, cât și abordările praxiologice identificate în domeniu, ne determină spre următoarele **concluzii**:

1. Într-un proces de sinteză și analiză a multiplelor și variatelor surse referitoare la acțiunea în timp și spațiu a normelor juridice, constatăm prezența unui număr impresionant de lucrări doctrinare atât în plan național, cât și în plan internațional. Retrospectiva evenimentelor juridice caracteristice Republicii Moldova, lucrările în domeniul supus cercetării, ne demonstrează o evoluție consecventă a eficienței acțiunii spațio-temporale a normelor juridice. În același timp, mai există anumite goluri, lacune științifice, informaționale, normative și se impun abordări complexe în scopul perceperii mai substanțiale, clare și profunde a praxiologiei normelor juridice. Un alt moment, ce necesită a fi accentuat, este că lucrările unor autori precizați se referă la un alt context social-politic și din această cauză problema investigată este tratată într-un aspect rupt de realitățile politice și juridice ale statului nostru.
2. În prezumția că într-un stat de drept manifestarea axiologică maximă o reprezintă dreptul, în serviciul individului și societății, suportul determinant nu poate fi axat numai pe procesul de creare a dreptului, dar pe realizare ca finalitate logică a dreptului. În această ordine de idei, constatăm că una din expresiile funcționale cele mai răspândite în materia juridică este acțiunea dreptului. Acțiunea dreptului vizează atât acțiunea unei norme juridice luate în parte, cât și acțiunea întregului sistem al dreptului. *Acțiunea dreptului este un proces complex multilateral și multifuncțional, o activitate informațională, valorică, motivațională și reglementativă îndreptată spre asigurarea ordinii juridice din societate.* Premisă pentru toate percepțiile acțiunii normelor juridice sunt *spațiul și timpul*. Acestea au în drept sensul lor, fapt ce le diferențiază de spațiul și timpul cosmic. *Spațiul juridic* nu cade sub vreo definiție fizicistă. Ubi societas ibi jus subliniază spațialitatea normelor juridice, efectele localizabile ale dreptului. *Timpul juridic* definește longevitatea actelor normativ juridice, a normelor juridice, a fenomenelor și proceselor juridice, a efectelor lor.
3. Generalmente vorbind, timpul e perceperea a ceva, dimensiune a devenirii a ceva. El include fenomenul, obiectul în limitele „de la o începere la o sfârșire de sine”. Conceptul

juridic determinat pentru dimensiunea de durată a normei juridice este *vigoarea*. O normă juridică nu are vigoare de la sine, ci una primită de la legiuitor. Ea are forța de a fi respectată, aplicată, precum decide legiuitorul, între două limite ale procesului de a fi: „de la ... până la...” Acest „de la... până la...” determina două momente esențiale: data intrării în vigoare a normei juridice și data ieșirii din vigoare a normei juridice. Între cele două momente înscrise în actul normativ, norma juridică este incidentă tuturor faptelor ce au loc, determinabil între ele.

4. Un rol determinant în realizarea imediată, continuă și necondiționată a normelor juridice o constituie *intrarea în vigoare* a acestora. Numai în acest mod se impune obligativitatea normei juridice, care nu rezultă și nu este dată de frecvența aplicării în practică a acesteia. Normele juridice sunt obligatorii în virtutea faptului că se aplică nu pentru interesul unei persoane, ci în folosul comunității umane, pentru apărarea drepturilor și libertăților omului. De aici, principiul ce determină momentul intrării în vigoare a unei legi rezultă din regula că nimeni nu poate fi obligat să aplice, să respecte o normă juridică pe care nu ar putea-o cunoaște.
5. Este acceptată creșterea continuă a gradului de complexitate și dinamism a relațiilor sociale, modificările de esență ce se produc la nivel macrosocial, dar și în universul de acțiune și gândirii a individului, influența pe care o exercită asupra societății factorii externi, internaționali și regionali. De aici, este de reținut că dreptul modern, aplicabil în statele contemporane, funcționează la o altă turajie, are o durată de acțiune efectivă mai redusă. Ca urmare, într-un interval de timp și într-un spațiu determinat, asistăm la coexistența unor norme juridice anacronice, alături de norme juridice noi. Se impune necesitatea identificării normelor juridice funcționale. Acesta e posibilă doar atunci, când se respectă strict principiile ce guvernează acțiunea efectivă a legii: principiul efectului imediat al legii; principiul neretroactivității legii. De la aceste principii există câte o excepție: a) supraviețuirea legii vechi (ultraactivitatea); b) retroactivitatea legii noi.
6. Necesitățile practice și de politică legislativă determină condițiile care guvernează și justifică încetarea acțiunii normelor juridice. Acestea sunt caracteristice tuturor regimurilor democratice și, la rândul lor, determină orizontul vieții normale, justiția, utilul, tot „ceea ce trebuie să se facă” atât individualităților, cât și comunităților astfel încât echitabilul între părți ca scop să exprime binele comun, spiritualitatea umană. Este de reținut că limita duratei unei norme juridice este limita celei care o înlocuiește căci, în caz contrar, este posibil să apară fie antinomii juridice, fie viduri legislative.

7. În principiu, pentru funcționalitatea efectivă a normelor juridice este necesară identificarea *spațialității* normelor. Ca acțiunea normelor juridice să posedă dimensiunea spațială este necesară definirea nu a oricărei spațialități, ci a aceleia concretizată juridic prin noțiunea de *teritoriu*. Teritorialitatea semnifică faptul că norma juridică are efecte *localizabile*, înăuntrul granițelor care delimitează teritoriul statului. Acest principiu exclude aplicarea pe teritoriul statului a altei legi, decât a celei edictate de el.

Dreptul, totodată, și-a dobândit *propria sa personalitate*, în sensul că fiecare popor este cârmuit de dreptul său.

Constatăm, cu regret, că spațialitatea juridică a Republicii Moldova este serios afectată și este în pericol chiar existența statalității noastre. Regimul secesionist de la Tiraspol constituie un impediment serios în exercitarea plenară de către stat a puterii și pentru acțiunea normelor juridice pe întreg teritoriul Republicii Moldova .

8. Într-o bună tehnică legislativă și pentru favorizarea transpunerii în practică a principiului legalității se recomandă și se impune depistarea și soluționarea juridică a conflictelor spațio-teritoriale ale normelor juridice. Această stare factual juridică ne obligă să asigurăm ca rațiunea normativă națională sau universală să triunfe în favoarea justiției căci, în caz contrar, ar fi compromisă însăși noțiunea de justiție.

Lucrarea în cauză poate fi percepută drept un suport initial în cercetarea de perspectivă atât a fenomenului acțiunii spațio-temporale a normelor juridice, în manifestarea sa multiaspectuală, în cadrul Teoriei generale a dreptului și statului, cât și în cadrul științelor juridice ramurale și interdisciplinare. Sintetizând, putem spune că suntem în fața necesității cercetării interacțiunii finalităților dreptului, prin prisma acțiunii sale spațio-temporale, cu statul de drept, democratic, în cadrul căruia drept indiciu de eficiență se prezintă armonia socială. **Într-o perspectivă de cercetare, evidențiem identificarea coordonării, în baza principiului democrației reprezentative, a acțiunii spațio-temporale a normelor juridice naționale cu acțiunea spațio-temporală a normelor juridice comunitare și internaționale.**

În urma cercetării complexe a problemelor metodologice, doctrinare și aplicative ale praxiologiei juridice, în general, și ale acțiunii în timp și spațiu a normelor juridice, în special, considerăm că ar fi oportune următoarele

Recomandări:

- 1) Art. 76 al Constituției Republicii Moldova, prevede: „Legea se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul ei”. Prevederea citată are avantajul certitudinii datei intrării în

vigoare, dar dezavantajează subiecții dreptului în sensul că o lege nouă nu este și nici nu poate fi cunoscută din momentul publicării ei în Monitorul Oficial. E firesc că destinatarii normelor juridice urmează să depună un efort pentru a scoate în evidență *sensul real* al acestora, pentru a determina cu cel mai înalt grad de precizie *voința legiuitorului*. Aceasta ne sugerează ideea necesității unui interval de timp între *data publicării legii* în Monitorul Oficial și *data intrării în vigoare* a acesteia. Luând în considerație practica internațională, acest interval ar putea fi de cel puțin 5 zile. Din aceste considerente, concluzionăm necesitatea revizuirii prevederilor constituționale ce vizează intrarea în vigoare a legii. În viziunea noastră, conținutul oportun al art. 76 al Constituției Republicii Moldova ar putea fi formulat, după cum urmează:

„Articolul 76

Intrarea în vigoare a legii

Legea se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și intră în vigoare după 5 zile de la data publicării sau la data prevăzută în textul ei, care depășește acest termen. Nepublicarea legii atrage inexistența acesteia”.

2. Legiuitorul ar trebui să evite cazurile în care legea nouă ar aduce atingere neechitabilă intereselor omului. De aceea, ar fi oportun, ca la alin.(1) al art.54 al Constituției să se opereze o modificare, care ar obliga statul să nu adopte legi care ar atenta la principiul echității. Considerăm că acest alineat ar putea avea următorul conținut: „(1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima, ar diminua sau ar condiționa restricții neechitabile a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”.

3. Pe problemele publicării, intrării în vigoare, acțiunii efective și ieșirii din vigoare a actelor legislative, la momentul de față sunt în vigoare și funcționează două legi: a) „Legea nr 173-XIII din 6 iulie 1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale” și b) „Legea nr 780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative”. Problemele legate de modul de publicare și intrare în vigoare a normelor juridice sunt reglementate de prima lege, iar cele ce țin de acțiunea efectivă a normelor juridice și modalitățile de ieșire din vigoare a acestora - de către a doua lege.

O analiză științifică atentă a textelor legilor nominalizate ne conving în faptul că multe probleme, care necesitau reglementări normativ juridice în cadrul acestor legi, au fost trecute cu vederea de către legiuitor. Ca urmare, ne confruntăm cu lacune legislative. La cele spuse, menționăm și incomoditatea subiecților dreptului, când e vorba de cunoașterea și aplicarea corectă a problemelor ce se referă la acțiunea în timp și spațiu a normelor juridice. Din aceste concretizări, considerăm oportună adoptarea unei singure legi - „Legea cu privire la actele

legislative și modalitățile de publicare, intrare în vigoare, acțiune efectivă în timp și spațiu și ieșirea din vigoare a acestora ».

4. În practică, ne confruntăm cu multiple probleme, când e vorba de acțiunea în timp și spațiu a normelor juridice ce se conțin în actele normative emise de către ministere, departamente, servicii de stat, autorități publice locale. Legea privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale din 18.07.2003 nu reglementează eficient o serie de probleme strigente. La rezolvarea acestor probleme poate contribui adoptarea legii sus nominalizate, care, într-un compartiment special, ar conține principiile și prescripțiile fundamentale pentru această categorie de acte normativ juridice.

5. Problematika acțiunii normelor juridice în timp, spațiu și asupra persoanelor este insuficient studiată în instituțiile de învățământ cu profil juridic. Cele spuse ne sugerează ideea ca în planurile de studiu ale masteranzilor și audiențelor Institutului Național de Justiție, precum și programele de perfecționare și recalificare continuă a funcționarilor publici, să se includă o disciplină specială – Praxiologia juridică – în cadrul căreia ar fi elucidate multiple probleme ce țin de acțiunea normelor juridice în timp, spațiu și asupra persoanelor.

6. Considerăm oportună și benefică pentru statul nostru *reexaminarea legislației*, în scopul *sistematizării oficiale* a legislației Republicii Moldova. În acțiunea de reexaminare se cuprinde întregul fond de acte normative adoptate de stat, autoritățile acestuia, persoane oficiale etc. Reexaminarea se face de către fiecare autoritate publică pentru fondul său de acte normative. Ea constă în analiza periodică a conținutului fiecărui act normativ, urmând ca pe baza constatărilor făcute să se tragă concluzii asupra eficienței pe care o are acesta.

Activitatea de reexaminare a legislației Republicii Moldova ar trebui să fie coordonată de Consiliul Legislativ al Republicii Moldova, crearea căruia, în viziunea noastră, se impune și este absolut necesară. Consiliul Legislativ ar fi și autoritatea, care ar asigura evidența oficială a legislației statului nostru.

BIBLIOGRAFIE

Referințe bibliografice în limba română

1. Anghel Ion M., Dreptul tratatelor, Vol.I, Lumina Lex, București, 1993, 634p.
2. Aramă Elena, Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului, Chișinău: CEP USM, 2009, 210p.
3. Aramă Elena, Coptileț Valentina, Istoria dreptului românesc, Cartea Juridică, Chișinău, 2012, 287p.
4. Arseni Alexandru, Barbălat Pavel, Creangă Ion, Cotorobai Mihai, Gurin Corneliu, Negru Boris, Susarenco Gheorghe, Constituția Republicii Moldova. Comentată articol cu articol, Volumul 1, Principii generale, Civitas, Chișinău, 2000, 176p.
5. Arseni Alexandru, Suveranitatea națională de la construcția teoretică la realizarea juridică, CEP USM, Chișinău, 2013, 188p.
6. Avornic Gheorghe, Aramă Elena, Negru Boris, Costăș Ruslan, Teoria generală a dreptului, Editura Cartier Juridic, Chișinău, 2004, 653p.
7. Avornic Gheorghe, Tratat de Teoria generală a statului și dreptului, (În două volume), Volumul 1, Tipografia Centrală, Chișinău, 2009, 460p.
8. Avornic Gheorghe, Tratat de Teoria generală a statului și dreptului, (În două volume), Volumul 2, Tipografia Centrală, Chișinău, 2010, 580p.
9. Babără Valeriu, Drept internațional privat, Ediția a IV-a revăzută și adăugată, Chișinău, Tipografia „Elan Poligraf”, 2013, 452p.
10. Baieș Sergiu, Roșca Nicolae, Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică, Ediția a V-a, Chișinău, Tipografia Centrală, 2014, 392p.
11. Baltag Dumitru, Teoria generală a dreptului și statului, Editura Tipcim, Cimișlia, 1996, 332p.
12. Baltag Dumitru, Guțu Alexei, Ursan Igor, Teoria generală a dreptului. Curs teoretic, Chișinău: Academia de Poliție, „Ștefan cel Mare”, 2002, 336p.
13. Baltag Dumitru, Teoria generală a dreptului. Curs universitar, Ediție revăzută și actualizată, Chișinău: ULIM, Tipografia Centrală, 2010, 536p.
14. Barac Lidia, Elemente de teoria generală a dreptului. Ediția 2, Editura C.H. BECK, București, 2009, 367p.
15. Barbăneagră Alexei, Berliba Voirel, Gurschi Constantin, Holban Vladimir, Popovici Tudor, Ulianovschi Gheorghe, Ulianovschi Xenofon, Ursu Nicolae, Codul Penal. Comentat și adnotat, Chișinău, Cartier, 2005, 656p.

16. Barbu Constantin, Aplicarea legii penale în spațiu și timp, Editura științifică, București, 1972, 307 p.
17. Băieșu Victor, Căpățină Ion, Drept internațional privat. Note de curs, Chișinău, Garuda-art, 2000, 325p.
18. Beleiu Gheorghe, Pop Aurel, Drept civil român, Introducere în dreptul civil. Subiecții dreptului civil. Casa de editură și presă „Șansa”, SRL, București, 1993, 616 p.
19. Biriș Ioan, Valorile dreptului și logica intențională, Arad, Servo-Sat, 1996, 209 p.
20. Boboș Gheorghe, Teoria generală a dreptului, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, 278p.
21. Carta Organizației Națiunilor Unite. Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26.06.1945 și Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite din 24.10.1970. Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr.2625 (XXV). În vigoare pentru Republica Moldova din 12.03.1992. publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 2001. Volumul 26,p5-54.
22. Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21.11.1990. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.707-XII din 10.09.1991.- Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Volumul 1, Chișinău, 1998.
23. Carta Europeană: „Exercițiul autonom al puterii locale”. Adoptată la Strasburg la 15 octombrie 1985 de statele membre ale Consiliului Europei. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1253-XIII din 16.07.1997. În: Tratate internaționale 1999, Vol.14.
24. Ceterchi I., I. Demeter, V. Hanga, Gh. Boboș, M. Luburici, D. Mazilu, C. Zotta, Teoria generală a statului și dreptului, Editura didactică și pedagogică, București, 1967, 500 p.
25. Ceterchi Ion, Craiovan Ion, Introducere în teoria generală a dreptului, București, Editura ALL,1995, 128p.
26. Ciobanu Dan, Drept constituțional și instituții politice. Statul, Editura Hyperion XXI, București, 1991, 151 p.
27. Ciobanu Dan, Introducere în studiul dreptului, Editura Hyperion XXI, București, 1992, 208p.
28. Codul Civil al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.82-86./661
29. Codul Civil al R.S.S.Moldovenești. Legea R.S.S, Moldovenești din 26 decembrie1964 - Veștile Sovietului Suprem al RSSMoldovenești 1964, nr,36, art.81

30. Codul Civil al Franței din 1804. În: Cod Civil. Nouvelle edition. Les codes pour tous – Paris, Prat Edition, 2000.
31. Codul Civil al României, Ediție actualizată din 01.11.2005, București, Editura Rosetti, 2005
32. Codul Civil al Federației Ruse din 21 octombrie 1994. În: Собрание законодательства Российской Федерации. Ст. 4555. Москва, 2004.
33. Codul Penal al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002// Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.128-129 (1012).
34. Codul Penal al R.S.S.Moldovenești. Legea R.S.S.Moldovenești din Veștile Sovietului Suprem al RSSMoldovenești, 1961.
35. Codul Penal Român, adoptat prin Legea nr. 3012004 - Monitorul Oficial al României nr.575 din 29 iunie, 2004.
36. Codul Penal al Federației Ruse în redacția anului 1926. <http://www.ug-kodeks.ru/> (Vizitat 19.02.2015)
37. Codul Penal al Ucrainei din 1927. <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/kz/ugolovnyi-kodeks-ukrainy> (Vizitat 19.02.2015)
38. Codul de Procedura Civilă al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr.225-XV din 30 mai .2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2003 nr.111-115/451.
39. Codul de Procedura Penală al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2003 nr.104-110/447
40. Codul Subsolutului Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr. 1511-XII din 15 iunie 1993. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr.11.
41. Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova. Aprobata prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.337-XIII din 15.12.1994. – Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.17-18/172 din 24.03.1995.
42. Concepția reformei judiciare și de drept. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.152-XIII din 21.06.1994. – Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.6/49 din 30.06.1994.
43. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. - Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994. - Nr.1.
44. Constituția Republicii Moldova. Comentariu, (Coordonator de proiect: Klaus Sollfrank), Editura ARC, Chișinău, 2012, 576p.
45. Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 15 aprilie 1978. Chișinău

1978.

46. Constituția Australiei. <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/11/constitutia-australiei/> (Vizitat 19.02.2015)
47. Constituția Austriei din 26.10.1955. <http://forumconstitutional2013.ro/wp-content/uploads/2013/03/Constitutia-Austriei.pdf> (vizitat 19.02.2015)
48. Constituția Braziliei din 5.10.1988 <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/08/constitutia-republicii-federative-a-braziliei/> (vizitat 19.02.2015)
49. Constituția Confederației Elveției din 29.05.1874. <http://blog.inmures.ro/wp-content/uploads/2012/12/Constitu%C5%A3ia-federal%C4%83-a-Confedera%C5%A3iei-Elve%C5%A3iene-Romanian-v11.pdf> (vizitat 19.02.2015)
50. Constituția Republicii Federale a Germaniei din 23 mai 1949.- În: Duculescu Victor, Calinoiu Constanța, Duculescu Georgeta. Drept constituțional comparat. Editura a doua revăzută și adăugată. Volumul II.Compartimentul: Anexe. Editura Lumina Lex, București, 1999.
51. Constituția Uniunii Indiene. http://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_India (vizitat 19.02.2015)
52. Constituția României din 21 noiembrie 1991. Validată prin Referendumul național din 8 decembrie 1991. În: Monitorul Oficial nr.250 din 14 decembrie 1991. Republicată în: Monitorul Oficial nr767 din 31 octombrie 2003.
53. Constituția Statelor Unite ale Americii din 17 septembrie 1787. În: David P. Currie. Constituția Statelor Unite ale Americii, Comentarii. Editura „Nord-Est” S.R.L., Iași, 1992.
54. Constituția Republicii Franceze din 4 octombrie 1958. În: Duculescu Victor, Calinoiu Constanța, Duculescu Georgeta. Drept constituțional comparat. Editura a doua revăzută și adăugată. Volumul II.Compartimentul: Anexe. Editura Lumina Lex, București, 1999.
55. Constituția Republicii Italiene din 22 decembrie 1947. În: Duculescu Victor, Calinoiu Constanța, Duculescu Georgeta. Drept constituțional comparat. Editura a doua revăzută și adăugată. Volumul II.Compartimentul: Anexe. Editura Lumina Lex, București, 1999.
56. Constituția Republicii Greciei din 9 iunie 1975. <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/31/constitutia-republicii-elene-grecia/> (Vizitat 19.02.2015)

57. Constituția Regatului Spaniei din 29.12.1978. <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/15/constitutia-regatului-spaniei/> (vizitat la 19.02.2015)
58. Constituția Federației Ruse din 12 decembrie 1993. În Комментарий к Конституции Российской Федерации. Под редакцией профессора Комарова С.А. Санкт-Петербург, Издательство Юридического Института, 2008. 445с.
59. Constituția Marelui Ducat de Luxemburg din 17 octombrie 1968.. http://ro.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Luxemburgului (Vizitat 19.02.2015)
60. Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului. Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. În vigoare din 3 septembrie 1953. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24.07.1997. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Volumul 1, Chișinău, 1998.
61. Convenția de la Viena din 18 aprilie 1961 privind relațiile diplomatice. A fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1135-XII din 04.08.1992. În vigoare din 25.02.1993.- Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Volumul IV, Chișinău, 1998.
62. Convenția de la Viena din 24 aprilie 1963 privind relațiile consulare. A fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1135-XII din 04.08.1992. În vigoare din 25.02.1993.- Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Volumul IV, Chișinău, 1998.
63. Convenția ONU din 1982 privind dreptul mării. Adoptată la 10 decembrie la Montego Bay (Jamaica). În: Năstase Andrian, Aurescu Bogdan, Gîrlea Ion, Drept internațional contemporan. Texte esențiale. Universul Juridic, București 2007, 796p.
64. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969. A fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1135-XII din 04.08.1992. În vigoare din 25.02.1993.- Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Volumul IV, Chișinău, 1998.
65. Convenția de la Viena de codificare din 1969. În: Năstase Andrian, Aurescu Bogdan, Gîrlea Ion, Drept internațional contemporan. Texte esențiale. Universul Juridic, București 2007, 796p.
66. Convenția de la Haga asupra dreptului războiului și asupra armamentelor. Aprobata de prima Conferință de pace de la Haga din 29 iulie 1899. <http://ro.scribd>.

[com/doc/88437899/Conven%C5%A3iile-de-la-Haga-din-1899-%C5%9Fi-1907#scribd](http://ro.scribd.com/doc/88437899/Conven%C5%A3iile-de-la-Haga-din-1899-%C5%9Fi-1907#scribd) (Vizitat 19.02.2015)

67. Convenția de la Haga pentru adoptarea principiilor convențiilor de la Geneva în războiul maritim. Aprobata la a doua Conferință de pace de la Haga din 15 iunie 1907. <http://ro.scribd.com/doc/88437899/Conven%C5%A3iile-de-la-Haga-din-1899-%C5%9Fi-1907#scribd> (Vizitat 19.02.2015)
68. Constantinescu Mihai, Deleanu Ion, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Vasilescu Florin, Vida Ioan, Constituția României, Comentată și adnotată. Regia autonomă, „Monitorul Oficial”, București, 1992, 320p.
69. Craiovan Ion, Doctrina juridică, București, Editura ALL BECK, 1999, 520p.
70. Craiovan Ion, Introducere în filosofia dreptului, București, Editura ALL BECK, 1998, 292p.
71. Craiovan Ion, Metodologie juridică, București, Editura, Universul Juridic 2005, 256p.
72. Craiovan Ion, Teoria generală a dreptului. București, Editura, Militară, 1997. 362p.
73. Craiovan Ion, Tratat de teoria generală a dreptului. București, Editura, Universul Juridic 2007, 533p.
74. Craiovan Ion, Tratat elementar de teoria generală a dreptului. București, Editura ALL BECK, 2001, 361p.
75. Dănișor Dan Claudiu, Drept constituțional și instituții politice, Vol.I, Editura Europa, Craiova;1995, 784 p.
76. Declarația Universală a drepturilor omului. **Adoptată** la New York, la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a O.N.U., Aderat la Declarație prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova. nr.217-XII din 28 iulie 1990.
77. Declarația cu privire la Suveranitatea Republicii Moldova Adoptată la 23 iunie 1990 prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova. nr.148-XII. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Moldova, 1990, nr.8.
78. Declarația de Independență a Republicii Moldova, Proclamată de Parlamentul Republicii Moldova. Prin Legea nr.691-XII din 27.08.1991. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.1.
79. Declarația Franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 26 august 1789. Votată de Adunarea Națională a Franței între 20 și 26 august 1789. În: Arseni A., Ivanov V.; Suholitco L. Drept constituțional comparat. Centrul Editorial al USM, Chișinău, 2003, 295p.

80. Decretul cu privire la puterea de stat. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova. nr.201-XII din 27 iulie 1990. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Moldova, 1990, nr.8.
81. Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., din 4 noiembrie 1940 cu privire la stabilirea frontierelor dintre R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească. În: Crestomație la istoria românilor (1917-1992) Alcătuitori: Cernenco M., Petrencu A., Șișcanu I. – Chișinău, Universitas, 1993. 295p.
82. Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., din 14 decembrie 1940 cu privire la folosirea temporară a codurilor penal, civil, de procedură penală, de procedură civilă, codul muncii și codul familiei ale R.S.S. Ucrainene pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. În: Crestomație la istoria românilor (1917-1992) Alcătuitori: Cernenco M., Petrencu A., Șișcanu I. – Chișinău, Universitas, 1993. 295p.
83. Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., din 6 noiembrie 1940 cu privire la folosirea temporară a codurilor de legi ale R.S.F.S. Ruse pe teritoriul republicilor sovietice socialiste Lituania, Letonia, și Estonia. În: Сборник законов СССР и Указов Верховного Совета СССР (1938-1958). Москва, 1959. 368 с.
84. Decretul Comitetului de Eliberare Națională a Poloniei din 1944-Dziennik Ustaw, 1944,nr.4.
85. Decizia Curții Supreme de Justiție nr.1re-XI/04.
86. Deleanu Ion, Drept constituțional și instituții politice, Tratat, vol.II, Editura, Europa Nova, București, 1996, 480p.
87. Djuvara Mircea, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică)*. Drept rațional, Izvoare de drept pozitiv, București, Editura ALL, 1995, 516p.
88. Dicționar de filosofie. Chișinău, 1985, 324p.
89. Dicționar de filosofie, București, 1978, 804 p.
90. Dicționar de psihologie socială, București, 1981, 256 p.
91. Dicționarul limbii române moderne, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958, 961p.
92. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică (Ediția a II-a, revăzută și adăugită,) Tămaș, Casa de editură și presă „Șansa”, SRL, București; 1996, 201 p.
93. Dogaru Ion, Elemente de teoria generală a dreptului, Craiova, 1994, 288 p.
94. Dogaru Ion, Teoria generală a dreptului, Ediția a II-a Editura Europa, Craiova, 1998, 288p.

95. Dogaru Ion, Dănișor D. C., Dănișor Gheorghe, Teoria generală a dreptului. Curs de bază, Editura științifică, București, 1999, 466p.
96. Drăganu Tudor, Drept constituțional și instituții politice, Tratat elementar, Volumul 1, Lumina lex, București, 2000, 416p.
97. Drăganu Tudor, Introducere în teoria și practica statului de drept, Editura, Dacia, Cluj-Napoca, 1992, 222p.
98. Dvoracek Maria, Lupu Gheorghe, Teoria generală a dreptului, Iași: Chemarea, 1996, 391p.
99. Dworkin Ronald, Drepturile la modul serios, (Ediție nouă cu o Replică adresată criticilor), Editura ARC, Chișinău, 1998, 339p.
100. Eminescu Mihai, Publicistica, Referiri istorice și istoriografice. Chișinău, Cartea moldovenească, 1990, 576p.
101. Eliescu M., Eminescu Yolanda, ș.a. Tratat de drept civil, Vol. 1, Partea generală, Editura Academiei Republicii Române, București, 1967, 493 p.
102. Filipescu Ion P., Drept internațional privat, Vol. 1, București, 1982, 300 p.
103. Focșeneanu Eleodor, Istoria constituțională a României. (1859-1991), Humanitas, București, 1992, 175p.
104. Gamurar V., Osmochescu N., Suveranitatea și dreptul internațional. Chișinău, CEP USM, 2007, 258p.
105. Georgescu Ștefan, Filosofia dreptului. O istorie a ideilor din ultimii 2500 de ani, București, Editura ALL BECK, 2001, 184p.
106. Georgio Del Vecchio, Lecții de filosofie juridică, București, Editura Europa Nova, 352p.
107. Hamangiu C., Rosetti Bălănescu I., Băicoianu Al., Tratat de drept civil român, vol.I, Editura. Națională, București, 1928, 629p.
108. Hart H. L.A., Conceptul de drept, Sigma, Chișinău, 1999, 304p.
109. Hegel G. W. F., Principiile filosofiei dreptului, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1969, 392p.
110. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 23 iunie 1990 „Cu privire la Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova pentru aprecierea politico-juridică a tratatului sovieto-german de neagresiune și a protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord”.

111. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.7 din 18.03..2004 privind interpretarea dispozițiilor art.116 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova – În: Curtea Constituțională a Republicii Moldova: 10 ani de activitate. (responsabil de ediție: Victor Pușcaș). Chișinău, Reclama, 2005, p.188-189. 222p.
112. Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS din 6 aprilie 1949 cu privire la exilarea din RSSMoldovenească a familiilor de cheaburi a foștilor moșieri și complici ai ocupanților. Архив Правительства Российской Федерации Ф.3 Оп. 61. Д. 225, Л.62-65.
113. Ionescu Cristian, Drept constituțional și instituții politice Vol.1,(Teoria generală a instituțiilor politice), Editura Lumina Lex, București, 1997. 488p.
114. Kant Immanuel, Critica rațiunii pure, București, 1969, 631 p.
115. Legea Republicii Moldova nr 780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative. – Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.36-38 din 14.03.2002.
116. Legea Republicii Moldova nr 317-XV din 18.07. 2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale. – Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.208-210 din 03.10.2003.
117. Legea Republicii Moldova nr 845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi. – Monitorul Oficial al Republicii Moldova 28.02.1994, nr.2.
118. Legea Republicii Moldova nr.949-XIII din 19.07.1996 cu privire la Colegiul de Calificare și atestare a judecătorilor.- Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.61-62/605, din 20.09.1996, Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.170-172/693, din 08.08.2003.
119. Legea Republicii Moldova nr.632 cu privire la insolabilitate. - Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.139-140.
120. Legea Republicii Moldova nr.108-XII din 17.05.1994 privind frontiera de stat. - Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 12 din 3.11.1994.
121. Legea Republicii Moldova nr 344-XIII din 23.12. 1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Ieri) – Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.3-4/51 din 14.01.1995.
122. Legea Republicii Moldova nr. 145 din 16.06.1994 cu privire la întreprinderea de stat- Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 2 din 25.08.1994.
123. Legea Republicii Moldova nr 173-XIII din 06.07. 1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale– Monitorul Oficial al Republicii

- Moldova 1994, nr.1. Cu modificările din 30.03.2000 – prin Legea nr.915-XIV, Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2000.
124. Legea Sovietului Suprem al U.R.S.S. despre formarea R.S.S.Moldovenești. Adoptată la 2 august 1940 la Sesiunea a șaptea a Sovietului Suprem al URSS. În: Popa Ioan, Popa Luiza. Români. Basarabia și Transnistria (compartimentul Anexe, p.267-276). București, Editura Fundația Europeană Titulescu, 2009. 290p.
 125. Legea României din 24 aprilie 1945 privind urmărirea și pedepsirea criminalilor de război și a persoanelor vinovate în comiterea infracțiunilor împotriva păcii și umanității – Monitorul Oficial al României, 1945, nr.94.
 126. Lenin, V.I., Statul și revoluția — *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 33, p. 1-120 <https://www.marxists.org/romana/lenin/1917/statrev/c01.htm> (vizitat 20.06.214)
 127. Malaurie Philippe, Antologia gândirii juridice. Humanitas, București, 1997, 375p.
 128. Mazilu Dumitru, Teoria generală a dreptului, Ediția a 2-a, București, Editura ALL BECK, 2000, 440p.
 129. Mereuță Mihai, Osmochescu Nicolae, Aspecte teoretice și practice ale teritoriului de stat și frontierelor în dreptul internațional, Editura AXA, Botoșani, 2007, 285p.
 130. Miga-Besteliu Raluca, Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public. Editura ALL, București, 1997, 436p.
 131. Mihai Gheorghe C., Fundamentele dreptului. Știința dreptului și ordinea juridică (I); Teoria normei juridice și a interpretării ei (II), București, Editura ALL BECK, 2003, 592p.
 132. Mihai Gheorghe C., Humă Ioan, Întâlniri colocviale privind întemeierile dreptului, Tipo Moldova, Chișinău, 2013, 368p.
 133. Mihai Gheorghe C., Motica Radu I., Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului, Editura ALL, București, 1997, 250p.
 134. Motica Radu I., Gheorghe C. Mihai, Introducere în studiul dreptului, Vol.1, Editura „Alma Mater”, Timișoara, 1995, 192p
 135. Motica Radu I., Gheorghe C. Mihai, Teoria generală a dreptului, București, Editura ALL BECK, 2001, 280p.
 136. Mrejeru Florin, Tehnica legislativă, Editura Academiei RSR, București, 1979, 217p.
 137. Muraru Ioan, Drept constituțional și instituții politice, Volumul 1, Editura „Proarcadia », București, 1993, 322p.

138. Muraru Ioan, Drept constituțional și instituții politice, Editura, Astami, București 1997, 290p.
139. Năstase Adrian, Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1992, 218p.
140. Negru Andrei, Zaharia Victor, Teoria generală a dreptului și statului în definiții și scheme. Note de curs, Chișinău, 2009, 200p.
141. Negru Alina, Acțiunea legii în spațiu. - „Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare”. Conferință științifică cu participarea internațională, 25-26 septembrie 2012. Rezumate ale comunicărilor. Științe juridice. Științe economice. Chișinău, CEP USM, p. 62-64.
142. Negru Alina, Acțiunea legii în spațiu și asupra persoanelor. - „Analele științifice ale Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul. Volumul VIII, 2012, p. 101-104.
143. Negru Alina, Unitatea internă a spațialității juridice. - „Integrare prin cercetare și inovare”. Conferință științifică a USM, 26-28 septembrie 2013. Rezumate ale comunicărilor. Științe juridice. Științe economice. Chișinău, CEP USM, 2013, p. 177-179/309p.
144. Negru Alina, Negru Boris, Domeniile și limitele acțiunii dreptului - „Administrare Publică”. Revistă metodic-științifică trimestrială a Academiei de Administrarea Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Chișinău, 2008, nr.3-4,p.78-88.
145. Negru Alina, Negru Boris, Normativitatea, realitatea juridical și esența socială a dreptului în societățile contemporane – „Administrare Publică” , Revista metodic-științifică trimestrială a Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Chișinău, 2011, nr.4,p.41-49.
146. Negru Boris, Negru Alina, Teoria generală a dreptului și statului, Bons Offices, Chișinău, 2006, 520p.
147. Negru Alina, Probleme teoretice ale ieșirii din vigoare a legii - „Administrația publică și buna guvernare: Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 27-28 octombrie 2007. Caietul științific 2/2007, Chișinău, Tipografia „Elena – VP SRL, 2008, p.136-139/464p.
148. Negru Alina, Acțiunea efectivă a legii: probleme teoretice și practice – „Revista de studii și cercetări juridice” . Publicație periodică științifico-practică.

- Fondator: Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, 2009, nr.3-4, p.40-57.
149. Negru Alina, Teoria acțiunii și particularități ale spațio-temporalității în domeniul dreptului-„Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului. Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinării a dreptului » . in onoare Elena Aramă, doctor habilitat, profesor universitar, Om Emerit. Chișinău, 14-15 martie 2009. Bons Offices, Chișinău, 2009, p.260-271/448
150. Negru Alina, Conflictul de legi în timp și spațiu și căile juridice de soluționare a lor. – „Revista de studii și cercetări juridice” . Publicație periodică științifico-practică. Fondator: Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, 2011, nr.1-2, p. 45-61
151. Negru Alina, Acțiunea efectivă a legii. - „ Creșterea impactului cercetării și dezvoltării capacității de inovare : Conferință științifică cu participarea internațională, consacrată aniversării a 65-a a USM, 21-22 septembrie 2011. Rezumatele comunicărilor. Științe sociale. Volumul 1 Chișinău, CEP USM, 2011, p. 107-110/575p.
152. Negru Boris, Statul de drept : concept, exigențe. - „Administrarea Publică ». Revistă metodico-științifică trimestrială a Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova. Chișinău, 2003, nr.2, p.81-89.
153. Negru Boris, Teoria generală a dreptului și statului, Editura Academiei de Administrare Publică de pe lângă Guvernul Republicii Moldova, Chișinău, 1999, 314p.
154. Negru Teodor, Scorțescu Cătălina, Dreptul muncii, Curs universitar. Chișinău, Labirint, 2010, 320p.
155. Noica Constantin, *Jurnal de idei*, București, Humanitas,1990, 494 p.
156. Ordonanța Guvernului Provizoriu al Franței din 28 august 1944 privind retragerea cetățeniei pentru infracțiunile comise. în perioada ocupației.
157. Orlov Maria, Negru Boris, Cunețchi Tatiana, Cojocaru Eugenia, Hristiev Eugen, Perebinos Mihail, Quo vadis Moldova? Administrația publică, Chișinău, Copyright 2002, TACIS, 224p.
158. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite pe 16 decembrie 1966 prin Rezoluția 220/A, care a intrat în vigoare din 3 ianuarie 1976. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28 iulie 1990.- Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Volumul 1, Chișinău, 1998.

159. Pactul internațional cu privire la drepturile economice și culturale, adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite pe 16 decembrie 1966 prin Rezoluția 221/A, care a intrat în vigoare la 23 martie 1976. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28 iulie 1990.- Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Volumul 1, Chișinău, 1998.
160. Pătulea Vasile, Principiul neretroactivității legii civile în condițiile conflictului între legi succesive de inspirație politică opusă – în „Dreptul”, N 7-8, 1991, p. 78-84
161. Pop Aurel, Beleiu Gh., Drept civil. Teoria generală a dreptului civil, București, Tipografia Universității din București, 1980, 552 p.
162. Pop Ioan-Aurel. Istoria românilor, București-Chișinău: Litera (Combinatul Poligrafic), 2010, 192p.
163. Popa Carmen, Teoria generală a dreptului, Editura, Lumina Lex, București, 2001, 320p.
164. Popa Nicolae, Teoria generală a dreptului, Curs universitar, București, Editura ALL BECK, 2002, 290p.
165. Popa Nicolae, Dogaru Ion, Dănișor Gheorghe, Dănișor Dan Claudiu, Filosofia dreptului. Marile curente, București, Editura ALL BECK, București, 2002, 598p.
166. Popescu D., Năstase A., *Drept internațional public*, București, Casa de editură, și Presă Șansa SRL, 1997, 398 p.
167. Popescu Sofia, Teoria generală a dreptului, București, Editura Lumina-Lex, 2000, 366p.
168. Popescu Sofia, Forma de stat, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, 187 p.
169. Rarincescu C. G., Decretele-legi și dreptul de necesitate. București, 1924, 212 p.
170. Roman Dumitru, Aspecte de doctrină, legislație, practică privind aplicarea legii procesuale penale în timp .– Analele Universității de Stat din Moldova, seria „Științe socio-umane”, vol.1, Chișinău, 2000, p.280-282 . 410p.
171. Rosetti –Bălănescu, I. Sachelarie Ovid, Nedelcu N. G., Principiile dreptului civil român, Editura de Stat, București, 1947, 800 p.
172. Speranția Eugeniu, Principii fundamentale de filosofie juridică, Editura Institutul de Arte Grafice Ardealul, Cluj, 1936, 436p.
173. Stere Constantin, Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept. Scrieri în cinci volume, Cartea a V-a, 1991, p.261-366.

174. Stroe Constantin, Compendiu de filosofia dreptului, Editura Lumina Lex, București, 1999, 240p.
175. Stroe Constantin, Reflecții filosofice asupra dreptului, Editura Lumina Lex, București, 1998, 334p.
176. Szczepanski Jan, Noțiuni elementare de sociologie, Editura Științifică, București, 1972, 441 p.
177. Tămas S., Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. Ediția a doua. Editura „Șansa », București, 1996, 471p.
178. Titulescu Nicolae, Discursuri, Editura științifică, București, 1967, 220p.
179. Titulescu Nicolae, Structura acțiunii sociale, Editura științifică București, 1972, 361p.
180. Urs Iosif R., Angheni Smaranda, Drept civil, Volumul 1, Partea generală, Persoanele, București, Editura Oscar Print, 1998, 317 p.
181. Vasilescu P., Stabilirea dreptului în succesiunea legilor, Iași, 1933, 282 p.
182. Văllimărescu Alexandru, Tratat de enciclopedia dreptului, Editura Lumina Lex, București, 1999, 424p.
183. Vida Ioan, Manual de logistică formală. Editura Lumina Lex, București, 2000. 324p.
184. Vlăduț Ion, Introducere în sociologia juridică, Editura Lumina Lex, București, 2000, 224p.
185. Voicu Costică, Teoria generală a dreptului, Ed a 2-a, București, Lumina-Lex, 2002, 408p.
186. Vrabie Geneveva, *Drept constituțional și instituții politice contemporane*, partea întâi. Teoria generală a Constituției. Ediția a treia revăzută și întregită. Editura „TEAM”, 1995, 398p.
187. Vrabie Geneveva, Popescu Sofia, Teoria generală a dreptului, Editura „Ștefan Procopiu”, Iași, 1995, 188p.
188. Zlătescu Victor Dan, Introducere în logistica formală. Tehnica legislativă. Editura Oscar Print, 1995, 161p.

Referințe bibliografice în limba rusă

189. Алексеев С.С., Общая теория права, Учебник. 2-е издание. Москва, ТК Велби, Издательство Проспект, 2008, 576с.
190. Бахрах Д. Н. Действие правовой нормы во времени- „Советское государство и право». Москва, 1991. нр.12.

191. Бахрах Д. Н. Действие норм права во времени. Теория, законодательство, судебная практика. Москва, Издательство НОРМА, 2004. 224с.
192. Барциц Н. И., Правовое пространство России. Вопросы конституционной теории и практики. Москва, Издательство Московского Университета, 2000, 496с.
193. Блумм М., Тилле А., Обратная сила закона. Действие советского уголовного закона во времени. . Москва, „Юридическая литература», 1969, 135с.
194. Большая Советская Энциклопедия, Москва, 1954, Том 30. 654с.
195. Бошно С. В., Обратная сила закона: общие правила и пределы допустимости.- Научные труды Российской Академии юридических наук (РАЮН). Выпуск 8. В трех томах. Том 1. Москва, Юрист, 2008, с78-85.
196. Власенко Н., Коллизионные нормы в советском праве. Иркутск, 1984. 168с.
197. Волк Ирина Владимировна, Право, время и пространство, Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2004. 198с
198. Вольф, Международное частное право, Москва, 1948, 702 с.
199. Гойман Владимир Иванович, Действие права: (Методологический анализ). Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Москва, 1992.
200. Гойман Владимир Иванович, Действие права: Методологический анализ, Москва, , Издательство Академии МВД РФ, 1992. 180 с.
201. Голунский С. А., Строгович М. С., Теория государства и права, Москва, 1940, 304 с.
202. Денисов А. И., Теория государства и права, Юридическое издательство Министерства Юстиции СССР, Москва, 1948, 540 с.
203. Дмитриев А., Кудрявцев В., Кудрявцев С., Введение в общую теорию конфликтов (Юридическая конфликтология). Часть 1 Москва, 1993, 417с.
204. Карбонье Ж., Юридическая социология, Москва, 1986, 352 с.
205. Керимов Д. А. Философские основания политико-правовых исследований, Москва, 1986, 332 с.
206. Комаров С.А., Общая теория государства и права. Учебник, 6-е издание дополненное. Издательство Юридического Института , Санкт-Петербург, 2001, 350с.

207. Лазарев В.В. Определение сферы правового регулирования. - „Правоведение», 1980, N. 5, с. 64-71
208. Левин И., Суверенитет. Москва , Юридическое издательство Министерства Юстиции СССР, 1948 375с.
209. Лунц П. А. Международное частное право, Издательство Юридическая литература, Москва 1970, 360 с.
210. Малая Советская Энциклопедия, Москва, 1954, Т.6 656 с.
211. Матузов Н. И., О принципе „все не запрещенное законом, дозволено».- Советское государство и право, 1989, нр.8
212. Матузов Н. И., Актуальные проблемы теории права, Саратов : Издательство Саратовской государственной академии права, 2003. 512с.
213. Мюллерсон Р., Соотношение международного и национального права. Москва, 1982, 176с.
214. Недбайло П. Е., Применение советских правовых норм, Москва, Госюриздат, 1960, 150 с.
215. Нерсесянц В.С., Теория права и государства, Москва, НОРМА: Инфра – М, 2011, 262с.
216. Новгородцев П. И. Об общественном идеале, Москва, 1991 640 с.
217. Общая теория государства и права. Академический курс в трех томах. Том 1 Государство. 3-е издание, переработанное и дополненное. Ответственный редактор профессор М.Н. Марченко. Москва, Издательство Норма. 2010, 568 с.
218. Общая теория государства и права. Академический курс в трех томах. Том 2 Право. 3-е издание, переработанное и дополненное. Ответственный редактор профессор М.Н. Марченко. Москва, Издательство Норма. 2007, 816 с.
219. Общая теория права Учебник для юридических вузов., 2 -е издание, переработанное и дополненное. Под общей редакцией профессора А.С. Пиголкина, Москва, Издательство МВТУ им. Н. Э. Баумана, 1996, 384с.
220. Ожегов С. И. Словарь русского языка, под редакцией Н. Ю. Шведовой, Москва , 1988, 921с.
221. Проблемы общей теорий права и государства. Учебник для юридических вузов. Под общей редакцией профессора В.С. Нерсесянца, - Издательская группа НОРМА – ИНФРА, Москва:1999, 832с.
222. Саидов А. Х. ,Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности). Москва. 2000. 448 с.

223. Суханов Валерий Владимирович, Правовое пространство и его формы, Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2005, 176с.
224. Теория права и государства. Учебник Под редакцией профессора В.В. Лазарева, Москва, Издательство, Право и закон, 2001, 576с.
225. Тилле А. А., Время, пространство, закон. Действие советского закона во времени и в пространстве . Москва, 1965, 203с.
226. Тилле Анатолий Александрович, Действие советского закона во времени и в пространстве (вопросы теории и практики советского законодательства). Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Москва, 1966, 686с.
227. Тихомиров Ю.А., Коллизионное право. Москва, 2000, 390с.
228. Трубецкой Е.Н., Энциклопедия права, Юридический Институт, Санкт-Петербург, 1998, 184с.
229. Федоров Г.К., Теория государства и права, Кишинэу, 2004, 424с.
230. Федоров Г.К., Юридическая сила закона.- „Актуальные проблемы теории государства и права», СЕР USM Кишинэу, 2010, с.245-281
231. Федоров Г.К., Юридические коллизии: понятие, причины, виды, способы их предотвращения и преодоления, „Закон и жизнь», 2007г, N.1. 4-9с.
232. Фролов Анатолий Андреевич, Приостановление действия нормативно-правовых актов современной России, Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Нижний Новгород, 2005.
233. Червонюк В.И., Теория государства и права. Учебник, Издательство Норма-Инфра, Москва, 2006, 704с.
234. Черданцев А.Ф., Теория государства и права. Учебник для вузов, Москва, Издательство Юрайт, 1999. 432с.
235. Шершеневич. Г.Ф. Общая теория права, Учебное пособие, В двух томах, Том1, Москва, Юридическая литература,1995, 315 с.
236. Эсмен А. Общие основания конституционного права, Санкт. Петербург, 1990, 300 с.
237. Юридическая конфликтология. Ответственный редактор академик В.Н. Кудрявцев. Москва 1995. 315 с.

Referințe bibliografice în limba franceză, engleză, italiană

238. Assier-Andrieu Louis, *Le droit dans les sociétés humaines*, Editions Nathan, 1996, 320p.
239. C Aubry; C Rau; Paul Esmein; Louisiana State Law Institute. St. Paul, Minn. : West, 1966. 7th ed. V. 2, 1850 p.
240. Becaert H., *Introduction a l'étude du droit*, Bruxelles, Etablissements Emile Bruylant, 1964, 546 p.
241. Béchillon D., *Hiérarchie des normes set hierarchie des fonctions normatives de l'état*. Paris, Economica, 1996, 575p.
242. Bergel Jean-Luis, *Theorie Generale du Droit*, Paris, Dalloz, 1999, 339p.
243. Brimo A., *Les grands courants de la philosophie du droit et de l'Etat*, Editions A. Pedone, Paris, 1978, 574 p.
244. Cabrillac Rémy, *Introduction générale au droit 3 - e edition*, Paris, Dalloz, 1999, 278 p.
245. Jean Carbonnier, *Sociologie juridique*. Edition Quadrige /P U F, 2004, 416p.
246. Dabin Jean, *Theorie générale du droit*, Bruxelles, 1953, 619p.
247. Duguit Leon, *Leçons de droit public general*. Paris, Boccard, 1926, 343p.
248. Duverger M. , *Constitutions et documents politique.*, Paris, P.U.F., 1992, 991p.
249. Kelsen Hans., *Theorie pure du droit*, Bruylant, LGDJ, Belgique, 1999,370 p.
250. Malberg Raymond Carré , *Contribution a la Theorie generale de l' Etat*. Editions Dalloz, Paris, 2004, V.I.837p; V.II-638p.
251. Mayer Pierre, *Droit international prive*, ed. Montehrestier, 1998, 784 p.
252. Paton G., Will P. *Introduction loi politics*. Blackwell, Oxford, 1988, 344p.
253. Pescatore Pierre, *Introduction a la science du droit*, Centre universitaire de l'État Luxembourg, 1978, 540p.
254. Pinto Roger, Madeleine Grawitz, *Methodes des sciences sociales*, Paris, 1969, 940 p.
255. Terre François., *Introduction generale au droit*, 5-e edition, Dalloz, Paris, 2000, 682p.
256. M. De la Terre, *Sull efficacia delle legge nei tempo con particolare riguardo al diritto pubblico*, Roma, 1926, 117 p.
257. Roubier Paul, *Théorie generale du droit*, Libraire Recueil Sirey, Paris, 1946, 321p.

DECLARAȚIA PRIVIND RĂSPUNDEREA ASUMATĂ

Privind asumarea răspunderii Subsemnata, Negru Alina, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sînt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Negru Alina

Semnătura _____

Data _____

CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI

Numele, prenumele: Negru-Coșeru Alina

Data și locul nașterii: 27.12.1979 municipiul Chișinău, Republica Moldova

Cetățenia: Republica Moldova

Domiciliul: mun. Chișinău, str. Albișoara 80/4

Telefon: 022 29 15 40

Studii:

1986-1996 Școala medie nr.36 or. Chișinău

1996-2002 Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova.

2002-2003 masterand, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova.

2007-2013 doctorand, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova.

Domeniul de interes științific: conceptul aplicativ al dreptului

Activitatea profesională:

2004-2005 asistent universitar la Catedra Teoria și Istoria Dreptului, Universitatea de Stat din Moldova

2005 – prezent, lector universitar, lector universitar superior Catedra drept public, Academia de Studii Economice din Moldova

În reviste științifice și în alte lucrări au fost publicate 17 articole cu caracter juridic, teoretic și practic.

Activitatea didactică: lector universitar, lector universitar superior.

Activitatea științifică:

1. Administrarea publică și buna guvernare. Sesiunea internațională de comunicări științifice din 27-28 octombrie 2007;

2. Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului. Conferința științifică internațională „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului în onoarem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Om emerit”, Chișinău, 14-15 martie 2009;

3. Conferința științifică cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a a USM „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”, Chișinău, 21-22 septembrie 2011;

4. Conferința științifică cu participarea internațională din cadrul Universității de Stat din Moldova, „Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare” din 25-26 septembrie 2012;

5. Conferința științifică din cadrul USM „Integrarea prin cercetarea și inovare » din 26-28 septembrie 2013.

Distincții de stat:

Limbi vorbite: româna, rusa, franceza; engleza- slab